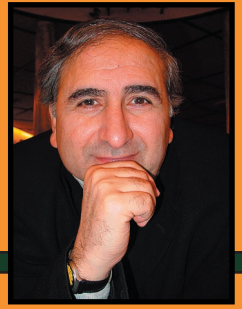

roman

MEHMED UZUN

Bîra qederê

www.kurdme.com

www.all-kurd.com

www.kurdefrin.com

NEFEL

www.nefel.com

info@nefel.com

Bîra qederê

Bîra qederê

MEHMED UZUN

NEFEL
Stockholm
2002

www.nefel.com
info@nefel.com

Mehmed Uzun: Bîra Qederê

Weşanxane: Nefel
Sandfjärdsgatan 10, 11 tr.
120 57 Årsta / Sweden

www.nefel.com
info@nefel.com

© Mehmed Uzun û Nefel

Çapa dijîtal: 2002
ISBN: 91-89687-11-6

Grafika pirtûkê: Arif Zêrevan
Wêneyê nivîskarî: Arif Zêrevan

Bêyî destûreka nivîskî ti kes nikare vê pirtûkê ji nû ve
bi ti awayî çap bike, kopî bike yan li ber wê zêde bike.

Çênabe ko ti kes fayla vê pirtûkê kopî bike
û di Internetê de bêxe malpera xwe.

Mehr licht (hinekî din ronahî)...

Goethe

*Ez vê romanê pêşkeşî
Xanima hêja û delal
Rewşen Bedirxan-ê dikim*

Mehmed Uzun

Êdî fotograf ê bipeyivin...

»Nav: *Bîra Qederê*

Gengre (çeşn): *Roman*

Tarîxa destpêka nivîsînê: 15 Tîrmeh 1951

Destpêk: *Herkes dimire; bira û birazî, yar û evîndar, heval û dost, hogir û rêger, nêz û nas.. hemû wefat dikin. Dora min jî hat, niha jî dora min e.*

Di rûpela yekemîn a deftereke biçûk de, bi destnivîseke gelek xweşik û xwar, weha hatiye nivîsîn. Di vê şeva kesertijî de, nivîs bi ronahiya çirayeke biçûk, bi zehmetî dixuyin. Rêz, berî niha bi hefteyekê, hatine nivîsîn û rêzên herî dawîn in ko li pey Celadet Alî Bedirxan, neviyê mîrê dawîn ê mîrekiya kurdî Cizîra Botanê, Mîr Bedirxan, lawê kurdperwerê navdar Emîn Alî Bedirxan, mane.

Şev e. Îşev 22-ê tîrmehê ya 1951-an e. Şev, şeva ko dora romana Bîra Qederê rapêçaye, bi giranî daketiye. Dinya germ e. Şam, bajarê sirgûnê, warê derd û keseran, goristana malbata Bedirxanan, şahîdê mirina Celadet Alî Bedirxan, westiyayî, dikeve xewê. Şeva giran û westiyayî rûniştavanên bajarê kevn û navdar Şamê dixwe nav hêlekana xewê û dilorîne. Xalîçeya ji stêrikan pêkhatî, li jor, li esmanan, bi rengên xwe yên xas ên welatê rohelatê, li xewa şeva Şamê nobedarî dike.

Lê li Şama miqedes û şerîf a misilmanan, jineke navsal ranezaye; Rûşen Bedirxan, keça Salih Bedirxan, jina Celadet Bedirxan, diya sê zarokan, Huseyma, Sînemxan û Cemşîd. Xew jê dûr e. Ev bûye hefteyekê ko xew neketiye çavên wê. Belê, bi temamî hefteyekê... Ew dixwaze, pir dixwaze ko razê, her tiştî ji bîr bike, deng, pejn, hîs jê bi dûr bikevin û bikeve nav xewa bêdawîn û here da ko xwe bi hevalê xwe yê jiyanê Celadet Beg bigihîne. Lê nabe, xewa ko hertim li kêlekê bû, hertim dihat û çavên wê digirtin, niha winda bûye. Reh û damarên wê vekişiyayî, xwîna wê miçîqî, devê wê kilîtbûyî, bêhereket û bêlebat, ji hefteyekê û vir ve, ew hişyar e. Ji heş, bîr û mêjî pê ve, her derê wê miriye, winda bûye. Bi tenê mêjî, heş û bîr jîndar in, ji her carî bêtir û xurtir jîndar in. Roj û bûyerên bihurî,

gotin û xebordanên do, tahm û bîhnên jibîrbûyî, niha, yek bi yek, tên û li dora Rûşen Xanimê digerîn. Umrekî dirêj, jiyanêke rengîn, niha, digel her kitekitê, bi ser wê de tê. Her tişt, her alî, her gotin, her gav, her rêz û rûpela jiyana Celadet Beg, niha, bi awayekî ecêb, tên bîra Rûşen Xanimê.

Niha, di vê şeva germ û kambax de Rûşen Xanim jî dixwaze bikeve pey Celadet Beg, pê re bikeve nav xewa ebedî, here ba wî. Lê çawan?

Celadet Beg niha tune ye, wîndî ye. Meriv çawan hînî windabûn û windakirinê dibe? Kursiya wî ya ko ew hertim li ser rûdinişt, niha, vala ye. Ken û dengê wî yê navdar di nav dîwaran de, li derekî, veşartîne. Peyv û gotinên wî yên kîbar nayên bihîstin. Masa wî ya xebat û nivîsînê, bêzar û ziman, li hêviya wî ye. Pênûs, defter û kitabên wî, perege, li ser mase û refan, li hêviyê ne. Pakêtên wî yên cixarê, plakên wî yên musîka klasîk li hêviyê ne. Kinc, cil û bergên wî li hêviyê ne. Zarokên wî li benda bavê xwe ne. Ehmedê Fermanê Kîkî, dengbêjê wî, nexweş, di nav nivînan de, li hêviyê ye. Kewên wî yên yekta, çavgirtî, li benda fîtika wî ne... Lê ew nayê, ew tune ye. Ne li vê odê, ne li oda razanê, ne li hewşê, ne li kêleka bîrê, ne li çapxanê, ne li klûba tucaran a bajêr, ne li qahwexana taxa Muhacirîn û ne jî li tu derekî din...

Niha, bi tenê hîsa windabûnê ya biquwet û xurt heye. Meriv çawan fêrî vê hîsê dibe? Mirinê hat, Celadet Beg û bedena wî bir û li pey xwe jî ev hîsa kambax xiste nav malê. Vê hîsê niha mal vegirtiye. Malê reşa xwe girêdaye. Ji roja mirinê û vir ve ye, mal, Rûşen Xanim, zarok, nas û xizm, meriv û dost li şînê rûniştine. Roj bi girî dest pê dikin û diqedin. Bi sedan, bi hezaran kes tên. Rûşen Xanim, herçî ew e, bûye dîla hîsên bêdeng. Ew li oda rûniştinê ya mezin, navenda jiyana wan a ko ew hîn bûbûn, li erd, dîwar, tîkber, xalîçe û kursiyên dinîhêre û bêdeng difikire.

Zarok razane, heye ko ew ranezane, lê ji jûrên wan deng nayê. Mêvanên ko ji bo şîn û tahziyê hatine, hin di odên mêvanan û hin jî di malên nas û dostan de razane. Rûşen Xanim ne li ser kursiyê, lê li erdê, herwekî ko Celadet Beg pirî caran dikir, rûniştiye. Na, ew rûneniştîye, li ser kêlekê dirêj bûye: Li kêlekê du xwelîdank tijî xwelî û cixare hene. Li berê çaydankeke biçûk, qedeheke nîvtijî û şekirdankeke hene. Li kêleka wan, nameya ko Celadet Beg, berî mirinê nivîsîbû, heye, »Yavrum Rûşen...« Hema li ber, deftera ko Celadet Beg ji bo nivîsîna romanê hîlbijartibû, vekirî, li pêşiyê ye. Li doralîyê jî tiştên ko li pey Celadet Begê mane, perege, li vê derê, wê derê, belavbûyî hene; kaxiz, defter, kitab, kovar, rojname, name, pênûs û resim... Bi taybetî jî resim, şahîdên um-

rekî balkêş û zimanê romana Bîra Qederê. Her yek li derekî, di wexteke bihurî de, hatiye kişandin. Niha, di vê bêdengiya şîn û keseran de, bi rengên şevê rapêçayî, resim, bi zimanê xwe yê taybetî, dipeyivin.

Gelo ev jiyana Celadet Begê, jiyana ko mîna romaneke pir balkêş e, dê, êdî, bi windabûna Celadet Beg re, winda be? Jiyana wî, xebat, berhem û eserên wî dê ji bîr bibin? Ev kovarên wî Hawar, Ronahî ko wî bi hezar zehmetî û dişwariyan derdixistin ê di nav refan de birizin? Wexta malkambax ê her tiştî bide jibîrkirin? Şopên wî dê, mîna berfa ber tavê yan jî nivîsarên li ser qûmê, hêdî hêdî bihelin û winda bibin?.. Yek Xwedê û yek ji Rûşen Xanimê dizanî ka wî çiqas eziyet dikişand da ko bikaribe berhem û eserên xwe biafirîne. Ew xebat, neçarî, êş, feqîrî û eziyet... Ma ew ê niha winda bibin?

Dîsan girî dikeve çavên werimî yên Rûşen Xanimê û hêstir hêdîka resimekî ko li berê ye û li Stembolê, atêlya fotografi ya «Abdullah Freres», hatiye kişandin, şil dikin.

Ew cixareyeke nû, bi cixara ko di destê wê de xelas dibe, vêdixe, li dora xwe dinihêre û difikire. Fikir, hîs, pejn û guman li dora roniya çirê difirin. Gotin û peyv qediyane, winda bûne. Mixabin, hezar mixabin ko ev weşan û resimên ko li berê ne, napeyivin. Çima ew rêzên xweşlihevhatî yên Celadet Beg ji nav rûpelan dernakevin û dest bi peyivînê nakin? Ev şîir, ev çîrok, ev serpehatî, ev nivîsar... çima ev jî mîna Rûşen Xanimê bi tenê bêdeng in?

Ya ev resim û wêne? Nemaze ev resimên ko şahidê jiyanê dirêj û qedereke balkêş in? Ma ev fotoyên ko niha li berê ne û li pey jiyanê dişwar û rengîn, kesertijî û bedew mane, dê weha bêdeng û stûxwar bimînin û birizên? Ev ê, bêzar û bêziman, biqulibin ser rengê zer û mîna pelên zer ên payizê biweşin? Ma ev ê bi tenê bibin xewneke wexta bihurî? Ma ev ê nepeyivin û xwe li hember herikîna wextê ranegirin?..

Rûşen Xanim li resimekî kêlekê dinihêre. Ew xwe dide hev, li erdê rûdine, resim digire destê xwe û bi hîzr û dîqet lê dinihêre; Celadet Beg, sal divê 1926 be. Enî vekirî ye, çav mîna çavên teyrê elo bi xwe bawer û vekirî ne. Porê wî yê ber bi paşiyê şehkirî û reş, dibiriqe. Poz, pozê nas ê Bedirxanan e; mezin, dirêj û xweş. Kincekî nû û reş, bi gotina fransîzan kostumek ko diyar e, ji destê terziyên yekta derketiye, lê ye. Qirawateke xweş a hewreşimî û bi nixtik, mîna her gavî, kincan û gomlega spî xweş li hev tîne. Yêlegê wî ko perçeyekî ji kincan e, bi şeş qumçikan e û qumçik hemû, heta sîngê, girtî ne. Celadet Beg hinekî xwar sekiniye û herdu

destên wî di bêrikên pantolonê de ne. Rû hinekî gulover e. Simbêl û rîh nîn in. Heye ko loma hinarikên rû mezintir û gilovertir dixuyin. Enî û pêşcênîk gelekî vekirî ne. Biriye çavan, ji hevûdu baş veqetî, dirêj û reş in. Bijang di bin reşahiya biriyan de winda bûne. Lê bîbîk mîna du lûlûyên reş in û dibiriqîn.

Niha? Ew ê niha bi tenê di nav van resiman de bimîne? Gelo qedera wî, ev bû? Rûşen Xanim radibe ser piyan, fotografên ko li dora wê peregende belav bûyî ne, yek bi yek, dide hev û dîsan tê li erdê, li cîhê xwe rûdine. Ji çilî zêdetir resim. Ji çilî zêdetir kurte-demên bihurî û qeyitkirî. Li vir û li wir. Hin ji wan bi hunermendiya fotografkêşên hoste hatine kişandin. Di hinan de jî ne huner û ne jî hostahî heye, ew bi tenê ji bo îspatkirina jiyan, wext û demên bihurî hatine veşartin. Hemû jî bi rengên reş û spî ne. Bêguman çêsnên reş û spî jî tê de ne; hin vekirî ne, hin jî girtî. Hinên wan portre ne, nîşana jiyanê Celadet Begê ne. Di hinan de jî gelek kes bi hev re ne, îspata yekbûn, hevgerî, hevkarî, dostî, merivahî û biratiyê ne. Hin jî bi tenê bergeh in, cîh û warên ko jiyanek tê re bihuriye.

Rûşen Xanim li rû û bedenên kesên fotografan dinihêre. Ew hinan ji wan dinase, lê hinan jî nas nake. Hin bi simbêl û rî ne. Rûyê hinan bi ken e, yê hinan jî sert, hin jî westiyayî, matmayî û şaşbûyî li objektîfa makîna resiman dinihêrin. Rûyê hinan mîna heyvekê spehî ye, yê hinan jî çelmişî û qermîçî ye. Hinan çavê xwe girtine, mîna ko ew di xewê de bin. Hin jî li derekî din, li dûrahiyê dinihêrin. Hin rûtirş in, hin jî rûnêrm. Rûyên ji hev cihê; li pey her yekî qedereke cihê û balkêş. Ya çav? Çavên reş, çavên belek, çavên kentijî, çavên kesertijî, çavên kal, çavên pepûk. Çavên jîndar û kûr... Çavên kurdan, eynî mîna qedera wan.

Her tişt niha di nav van resiman de veşartî ye. Wext, dem, dewran, jiyan, serpehatî, bûyer, pêwendî, evîn, şer, têkoşîn, êş, keser, hesret, hîs, pejn... her tiştî niha xwe veguhezandiye nav van fotografan, xwe kiriye beşekî biçûk ê fotografan da ko Rûşen Xanim her tiştî bibîne û bi bîr bîne. Bêguman, eger Celadet Beg weha ji nîşka ve neçûya û bikaribûya romana xwe Bîra Qederê binivîsiya, wî dê li van resimên ko nîşana dewreke dirêj û jiyanê bedbext in, binihêrta. Lê mîna her daxwaz û xwesteka wî, daxwaza nivîsîna romanê jî qurmiçî û nîvçe ma...

– Kî dê niha pêşî li van resiman binihêre û paşê wan bîne ziman? Kengê ev fotograf ê dest bi peyivîna bikin?..

Rûşen Xanim li resiman û deftera romana Bîra Qederê ko Celadet Begê dest pê kiribû û bi tenê çend rêz nivîsibûn, dinihêre û weha difikire.

FOTOGRAF 1: Ceco; zarokê welatê xerîbiyê, neviyê Mîr Bedirxan

L Herwekî ko hatiye gotin, meriv pêşî dibîne û dinihêre, paşê jî dipeyive û dibêje. Romana ko Celadet Begê dixwest binivîse, dikare bi vê wêneyê dest pê bike, ev wêne dikare bibe fotografa yekemîn a romana Bîra Qederê; Salut de Constantinople, Vue de Moda a Cadi-Keuy. Silav ji Constantinoplê, bergehêk û dêmenek ji Modayê, li Kadiköyê. Pêşî bergeh û nêrîn, paşê gotin û qise... Sal, 1893 ye. Demsal, bihar, ji mehan Gulan, ji rojan rojeke germ, vekirî û xweş e. Bihar û gul-an hatine; der û ber hêşîn, dinya germ, esman gewher e. Stembol û Kadiköy di nav govenda rengan de ne. Reng bi ser ketine, dinya ji nû ve vedije. Jiyanêke nû dest pê dike.

Di bergehê de tiştê herî ber bi çav, zerya (derya) ye. Zerya di nav rengêkî kesk û şîn de hemû wêne rapêçaye. Tonên rengê şîn lê ne. Li aliyê dûr spiyeke qerqas desthilat e. Li der û dorên qeraxên zeryayê tarîtiyeke qer li ser avê dixuye. Di navbera herduyan de jî hin celebên din ên rengê şîn hene. Esmen çikvekirî ye. Li cîhê ko zerya û esman bi hev re dibin yek, komên ewran çîlspî ne. Lê li jorê, cîhê ko êdî ewr diqedin, esman bi rengê şîn xemiliye. Rengê spî xwe qulipandiye ser rengê şîn. Ewr di nav hev de ne, lê nerm û sade dixuyin. Ne sawa berf û baranê, ne jî tirsê ba û bahozê lê ne. Ew di nav spehîtiyeke zarîf de ne, mîna ko ew mizgîniya jiyana nû bi dinyayê digihînin.

Li dûr, li cîhê ko zerya û esman digihên hev, berpala girekî ko dirêjî avê bûye, xwe bi zeryayê digihîne. Qirax û ax li wir dest pê dike. Gir bilind û asê ye. Ew bi carekê noqî avê bûye, rûyê wî kevir e û mîna piyekî dirêj ê axê dixuye. Li ser gir dar hene. Ji bergehê fahm nabe ka ew çi texlît dar in, lê stûr û dirêj in. Li cîhê ko dar dest pê dikin, rengê kesk zora rengên spî û şîn dibe. Keskahiyeke bedew li rengên wêneyê zêde dibe. Keskahî hemû milê jor ê bergehê dadigire. Daristaneke xweş û bedew li wir hevaltî li zerya û esmanan dike. Jiyana merivan jî li wir dest pê dike. Ji ber ko li ser gir, di nav daristanê de xanî xuya dikin. Di ser daran re, banên

qesreke pir mezin dixuyê. Qesr spî ye û welê dixuye ko ew ji çend beşan tê pê. Hema di binî banên xaniyan de pencereyên dirêj û mezin dixuyin. Meriv ji penceran dikare hemû rengên roja xweş a gulana 1893-an bibîne. Digel ko qesr di wêneyê de jî pir li dûr e, dîsan jî meriv ji avasaziya wê derdixe ko qesr di dema osmaniyan de lêbûye. Mîmariya wê ne ya bîzansan e. Xwediyê qesrê jî binemala osmaniyan, sultan û şahzadeyên wan in. Qesr li ser pozê gir ava bûye û eynî mîna malbata osmaniyan, nêrevanî li erd û esmanan, dewr û dewranan dike.

Ji qesrê hinekî dûr, lê li ser eynî rêzê, çar qonax, bi gotina osmaniyan çar koşk hene. Ew bi qasî qesrê baş naxuyin, bi tenê banên wan û hin aliyên wan dixuyin. Ew ji qesrê pir biçûktir in, lê tevî wê, qonaxên spehî ne. Banên wan sor dike; bi lehîten sor lêbûne. Qonax li kêleka hev in û di nav daran re meriv dikare pencera yekê ji wan bibîne. Ew qonaxa ko pencera wê dixuye, li kêlekê ye, ji qesrê dûr e. Ew ji qonaxên din jî hinekî dûr e... Ew qonax, hebûna wê, reng û avahiyên wê, ode û meclîsên wê, bîr û bexçe wê, ji bo romana Bîra Qederê pir girîng û pir pêwîst e. Ji ber ko tovên romanê li wê qonaxê tên avêtin: Qonax, yek ji malên malbata Mîrê kurd ê Cizîra Botan Bedirxan Beg e. Lawê wî Bedrî, paşa û sereskerê osmaniyan, tevî mala xwe tê de dijî.

Li kêleka qonaxa Bedrî Paşayê Bedirxanî, gir bi şikêrekê xelas dibe. Tê re gewriyek derbas dibe û xwe diginîne zeryayê. Piştî gewriyê jî girekî nû ko hinekî berztir e, dest pê dike. Lê di navbera herdu giran de, li cîhê ko gewrî xwe digihîne zerya, lengergeheke dirêj heye. Welê dixuye ko lengergeh bi qasî 100 – 120 mîtroiyê dirêj e. Li herdu aliyên lengergehê çend kelek, qayik, kod û keştiyên biçûk ên bayê hene. Ji wan hinekî dûr jî keştiyeke mezintir lenger avêtiye û rawestayê. Û hema li qiraxê lengergehê, du qonaxên biçûk ên bansor ko pir bi qonaxên din dişibin, dixuyin. Wan berê xwe dane zerya û piştî xwe dane gir. Girê nû û berztir jî bi daran tijî ye û li cîhê ko wêne xelas dibe, nîvê qesreke mezin xuyaye. Avasaziya vê qesrê jî mîna ya din e.

Li ser vê wêneyê tiştê herî balkêş, hebûna merivekî ye. Di wênê de, li aliyê pêş, giraveke pir biçûk heye. Girav hema bi qasî bihustekê ji qirax û gir veqetiyaye. Lê meriv dikare bi hêsanî xwe bigihîne giravê. Û hemû girav ji çend lat û kevirên mezin û bilind hatiye pê. Ew ne cîhê jiyîn û rûniştinê ye. Lê ji wir mîna teyrê baz, meriv dikare hemû alî bibîne. Di wênê de, merivekî li ser kevirê herî bilind ê giravê rûniştiye û li kamerayê dinihêre. Ew kî ye, çi kes e, çi dike? Meriv vê yekê ji resim nikare derxe.

Digel ko ew di wênê de, pir li pêş e, dîsan jî rûyê wî baş naxuye. Ew mêr e, porê wî reş, gomlegê wî spî û kincên wî reş in. Wî hinekî stûyê xwe xwar kiriye û li aliyê objektiva makînê mêze dike. Pêşî ew li fotografkêş dinihêre û paşê jî, bi ihtimaleke mezin, weha dibêje: »Ez jî heme, ez li vir im, perçeyekî vê wêne û bergehê me...« Hebûna vî merivî wênê yekcar diguherîne; ruh û can dikeve wênê, hest û pejna jîn û jîndariyê direşe ser bergehê. Di fotoya yekemîn a romana Bîra Qederê de, hebûna merivekî weha gelek girîng e. Ji ber ko romana Bîra Qederê, tevî bergehên cuda û xweş, li ser însan ava dibe. Meriv û hebûna wî esas e.

Ev merivê ko li ser kevîr rûniştîye, piştî xwe daye girê jorîn ko qesr û qonax lê ne. Piştî meriv, bi temamî, ber bi qonaxa Bedrî Paşa ye. Eger meriv xêzekê ji piştî wî bikişîne, xêz ê rasterast xwe bigihîne qonaxê. Di qonaxê de, ji 40 zêdetir meriv dijîn. Hemû jî Bedirxanî ne. Bedirxanî, bi gotina osmaniyan Bedirxanpaşazade, pir in. Ji vê qonaxê pê ve, çend mal, xanî û qonaxên wan ên din hene. Hemû jî li aliyê rohelatê Stembolê, li milê Anatoliyê, li Kadiköyê bi cîh bûne; li Moda, Fenerbahçe, Cevizlik, Bostancı, Mühürdar, Göztepe û Kızıltoprakê dijîn. Piştî Kurdistanê, Stembol û Kadiköy bûye welatê wan ê duyemîn.

Fotokêş kî ye? Li ser fotoyê, ev ne diyar e. Lê belê, eger kî be, ew fotokêşekî hoste ye. Li ser fotoyê hem dîmenên vekirî yên Kadiköyê, bi rengên xwe yên taybetî, hene, hem jî di navenda hemûyan de însan. Ne însan ji ber çavan direve ne jî bergehî Kadiköyê... Bergeh, perçeyekî ji xweşî û dewlemendiya Kadiköyê, tevî însanê wê, berpêş dike. Zerya Marmarayê bi pêlên xwe piştî qirax û girên Kadiköyê mist dide. Dar û ber bi rengên xwe yên demsalan hawirdor dineqîşînin. Qesr û qonaxên Kadiköyê esaleteke yekta didiyê. Bender û lengergehên Kadiköyê ko ew rapêçane, mîna pencereyekê li dinyayê vedibin. Keştiyên ko li doralîyên Kadiköyê ne, ahengeke lêhatî didinê. Daristan û hêşinahîyê Kadiköy kiriye cîhê ger, geşt û seyrangêhê.

Di rojêke biharê ya gulana 1893-an de, Kadiköy, taxa wê Moda û qonaxa Bedrî Paşayê Bedirxanî, li ser resimekê weha xweş û rengîn dixuyin.

2 Li mala Bedrî Paşayê Bedirxanî, di rojê ji rojên gulana 1893-an de, lez û bez û endîşe heye. Zarokê di rê de ye. Jina Emîn Âlî Bedirxan, Samîha Xanim li ber welidandinê ye. Qonax tijî meriv e. Roj xweş, dinya germ, dan êvar e. Ji axê bîhna gul û kulîlkan difûre. Zerya çîk şîn e û mîna neynikekê zelal û aram e. Li esmanan komên spî

yên ewran, bi aramî, xwe dilivînin. Li dûr, du keştiyên dirêj û stûr ên dûkelî zikê ava paqij diqelişînin û hêdî hêdî, li pey hev, derin. Dûya wan, bi giranî, ber bi esmanan hildikişe. Ro di ser ewran re li Kadiköyê dini-hêre û tîrêjên wê li ser eniya pêştî ya qonaxa Bedrî Paşa şewq didin.

Qonax, sê qat e û li gora avasaziya osmanî hatiye lêkirin. Du qatên jêrîn, ji herdu aliyên, fireh in. Lê qata jorîn, bi tenê dirêj e. Loma, ne sê qat, lê meriv dikare bibêje ko qonax du qat û niv e. Qata jorîn ji navenda xênî ber bi jor dibe û estetîkeke taybetî ya avasaziye dide qonaxê. Li rûyê pêşîn ê qata jorîn pencereyê dirêj û fireh heye ko xweşiya avasaziye dineqişîne. Li ber pencerê jî balkoneke, bi gotina kevn, şaneşîneke biçûk heye. Ji wê derî meriv dikare hemû pêlên zerya, yek bi yek, bijmêre. Ji wir ebediyeta ewr û esman, av û zeryayê, mîna tabloyeke resamekî hoste, baş, pir baş dixuye. Bana qonaxê, ji herdu milan ve, ber bi jêr, xus dibe û bi qermîtên sor raxistî ye. Ev qermîtên sor pir xweş li rengên xênî û hawirdor hatine. Rengê qonaxê spî ye û hawirdor jî di nav rengên kesk û şîn de ye. Gava rengê sor jî li wan zêde dibe, cumbuşa rengan temam dibe û rengên herî xweş ko li ber dilê kurdan pir ezîz in, derdikevin holê; kesk, sor, zer û gewher. Niha di vê danê êvarê de, gava tîrêjên tavê li ser qermîtên banê govend girtine, di eynî wextê de, govenda rengan e jî. Ban, bi kêranên têkûz, bi dîwarên depîn ên qonaxê ve hatine girêdan. Ev kêran, di avasaziya osmanî de, hem pêwistiyeke lêkirinê ye, hem jî neqş e.

Mîna hemû qonax, qesr û xaniyên li doralî, qonaxa Bedrî Paşa jî xêşap e, ji max, qab, cax, kêran, karîte, spartek û stûnên textîn ava bûye. Li eniya pêşîn a qonaxê, ji nav daran, 9 pencere dixuyin, çar li qata binî, çar li qata navîn û yek jî li qata jorîn. Caxên penceran bi hostehî hatine neqîşandin. Li ber deriyê mezin ê qonaxê derenceyek bi pênc pêlikan heye. Li herdu aliyên derî darên biçûk ber bi jor dibin. Bexçeyekî biçûk û xweş ê qonaxê jî heye. Niha, li bexçe tiştê herî girîng ê romana Bîra Qederê, bîra bexçe ye. Hema li kêleka çepê xênî, di bin dareke dirêj de, bîrek heye. Bîrek ko hem ji bo romana Bîra Qederê, hem jî ji bo şênîyê malê girîng e.

Herçî aliyê hundir ê malê ye, berî her tiştî meriv divê bibêje ko 18 odeyên malê hene. Du salon, mutfexê mezin, deh odeyên razanê, kitabxaneyek, odeyê xebatê, serderiyê dirêj, dalanê fireh, du banyo... Lê dîsan jî, digel vê mezinahî û pîrbûna odeyan, xanî têrî şênîyên malê nake. Malbata Bedrî bi xwe ji bîst kesan zêdetir e. Eger meriv mêvanên wan ên ko hertim tên jî bihesibîne, hejmar hîn pirtir dibe. Niha, ji

mehekê zêdetir e ko birayê wî Emîn Alî Bedirxan Beg jî, tevî jin û zarokên xwe, hatine û bûne mêvanên wan.

Belê, mêvaniyek ko ji bêgaviyê hatiye pê. Agir û şewatên Stembolê navdar in. Her roj derek, taxek, aliyekî Stembolê dişewite. Gulokên agiran bi esmanan dikevin, mal wêran dibin, malbat li kuçan dimînin. Her roj tulumbaciyan taxên Stembolê, stîl û depoyên avê li ser milên wan, bi qîreqîr, li kolanên Stembolê dibezin da ko xwe bi agirên kambax bigihînin û vemirînin. Lê heyhat!.. Ne agir vedimire ne jî qîre qîra tulumbaciyan bi kêrî tiştekî tê. Mal dişewitin, tax kavi dibin, jiyana rojane têk dere... Berî niha bi qasî mehekê, mala Emîn Begê jî ko li aliye Kadiköyê, Kızıltoprakê bû, şewitî. Wan jî têkber û feraqên malê berhev kirin û hatin qonaxa Bedrî Paşa.

Nivîskarê Bîra Qederê, herwekî ko tu dizanî, kitekit û detay ji bo afirîn û avakirinê gelek girîng in. Kitekit û detayên reng û bergehên ji bo resamekî, yên dengên ji bo musikejanekî, yên peyv û gotinan ji bo nivîskarekî girîng in. Belê, hê berî ko ez werim dinê, agirê Stembolê mala me wêran kiribû... Ew agir û bi gotina te, tulumbaciyan Stembolê, mîna kitekit û detayeke jîna min, tê bîra min jî. Li milekî ew agir û şewat, li milekî jî qîreqîr û xirecir, rû û rûçik, cil û bergên wan tulumbaciyan... Meriv nizanibû çi bike, bikene yan bigirî... Li taxa me Kızıltoprakê jî komeke tulumbaciyan hebû. Qîrîna wan hê jî di guhê min de ye; »Hayyyy!.. Kara babam, hayyy! Yolumuzu kesenin haline vayyyy!.. Bu gelen Kızıltoprak köleleri!..« Kumê wan xwar, simbêlê wan boq, lingên wan xwasî, pazûyê wan şidayî, ew fedakar, pêxas û berdûşên Stembolê bûn. Hebûna wan, nîşana jînê bû; li milekî axîn, girîn û qîrîn, li milekî jî ken, henek û zirtîn...

Îro, di vî danê êvarê de, gava roja romantîk a biharê ya Modayê hêdî hêdî winda dibe, li qata dudiyan a qonaxa Bedrî Paşa, di odeyeke fireh de, Samîha Xanim di nav êşeke mezin de ye. Mêr li qata jêr, li salonê rûniştine, jin jî li jor. Zik lê giran bûye. Êşa wê yekcar zêde ye. Nefes lê diçike. Ev çi hal e!..

3 Ev çi hal e!.. Eger weha here, Samîha Xanim wê bimire. Danê êvarê bû êvar, êvar qulipî ser şevê, şev ber bi berbangê dihere, lê hê jî zarok nehat dinê. Êşên Samîha Xanimê pir zêde bûne. Êş pêl bi pêl tên. Nalenala Samîha Xanimê ye, ji şerma nikare biqîre jî. Ew bi tenê

kûr-kûr dinale. Rûşen Xanim, diya Bedrî Paşa û Emîn Beg, du jinên Bedrî Paşa û hin jinên din ji li ser Samîha Xanimê ne. Her yek, ji aliyekî ve, dixwaze alîkarî bike. Rûşen Xanima porspî û xwedantecrube dike, nake, nikare serê zarok ji bedena dê derxe.

– Min evçend alîkarî li jinên me kirine, lê tu carî ecêbeke weha nedîtiye, ew dibêje... Li gora vê êşê û vebûna bedenê diviya zarok ji zû ve bihata. Serî dixuye, lê ber bi jêr nabe. Ev çi hal e? Tirs a min ew tirs e ko Samîha min here. Çareyek divê, çareyek divê...

Çare çi ye? Mêr, Bedrî Paşa

, Emîn Beg û çend birayên wan ên din, di salona fireh de, li qatê jêr in û li benda xebera xêrê ne. Lawê Emîn Beg, Sureya ko nû ketiye sala xwe ya dehan, heta berî niha bi bîskekê jî, li kêleka bavê xwe, li erdê rûniştibû û li hêviya hatina bira yan jî xwişka xwe bû. Lê gava çavên wî giran bûbûn, xizmetkareke malê ew biribû jor û xistibû xew.

Emîn Beg wê dîsan bibûya bav. Lawekî wî hebû; Sureya. Diya Sureya zû wefat kiribû. Sureya hê nebûbû du salî, diya wî bi nexweşiya seretanê ketibû û di demeke kurt de wefat kiribû. Du mehên dawîn ên nexweşiya wê Emîn Ali Beg gelekî eşandibû. Diya Sureya ko Emîn Ali Begê jê ewçend hez dikir, li ber çavên hemûyan, bi êş û janeke mezin, vedimirî û dimir. Ne Emîn Ali Begê, ne jî kesekî din, nikaribûn tu tiştî bikin. Di rojên dawiyê de, diya Sureya bi qasî mistekê mabû. Û gava wê wefat kir, Emîn Ali Beg bi rojan li şîna wê rûnişt, bi mehan pê êşîya û di şevên tarî yên zivistana Kadiköyê de, bi dizî, ji bo delaliya xwe giriya. Diya Sureya jineke bedew a çerkez û ji malbateke navdar a arîstokratên osmanîyan bû. Ew, evîna yekemîn a Emîn Ali Begê bû. Wan hê di xortiyê de hevûdu nas kiribûn. Di nav daristan û bexçeyên Moda de, ew pêşî ji dûr ve, bi çavan peyivîbûn, paşê jî dest di destan de. Hingê mirin tu carî nedihat bîra wan. Piştî zewacê lawekî wan ê mîna topa zêr jî çêbûbû. Pêşerojê tiştên nû, xweş û serfiraz waadî wan dikir. Lê di wê dema ko ne mumkin bû ko wan bîr bi mirinê bibirana, mirin hatibû...

Bi dû mirina yara wî ya dil û can re, Emîn Ali Beg dil tunebû ko bizewiciya. Lê lawê mîrê gorbihuşt ê kurdan Bedirxan, yek ji serokên herî girîng ên kurdan wê çawan mala xwe bê jin bihişt? Niha lawê wî jî hebû, na, nedibû... Xwişkên wî Melek, Ayşe û Sariye û bi taybetî jî dapîra wan hemûyan Rûşen Xanim ketin qirika wî da ko ew bizewice. Dîsan zewac... bi kê re û çawan? Lê li ser gotin û israren »jinên malê«, ew hêdî hêdî dîsan ket ser riya zewacê. Îcar jî dîsan bi yeke gelekî nas re; Samîha. Samîha ko

li ber destê diya wî mezin bûbû û ji diya wî re cariyetî dikir. Samîha ko mîna çilkeke zêr û dilopeke av bû. Samîha ko dilê wê nerm, heşê wê xurt û wîcdanê wê tam bû.

Her çi tişt û kesê xweş û rind e, ew muqedes e. Ev, yek ji qayideyên min ên jînê bû. Xweşahî, spehîtî û bedewî divê felsefa jînê be. Û xweşî û rindî divê bi xweşî û rindî bête zimên... Eger ez weha difikirîm û dijiyam, ez bawer im, tê de tesîra diya min pir bû. Diya min abîda xweşî û rindiyê bû ko bi gotinan naye saloxdan. Ew jî mîna dêmariya min a rehetî ko min nedît, çerkez bû. Lê tiştêkî diya min ji dêmariya min zêde bû; diya min bi kurdî jî dizanîbû û li malê bi kurdî dipeyivî û ez vê yekê jî bibêjim; kurdiya diya min ne kêmtî kurdiya metên min û dapîra min bû. Herwekî tu jî dizanî, bedewiya çerkezan bi nav û deng e. Ew hemû bedewî hatibû û li ser rûyê diya min diçirûsî. Di jînê de, meriv rastî gelek rûyan dibe. Piraniya wan jî bîr dibin, lê hinên wan di bîr û heşê meriv de, her û her, dimînin. Rûyê diya min, yek ji wan rûyan bû ko mîna siya meriv, hertim, bi merivan re bû. Rûyekî gulover, spî, xweş lihevhatî û bihîstiyar...

Lê niha halê Samîhayê ne tu hal e. Jê re çare divê... Rûşen Xanim ji derencên textîn û neqîşkirî ko di navbera herdu qatên qonaxê de ne, hêdî hêdî peyayî jêr bûye û niha li salona mezin a qonaxê, li nik »mêran« e. Mêr divê çareyekê bibînin. Çavên mêran bi endîşe û meraq li Rûşen Xanimê dinihêrin. Gelo çi bû, çima zarok nayê, digel ko evçend wext derbas bû? Rûşen Xanima westiyayî û bêxew napeyive, bi tenê bi çavan li civatê mêze dike û dîsan bi çavan bang li Bedrî Paşa dike. Herdu bi hev re, Rûşen Xanim li pêşî, Bedrî Paşa li pasî, derbasî mitbaxa mezin û fireh a kêlekê dibin. Maseyeke xwarinê ya dirêj û li dorali jî donzde kursiyên rûniştinê, li aliyekî mitbaxê ne. Mase û kursî ji darê gûzan çêbûne û rengê wan, rengê qahwê ye. Rûşen Xanim bi destê Bedrî Paşa digire û bi hev re derin li ser herdu kursiyên li koşa masê rûdin. Stêrk, ji pencereyên fireh ên mitbaxê, ronahîyeke qels direşînin hundirê mitbaxê.

– Yadê, ev çi hal e, xêr e? Çima zarok weha bi derengî ket? Bedrî Paşa dipirse.

– Kurê min, min heta niha pîrikiya bi dehan zarokên malê kiriye, lê min ecêbeke weha nedîtiye. Ji êvarê de ye ko zarok nayê xwar. Em dikin nakin, nikarin zarok bikişînin. Heke hinekî din weha dewam bike, em ê Samîha reben winda bikin... Divê doxtorek were û alîkarî bike. Wekî din

çare nîn e. Min nexwest ji Emînê xwe re bibêjim. Heke min jê re bigota, wî ê bigota na. Tu jê re bibêje û wî ji bo doxtor îkna bike. Hûn çî dikin bikin, zû doxtorek bînin.

– Yadê, di vê nivê şevê de, em ê doxtor ji ko bibînin. Tu dizanî, em ji bajêr gelekî dûr in.

Rûşen Xanim gotina dawîn, bi dengekî sar û qetî, dibêje;

– Lawê min, ma heke çare hebûya, min doxtor dixwest? Rast e, em ji bajêr gelekî dûr in, lê erebe li ber derî ye, ji seyisê xwe re bibêje, bila ew hespan bîne û bi erebê ve girê bide... Hûn divê xwe bi doxtorekî bigihînin.

4 Me xwe bi doxtor Esad Paşa gîhand. Xwedê jê razî be, wî yeka me nekir dudo.

Gava Bedrî Paşa û bijîşk Esat Paşa dikevin hundir, aliyê salonê, Bedrî Paşa weha dibêje. Emîn Beg û kesên din jî radibin û xêhatinî li Esad Paşa dikin: »Hoş geldiniz, buyurun, oturun.« Ew kursiyeke fireh a rûniştinê didin Esad Paşa. Lê Esad Paşa rûnane, destê xwe yê rastê davêje riya xwe ya dirêj û spî, li dora xwe û li Bedrî Paşa û Emîn Beg dinihêre û bi ken dibêje,

– Hayir, oturmayayim. Sağolun. Elbette Bedri Paşa ve sizleri kiramazdim... Ancak bildiğiniz gibi, ben göz tabibiyim. Ama elimden geleni yapacağım...

Esad Paşa ko bi eslê xwe arnawid e, tevî mal, zarok û neviyên xwe, li Kadiköyê, Modayê rûdine. Piştî ko seyis hesp û erebe hazir kiribû û deriyê erebê vekiribû, Bedrî Paşa, birayê xwe yê herî biçûk Murat jî girtibû ba xwe û ew bi hev re çûbûn mala Esad Paşa. Esad Paşa ne bijîşkê zarokan bû ne jî aletên wî yê bijîşkiya zarokan hebû. Lê wî tikaya Bedrî Paşa ve negerandibû. Ew bi hev re pêşî çûbûn nexweşxana Haydarpasayê da ko hin alet û firaq werbigirin u bi dû re jî, bi lez, hatibûn malê.

– Hemen işe koyulalım... Hastamız nerede?

Bi van gotinên Esad Paşa re, Rûşen Xanim rê nîşanî wî dide û ew bi hev re derdikevin qata jor, odeya Samîha Xanimê. Jinên ko li odê ne, xwe didin alî. Textê razanê ko Samîha Xanim li ser e, li ber pencereyekê ye. Li herdu aliyên text du maseyên dirêj ên text hene ko ji herdu aliyên ve xwe bi diwêr digihînin. Li ser wan jî du çirayên mezin vêketîne. Li ser diwarê kêlekê lewheyê mezin heye û tê de bi destnivîseke gelekî bedew, bi ere-

bî, Bismillâhî Rehmanî Rehîm hatiye nivîsîn. Destnivîs neqîşkirî ye û diyar e ko ew ji destê xetatekî hoste derketiye... Esad Paşa tê ser Samîha Xanimê û lê dinihêre. Çavên wê girtî ne. Diranên wê yên jorîn li ser lêva wê ya jêrîn in û ew gez kiriye. Rûyê wê yê spî yekcar bûye mîna xwelî û jê êş û jan dixuye. Bi tenê ji xwîdana ser enî, meriv fahm dike ko Samîha Xanim dijî. Esad Paşa destê xwe dide ser enîya wê. Enî, mîna cemedê, sar e. Esad Paşa, bi destê xwe, bi zehmetî, çavê Semîha Xanimê vedike. Hingê, ji nişkê ve, bedena wê, mîna ko ew ketibe ber zelzeleyekê, pihê diheze û nalîneke kûr pê dikeve. Pêlên hezînê li pey hev û pir xurt tên. Esad Paşa, bi carekê, li Rûşen Xanimê û jinan vedigere:

– Çabuk, çok çabuk, sıcak su, bez vesaire getirin, çabuk...

Jin, hema bi lez, jê re du misîn ava germ, satileke ava sar, leganeke mezin, hin pêşgîr tînin. Ew bi lez destên xwe duşo û dîsan dere ser Samîha Xanimê.

Feylesofan weha gotiye; rû, ruh û giyanê bedenê ye. Tiştê ko meriv li ser rû dibîne, haletê ruhiya bedenê ye. Rû, nîşana fikir, hizr, pejn, hîs, gumanên dil û mêjî ye. Tu dikarî van hemûyan li ser rûyekî bibînî û bixwîni. Ma me kurdan jî weha negotiye; li rû binihêre, merivê xwe binase.

Di destê wê sibê de, li ser rûyê diya min Samîha Xanimê jî mirin hebû. Bi tenê mirin. Mirinê hê hingê mohra xwe lê xistibû. Ew êş, jan û zehmetiya berbanga wê sibê hem nîşana jîneke nû hem jî ya mirinê bû. Di berbanga sibeheke bihara 1893-an de, jin û mirin ketibûn nav hev. Tu kesî nikarîbû ew ji hevûdu veqetandina. Cezbê mirinê bi ser herkesî de hatibû. Kesî nikarîbû tovên jiyane tê de bidîta...

Çaxa dunya ronî dibe û tav bi tîrêjên xwe yên pêşîn mizgîna rojeke nû dike, Esad Paşa, Rûşen Xanim, Melek Xanim û du carîye ji derencên qata jor peya dibin. Di hembêza cariyekê de, di nav pêşgîreke spî de tiştek heye. Pêşgîr di nav xwîna sor de ye. Esad Paşa, Rûşen Xanim û Melek Xanim ber bi salonê, herdu carîye jî ber bi deriyê derve derin.

Gava Esad Paşa û yên pê re dikevin salonê, Bedrî Paşa û Emîn Beg ji kursiyên xwe radibin. Ji kesî deng dernakeve. Bira û biraziyên din hemû çûne, li salonê bi tenê Bedrî Paşa û birayê wî Emîn Beg mane. Yên nû hatî jî li kursiyên kêlekan rûdin. Hemû westiyayî ne, ji rûyên wan xemgînî dixuye.

– Aci kahveniz var mı? Sabah sabah aci kahve iyi gelir.

Esad Paşa qahwa tahl dixwaze. Di destpêka sibê de, qahwa tahl baş û xweş e, ew dibêje. Xeberên wî hem xweş, hem nexweş in. Emîn Beg, destê wî li ser riya wî, bi hîzr li Esad Paşa guhdarî dike.

– Samîha Hanîmî güç bela kurtardik. Ancak çocuğu kurtaramadik. Hacmi çok büyüktü. Zorla ana karnından çıkardik. Çok zor oldu. Ölü doğdu...

Rûşen Xanim gotina Esad Paşa didomîne. Semîha, Semîha delal û reben, di nav hêlekana mirin û jînê de çend caran çûye û hatiye. Wan bawer nekiribûn ko ew ê xelas bibûya, şîkur ji Xwedê re ko ew xelas bûye. Herçî zarok e, wê hê zarokêkî ewçend mezin nedîtibû û zarok kurekî qerqaşî bû.

Emîn Beg bi tenê li wan guhdarî dike û difikire. Ew çî bibêje û hîs bike? Samîha ji mirinê xelas bûye. Lê lawê wî miriye. Wî navê lêwîk jî hazir kiribû. Eger zarok kur bûya, navê wî dê Celadet bûya, na eger ew keç bûya, navê wê dê Meziyet bûya. Lê ew çî bike?.. Mirin û jiyan bi hev re hatibûn.

5 Mirin û jiyan bi hev re hatibûn. Samîha Xanim li jorê, qata diduyan, razaye. Perçeyê beden û jiyana wê, zarokê mirî, li jêr, li kêleka bîrê ye. Cariye zarok, di nav pêşgîr û pêçkekî bi xwîn de, danîne ber devê bîrê da ko wî bişon û tevî xanimên malê, veşêrin. Ew li der, bêruh û bêpejn, tenê, li kêleka bîreke sar, dirêj bûye.

Pariyeke zarok, misteke can... Hatîn û çûna wî bû yek. Ji qonaxê deng dernakeve. Mala mezin, di nav xewa sibê de, bêdeng, li neheqiyên jiyane difikire. Kî dê zarokê mehrûm bibe, wî bişo û ji xwîna jiyanê paqij bike? Kî dê kefenekî spî û biçûk li bedena wî ya biçûk rapêçe? Bêyî hêstirên çavan, kî dê bikaribe li ser wî melayîka biçûk, bilorîne û stranên şîne bibêje? Kî dê wî bi temamî ji jiyanê bi dûr xîne û bixe bin axa reş û sar? Kî dixwaze pergî rûyê sar ê mirinê bibe, xwestekên mirinê qebûl bike, stûyê xwe li ber mirinê xwar bike, ji xwe re nebe xweyî û bide ber sistiyê? Kî? Jiyan û zehmetiyên jiyanê li aliyekî. Lê ev mirin, mirina ko dora romana Bîra Qederê rapêçaye. Mirina ko berî jiyanê hatiye û zarokêkî nûbûyî dixwaze.

Mirina ko rêzika dinyayê digerîne, niha li mala Bedrî Paşa çerx dibe. Rûşen Xanim, Melek Xanim, Bedrî Paşa û Emîn Beg jî çûne odayên xwe yê razanê. Bi westa şevê û sawa mirinê, ew dixwazin çavên xwe nerm bikin. Bi tenê çend cêriyên malê li piya ne. Yek li ber serê Samîha Xanimê

rûniştiye, yek li jêr têkberên salon û odeyan dide hev, yek jî li mitbaxê avê germ dike, ji bo zarokê li ber devê bîrê.

»Ji bo zarokê li ber devê bîrê«... Hin gotin û peyv hene ko tê de jînek, umrek veşartiye. Çaxa meriv li wan hûr dibe, umrekî dirêj, mîna neynikekê, li merivan dinihêre. Heye ko haya te jê tune be, lê di gotina te ya jorîn de umrê min veşartiye. Peyva bîrê û bîrên ko di hin gehînekên jîna min de bûn pardarên qedera min, hê wê roja biharê, li ber bîra qonaxa mamê min Bedrî Paşa, xwe bi kûrahî bera nav rehên jîna min dan. Jîna min a ecêb, bi awayekî ecêb, bi wan dest pê kir û bi wan xelas bû... Bîra mala Bedrî Paşa ko li kêlekê jîn û mirin di nav şerekî bêeman de bûn, bîreke pir xweş bû. Doraliyê wê bi qasî pênc bihustan, mîna dîwarekî, bi qermîten sor hatibû lêkirin. Devê wê zêde ne fireh bû. Ew ne kûr bû jî. Di nav bîrê de, bi dîwaran ve, pêbaskên wê hebûn. Meriv dikarîbû bi wan pêbaskan daketa nav bîrê. Ava wê hinekî şor û hertim hênîk bû. Dara behîvan ko li kêleka bîrê bû, xweşiyeke yekta dida bîrê. Gava meh dibû adar û kulîlkên spî yên darê dibişkovîn, di bin dara spî de bîr dibû mîna bergehê ji çîroka »Hezar û şevêkê...«

Cêriya li mitbexê, ko eslê wê îtalî ye, straneke îtalî ya zîz li ser lêvên wê, hêdî hêdî, karê xwe dike. Wê ji qata herî jorîn, ji oda binê banê ko ji bo dirûn û hûninê ye, cawekî dirêj ê spî aniye. Ev caw wê bibe kirasê mirinê, yanê bibe kafen û bedena biçûk rapêçe. Av li ser argûnê germ dibe. Gelo zarok wê li ko were şuştin? Mal, mala misilmanan e. Adet û ûsil divê baş bi cih bên. Lê kî dê bi cih bîne? Cêrî dê çima serê xwe bi van pirsîyaran biêşîne. Ji ber bextê rind, Rûşen Xanim, stûna mala Bedirxaniyan li vir e. Bêguman, ew ê her tiştî, bi rê xîne...

Cariye dere ser beroşa li ser êgir û li avê dinihêre. Na, av hê germ nebûye. Gelo av ne kêr be? Cariye satila ber argûnê digire û dere derve da ko ji bîrê avê bikişîne. Dinya êdî ronî bûye. Ji dûr dengê pêlên zeryayê, ji ser darên bexçê jî dengê çivîkan tê. Bayeke sivik hêdî hêdî pelên daran dilivîne. Rojê nû ya bûyerên însanî dest pê kiriye. Zarokê mirî di nav paç, xawlî û pêşgiran de, li wir, li ser qermîten ko li dora bîrê hatine raxistin, dirêj bûye. Jiyan çiqas ecêb e!.. Gelo vî mehrûmî, hema bi qasî kêlîkekê be jî, jiyan dît û hîs kir? Gelo rûyê wî çawan bû? Ji ber xwîna boş, kesî ne rûyê wî ne jî serçavê wî dîtibû. Niha, piştî bîskekê, gava ew vî mehrûmî bişon, Rûşen Xanim ê, îlam, li rûyê wî binihêre.

Lê ew çi ye! Dengêk tê. Dengê zarokekî tê. Dengêkî zirav ji zarokê mirî tê guhê cêrî. Ev çi ye!.. Cêrî, li kêleka bîrê, di cîhê xwe de, mat dibe. Na, ne rast e. cêrî, ji xofan, hinekî xwe ji ber bîrê vedikişîne. »Mama mia, mama mia...« Ma ev ne cin bin? Sihirên cin û periyan li van deveran navdar in. Ev ne lîstikeke periyan be? Ji dûr ve, ew dîsan, bi dîqet, li pêçeka zarok dinihêre û guhê xwe didiyê. Deng e, deng tê... belê, deng tê... Ew vedicinîq.

– Signore, signori, signore, signori!..

Cêrî ji nişkekê ve, bi tîrs û qîrîn, direve hundir. Cin in, cin hatine. »Signore, signore!« Cariyên din li mitbaxê, li ser serê wê dicivin. Yek ji wan tasek av tîne û didiyê. Ew diheze û matbûyî li cariyên dora xwe dinihêre. Murat Beg ko li qata jêrîn razayî bû, bi deng û qîrînê radibe û bi heyecan, pîcema lê, tê mitbaxê.

– Ne oldu, ne var? Franceska, ne oldu?

Ew bi tîrkî ji cêriyan û cêriya ko diheje dipirse. Lê cêrî nikare bipeyive. Ew bi tenê, bi tiliyan bexçe nîşan dide û dibêje: »Piccola, piccolo..«

6Mio piccolo, mio picollo. Cêrî, Rûşen Xanim, Melek Xanim, cariyên din li ser serê zarok in û wî dişon. Hêdî hêdî, bi dîqet. Wan zarok anîne hundir, mitbaxê. Tiştê nebûyîne qewimiye; zarok dijî. Ew di nav xwînê de ye û hê jî ji serê wî xwîn tê. Lê ew dijî. Di pêveçûna jiyan û mirinê de, jiyan bi ser ketiye. Li qonaxa Bedrî Paşa, di roja nû ya biharê de, bêdengiya mirinê, bi carekê, qulipiye ser dengên jiyanê. Samîha Xanima ko ji mirinê xelas bûye, niha dibihîse ko lawê wê jî ji mirinê xelas bûye. Bask nîn in ko ew pê bifire. »Yarebî, şukir, şukir ji te re. Heke tu nekujî, nakujî«, ew dibêje. Ew nikare ji cîhê xwe bilive û dakeve jêr, lê ji cêrî dixwaze ko ew werin û her gav xeberên lawê wê jê re bibêjin.

Kêf, kêfa Rûşen Xanimê ye, jê re payan nîn e. Di vî umrî de, wê dê ev roj û ev ecêb jî bidîtina! Berî niha bi demeke kurt, ew bi keserkûrî çûbû oda razanê û ketibû nav cîhê xwe yê ko li erdê raxistî bû. Wê dê zarokê mirî bişûsta, kefenê spî lê rapêça, li serê bixwenda û ew bikira nav gorê û axa reş li serê bireşanda. Lê niha zarok hatiye, ji mirinê vegeyriyaye û hatiye. Perda reş a mirinê rabûye. Di roja ronî de, jiyan ronî dest pê kiriye.

Rûşen Xanima ko umrê wê li ser 80 salan e, lê hê jî li ser xwe ye û di tevgerên xwe de xurt e, bi hêdîka, bi xawliyeke spî ya şil, xwîna zarok jê paqij dike. Zarok digirî, qîreqîr dike û xwe dilivîne. Bedena wî, li gora

zarokekî nûbûyî, mezin e û bejna wî jî dirêjtir e. Rûşen Xanim rûyê zarok paqij dike. Rû hêdî hêdî derdikeve holê. Porê wî reş, birûyên wî geş, rûyê wî gilover e.

Li vî pozî, li vî difnî fekin, Rûşen Xanim bi ken dibêje. Poz, mîna pozê beranan e. Xwedê star bike. Enî, mîna eniya çiyayê Herekolê ye. Xwedê bihêle, ew tevde li bapîrê xwe rehmetî Bedirxan Beg çûye, tevde kalik e.

Min dapîra xwe Rûşen Xanim, bi gotina te »stûna malbata Bedirxaniyan«, hezar mixabin, nas nekir. Bîr û hafiza meriv heta katekê ye. Piştî wê êdî perda nezaniyê ye. Heta katekê, zaroktiya min tê bîra min. Lê, ne dapîra min. Bi dû bûyina min re ew dîsan vedigere Şamê, nik keçên xwe û li wir jî dere rehmetê. Wê li kêleka mêrê wê Mîr Bedirxan defn dîkin... (Jixwe li gora gotinan, gava ez tîm dinê, ew bi mêvanî ji Şamê hatiye Stembolê û demek jî ji bo min li Stembolê maye.)

Tu dizanî, di jîna xerîb de, meriv hene ko çêyiyeke mezin li te kirine û mohra xwe li jîna te xistine. Lê tu wan nas nakî. Tu dikî, nakî, tu nikarî xwe bi wan bigihînî û wan binasî û bi awayekî ji bin çêyiya wan derkevî. Tu bi wan dizanî, li wan difikirî, lê nikarî wan bibînî. Çêyiya wan dibe hesreteke xedar û bi canê te dikeve. Hesret gav bi gav te, bedena te, can û ruhê te, mêjî û dilê te vedigire. Hesreta dîtina dapîra min jî, hesreteke weha bû; wê ez vegirtibûm. Di her gava nû ya jîna min de, wê hesretê rîya min li ber min rast dikir. Min li gora wê gav davêt. Bav û diya min, mam û metên min bi dirêjî behsa wê û zimanê wê yê şêrîn dikirin. Li gora wan, tu kes mîna dapîra min xweş û zelal bi zimanê kurdî nepeyiviye. Eger ez pêşê bi xurtî li ser zimanê kurdî hûr bûme û min bi kurdî nivisiye, bawer bike, tê de para hesreta dîtina dapîra min pir e.

Rûşen Xanim zarok baş dişo, xweş dipêçe, serê wî yê birîndar girê dide û wî bi cariya îtalî re dişîne cem diya zarok Samîha Xanimê.

– Fransê, lêwîk bibe nik diya wî, bila ew şîr bideyê. Çavreşê min birçî ye, ew dibêje û tevî Melek Xanimê vedigere salonê.

Emîn Beg û birayê wî yê biçûk Murat li salonê rûniştine. Cixare di destan de, rûyê Emîn Beg dikene. Gava ew Rûşen Xanimê dibîne, radibe ser piyan û ber bi wê dere.

– Yadê, çavê me ronî, lingê te bi xêr hat, Lawîk jî xelas bû, ew dibêje.

– Emînê min, tu lêwîk bibînî, pariyekî şekir e; çavreş, pozberan, enîvekirî ye. Ew eynî bavê te rehmetî Bedirxan Beg e.

– Yadê, helbet lawê min ê li bapîrê xwe were. Celadetê min neviyê Mîr Bedirxan e. Ew ê dewsa bapîrê xwe bigire.

– Te got çi?

Rûşen Xanim, bi heyirî, ji Emîn Beg dipirse. Ji ber ko wê tu carî ev nav nebihîstiye. Navê ko dê hertim di romana Bîra Qederê de derbas bibe, cara yekemîn, hingê bi ziman dibe.

– Celadet, Yadê. Navê neviyê te dê Celadet be. Yanê xurtî û bawerî. Yanê li hember mezinahî û serdestiyê xwe ragirtin... Ji mêj ve bû ko min navê wî danîbû. Ew li welatê xerîbiyê hatiye dinê, lê neviyê Mîr Bedirxan wê bibe tîmsala xurtî û bawerîya bapîrê xwe. Tu bi vê bawer be, Yadê.

– Cedad, Cedet... Ceced... Te got çi, navê wî çi bû?

Rûşen Xanim nikare navê lêwîk bi lêv ke. Emîn Beg bi destê Rûşen Xanimê digire û wê dibe li ser kursiyekê dide rûniştin. Ew destê xwe dibe riya xwe, pê dilîze û bi ken dibêje,

– Yadê tu pir westiyayî, hinekî bîhna xwe veke û... Celadet, Yadê, Celadet.

– Cela... na, ez nikarim bibêjim, zimanê min lê nagere. Heyra ez ê jê re bibêjim Ceco. Cecoyê min...

FOTOGRAF 2: Bedirxanî; mîrên kurdan, xwedanşan, lê bindest

1 Ev fotograf di wan salan de ko êdî gotinên »Ceco, Cecoyê min« li ser lêvan in, tê kişandin. Sal 1895 e, ji deman payiz e. Li hemû Kadiköyê du fotografkêşên hoste hene; Th. Servanis û R. Xendamian. Yê yekemîn cihû, yê duwemîn ermen e. Mîna her tiştê Kadiköyê, fotografkêşî jî di destê endamên milletên têkel de ye. Fotograf û fotografkêşî, hem li Stembol û Kadiköyê hem jî di nav hemû tixûbên dewleta Osmanî de, nav û tiştên nû ne. Nav û tiştên nû ko pir bala xelkê, lê bi taybetî jî pir bala giregir, dewlemend û paşayên dewleta Osmanî dikişîne. Berê lewhe û wêne hebûn, niha jî fotograf. Berê wênekêş û resam radihiştin pênûs û firçan û li ser kaxiz û cawan bi rojan, mehan, dixebitîn da ko resimek, wêneyek bînin pê. Lê niha fotografkêş, bi alîkariya makîna xwe, di nav kêliyêkê de, xebateke demeke dirêj tîne pê. Meriv, rû, çav, dev, nihêrîn, awir di nav bîskeke de direşin ser kaxizên taybetî yên spî û dibin nemir.

Fotograf nemiriyê direşîne ser kaxizan. Fotograf rehetiyêke nû, bi riyeke pir erzan, dide merivan. Meriv çî jî bike, çiqas hoste be jî, resim tu carî bi eslê xwe namîne. Hin tişt, hin xêz, hin reng yan kêman in, yan jî zêde. Lê fotograf, ev îmkana nû, ne welê ye; her tişt mîna eslê xwe ye. Fotografkêş makîna xwe datîne ser sêpiyê, kêlikê ji çavika makînê, li kesê ko dixwaze bibe nemir dinihêre, dibêje »dîqet« û pê li qumçika makînê dike. Ew kurte-dema ko fotografkêş pê li qumçikê dike, êdî kurte-demek e ko tu carî ji bîr nabe; fotograf hatiye kişandin, kopiyek ji eslê wê hatiye pê û ya girîng, ew kopiyê dê her û her bimîne. Ne wext û herikîna wextê ne jî mêjî û kalbûna mêjî êdî dikare wê kurte-demê bide jibîrkirin. Kopya ko eynî mîna eslê xwe ye, dê li ser diwaran, di nav bêrîkan de, di nav kaxiz, defter û kitêban de bînin parastin. Meriv dê car bi car, dem bi dem, li wan binihêre û kesê li ser fotografê bi bîr bîne. Ew kes êdî ne winda ye, bêdeng û bêziman be jî, ew her û her heye.

»Fotograf û fotografkêşî şoreşeke yekta ye.« R. Xendamian, fotografkêşê yekta yê Kadiköyê li ser qerteke danasînê ya hunera xwe, bi fransizî, weha nivisiye: şoreş... Ew, ne neheq e. Hem wî hem jî fotografkêşê din ê Kadiköyê Servanis xwendina xwe li Fransê, Parîsê kirine. Haya herduyan jî ji guherînên cîhanê, dîtinên nû yên civakî û pêşketinên teknîkî heye. Herdu jî baş pê dizanin ko dinya ketiye nav heyameke nû ya guherînên welê ko her yek bi serê xwe şoreşeke mezin e. R. Xendamian li Parîsê hîn bûye ko fotograf di warê pêşketina merivahî û teknîkê de şoreşeke mezin e. Şoreşeke mezin li hember wext, herikîna wextê, dewr û tarîxê... Fotografek ko îro tê kişandin, sibê û dusibê jî dimîne. Fotografek ko li vir tê kişandin, li her aliyê dinê nemiriya xwe diparêze û didomîne. Ji ber vê yekê ye ko R. Xendamian, li ser eynî qerta danasînê, weha didomîne; »ev şoreşa mezin a pêşketinê ko sala 1839-an keşif bû, niha hatiye nik me Stembol û Kadiköyê. Eger hûn dixwazin, ev şoreşa li ser zîmanan alîkarî li we û nasên we bike, kerem bikin... fotograf wê we bike nemir...«

Stembolî, bi taybetî jî Kadikoyî hê nû bîr bi nemiriyê û hunera fotografê dibin. Ew yek bi yek, rêz bi rêz derin atolyên Servanis û R. Xendamian û xwe dikin nemir. Ew fotografên xwe nîşanî hev didin, wan mîna kitêbeke muqedes di paşilên xwe de vedişêrin û bi serbilindî, car bi car, li kopiya xwe dinihêrin. Şoreşa nû xwe gîhandiye Stembolê û pêl bi pêl fireh dibe. Meriv bi hêsanî dikare bibêje ko eger di destpêka salên 1890-an de, li hemû Kadiköyê, du kesên ko şixulê wan herî baş be hene, ew jî Theodore Servanis û Rafael Xendamian in. Belê, pêşnavê wan Theodore û Rafael e. Lê belê tu kes wan bi pêşnavê wan bi nav nake, ew monsiuer Servanis û Xendamian in. Atolyên wan hertim tijî ne. Paşa, zabit, dewlemend, nivîskar, rojnamevan, beg, jin, zarok, pîr û kal hemû tîn, xwe didin hev, li hember makîna reş a ecêb rûdinin, li qulika biçûk dinihêrin û tişteki pir nû û xweş li jiyana xwe zêde dikin; fotograf.

Monsiuer Servanis û Xendamian hem hevalên hev in hem jî raqîbên hev. Bala wan pir li ser xweşî, zelalî û dewlemendiya fotografan e. Kî di van waran de bi ser keve, ew, bêşik dibe hoste û yekta. Li gora gotinan û xweşî û mezinahiya atolyê û neqşên qertên fotografan, meriv dikare bibêje ko R. Xendamian hîn bêtir biserketî ye. Li piştî qertên herduyan jî hin neqş û wêne hene. Li piştî qertên Servanis, stêrkeke şeşkoşe heye. Stêrk li herî jor e. Tîrêjên stêrkê bi xetên xuya ber bi jêr dibin. Tîrêjên ko ji zikê stêrkê derdikevin, her ko dere ji hev vediqetin û navbera wan fireh dibe.

Ji nav tîrêjan nivîsarek bi tîpên erebî derdikeve. Li vir bi tîpên erebî weha hatiye nivîsîn; Fotografhane-i T. Servanis – Kadikoy. Di binê vê nivîsarê de, îcar ji jêr ber bi jor, bi tîpên latînî weha hatiye nivîsîn; Th. Servanis, Photographie – Cadi– Keuy. Herçî qertên Xendamian in, li piştta wan, berî her tiştî, du zarok dixuyin. Zarok li hember hev in. Umrê wan, mîna Celadet, lawê Emîn Beg, ne zêdeyî du salan e. Yek ji wan tazî, yê din bi pêşgîrekî xwe dipêçe. Li ber zarokê tazî makîneyeke fotografê, li ser sêpiyê, heye. Destên zarok li ser sêpiyê, çavê wî li ser qulika makînê ye. Ew haziriya kişandina fotografê dike. Li hember wî jî, zarokê din, bi rûkenî, li kamerayê dinihêre. Kêfa vî zarokê pir li cîh e, wî piştta xwe daye stûneke xweş a kevnar, bi destan herdu milên pêşgîrê girtiye, piyên xwe di ser hev re birine û bi ken li hember dinihêre; sûretê wî dê, niha, li ser kaxizan derkeve, ew ê, di nav kêlikê de bibe nemir. Ev herdu zarok, bi hev re, wê kurte-dema ko şoreşa nû dike nemir, dijîn. Doralîyê zarokan jî bi pel û gulan rapêçayî ye. Li ser serê zarokan jî, bi tîpên erebî yên mezin, Fotografhane-i R. Xendamian – Kadiköy hatiye nivîsîn. Îcar li ber lingên zarokan jî, bi tîpên mezin û neqîşkirî yên latînî û bi fransîzî Photographie, Raphael Khendamian – Cadi–Keuy hatiye nivîsîn.

Ji van neqş û nivîsaran jî baş dixuye ko R. Xendamian hîn bêtir hosteyê karê xwe ye. Motîvên zarokan kêf û rehetiyekê didin, nivîsar xweş xuyane û neqîşkirî ne, doralî ji bîr nebûye û lihevhatî ye. Di ser de jî R. Xendamian fotografên ko reş û spî ne, bi pêûsine taybetî xweş reng dike. Pêwendiya R. Xendamian û romana Bîra Qederê li vir dest pê dike, R. Xendamian hem fotografkêşekî hoste ye, hem jî ew dostê malbata Bedirxaniyan e. Ji mêj ve ye ko pêwendiya Bedirxaniyan bi ermenan re xurt e. Bedirxanî ermanan mîna cîran û pismamên xwe dibînin. Li hember ermenan, ew xwediyê germahiyeke boş in. Kadiköy, warê mîletên tîkel, niha bûye stariya kurdan û ermenan jî. Li wir bi qasî kurdan, ermen jî hene.

Mala R. Xendamian nêzîkê qonaxa mamê Celadet Alî Şamîl Paşa ye. Ew qata yekemîn wekî atolye û herdu qatên din ên xênî jî wekî mal bi kar tîne. Fotografa duwemîn a romana Bîra Qederê ji destê R. Xendamian derketiye. Wî ew kişandiye. Fikra kişandina vê fotografê jî, dîsan, ya wî ye. Mîr Bedirxan ko binemala Bedirxaniyan navê xwe jê digirin, hem li Stembolê, hem jî di nav tixûbên fireh ên dewleta Osmanî de navdar e. Ew bi gotin, jiyan, kirin, serpêhatî û serhildana xwe tê nasîn. Li ser wî çîrok hatine gotin, stran çêbûne, pesn lêbûne. Dîfn û bîfîla wî, enî û porê

wî, dev û lêvên wî, poz û çengê wî, çav û birûyên wî, bal û bejna wî bûne rêzîkên gewher ên dengbêj û çîrokbêjan. Lê belê, ne resim û wêneyek ne jî lewhe û bergehê jê maye. Kesî bîr nebiriye û lewheyeke wî çênekiriye. Kesî di salên 1850 û 60-an de fotografeke wî nekişandiye. Ew bi tenê bûye lehengekî navdar ê serpêhatî û destanan... Ji herkesî bêtir jî R. Xendamian, ji ber karê xwe, bîr bi vê kêmaniyê dibe û li ber vê kêmaniyê dikeve. Loma, ew car bi car ji law û keçên Mîr Bedirxan re, behsa vê kêmaniyê dike. Loma jî law û keçên Mîr Bedirxan, hema çi bigire her roj, derin nik cîranê xwe R. Xendamian û kêmaniya ko li pey bavê wan maye, bi sûretên xwe dadigirin. Li pey bavê wan tu sûret û wêne neman, lê qet nebe, bila ew bê sûret û wêne nerin...

Fotografa duwemîn a romana Bîra Qederê yek ji wan fotografan e ko hingê, li ba R. Xendamian tê kişandin. Li ser fotografê du kes, jinek û mêrek, hene; Emîn Alî Bedirxan û jina wî Samîha Xanim. Yanê bav û diya Celadet. Di wê kurte-dema ko ev fotograf tê kişandin de, gelo Emîn Beg û Samîha Xanim çi difikirin, çi dijin, çi hîs dikin, çi dibêjin? Bêguman e ko tu gotin, bi çi awayî dibe bila bibe, nikare wê kurte-demê ji nû ve vejîne. Rû û sûret, bi alîkariya kamera fotografê, ji nû ve, eynî mîna eslê xwe, tê vejandin. Lê ne hîs û jiyana ko mîna lehiyekê diherike... Digel vê hindê, fotografên bêzar û bêziman dikarin alîkarî li taswîr û salixdana hîs û jiyane jî bikin. Di fotografa Emîn Beg û Samîha Xanimê de tiştê ko berî her tiştî bala merivan dikişîne, çavên wan in; du cot çavên reş, mezin, germ ko dikenin. Meriv li ser rûyê wan ken nabîne, rû bi qasî xwe ciddî ne. Lê çavên germ dikenin. Keneke kîbar, ne boq, lê bi pîvan. Meriv dikare ji vê kenê derxe ko hem Emîn Beg hem ji jina wî ziravbîhîstiyar û diltenik in. Ew bi xwe bawer û têgihîştî ne. Ew ji jiyane hez dikin, lê bîr bi zehmetiyên wê jî dibin.

Di wênê de tiştê duwemîn ko hema bala merivan dikişîne, destên wan in. Herduyan jî destên xwe, bi awayekî serbest, danîne ser çogên xwe. Ew li ser du kursiyan rûniştine. Piştî wan rast, sîng û rûyê wan li pêş e. Emîn Beg serê xwe jî hinekî hildaye. Di destê rastê yê Emîn Beg de tomareke kaxiz heye. Wî herdu destên xwe jî kirine mîna gurmist û ew anîne ser herdu çogên xwe. Samîha Xanimê jî kêr, zêde, bi vî awayî, destên xwe danîne ser çogên xwe. Di destên Samîha Xanimê de cotek lepikên reş hene û di destê wê yê çepê de jî desmaleke spî heye. Meriv dikare bibeje ko tiştê spî yê hemû fotografê, ev destmal e. Ji awayê rûniştin û danîna destan, meriv têdigihê ko Emîn Beg û jina wî hînî fotografkêşanê

nebûne. Bi gotina R. Xendamian, ew hê baş nebûne fotojenîk. Lê belê, ev awayê rûniştinê, di eynî wextê de nîşan dide ko hurmet û giramî, rêz û rêzdarî, ji bo wan, qayideyên esasî yên jiyanê ne. Li Stembolê, di nav Osmanî û girgirên wan de adet e, gava meriv bixwaze bi hurmet û rêzdarî rûne û vê yekê nîşan bide, hingê meriv destên xwe, bi ûsil, datîne ser çogên xwe û rûdine. Ji wênê jî baş dixuye, Emîn Begê ko bi terbiya rêz û rêzdarî, qedr û qîmet rabûye, bi hurmet jî dijî.

Cil û bergên herduyan jî reş in. Li ser Emîn Beg taximeke kincên reş hene. Qumçikên çakêtê wî heta berstû girtî ne. Li berstû qirawatek dixuye. Kincên ko Emîn Beg li xwe kirine, ne ew kinc in ko herkes dikare li xwe bike. Ew buha ne û bi tenê kesên ko hal û wextên wan di cîh de ne û pêwendiya wan û saraya Osmanî heye dikarin li xwe bikin. Çaxa R. Xendamian, fotografkêşê bîrbir, dibêje, »Ji kincan meriv dikare derxe ka ew kes ji kîjan aliyê civata rengîn a Osmanî ye«, ew ne neheq e. Kinc, nîşana cîn, kom û gelên civata Osmanî ne. Li ser serê Emîn Beg jî kumekî ko Osmanî jê re dibêjin fes heye. Ev fes jî baş li kincan hatiye û hîn xweştir nîşan dide ka Emîn Beg kî ye.

Cil û bergên Samîha Xanimê jî, ji serî heta lingan, reş in. Fîstaneî dirêj û reş ko heta lingan tê, lê ye. Jorê fîstan bi sermaleke dirêj ê reş ve hatiye pêçandin. Sermal ji serî heta ber çogan tê û hemû stû, mil û pî vedigire. Di binê sermalê de jî, dîsan reş, dolbendek heye ko ser û porê Samîha Xanimê baş radipêçe. Lepikên reş, reşahiya wênê temam dike. Meriv ji reşahî û pêçandinê fahm dike ko Samîha Xanim dilpak, hezkira mala xwe, sade û dîndar e. Di nav sermal û dolbendê re, tayeke porê wê yan jî ya cênîkê wê naxuyê. Bi tenê rûyê wê yê gulover, mîna heyveronê, dibiriqe. Çavên wê yên reş, di bin bijangan re, li hember dinihêrin û bi germahiyeke xweş dikenin. Gumên wê mezin û gulover in. Pozê wê, li gora pozê Bedirxaniyan, pahntir e. Devê wê fireh, lê lêv girtî ne. Lêv, ne lêvên kesê ko pir dipeyive, ne. Samîha Xanim li kêleka mêrê xwe, bi giramî, bêdeng, çavbiken, porgirtî, rûvekirî, rûniştiye. Samîha Xanim, alîgir û piştigira Emîn Beg, dilsoza mala Bedirxaniyan, bi aramî û bawerî, li kamerayê dinihêre.

Herçî Emîn Beg e, ew jî, bi bawerî û çavkenî, li kamerayê dinihêre. Lê di nêrîna wî de tiştêkî zêde heye; maxrûrî û asalet. Wî serê xwe hinekî ber bi jor kiriye û li makîna fotografê dinihêre. Ew ji jor ve li hember xwe dinihêre. Wî di wê kurte-dema kişandina fotografê de jî ji bîr nekiriye ko ew, lawê Mîr Bedirxan e, lawê serokê mîrekiya Cizîra Botan û rêberê we-

latê Kurdistanê ye. Ji nêrîna wî dixuye ko ew xwediyê berpirsiyariyên mezin û zehmet e. Nerîna wî, nerîna serok û rêberan e. Kaxizên di destan de jî nîşan dide ko ew merivê heyama xwe ye, ne paşdemayî, lê pêşketî ye. Ew bîr bi guherînên mezin ên civakî yê cîhanê dibe û bala wî li ser şoreşên teknîkî ye. Heye ko loma ew di vê fotografa duwemîn a romana Bîra Qederê de dibe pardarê şoreşa ko R. Xendamian di qertên xwe de behs dike. Di welatê Osmaniyan de zû bi zû meriv rastî kesan nayê ko di destê wan de kaxiz hene. Bi tenê komeke biçûk a civata Osmanî bi karên kaxiz, xwendin û nivîsînê rabûne. Ronakbîrî, lebatên çandî, edebî, hunerî û felsefî, bi tenê karê komekê ye. Komek ko di bin tesîra pêşketinên Awrûpayê de maye û bi Awrûpê re di nav pêwendiyê xurt de ye. Kaxizên ko di destê Emîn Begê de ne, nîşan didin ko Emîn Beg jî mensûbê koma bijarte ye.

Rûyê Emîn Beg, li gora rûyê Samîha Xanimê, dirêjtir e. Poz, pozê Mîr Bedirxan e; pozê beranan. Riya wî ko êdî spî dike, xweşiyêke taybetî dide rûyê wî. Rî hem asaleta nerînê temam dike hem jî germahiya çavan dineqîşîne. Lê belê, di fotografê de cîhê hema bala merivan dikişîne, çav in. Meriv pêşî li çavan dinihêre, paşê çavên xwe li ser rû, beden û kincan digerîne û bi dû re dîsan li çavan vedigere. Çav, navenda fotografê ne. Çav mezin û vekirî ne; ew mîna du libên stûr ên tiriya reş dibiriqin. Li ser çavan ken û germahiyeke însanî dixuye. Lê ne bi tenê evçend, tevî ken û germahiyê, êş û nermahiyeke şexsî jî dixuye. Çav dipeyivin û saloxdana hîs û jiyana Emîn Beg dikan. Ew êş û nermahiya şexsî ko li ser çavan dixuyin, du stûnên jiyana Emîn Beg in. Wî çavên xwe bi wan vekirine û bi wan dijî. Wî çavên xwe li welatekî xerîb, li sirgûnê vekirin. Sal, 1851 bû. Sal, xedar û dijwar bû; bi ser têkçûna serhildana bavê wî Mîr Bedirxan re, bi tenê pênc sal derbas bûbûn. Bi dû têkçûna serhildanê re, bavê wî, dê û dêmariyên wî, mam û metên wî, kek û etên wî, hemû kesên malbata Mîr Bedirxan, zaro û zêç, kal û pîr, ji welatê Cizîra Botanê hatin bidûrxistin. Rûyê wan ber bi welatên nenas û xerîb hate zivîrîn. Mîr Bedirxanê ko ji bo heyîn û hebûna welatê xwe serî hildabû ji welatê xwe bûbû. Ew pêşî li Stembolê hatin bicîhkirin, paşê jî Mîr Bedirxan sirgûnê girava Girîtê bû, dan û standina wî bi hemû dinê re hate birîn û vegera wî ya welêt hate qedexekirin. Emîn Beg, lawê mîrê kurdan, çavên xwe, rojek ji rojên zivistanê Zerya Spî ya bi ba û baran, ji welatê bav û kalan pîr bi dûr, li girava tenê û bêkes, li dinyayê vekir. Xerîbiya welatên nenas û hesreta welatê bav û kalan ji roja bûyinê ve mohra xwe li jiyana wî xist. Jiyana wî bi xerîbî û

hesretê hate rapêçandin. Ew êş û nermahiya ko li ser çavan in, meriv dikare bibêje, xerîbî û hesret e.

2 Cecoyê min, kurê min, ew êş û nermahiya ko ji çavên bavê te dixuye, meriv dikare bibêje, xerîbî û hesret e. Tu hê pê nizanî, derdên xerîbî û hesretê dijwar in.

Samîha Xanim lawên xwe Celadet û Kamuran li kêleka xwe dane rûniştin, li pêlên Zerya Marmarayê dinihêre û ji zarokan re behsa bav û kalikê wan dike. Ji salan 1898 e. Celadet ketiye sala pêncan, birayê wî yê biçûk ko du sal bi dû wî re hatiye dinê, nû ketiye sala sisiyan. Birayekî wan ê din jî nû hatiye dinê; Hikmet.

Dinya havîn e, esman çîk sayî ye. Hawirdor di nav hêşînahiyeke gelek xweş de ye. Zerya Marmarayê, hêdîka, xwe dilivîne û pêlên xwe yên spî û qels, bi zehmetî, radigihîne qiraxa avê. Li ser ava ko mîna cawekî hewreşimî dixuye, keştî, bot û qayik giran giran digerin. Ji dûr ve keştiyeke dûkelî yê mezin dûyê xwe berdide û avê diqelişîne, dere. Samîha Xanim, tevî lawên xwe û du cêriyan, li Büyükkada, girava havîngeha malbata Bedirxaniyan e.

Li Büyükkadayê, li milê bakur, li ber quntara girê Îsa ko tirk jê re dibêjin Îsa Tepesi, du xaniyên havîngeh ên malbata Bedirxaniyan hene. Herdu xanî jî mîna hev, lê ji hevûdu hinekî dûr in. Ew bi du qatan, ji ber û keviran lêbûne û bi siwaxeke spî hatine siwaxkirin. Xanî fireh in, lê bêguman ew têrî malbata mezin a Bedirxaniyan nakin. Loma jî endamên malbatê bi dorê tînin Büyükkadayê. Büyükkada, xweştirîn havîngeha Stembolê, lûlûya Marmarayê, warê duwemîn ê Bedirxaniyan e. Ew bi hêsanî xwe radigihînin Büyükkadayê. Jixwe Kadiköy û Büyükkada ne zêde dûrî hev in. Ji lengergeha Kadiköyê, bi keştiyê, di bîskekê de, meriv xwe digihîne Büyükkadayê. Loma jî endamên malbatê kengê bixwazin, hingê derin Büyükkadayê.

Büyükkada û çend giravên din, mîna yaqûdên zumrudî, gewriya Zerya Marmarayê dineqîşînin. Giravên Kinali, Burgaz, Kaşık, Heybeli, Büyükkada, Pide, Tavşan û Sedefê bûne cîhê starê, cîhê bîhnvedan û îstirehetê. Stembola kevnare, Konstantinopolisa cîhana xiristiyanan, navenda tevgera ronakbîrî û çandî ya dewleta Osmanî êdî roj bi roj teng dibe. Ji her aliyên tixûbên bêser û bêber ên Osmanî, ji her millet û gelî, bi hezaran kes tînin Stembolê bi cîh dibin. Stembol, payitextê dewleta Osmanî êdî ji kargerîndeyên dewletê re biçûk tê. Ew xwe davêjin cîhê

havingeh û seyrangehan. Girav, bi av, plaj, çem, rûbar, ger, hêşinahî, daristan, bax, baxçe, rez, gelî û girên xwe, bûne koşeyekî bihuştê. Bi taybetî jî Büyükkada. Büyükkada, girava kulîlkan e. Sal donzdeh meh girav bi rengên gul, binevş, şîlan, nîlufer, sosin, nêrgiz, qerenfil, berbiro, gulale û beybûnê dixemile. Rengek winda dibe, yekî nû tê dewşê. Büyükkada, girava rengên dewlemend e. Girav hemû zerya direngîne. Rûniştewanên giravê yên esasî, hema çî bigire hemû, masîvan in. Ew adet û ûsilên hezar salan, ji dem û dewrên Bîzansê, didomînin. Ew ji zeryayê werdigirin û dîsan didinê. Büyükkada, girava tarîxî, bi qasî ko havîngeh e, ew parêzgeh e jî. Ew, di nav zerya de, adet û ûsilên kevnare, li hember wext, dewr û dewranê diparêze.

Xaniyê ko Samîha Xanim û lawên wê tê de ne, li kêleka avê, li ser kaşekî, ava bûye. Wî piştî xwe daye girê Îsa. Li dora xênî darên spîndar û bî hene. Şaneşîneke fireh û dirêj a xênî heye. Dora şaneşînê bi caxên textîn rapêçaye û ji şaneşînê hemû Marmara bi rengê xwe yê yaqûdî li ber lingan e. Li herdu koşeyên şaneşînê du mêwên stûr ên tirî hene. Qurnên mêwan fireh in û ta û çiqilên wan, mîna banekê, hemû jorê şaneşînê dagirtiye. Mêw mîna holikekê, bi dûzan, taldeyekê dide şaneşînê. Çaxa dinya germ û xweş e, şênîyên xênî li wir rûdinin. Samîha Xanim û lawên wê Celadet û Kamuran li wir, li ser cilên raxistî rûniştine. Dinya çikronî ye, danê sibê hêdî hêdî diqulipe ser danê êvarê. Celadet ko pîr zû mezin dibe, niha ketiye heyama xwe ya pirsîyaran. Ew her tiştî merak dike, her tiştî dipirse, dixwaze her tiştî bizanibe.

– Yadê, ka kekê min Sureya li ko ye? Yadê, em çima narin Cizîra Bota? Yadê, em çima li malê bi tirkî napeyivin? Yadê, çima çavên bavê min carina kelgirî dibin? Yadê, ez dikarim hilkişim ser vê darê û xwe jê bavêjim? Yadê, leglega ko bebîş Hîkmet anî, çû ku? Yadê, çima mam û metên min evçend pîr in?..

Samîha Xanim jî hêdî hêdî bersîva wî dide. Ne bi tenê Samîha Xanim, lê Emîn Beg, cariyên malê, ap û met jî bersîva pîrsên Celadet didin. Pîrs pîr in, têra hemûyan dikin.

Bêguman pîrsên min nayên bîra min. Piştî demek pîr dirêj, bi alîkariya feylesofên almanî, ez hîn bûm ko pîrs û pirsîyar lehiya ava zelal e. Lehî her-tim, pihêt, diherike. Ava zelal û paqij dibiriqe. Lê gava lehî bi kar were, ew hêja ye. Gava meriv bikaribe ji quwet, zelalî û paqijîya wê destketî bibe, ew giranbiha ye. Pîrs jî, gava bersîv hebin, hêja ne. Gava bersîv hebe, pîrs dib-

in lehiya ava zelal û diherike. Ez bawer im ko Yadê bîr bi vê yekê dibir. Me jê çî jî bipirsiya, wê bi aramî û pir sakîn bersîva me dida. Wê dixwest pirsên me biqulibîne ser lehiya ava zelal.

Ew havîna ko tu niha behs dikî, mîna xewnekê tê bîra min. Sûretên wê havînê li pey mij û dûmana umrekî dirêj û westiyayî ne. Lê paşê Yadê ji min re, bi kitekit, gotibû; wê havînê ez derketibûm ser wê çardaxa ko tu behs dikî. Min bi gotina xwe kiribû, ji ser çardaxê re jî min li Marmarayê nihêribû. Ez çiqas li wir mabûm, min li wir çî kiribû? Kes bi vê yekê nizane. Lê çaxa ez daketime jêr, ew bûyera ko hemû malê her qal dikir, diqewime; ez ji jêr heta jor diqelişim. Belê, te çewt nebihîst, ez diqelişim. Gava ez xwe bera jêr didim. Ez rastî koşeyekî tûj ê stûna hesinî yê ko qurnê mêwê pê hatiye girêdan, têm û ji nav şeqan heta ber sîngê diqelişim. Çîroka vê bûyerê ko şopên wê her û her li ser bedena min diyar bûn, dirêj e. Ez serê te neêşînim, lê, li gora gotina Yadê, ez ji mirinê xelas dibim, çend car, çend gavan ber bi aliyê mirinê jî davêjim, lê bi dû re jê vedigerim. Vegera min kêfa bav û diya min û hemû malbatê tîne. Lê bîrînên min jî zêde dibin; li bîrînên serê min ko ji roja hatina dinê yadîgarî min bûne, bîrînên berzik, zik û bersîngê jî zêde dibin. Wê havînê, li Büyükkadayê, ez ji bêgaviyê dibim hevalê cîh û nivînan. Pirsîyarên min jî hingê hîn pirtir dibin. Pirs li ser pirs, gotin li ser gotin... Yadêya reben... kî dizane wê ji ber pirsên min ên hîç û pûç çî kişandiye û çiqas hewl daye ko wan biqulibîne ser lehiyeke xurt, zelal û delal...

Celadet û Kamuran li herdu aliyên Samîha Xanimê rûniştine. Kamuran li ber çogê wê ye. Sîniyeke fireh a zebeşekî sor ê hûrkirî li ber wan e. Samîha Xanim perçeyekî biçûk dide Kamuran, destê xwe yê din di ser porê wî re dibe û gotina xwe didomîne,

– Cecoyê min, çavreşê min, ez li ber destê dapîra te û li mala Bedirxanpaşazadeyan mezin bûm. Ez wan baş nas dikim. Evîn û hesreta welatê Kurdistanê bûye kozeke agir û ketiye dilê wan. Nemaze evîn û hesreta bavê we... Ew lawê mîrê mezin Bedirxan Beg e û îro jî mezinê malbata mezin a Bedirxan Beg e. Jê gelek tişt tên xwestin.

Celadet li diya xwe guhdarî dike û zebeşê ber xwe dixwe. Ew perçeyekî biçûk dixwe devê xwe û perçeyekî biçûk jî, piştî ko dendikên wî jê derdixe, dide destê Kamuran. Kamuran perçe dixwe nav lepê xwe û ew jî wî dide diya xwe. Samîha Xanim û Celadet dikenin. Samîha Xanim serê Kamuran maç dike û jê re dibêje;

– Eferim kurê min, ji niha ve tu nîşan didî ko tu neviyê Mîr Bedirxan
î. Comerdiya wî bi te re heyê. Eferim, Kamoyê min, eferim.

Celadet hinekî din nezîkî diya xwe dibe û dîsan jê dipirse,

- Yadê, çavên min jî, mîna yên Bavo, reş in? Çima rîha wî heyê û rîha
min tune? Yadê, tu dê ji min re ji kincên bavo bidî dirûn? Kincên Bavo
pir spehî ne...

3 Bavo, kincên te pir spehî ne, gava ez mezin bim, ez ê jî kincên te li
xwe bikim.

Emîn Beg bi gotina lawê xwe Celadet dikene. Wî herçar lawên xwe,
Sureya, Celadet, Kamuran û Hîkmet dane dora xwe û bi hev re li çayx-
ana seyrangeha Modayê rûniştine. Emîn Beg û lawên wî Sureya û
Celadet çay, Kamuran û Hîkmet jî leymonata vedixwin. Murebiya
zarokan Madam Stella jî bi wan re ye. Sal ber bi 1900–an dere. Ji 1900–î
re hê şeş meh hene. Wext mîna avê diherike. Celadet hinekî din mezin
bûye. Kamuran bi tirkîyeke wisan xweş dipeyîve ko mezin diheyirin.
Hîkmet, bi lez û bez, li dora xwe çerx dibe. Herçî Sureya ye, simbêlên wî
êdî reş dikin.

Seyrangeha Modayê ko Osmanî jê re dibêjin Moda Çayiri, cîhekî ji
cîhên herî xweş ên Stembolê ye. Moda Çayiri ji qonaxa Bedrî Paşa hinekî
bi dûr, li ser çend giran, bi dar û ber tijî, li peravên Marmarayê, bihuşteke
bira ye. Ew di navbera Moda Biçûk û Moda Mezin de, lê bêtir nêzîkî
Moda Mezin e. Moda Çayiri, nemaza bihar û havînan, dibe seyrange-
heke yekta. Hingê her der di nav hêşînahîyeke bêpayan de ye. Gul û
kulîlk bi rengên xwe yên cuda hemû hawirdor dixemilînin. Ji ser daran
dengê bilbil û şalûran tê. Dengê ava coyên biçûk li dengên çûk û teyran
zêde dibe. Li seyrangê çend çayxanên havînê hene ko hertim tijî ne. Ji
çayxanan, Marmara mîna xweştirîn bergehê cîhanê dixuye. Rojên
îniyan, çaxa ko xelk ji kar û şîxulên xwe vala ne, ew pêl bi pêl tînin
seyrangê. Hingê, rojên îniyan, ne îşê aqil e ko meriv were seyrangê.
Lê niha, di vê roja sêşemiyê de, seyrangê û çayxane hinekî sakîntir e.
Emîn Beg merivekî bi qayide ye. Wî gelek tişt ji xwe re kirine adet. Ew
divê her roj îşligêkî paqij li xwe ke, her roj serê sibê bi meqes û mûçikê
simbêl û rîya xwe çêke, bi xwarina firavînê re li rojnama Icmal-î Ahval
binihêre, ken û henekên ko dibîse yan jî tînin bîrê di defterekê de binivîse,
heftê carekê hin bira û xwişkên xwe yên ko li Stembolê dijîn ziyaret bike,

heftê carekê êvarekê yan jî danekî lawên xwe li dora xwe bicivîne û bi wan re bipeyive, ders û şîretan bide wan û bi wan re bi kurdî bipeyive...

Hatina seyrangeha Modayê jî yek ji adetan e. Gava dinya bihar yan jî havîn be, her çaxa ko ew tê serdana birayê xwe Bedrî Paşa, ew tê seyrangehê jî û du qedeh çay vedixwe. Îcar wî zarok û murebiya wan Madam Stella jî bi xwe re birin mala Bedrî Paşa, cîhê ko Celadet lê hate dinê. Sebebê çûyinê jî tiştekî pir pîroz bû; birayê wan Mîthed, li Misirê, rojname kurdan a yekemîn Kurdistan derxistibû. Gerçî wan bihîstibûn ko rojnamê dest bi weşanê kiribû, lê wan rojname bi xwe nedîtibû. Rojekê berê, serê sibê, dostekî wan ê malbatê ko bi keştiyê ji Kahîrê, Misirê hatibû, du nusxeyên rojnamê bi xwe re anîbûn û ew dabûn Emîn Begê. Dostê Emîn Beg hatibû Kiziltoprakê, mala wan. Gava Emîn Beg rojname dîtibû, ji kêfan, hêstir ketibûn çavên wî. Mîna ko ji wan re zarokekî nû çêbe, eynî welê, Emîn Beg, bêpayan, kêf kiribû. Wî dostê xwe, ji kêfan, hembêz kiribû, ew dabû rûniştin û di bîskeke de hemû rojname xwendibû. Ne bi tenê carek jî, du caran. Ew bûbûn xwediyê rojnameyekê. Kurd êdî ketibûn defteran. Navê Kurdistanê bûbû navê rojnama birayê wî. Navê welatê kurdan wê êdî li ser lêvan bûya. Xewn û xwestekên wan êdî bi cîh dihatin... Wî ji dostê xwe hal û hewalê birayê xwe yê biçûk Mîthed pirsibû, li ser rewşa rojnamê jê agahî wergirtibû. Wan bi hev re firavîn jî xwaribûn û piştî firavînê wî bang zarokên xwe kiribûn û ew bi hev re, bi faytonekê, ber bi qonaxa Bedrî Paşa, ketibûn rê.

Wê şevê ew li qonaxê mabûn. Birayên Emîn Beg ên din Alî Şamîl Paşa, Evdirrehman, Zubeyir, Husên, Mistefa, Kamil, Mirat û biraziyê wan, lawê Necîb Paşa Avdurrezak jî hatibûn qonaxê. Ew bi birayê xwe Mîthed serbilind bûn. Belê, Mîthed li ser şopa bavê wan Mîr Bedirxan bû. Wî kurd kiribûn xwediyê rojnameyeke kurdî û millî. Li ser rûpela yekemîn a rojnamê bi tîpên reş û mezin Kurdistan hatibû nivîsîn. Di binî de jî bi tarîxa Hicrî 1315 hatibû nivîsîn. Li kêlekê jî weha hatibû nivîsîn; »Heçî kaxizek vê rêke, divê rêket Misirê ser navê xweyiyê vê cerîdeyê lawê Bedirxan Paşa Mîqdad Mîthed Begê... Her car du hezar cerîdeya bêpere ez ê rêkim Kurdistanê, de bidin xelkê... pazde roja carekê têt nivîsandin.« Rojnameyê bi »Bismîllahîrrehmanîrrehîm« dest bi nivîsê dikir. Di rûpela dawîn de jî, »Li Misrê Metbeet El-Hîlal de tebî- bîye« hatibû nivîsîn. Wan wê şevê heta destê sibê rojnama xwe û serfiraziya birayê xwe Mîthed pîroz kiribûn û li ser halê malbatê û kurdan peyivîbûn. Dotira rojê, piştî

nîvroyê jî, Emîn Beg zarok wergirtibûn û hatibû seyrangeha Modayê.

Bask tune bûn ko Emîn Beg bi wan bifire. Li hemû dinê, merivê herî mesûd û bextiyar niha ew e. Ew seriyekî şekir dixe nav qedeha çayê, bi kevçî çayê tev dide, jê qultekê vedixwe û li zarokên xwe dinihêre. Ev çaya diduyan e ko ew vedixwe. Madam Stella alîkarî li Hîkmet dike da ko ew lîmonata xwe vexwe. Rojnama Kurdistan-ê, vekirî, li kêleka qedeha Emîn Begê, li ser masê ye. Danê êvara Modayê bi aramî dadikeve. Aso bi sorahiyeke vekirî hatiye neqîşandin. Tîrêjên jar ên tavê li ser ava paqij a Marmarayê dikenin. Ji doralîyên coyên avê, niha, dengê beqan jî tê. Sureya ko bi qelafetê xwe êdî ne kêmi bavê xwe ye, li kêleka bavê xwe rûniştî, li dara mezin û qehîm a çînarê ko ew li binî rûniştine, dinihêre. Dara bedew hêlîna çivîkan e, jê dengên ewçend xweş tên ko meriv pê mest dibe. Celadet, bi heyranî, li çavên bavê xwe dinihêre. Kamuran, pantolên kin li lingan, li ser kursiyê rûniştî, lingên xwe ba dide û lîmonata xwe vedixwe. Emîn Beg çend qultên din ji çaya xwe vedixwe û rojnama li ber xwe dixe destê xwe. Ew carek li rojnamê, carek jî li Celadet û Sureya dinihêre û bi ken dibêje;

– Sureya û Celadetê min, lê guhdarî bikin, binihêrin ka mamê we yê zîrek, bi zimanê xwe yê spehî, çi dinivîse.

Bi gotina xwe jî, ew rûpela duwemîn vedike û bi dengê xwe yê gur dest bi xwendinê dike; »Gelî mîr û axano! Gunehê zarûyên we wê stûyê we be. Ûn jî zarûyên xwe rêkin bidin xwendin. Dewlemendên we bila gunda de mekteba çêkin, riya Xwedê de xêra bikin... Gelî mîr û axa û Kurmancno! Dinya zane kurd camêr in. Lê vê zemanê ha de şer bi camêrî tenê nabitin... Hekî we guh neda van nesîhetên min, hekî dîsa hûn şivanî û rêncberiyê tenê bikin, zemanek hindik de Kurdistan wê yekcar xira be...«

Xwendin bi vî terhî demekê dewam dike. Ji xwendin û dengê Emîn Begê fahm dibe ko ew kêfxweş e. Serê Sureya ber bi jor, ber bi dara çînarê ye. Celadet, bi dîqet li bavê xwe û xwendina wî dinihêre. Piştî ko Emîn Beg xwendina xwe diqedîne, ew bi ken, yek bi yek, li zarokên xwe dinihêre. Ev zarok heyina wî, rûmet û pêşeroja wî ne. Ev ê bidin ser şopa bav û kalan û mirazên bav û kalan bi cîh binin. Loma jî ew divê bixwînin, perwerde bibin, têbigihên, jîr û zana bin, desthilat û bîrbir bin, welat-evîndar û bîrewer bin. Ew çaya li ber xwe vedixwe û wê diqedîne û paşê jî li Celadet vedigere û dibêje;

– Ceco, kurê min, li min guhdarî bike, ez, bi qewlê mêrê qenc, soz didim te. Eger tu jî mîna mamê xwe Mîthed jîr bî û di rojên bê de mîna

mamê xwe rojnameyeke weha bijarte derxînî û serê me pê bilind bikî, ez ê ji te re ne taximek, lê çend taxim kincên ji yên min ji xweşiktir bikirim.

– Bavo, ez ê derxim, tu dê bibînî, ez ê cerîdeyeke pir spehî derxim.

Belê, rast e, min hingê weha got... Qewl û soz mîna tovan in. Meriv wan di zikê dewr û dewranê de diçîne da ko ew di pêşerojê de hêşin werin. Lê herwekî ko ji tov re ax, av, tav, germahî û hewa divê, ji qewl û sozan re jî rûmet, xebat, sebat, lêgerîn, xîret û evîn divê. Di ser her tiştî re jî evîn. Evîn reh e. Evîn ruh e. Tov li ser rehan hêşin tê. Ma heta tov xwe bi rehan bernede nav kûrahiyên axê, ew dikare bibişkove, zil bide û bejn bavêje?.. Min jî, bi evîna ko ez ji mala xwe, bav û diya xwe hîn bûbûm, soz da bavê xwe ko ez rojnameyeke spehî, mîna rojnama mamê xwe, biweşînim. Ez bûm rojnamevan. Min rojname jî derxist û ne bi tenê yek, dudo. Ez nizan-im ka ew di hêjahiya rojnama mamê min de ne, lê min bi aşq û evîn ew derxistin û yadîgarî miletê xwe kirin. Gava umrê min hinekî mezin bû û min êdî bîr bi çerxa gerdûnê û qesta felekê bir, bavê min ji min re çend tax-im kinc dan dirûn. Lê bêyî ko ew rojnamên min bibîne... Belê, wî rojnamên min nedîtîn. Gava her hejmareke rojnamên min derdiketin, min jî mîna bavê xwe hejmara nû vedikir, rûpel bi hêdika diqulipandin û ez, bi dengê berz, difikirim û min digot, »Xwezî niha bavo vê hejmarê bidîta.« Mixabin, wî ew nedîtîn.

4 Mixabin ko wî ew nedîtîn, lawên Mîrê me yê gorbehîşt niha bûne paşa, wezîr, aqilmend, zabit, muteserif û ew karê dewletê digerin. Ew li ser lêvan in, herkes qala wan dike, bi hezaran, sed hezaran kes bi navê wan sond dixwe. Lê gelek heyf ko Mîr Bedirxan ew nedîtîn... Ma ez çi bibêjim, xwezî we kalikê xwe bidîta!

Amojna Sitî, bi axîn bîhna xwe berdide û weha dipeyive. Pêwendiya Amojna Sitî û romana Bîra Qederê li ser zimanê romanê ye. Celadet Beg dixwest romana xwe bi kurdî binivîsiya. Romana Bîra Qederê bi kurdî tê nivîsîn. Eger meriv li reh û sebebên vê yekê bigere, meriv divê xwe bi Amojna Sitî bigihîne. Amojna Sitî, dilgira malbata Bedirxaniyan, zarşêrî-na zarokan û çîrokbêja meclîsan e. Ew ji dem û dewra Mîr Bedirxan maye. Bav û diya wê li qesra Mîr Bedirxan, mîna seyis û berdestên mîr jiyane. Ew botî û kurdên êzîdî bûne. Bavê Amojna Sitî di serhildana mîr de jî hertim li ba mîr bûye. Gava serhildanê ji aliyê Osmaniyan şikest xwariye û mîr mecbûr bûye ko xwe vekişîne keleha Erûhê, bav, dê û

Amojna Sitî jî pê re bûne. Umrê Amojna Sitî hingê 7-8 sal bûye. Bi dû serîhildanê re jî sirgûn û koç hatiye. Hemû malbat, tevî herkesî, ji Cizîra Botan hatiye bi dûr xistin. Hingê ew jî, bavê Amojna Sitî Apê Xelef, diya wê Gulîzer û ew bi xwe, ketine ser riya welatê xerîbiyê. Sala 1846-an, bi hespan û di bin çavdêriya ordiya Osmaniyan de, piştî rêwîtiyeke çend mehan, ew gihîştine bajarê Zerya Reş, Samsûnê. Ji wir jî, ew bi keştiyeke mezin, ji zeryayê, çûne Stembolê, payitextê dewleta Osmanî. Roj û mehên wan ên Stembolê pir dijwar bûne; Mîr Bedirxan, çar jinên wî û sê zarokên wî ji wan tîr veqetandin û ew li koşkeke biçûk tîr bicîhkirin, lê yê mayî hemû qor bi qor di nezareta Zaptiyê de hepis dibin. Ro û tav li wan dibe heram, nan û ava wan tê birîn, dinya li wan dibe zîndan. Bi dû zîndana Zaptiyê re, ew dîsan, bi keştiyeke mezin ber bi girava yewnanî Girîtê tîr şandin. Mîr Bedir Xan, çar jin û sê zarokên wî û malbatê, tevî Apê Xelef û mala wî, li bajarê Xaniyayê tîr bicîhkirin. Lê belê Osmanî malbat perçe dikin û gelek endamên malbatê jî li Stembolê, li aliyê Anatoliyê, Kadiköyê tîr bicîhkirin.

Amojna Sitî heta sala 1862-an jî li Girîtê dijî. Piştî ko bavê wê wefat dike û diya wê jî tevî Mîr Bedirxan dere Şamê, ew jî tevî hin endamên malbata Bedirxaniyan, tîr Stembolê û li ba Bedirxaniyan bi cîh dibe. Rojekê li vî malê, rojekê li wê malê, di navbera malên Bedirxanan de, ew porê xwe spî dike. Hemû zarokên malbatê ko li Stembolê tîr dinê, ji ber destê Amojna Sitî derbas dibin. Amojna Sitî kûpa gotinên kurdî ye, gencîneya stran, dîlan, çîrok, çîrçîrok, methelok û mamikên kurdan e. Ew şahîda tarîxa malbatê û serpêhatiya Mîr Bedirxan e. Ew rû û zimanê adet û ûsilên kurdî ye. Ew dengbêj û çîrokbêj e. Serpêhatiya Mîr Bedirxan, sirgûna wan, salên Xaniyayê, deşt û zozanên welatê kurdan, çemên Dijle û Firatê, çiyayên Cûdî û Herekolê, şikeftên spehî û xweşbergeh, jiyana eşîrî û koçerî ya welêt... ev hemû bi zimanê Amojna Sitî dibin lehîyeke zelal û diherikin, dibin berfendeyeke spî û hawirdor vedigirin, dibin destaneke bêdawîn û mêjiyê guhdaran dineqîştînin. Ma meriv li welatê xerîbiyê, li Stembolê dikare ji Amojna Sitî çêtir mamostayeke hêja bibîne? Ma kî dikare ji wê çêtir zimanê bav û kalan, kurdiya welêt hînî zarokan bike?

Digel ko Amojna Sitî nêzîkî çil salan li Stembolê, di nav navenda zimanê Osmanî de jiyaye, ew hê jî bi gotineke tirkî nizane. Mîna ko ew ne li dinya îro, lê ya do dijî. Bedena wê li Stembolê, lê bîr û heşê wê li welatê zarokiya wê ye; welatê salên zarokiyê bihuşteke rastîn û nemir e. Ew gorî-

cana Malbata Bedirxaniyan, pîrika zarokên wan e. Zarokên Bedirxanî, ji kijan bav û diyê dibin bila bibin, ew hemû nevî û torinên wê ne. Niha jî, di vê roja xweş a payiza 1902-an de, ew li Kiziltoprakê, li mala Emîn Begê, li nik torinên xwe Celadet, Kamuran, Hîkmet, Tewfîk û Safter e. Belê, niha Tewfîk û Safter jî hene. Hejmara lawên Emîn Alî Bedirxan gi-hîştiye şeşan. Lawê herî biçûk Safter, bi gotina Amojna Sitî, çilkeke zêr e, melayikekî bêbask e, ronahî û çira mala Emîn Beg e.

Tu dizanî, her mirov cîhaneke xweser e. Her mirov, tevî jîn, serpêhatî, tecrube, hîs û pejnên xwe, hêjayî cîhanekê ye. Nasîna mirovekî, keşfkirina cîhaneke nû ye. Lê nasîna Amojna Sitî, keşfkirina sed cîhanan bû. Di umrê wê yê keserkûr de sed cîhan gihabûn hev; cîhana bedew a zimanê kurdî, cîhana spehî ya mîrekiya bapîrê min Mîr Bedirxan, cîhana kambax a xerîbiyê... cîhan dikarin weha heta û heta dirêj bin. Min tahma zimanê kurdî ji gotinên wê wergirt, hest û heyecana stran û çîrokan, hez û evîna welatê Cizîra Botan ji çîrokên wê yên ko şevên dirêj ên zivistanan têrî nedikirin, wergirt. Amojna Sitî meşaleyek bû ko li mala me û li malên mam û metên min ronahî direşand. Di wan rojan de ko tu niha qal dikî, min û bi-rayê xwe Kamuran li dibistana taybetî Halîle-i Mahmudiye ko ji mala me hinekî bi dûr li Fenerbahçe bû, dixwend. Dibistan, ya herî baş a hemû Kadiköyê bû. Xaniyê wê nexweş bû, xaniyekî textîn ê sêqat Lê ders baş bûn û mamostayên wir jî bijarte bûn. Bi taybetî jî dersên fransîzî, ziman, tarîx û zanîna welêt ko jê re »Malûmat-i Vataniye« digotin, pir baş bûn. Bavê min perene mezin didan dibistanê da ko em li wir bixwînin. Heftê du caran jî em diçûn aliyê din ê Stembolê, Beyoğluyê û li wir, nêzikî Cade-i Kebir, me ji Signori Giovanni Parovel dersên musîkê digirtin. Signori li dibistana îtalî Giuseppe Garibaldi mamoste bû, lê dersên taybetî yên musîkê jî li mala xwe dida.

Em hertim bi xwendinê mijûl bûn. Lê belê, gava ko Amojna Sitî dihate mala me, êdî min xwendin dida aliyekî, min xwe li nexweşiyê datanî û ez li malê dimam. Mala ko bi stran, çîrok, serpêhatî û gotinên Amojna Sitî diqulipî ser qesra Birca Belek a welatê bav û kalên min...

– Ma ez çi bibêjim, Amojna Sitî çavên xwe li zarokan digêrîne û dibêje, xwezî we kalîkê xwe nas bikira. Gotin têrî pesindana wî nakin. Ma ez rebe-na Xwedê çawan wî bidim nasîn?.. Bejna wî dirêj, laşê wî gir bû. Dengê wî gur, gotinên wî xweş bûn. We digot qey, ew şêr û pilingê çiyayên Şengalê

bû. Çavên wî, mîna çavên teyrê simîr ê çiyayê Sîpanê Xelatê, spehî û dûrbîn bûn. Çaxa wî gava xwe davêt, erd li bin lingên wî dihejiya. Çaxa wî serê xwe ber bi jor dikir û rîha xwe şeh dikir, stûyê wî dibû mîna stûyê hespê Bozê Rewan ê Memê Alan. Hertim kincên spî yên neqîşkirî û hewreşimî lê bûn. Ew dostê feqîran, dijminê neyaran bû. Ew bi pişta xwe xurt, bi gotina xwe mêr bû. Çar jinên mahrkirî û şanzde jî cêriyên wî hebûn. Ev mam û metên we yên bêhesab hemû ji pişta wî ketine. Wî bi şîrê teyrê baz dest bi xwirîniya xwe dikir û bi şîrê şêrê dirende paşîva xwe diqedand. Mîna îro tê bîra min, çaxa em ji welêt hatin bi dûrxistin, em bi qasî salekê li ser riyan man. Hingê li ser wan riyan, ji mîrê me re, sê zarok çêbûn, Yezdanê Pak sê zarok danê. Şûrê wî jî, mîna pişta wî, xurt bû. Lê qewlê wî nerm, wîjdana wî paqij bû. Lo, zarokno lo, çavreşên mino lo, ma ez çi bibêjim, Mîr Bedirxan şêrê welatê Kurdistanê bû.

Kamuran ko heta hingê bi dîqet li Amojna Sitî guhdarî dike, xwe rana-gire û gotina wê dibire,

– Amojnê, tu dibêjî »şêr û piling û teyr.« Ma meriv qet dibin şêr û piling û teyr? şêr heywan e însan, însan e...

Celadet û Amojna Sitî bi gotinên Kamuran pir dikenin. Amojna Sitî û zarok ne li ser kursiyan, lê li erdê li ser xalîca raxistî ya salona malê rûniştine. Safter li ser çoga wê ya çepê rûniştiye, Tewfik jî li kêleka wê ya rastê. Celadet, Kamuran û Hikmet jî li hemberê. Amojna Sitî bang Kamuran dike. Kamuran, bi çarpiyan, tê ba Amojna Sitî. Amojna Sitî bi destê xwe yê rastê porê wî mist dide û ji herdu çavên wî radimûse û paşê dibêje,

– Kamoyê min, aqilfahmê min, gotina te ye, lê eger te bapîrê xwe bidîta, te dê hingê şêr nas bikira. Ew rêberê kurdan, şêrê welatê Kurdistanê bû.

5 Teyar Begê Ertûşî, tevî Emîn Beg, birayê wî Alî şamil Paşa, biraziyê wî Evdirezaq Beg, serokê eşîra Hevêrkîyan Samed Axa û lawên Emîn Beg Sureya û Celadet, ber bi kursiya rûniştinê ya kêleka masa xwarinê dibe û dibêje,

– Mîr Bedirxan rêberê me hemû kurdan, şêrê welatê Kurdistanê bû. Hûn lawên wî jî rêber û serekên me ne. Bi sedhezaran meriv, bi gotineke Mîr Bedirxan, dikaribûn biçûna mirinê. Li jor gotina Rebbil Alemîn, li jêr jî gotina Mîr Bedirxan bû.

Mala Emîn Begê dîsan şên e. Axa, beg, şêx û giregirên welatê kurdan hertim tên Stembolê ji bo serdana Bedirxaniyan. Ew, piraniya caran, de-

rin qonaxên fireh ên Bedrî Paşa, Alî şamîl Paşa, Osman û Husên Paşa. Lê carina jî, mîna vê êvarê, ew tîna mala Emîn Begê. Zarokên Mîr Bedirxan ji welatê Mîr Bedirxan hatine veqetandin û vegera wan qedexe ye, lê dewlemend û desthilatên welêt tîna Stembolê nik wan. Bûyerên berî 52 salan wan bi hev re girêdide. Tarîxa wan a hevgirtî dibe pira navbera wan û welêt û xelkê kurd. Mîr Bedirxan jî ji Goristana Kurdî ya Şamê rêberiya wan hemûyan dike.

Eger giregirên kurdan zêde na

yên mala Emîn Begê, ji ber ko mal, li gora malên din, biçûk e. Mal, li Kiziltoprakê, hinekî ji taxê bi dûr e, ew ji bexçeyekî fireh û xaniyekî duqatî tê pê. Her qatek çar ode hene. Odeyên qata jorîn, yê razanê ne; oda Emîn Beg û Samîha Xanimê, oda Sureya, oda Celadet û Kamuran û oda Hîkmet, Tewfîk û Safer. Di qata jêrîn de jî saloneke fireh û dirêj ko ji du milan tîna pê, odeyeke fireh a xebatê, odeyeke mêvanan û odeyeke mezin a hizmetkarên malê hene. Oda xebatê, odeyeke fireh e û li bexçê dinihêre. Li aliyê bexçê, li ber pencerê maseyeke dirêj û li koşeya rastê ya masê sandûqeke biçûk heye. Li kêleka sandûqê jî pêncûsin û du murekebdank, bi dûzan, hatine rêzkirin. Li ber sandûqê jî kitêbek, di nav bergekî çerm de, mîna remzê masa xebatê, hertim bal dikişîne. Kitab, destnivîsa Mem û Zîn a şairê navdar û milî yê kurdan Ehmedê Xanî ye. Kitab ji kitabxana Mîr Bedirxan a welêt maye. Bedirxanî wê mîna kitabeke miqedes diparêzin. Zarokên Mîr Bedirxan bi vê kitabê dest bi dersên xwe yê zimanê kurdî û hesta Kurdistanê kirine. Hecî Qadirê Koyî, şairê kurd û perestîşkarê Ehmedê Xanî ko li Stembolê, di salên 1860-70-an de, mamostayê Emîn Beg û birayên wî bû, li ser rûpela yekemîn a destnivîsa Mem û Zînê şîreke dirêj nivisiye. Di şîrê de ew qala mezinahiya Ehmedê Xanî û esera wî Mem û Zînê dike û dibêje; »Eman qedrê bizane em kitêbe / Le dînya êstekî hemtay nemawe / Le eyamî heyatî şêxî Xanî / Le ser nisxey xet ew nûsirawe...« Ji bilî kitab, pêncûsin û murekebdankan, li ser masê tu tişt nîn e. Ser masê her gav paqij e. Lê herdu aliyên diwarên odê heta jor bi kitab, kovar, rojname û kaxizan ve tijî ne. Refên kitêban heta banê ber bi jor bûne. Li aliyê rastê odê, li ber refan nêrdewaneke dirêj heye da ko meriv pê hilkişê û kitabên ko meriv nikare xwe bigihîniyê, daxê jêr. Ji pencerê aliyê paşê bexçê dixuye. Ev alî tevî dar in, lê di nav daran de, dareke çinarê bi qurnê xwe yê stûr û qehîm hemû dar xistine bin bandûra xwe. Li ser qurnê dara çinarê, hin rêz, bi çaquyan, ji aliyê zarokan, hatine kolandin. Yek ji rêzan, bi tîpên latînî, weha ye;

Kurdi... Yek jî, bi tîpên erebî, navê Safter e. Lê tîpa dawîn r nehatiye nivîsîn. Bi tenê Safte hatiye kolandin. Hêlekaneke zarokan jî ji çiqilên darê ber bi jêr dibe.

Mitbaxa mala Emîn Begê jî li qata jêr e, lê ew biçûk e, bi tenê meriv dikare tê de xwarinê çêbike. Loma jî aliyekî salonê ji bo xwarinê hatiye veqetandin. Di vê êvara zivistana 1903-an de, malbat û mêvan li wî milê salonê, li ser sifra şîva êvarê rûdinin. Samîha Xanim, Amojna Sitî, Madam Stella û Şehrîban, berdesta Samîha Xanimê, li mitbaxê bi haziriya xwarinê mijûl in. Mêvan ji Cizîra Botan in, bi xwe re bîhn û tahma welêt anîne. Loma jî vê êvarê xwarinên Cizîra Botanê divên. Ji danê sibê ve ye ko Amojna Sitî li mitbaxê rûniştiye û xwarinan hazir dike. Xwarinên vê êvarê, yên wê ne; sê celeb kutilk, kutilkê mêlakê, yê bi dew û yê kulindê zer. Du celeb xwarinên bi goşt; singûsîr, merga mêlakê. Du celeb savar; savara tûzikê û ya kerengan. Du celeb jî şîrinahî; birinêşîr û tîlolo.

Masa xwarinê gelekî dirêj e. Rûmaseyeke spî û neqîşkirî li ser e. Mazûvan û mêvan li herdu aliyên masê rûniştine. Tayar Beg li hember û Samed Axa jî li kêleka Emîn Begê rûniştine. Li kêleka Tayar Begê, Alî Şamîl Paşa û li kêleka wî jî Sureya rûniştiye. Celadet jî li hember birayê xwe ye. Jin li dora masê nîn in. Amojna Sitî, Madam Stella û Şehrîban xwarinan tînin ser sifrê. Li ser sifrê her tişt bi dûzan û di wexta xwe de ye. Li vê malê qayide gelek girîng in.

Ma te di bexçê mala me de tiştêkî ji bîr nekir?.. Bîr... bîra ko bi qasî çend gavan ji dara qehîm bi dûr bû. Devê birê girtîbû, ava wê miçiqîbû. Ew bîr û doraliyên wê cîhê listikên me bû. Em li dora birê, mîna hevya li dora dinê, dizivîrîn. Bi taybetî jî ez. Ez her li dora birê dizivîrîm û dor dibûm...

Herçî qayide, yanê bi gotina fransîzan prensipe in, ew mîna zeviyê ne. Wexteke wan a çandinê û wexteke wan a kemilandinê heye. Ew pêşî tîn çandin, paşê jî, bi wextê, dikemilin. Kê ew çînara bexçê mala me çandibû? Min kir nekir, ez bi vê yekê negihîyam. Lê eger kê jî ew çandibe, berî her tiştî ew dara qaîm, toveke biçûk bû. Bi dû re, bi wextê, ew kemilî. Qayide sitûnên mala me bûn. Bav û diya min, Amojna Sitî, Madam Stella, Şehrîban, ew hemû ji bo çandina qayidan dixebitîn. Em zarok bi roj û şev perwerde dibûn. Amojna Sitî, bi bejna xwe ya dirêj û zirav, zimanê kurdî bû. Madam Stella ko bi eslê xwe yewnana Stembolê bû, bi bejna xwe ya kin û bedena xwe ya gulover, zimanê yewnanî, fransîzî û hinekî jî îtalî bû.

Gava wê her serê sibê digot »kalimera« û dîsan bi yewnanî halê me dipirsî û digot »tikanis«, hingê em têdigihîştin ko rojeke nû ya perwerdeyîyê dest pê dikir. Şehrîban, Şehrîbana bedew jî zimanê jîn û bedenê bû. Em zimanên cihê, cihêtiya jînê, jîna kurdî, kurdîtiya bîr û hestan, bîr û hestên tarîxî û tarîxa xwe ya keserkûr hîn dibûn... Wext, wexta çandina qayidan bû...

Bi qasî çil salan bi dû wan rojan re, birayê min Kamuran di kovara me Hawar-ê de bi navê »Rabûn û Rûniştin« bendek weşand. Bendê weha dest pê dikir; »Kurd gelek bi edeb û terbiye ne. Rabûn û rûniştina wan, danûstandina wan bi rêz û tertîb e. Kurd nazik, giran û bi edeb in. Xwediyê gotina xwe ne; paşgotîniya xelkê nakin; dostê dostê xwe, dijminê neyarê xwe ne. Pir naxivin, gotina xwe bê sebeb dirêj nakin, gava erê dibêjin, erê ye û gava no dibêjin no ye...« Bend bi vî terhî dirêj dibû. Belê, bend, halê kemilî yê tovên qayidan bû.

Ji salonê bîhna xwarinên kurdî difûre. Mase bi xwarinên cihê xemiliye. Ji milekî ve xwarin tê xwarin, ji milekî ve jî sohbeta li ser welêt û halê welêt germ dibe. Celadetê ko ji kutilkan pir hez dike, giran giran, bi kêr û çetelê, kutilkên teyfîka xwe dike du perçe û hem wan dixwe hem jî guhê xwe dide xeberdanan. Û ew ji bin çavan ve, bi dîqet, li Samed Axayê ko kutilkan bi destan dixwe, dinihêre. Bav û mamê Celadet, ji peyivînê zêdetir, dipirsin û li mêvanan guhdarî dikin. Kurmamê wî û birayê wî Sureya bi germî dipeyivin û doza welatê Kurdistanê dikin. Kurmamê wî Evdirezak ko bi umir ji Celadet pir û pir mezintir e, bîskeke dirêj, li ser pêwistiya yekitiya eşîrên kurdan û hişyarbûna welatê kurdan dipeyive. Tayar Beg, bi nermî, gotina Evdirezak dibire û berî ko kevçiyê savarê bibe devê xwe, dibêje,

– Gotina te rast e, mîrê min. Lê kar û şixul bê serî nameşe. Her tişt bi rêber û pêşewan dikeve rê. Eger Mîr Bedirxanê rehmetî nebûya, xelkê û eşîrên kurdan xwe li dora serhildanê nedicivandin. Rewş li welêt aloz e. Li aliyekî zordariya Osmaniyan, li aliyekî jî şerê navbera kurdan û ermenan û navbera eşîrên kurdan... Welat li hêviya law û neviyên Mîr Bedirxan e. Welat hewcedarê kar û şixulên we ye.

6 Emîn Alî Bey, Osmanli ülkesi ve İslam dînînin sadik evladi Bedirhan Bey-in değerli oğlu, Osmanli vatani her zaman sîze çalışma ve hizmetlerinîze muhtaçtır. Hayırlı, uğurlu olsun...

Emîn Beg spasî wezîrê ko weha dipeyive dike, rûyê xwe ber bi textê Sultan Evdilhemîd dizivîrîne û du caran xwar dibe û spasiyên xwe berpêşî Sultan Evdilhemîd jî dike. Sultan Evdilhemîd jî bi ken, hêdîka serê xwe xwar dike û silavan li Emîn Beg vedigerîne. Piştî silavên rêz-dariyê, Emîn Beg li wezîr vedigere û radiweste. Wezîr ji zabîtê kêleka xwe nîşanek werdigire û bi rêzdarî, bi aliyê çepê yê sînga Emîn Beg ve dike. Paşê eynî tiştî dubare dike û nîşaneke din jî pê ve dike. Du nîşan, nîşana liyaqatê û nîşana Osmanî li ser redîngota reş, li ser sînga Emîn Beg dibiriqin.

Celadet, bi kêfxweşî, li nik mamên xwe, ji nav mêvanan, li bavê xwe dinihêre. Di vê roja ronî ya payiza 1903-an de, li Saraya Dolmabahçe, salona Muayedê, bavê wî bi merasîmekê, nîşanên dewleta Osmanî ji Sultanê dewletê werdigire. Bavê wî ew jî bi xwe re aniye merasîmê. Bask nîn in ko Celadet pê bifire. Ew li Dolmabahçe, di salona bedew a Muayedê de ye û li bavê xwe û Sultanê dewleta Osmanî dinihêre! Wê şevê qet xew neketibû çavên wî. Di nav lihêfan de, wî mîna şujiyekê, xwe badabû û bi zehmetî kiribû sibe. Destê sibê jî, berî herkesî, ew rabûbû, dest û rûyê xwe şuştibû, kincên xwe yên nû ko ji bo wê rojê hatibûn dirûtin, li xwe kiribûn û li hêviya bavê xwe mabû. Diya wî û Şehrîbanê jî, xweş, porê wî şeh kiribûn û qirawata papyonê pê ve kiribûn. Herçî bavê wî bû, gava ew li dora saet heyştan ji qata jor peyayî jêr bûbû, redîngoteke dirêj û coteke pantolê reş li serê dibiriqîn. Ew jî ji bo merasîmê hazir bû. Merasîm di saet dehan de bû. Piştî xwirîniyê, paytona mamê Celadet, Elî Şamîl Paşa hatibû ber derî, ew lê siwar bûbûn û tevî Elî Şamîl Paşa, Murad Beg, daketibûn lengergehê. Ji wir jî, bi keştiyê, bi hevaltiya teyrên zeryayê, ew derbasî aliyê din ê Xalîçê bûbûn. Li wî alî jî paytona mezin a mamê Celadet, Osman Paşa ko li ber destê Sultan Evdilhemîd dixebitî, li hêviya wan bû. Birayên din ên Emîn Beg ên Serasker Bedrî Paşa, Necîb Paşa, Husên Paşa, Mehemed Elî Beg û kurmamê Celadet, lawê Necîp Paşa Evdilrezak jî li Dolmabahçe li hêviya wan bûn. Gava ew gihîştin Dolmabahçe, Evdilrezak Beg li ber deriyê bexçe Dolmabahçe li benda wan bû. Evdilrezak Beg li Sarayê, mîna wergervan û teşrîfatvan, dixebitî û gelekî nêzikê Sultan Evdilhemîd bû. Celadet heyranî kinc û lixwekirinên wî bû. Wê rojê jî kincke nû ya frengî û fesekî sor ê nû ahengeke taybetî dabû wî û bejna wî ya dirêj. Simbêlê wî badayî, rûyê wî bi ken bû. Wî ew biribûn hundir.

Li gora gotinan, salona ko ew niha lê bûn, Salona Muayede, ya

Dolmabahçê, salona herî xweş û mezin a hemû Awrûpayê bû. Salon, tîmsala xweşî, mezinahî û spehiyê bû. Li erdê xaliçên mezin, fireh û rengîn raxistî bûn. Kêlekên deriyê mezin ên salonê bi mehfûrên rengîn ko ji her aliyên welatê fireh ê Osmanî hatibûn, raxistî bûn. Dîwar û banê salonê bi neqîşên naqaşên herî hoste hatibûn rengandin. Çira û şam-dankên zêrîn û zîvîn xweşahiya dîwaran temam dikirin. Pencerên salonê fireh û dirêj bûn û bi rengên keskesorê hatibûn xemilandin. Ji hemû salonê bîhneke mîna bîhna gul û emberê difûrî. Niha, Celadet, tevî bav û mamên xwe, li vê salonê bû!

Îro, ji bo Emîn Beg û Bedirxaniyan, rojêke tarîxî ye. Ji mêj ve bû ko zîmanên hesûd û zikreş li Stembolê belav dikirin ko Sultan dê malbata Bedirxaniyan ji Stembolê derxe û sirgûnî deverên dûr bike. Wan zîmanan belav dikirin ko Bedirxanî li dijî Sultan di nav dek û dolaban de ne û haziriya serhildanekê dikin û dixwazin axa Kurdistanê ji dewleta Osmanî rizgar bikin. Dewleta Osmanî û rêberên dewletê, malbata Osmanî, kar û şixulên dewletê, ji mêj ve, bi awayekî gelek taybetî ko hîç li ba dewleteke din nîn bû, digerandin. Osmaniyan kar û şixulên xwe bi wezîr û paşayên ko ji gelên bindest ên dewleta Osmanî bûn, digerandin. Loma jî li dora sultanên Osmanî hertim wezîr û paşayên ji milletên din, kurd, ereb, çerkez, laz, yewnan, bulgar, arnawit, boşnak hebûn. Bêguman van wezîr û paşayan jî kar û şixul li gora menfaetên xwe û milletên xwe digerandin û ji hêzbûna wezîr û paşayên din hez nedikirin. Hertim di navbera wezîr û paşayan de dijîtî û berberî hebûn û ji Sultan re hevûdu gilî dikirin. Îro jî ev wezîr û paşayên li dora Sultan Evdilhemîd ji pîrbûn, mezinahî û quweta malbata Bedirxaniyan gelekî ditirsiyan û dixwestin pêwendiya Bedirxaniyan û Bab-i Aliyê xirab bikin. Loma jî wan li dijî Bedirxaniyan gelek tişt ji Sultan re digotin û li der û doran belav dikirin. Sultan bi tenê li wan guhdarî dikir û bêdeng dima. Kesî nizanibû ka ew çi difikire. Lê li gora mamê Celadet Osman Paşa ko li Sarayê dixebitî û gelekî nêzîkê Sultan bû, Sultan Evdilhemîd li gotina wezîr û paşayên doralî guhdarî nedikir. Dîsan li gora Osman Paşa, Sultan Evdilhemîd li her derî weha digot; »Kurd û Bedirxanpaşazade birayên me yên misilman in. Em yên hev in...«

Jiber vê yekê jî, îro rojêke tarîxî bû. Îro Sultan Evdilhemîd, bi vê merasîm û nîşandanê, hem şexsî, qedrê Emîn Beg digirt û dilê Bedirxaniyan xweş dikir hem jî nîşanî herkesî dida ko kurd û Bedirxanî dostên wî ne. Lê di eynî wextê de, wî rê li ecizî û serhildanên navdar ên

Bedirxaniyan digirt.

Celadet, di vê roja tarîxî de, bi kel û coş, li dora xwe, li Sultan û bavê xwe dinihêre. Sultan li serê salonê, li cîhê bilind, li ser textê xwe, bêdeng, çavên wî li ser merasîmê, rûniştiye. Textê wî yê zêrîn dibiriqe. Li herdu kêlekên text, kevirên lûlû û yaqûd ko bi textê zêrîn hûnandî ne, rengên tîkel ên spehî didin têxt. Rûyê Sultan, rûyekî hinekî dirêj û nûranî ye. Rîh û simbêlên wî dibiriqin. Keneke tenik û bi ûsil li ser rûyê wî ye. Ew qet napeyive, bi tenê li merasîmê û li şênîyên salonê, bi aramî dinihêre. Tevî bavê Celadet bi qasî bîst kesan li kêleka hevûdu di rêzê de û nîşanên xwe werdigirin. Sultan ji textê xwe peya nabe, bi wan re napeyive, xwe nalivîne, – bi tenê serê xwe hêdika li ba dike û silav dide wan. Hemû karên din ên merasîmê bi destê wezîr û zabitan bi rê dibe. Hema çi bigire hemû wezîr, aqilmend û merivên Sultan bi simbêl û rîh, zabîr jî tenê bi simbêl in. Rîha hinan tenik yê hinan jî bitr e. Simbêlê zabîtan jî qît î badayî ye. Li salonê tiştê herî balkêş fesên Osmanî yên sor in. Li wir zeryayek ji fesan hatiye pê, li serê herkesî fsekî sor ê spehî heye. Fesan, mîna helaleyên sor, hemû salon tijî kirine.

Hingê salê min deh bûn. Meraqa min pir, mêjiyê min zarok bû. Di wê salona yekta de min ji kurmamê xwe Evdilrizak Beg û ji mamên xwe her dipirsî; ev çi ye, ev çi ye, ev çi ye... Wan jî bi ûsil, mîna her merivê tégihîştî, bersiva min didan; ev, ev e. Ev, ev e. Bi nerîna zarokekî dehsalî, min ew hemû tişt, avahiyên stûr, ode û salonên bedew, zêr, ziv, text, sultan, wezîr, paşa, şûr, fes, zimanê tirkî, pêwendiya wan bi min, bavê min, mamên min re di heşê xwe de nivisîn. Lê gava ez mezin bûm û pêrgî dek û dolap, êş û zehmetiyên jînê bûm, careke din ez li xwe vegeriyam û min ji xwe pirsî; gelo ew çi bû, ew çi bûn?.. Bêguman, bersivên van pirsên min ên cara dawîn ne mîna yên berê bûn. Şekil û sûretên ko berê di mêjiyê min ê zarok de çêbûbûn, bi temamî guherîn û qulipîn ser yên nû. Li milekî din, ew şekil û sûret, tu carî, bi her awayî, zelal nebûn... Lê belê, pêwendiya me kurdan û dewleta Osmanî (û bi dû re dewleta Tirkîyê) û pêwendiya malbata me Bedirxanpaşazadeyan û rêberên dewleta Osmanî her û her mîna navenda jîna min ma. Hem bi başî hem jî bi xirabî. Mîna gelek kurdên din, min jî kir, nekir, nikaribû xwe, bîr û heşê xwe, hîs û pejnên xwe jê xelas biki-ra. Di destpêka salên hezarî de eşîrên tirkî hatibûn û welatê me kurdan vegirtibûn. Ji wê rojê û vir de, em û tirk bi hev re, mîna cîran, dijiyan. Lê cîraniyeke newekhev. Ew hertim xwedî dewlet, em bêdewlet, peregende

û bindest. Lê tevî vê yekê jî, em di nav hev de bûn, bi hev re dijiyan, ji hev dizewicîn, bi tirkî perwerde dibûn. Ez çî bibêjim... Pêwendiya me hem pir baş hem pir xirab bû, hem çê hem neçê bû. Ez çî bibêjim?..

FOTOGRAF 3: Galata; pira dewr û dewranê, cihê evîn û mirinê...

1 Pira Galatayê; yek ji navendên romana Bîra Qederê, hem bi çêyî hem bi neçêyî... Meriv ji ko dest pê bike? Fotografa seyemîn a romana Bîra Qederê li ser Pira tarîxî ya Galatayê ya Stembolê ye. Fotografa reş û spî di destpêka salên 1900-an de, yanê di dema ko êdî Celadet bîr dibe de, tê kişandin. Belê, di wan deman de ko êdî Celadet der û dora xwe dinase û bi serê xwe dikare derbasî aliyê din ê Stembolê bibe...

Fotograf bergeheke xweş a Pira Galatayê nîşan dide. Hemû pir, doraliyên wê, meriv, hemal, ker, erebe, fayton tê de ne. Fotograf ji ber devê aliyê Galatayê tê kişandin. Ev ne besebeb e. Jiber ko kesên ko fotografê dikişînin, li aliyê Galata yê pirê dijîn. Ew wê ji aliyê xwe dikişînin. Fotograf bi devê pirê yê aliyê Galatayê dest pê dike û hema çî bigire, dev hemû pêşiya fotografê dadigire. Bi dû re, pir û herdu aliyên wê, her ko diçe, tengtir dibin. Li aliyê din ê Pirê, mizgeft, minareyên wan ên dirêj, qonaxên li ber avê, banên xaniyan û çend ewrên nîvreş, bi hev re, panoramayeke spehî tînin pê. Hem însan hem jî bergeheke xweş a Stembolê di vê fotografê de dixuye. Yekîtiya însan û bajêr, kes û civatê tê de heye. Hejmara merivan pir e. Pêşî pênc nobedar û tehsîldarên pirê, pir xweş, heta simbêlê xwe, dixuyin. Sisê ji wan li aliyê çepê, yên din li aliyê rastê rawestane û di nav kincên xwe yên çîk î spî de nobedarî dikin. Tehsîldarê ko li ber devê aliyê rastê sekiniye, destê xwe yê rastê vekirîye û heqê derbasbûnê ji merivekî distîne. Yên din jî, çavên wan li ser şêniyan, rawestî ne. Li kêleka tehsîldarê herî rastê, çend kes, bi kincên reş ên spehî, di destên wan de sîwanên reş, ber bi aliyê Galatayê tên. Du barkêş, barên giran li ser piştê wan, derin. Du jin, di nav kincên xweş de, li kêleka hev, derin. Du mêr, fes li serê wan, bi dest û piyan dipeyivin û tên. Du ker bi barên bilind û li pey wan jî du hemal tên. Kes û komine biçûk, li herdu aliyên pirê, xwe dane ber caxên pirê û li avê dinihêrin. Li jor, du payton

li pey hev, derin. Dîsan li jor çend kes û çend sîwan dixuyin. Eger meriv bixwaze bihijmêre, li ser Pirê ji sed û pêncêyî zêdetir meriv derin û tîn û radiwestin. Yanê hejmar, li gora pira Galatayê kême.

Sebebê vê kêmaniyê ev e; rojê hê nû dest pê kiriye, bajar hê baş şên nebûye, kar û şixul, hatin û çûyin hê baş germ nebûye. Û baraneke sivik hêdî hêdî dibare. Di fotografê de destpêka lebata jiyanê û hişyarbûna bajarekî mezin heye. Baran, av, ewr, sîwan, mizgeft û minareyên dirêj aramiyekê direşîne ser wênê. Li milê din, tehsîldar, hatin û çûyin, şênî, ker, payton jî jîndareyekê didinê. Deng û bédengî, jîndarî û aramî, bajar û însan... ev hemû perçeyên esasî yên Pira Galatayê ne. Pira Galatayê jixwe bê van nabe. Lê belê, kî dikare van li ser wêneyek û fotografekê bineqîşîne û diyar bike?

Abdullah Freres, béguman Abdullah Frères, yanê Evdillahên bira. Di bin fotografa siyemîn a romana Bîra Qederê de navê wan, di nav çarçeweyê neqîşkirî de, bi tîpên mezin, heye. Ew û fotografxana wan navdar e. Herçend R. Xendamian fotografkêşê navdar ê aliyê Kadiköyê ye, ewçend Abdullah Frères jî fotografkêşên navdar ên aliyê Galatayê ne. Meriv dikare, bi misogerî, bibêje ko nîşana »Abdullah Frères« , nîşana hostehî û bedewiya hunera fotografkêşîne ye. Ne bi tenê li Stembolê, lê herweha li hemû aliyên dewleta Osmanî û li Awrûpayê jî, ew navdar in. Ew, navdartirîn fotografkêşên Stembolê ne. Ew fotografkêşên Stembolê û yên sultan, wezîr, paşa, ronakbîr, nivîskar, lewanten, jinên societê yên bajarê Stembolê ne. Nîşana Abdullah Frères jî navê birayê mezin Abdullah Şukrî Efendî tê. Navê birayê biçûk nayê gotin. Ew bi tenê »bi-rayê Abdullah Şukrî Efendî« ye û ew herdu bi hev re Abdullah Frères in. Fotografxana wan li Beyoğlu, di nav kuçeyê teng a Beyoğluyê de ye. Fotografên herî spehî yên Beyoğlu û Galatayê ji destê wan derketine û bi makînen wan hatine kişandin. Ew fotografkêşên Beyoğlu û Galatayê ne; fotografkêşên herî hoste, herî kal û bi tecrube. Fotografxane, salona rûniştinê û studyoya wan hertim tijî meriv in. Li dîwarê salonê çend fotografên Beyoğlu û Galatayê ko wan kişandine di nav çarçeweyên spehî de daleqandî ne. Di nav çarçeweyê zêrhêlî de jî seneda ko wan ji Sultan Abdülezîz wergirtiye, »îrade-î seniye«, dibiriqe. Bi vê senedê ew bûne »Ressam-i Hazret-i Şehriyari« û bi kêfxweşî, bi serbilindî vê payeyê nîşanî xelkê didin. Bi dû Sultan Abdülezîz re, gava Evdilhemîd dibe sultan, Abdullah Şukrî Efendî û birayê wî îcar dibin fotografkêşên Hunkar...

Li gora Kadiköyê, li aliyê Galata û Beyoğluyê fotografxane û fo-

tografkêş hîn zêdetir in; Vucio û Fettel, Mathiu Papazyen, xwediyê »Photo Phebusê« Paul Tarkulyan, Theodor Bilbilidis, Constantin Sofiano, xwediyê »Photo Parnassê« Gregoire Derarsene, Gülmez Frères û hîn çendîn wênekêşên din... Lê ev hemû hosteyên Galata yê wargehê milletên têkel li aliyekî, Abdullah Frères li aliyekî. Cîh û hostehiya Abdullah Frères di ser hemûyan re ye. Bi destê wan Stembol dibe bûkeke nazenîn, Galata û Beyoğlu dibe bihuşteke rengîn, jinên bedew û spehî yên Cade-î Kebîr dibin horiyên bira.

Mîna vê fotografa siyemîn a romana Bîra Qederê, hem yekseriya fotografên wan hem jî kitekitên fotografan lihevhatî ne. Hem hemû fotograf hem jî aliyê wê yê herî biçûk bala merivan dikişîne. Li ser fotografa pira Galatayê ko gelek caran mîna Cesr-i Cedid, Pira Ecelê yan jî mîna pira Siratê bi nav dibe, meriv kitekitên Pira Galatayê jî baş dibîne; caxên herdu aliyên pirê û neqşên wan, çirayên neqşkirî yên li ser caxan daçiqandî, textên raxistî yên Pirê, bizmarên textan, dûkan û gazînoyên li herdu kêlekên aliyê jor, kinc û pêşgîrên spî yên nobedaran, kincên cûr bi cûr yên li ser şênîyên ko di pirê re derbas dibin, awayê rêçûyîna barkêşan.

Ji fotografê û kitekitên wê baş dixuye ko pir navendeke girîng a jiyana Stembolê ya rengîn û dewlemend e. Ne bi tenê ewçend; ew xwediyê tarîxeke taybetî, qedereke balkêş e. Û li dora tarîx û qedera wê gelek tarîx û qederên şexsî jî hatine hûnandin. Gelek evîn li ser textên wê yên jihevketî û riziyaî hatine pê, gelek hêstir li wir barîne, gelek dil hilavêtine. Gelek ruhên şikestî ji wir li pêlên avê û ewrên aso nihêrîne. Digel tarîx û qedera Pira Galatayê, ev aliyên wê jî, ji bo romana Bîra Qederê, girîng in. Roman, bêtî pira Galatayê nabe roman. Germahiya boş a evînê, cara pêşîn, li ser pira Galatayê, ruh û bedena Celadet vedigire. Çirûskên hebûn û xwebûnê, ewçend bi xurtî, li wir, li dora wî, bi firê dikevin. Ew mirinê li wir, cara pêşîn, bi rûçikê wê yê saw û xoftijî, dibîne û diji.

Belê, Galata, pira evîn û evîndariyê, xwenasîn û xwebûnê, mirin û kuştinê ye.

2 Di vî danê êvarê yê payiza 1905-an de, pira Galatayê, Pira evîn û evîndariyê, xwenasîn û xwebûnê, mirin û kuştinê, di nav dengên rengîn û heydadaneke şêrîn de ye. Bi gotina cihûyên Galatayê, eger meriv derziyê bavêje erdê, ew nakeve. Ewçend kelebalix e, ewçend şênî heye. Hin derin, hin tîn, hin rawestane. Hin diqîrin, hin dikenin, hin digîrin. Hin bi lez in, hin jî, mîna Evdilrezak Beg, Sureya û Celadet, kêfa vî

danê êvarê, bi kêfxweşî dadîqultînî. Ji her derî deng tê; ji merivan, ji pirê, ji textên pirê, ji erebe û paytonan, ji keştî û qayikên doralî, ji aliyên Galatayê. Bi gotina kurdên Kadiköyê, dê weledê xwe avêtiye. Roj, roja mahşerê, roja axirzemanê ye. Ziman ketine nav hev, tirkî, kurdî, erebî, romî, îtalî, fransizî, slawî, bulgarî, îngilizî rabûne govendê.

Rojeke din ji rojên bêhesab diqede. Ro, hemû giranî û westa rojê li ser milan, diçe ava. Roja payizê, bi rengên xwe yên cuda û taybetî, hêdî hêdî xatir dixwaze. Bajar û şêniyên bajêr haziriya êvareke nû dikin. Ji dûr ve, du keştiyên dûkelî, bi mij û dûmanê, xwe berdidin nav zikê zerya Marmarayê, çend keştiyên biçûk ên bayî, xêliyên wan bi ba tijî, li ser avê, hêdî hêdî, xwe dilivînin û derin. Esmen çikî sayî ye, bi tenê tûrêjên tavê yên sor, li cîhê ko tav dere ava, rengêkî sor û zer dide gewheriya esman. Li ber lingên pirê jî, masîvan di nav qayikên xwe yên biçûk de, ko bi pêlên avê hêdî hêdî xwe dilivînin, hem li pey masiyan in hem jî masiyên ko girtine, li ser agirê komirê, bi gotina wan, »duqulipînî ser masiyên biraştî.«

Bîhneke têkel ê boş hemû Pira Galatayê vegirtiye. Bîhna zerya û avê, masî û agir, xwîn û xwîdanê ketiye nav hev. Bîhna lewantên xanimên Galatayê û xwîdana hemalên Stembolê bûne yek, bi hev re dimeşin... Celadet ko êdî bûye donzde salî, ji danên êvarê yên Galatayê pir hez dike. Avaçûna rojê, bi reng, tahm û bihnên xwe, xwe berdide nav ruh û canê wî. Ew dixwaze her danê êvarê li vir be û bi çavan bibîne, bi guhan bibîhîse, bi dil û ruh hîs bike. Kekê wî Sureya ew hînî »nerîn, bihîstin û hîskirinê« kiriye. Mîna vî danê êvarê, pirî caran jî ew bi hev re tînin Galatayê. Ev deng û şêniyên têkel, ev reng û bihnên têkel, ev sûret û bergehên têkel kela dilê xort ê Celadet hildide, kêf û coşeke taybetî didiyê. Gotinên straneke barkêşekî, qîrîna zarokekî, dengê xêliya keştiyekê, bîhna masiyê biraştî, wîcewîça teyrekî avê, kincê neqşkirî yê xanimêkê, simbêlê badayî yê tehsîldarekî, fesê sor ê begzadeyekî... ev hemû dibin rengên jiyana wî ya ciwan. Yan jî meriv dikare weha bibêje; ev hemû ruh û jiyana wî ya ciwan dineqîşînin.

Vî danê êvara payiza sedsala nû, Celadet tevî kurmamê xwe Evdîlrezak û kekê xwe Sureya, li ser Pira Galatayê, li ber caxên pirê sekiniye û deng û bihnên werdigire. Kekê wî Sureya ko ji niha ve, di vî xortiya xwe de, bûye xwediyê rû û zikekî gulover, li nêzikê Pira Galatayê, li dibistana herî navdar a dewleta Osmanî Mekteb-i Sultani dixwîne. Jiber nêzikahiya dibistanê, gava Celadet ji Kadiköyê dadikeve vî aliyê Stembolê, ew tê

dibistanê û ji wir, herdu bira, bi hev re tên ser Pira Galatayê. Îro kurmamê wan Evdilrezak, »mutercîm û teşrîfatçiyê« Sultan Evdilhemîd, ko ji wan pir mezintir e, bi wan re ye. Wî xwestiye herdu birayan bibîne. Wî nivîsareke direj li ser tarîxa kurdan û tarîxa Bedirxaniyan nivisiye û dil dike nivîsara dirêj nîşanî Sureya ko ji nivîsînê hez dike, bide. Ew ê bi hev re, bi keştiyê derbasî aliyê Kadiköyê bibin û Evdilrezak Beg ê îşev bibê mêvanê wan. Lê berî çûyinê, pêşî Galata divê, bêtî Galatayê divê roja Stembolê neqede!.. hersê kurmam, hersê Bedirxanî, sê metelikên xwe dane tehsîldaran, derbasî ser pirê bûne û niha li doralî temaşe dikin.

– Galata, pira dewr û dewranê ye, Evdilrezak Beg, bi tiliya xwe, li aliyê din ê pirê, paytoneke şikestî nîşan dide û ji kurmamên xwe re dibêje. Tiştên ko li ser vê pirê qewimîne, ne şixulê hesab û gotinê ne. Tekerên gelek paytonan, çîpên gelek ker û bergîran, lingên gelek beg û xaniman, stûyê gelek hemal û barkêşan li vir şikiyane. Bizmarên textên raxistî jê derdikevin, text radibin û her cara ko pir ji bo çûyin û hatina keştiyan, bi şevan, vedibe, hemû dûzana wê xirab dibe. Siwanek û du bastonên min bi xwe li ser vê pirê şikiyane. Lê eger ew neşikiyabûna, niha yan lingê min yan jî stûyê min şikestî bû.

Taximekî kincê nû yê reş li ser Evdilrezak Beg e. Simbêlê wî badayî, porê wî şehkirî ye. Îro wî fes nedaye serê xwe. Bejna wî dirêj, bedena wî lihevhatî ye. Tevî ko umrê wî ji Sureya gelekî mezintir e, ew ji wî ciwan-tir dixuye. Celadet hem ji kekê xwe hem ji kurmamê xwe hez dike. Ew xwe bi wan re pir kêfxweş û serfiraz hîs dike. Ji wan tiştên nû hîn dibe, jiyanê dinase, bîr bi qîmeta zanîn û perwerdeyiyê dibe. Celadet, di navbera herduyan de, destên wî li ser caxan, bi kêfxweşî li avaçûna tava sor û tîrêjen wê yên bêçare û jar dinihêre.

Gotina te rast e; min ji wan hez dikir. Gotina te aliyekî rastiya min e; kekê min Sureya û kurmamê min Evdilrezak ko ji bo min mamekî yekta bû, ji wan kesên ji bo min bijarte bûn, ko min ji wan hez dikirin. Ew hem hevalên min, hem mamostayên min bûn. Ez ji wan hem hînî kêf û henekê hem ilîm û zanîne bûm. Bi xêra wan dîqet û haydariya zaneyan, jîrî û zîrekiya şerwanan, nermahî û henûniya delaliyan, serhildan û berxwedana bîrewer-an, daxwaz û xwesteka xortan, girîn û nalîna belengazan, tahm û bîhna deman ketin jîna min. Rê li ber min vebûn, deriyên dilê min ji bo rengên aso û keskesorê vebûn. Pêlên evînê bi ser min de hatin, ez bi ser pêlên windabûn û mirinê de çûm. Şer û pevçûn, berberî û dijîti, derketî û xerîbî,

zîzî û melûlî, stran û şîir, av û bîr, êvar û şev bûn para jîna min. Ew bûn qedera min. Û li ser riya qedera min, kekê min û kurmamê min her bi min re bûm. Carina ew bi xwe, carina siya wan. Gotina te rast e; min ji wan hez dikir...

Di nav dangan de dengekî, ji nêz ve, tê guhê wan,

– Pis Kürd, alçak...

Ew hersê, bi carekê, serê xwe dizivîrînin û li paş xwe dinihêrin. Li paş wan, li ser pirê, hema çend gav bi dûrî wan, barkêşekî simbêlqît, bar li piştê, ketiye erdê, lingê wî yê çepê heta ber çogê ketiye navbera du textên pirê. Ew dike, nake, nikare lingê xwe jê derxe. Barê pišta wî li erdê belav bûye. Çend kîsên kaxizî ketine erdê, sêv, porteqal û sewzên tê de jê pêngizîne û belav bûne. Ew li milekî dixwaze linge xwe rizgar bike li milekî jî dixwaze xwe bi meywe û sewzên belavbûyî bigihîne û wan berhev bike. Ew bi dengekî bilind, bi kurdî, dinale. Merivekî rîtenik, bejndirêj û kincxweş li ser wî sekiniye, diqîre ser wî û bi bastonê destê xwe zextan didiyê. Keçikek bejndirêj ko di umrê Celadet de ye, bi tirs û xof, li kêleka mêrik rawestayê û dixwaze alîkariya barkêş bike. Şênî hêdî hêdî li ser wan kom dibin. Merivê rîtenik diqîre û dide xeberan.

Evdilrezak Beg û Sureya hema xwe bi barkêş digihînin. Evdilrezak Beg, bi leza birûskê, destê xwe yê rastê hildide û destê xwe yê vekirî, bi hemû quweta xwe li ser rûyê merivê rîtenik dixîne.

– Pis ve alçak sensin, utanmaz adam!..

Kes fahm nake ka çi bû. Merivê rîtenik, bi lez û quweta gurmista Evdilrezak Beg, dikeve erdê û li ser barkêş gêr dibe. Keçik jî diqîre, dibe »baba, baba«ya wê û ew xwe davêje ser mêrik. Celadet bi tesîra bûyerê diheje. Dilê wî bi barkêş, merivê rîtenik û keçikê dişewite. Xelk li dora wan dicivin, ji çavên kurmamê wî agir diçirûsin. Ew bi hêdîka destê xwe davêje pišta keçikê û wê radike. Çavên wê bala Celadet dikişînin; coteke çavên badem bi şewqeke boş dibiriqin. Sureya û hinên din jî merivê rîtenik radikin û barkêş ji wê rewşa neçar rizgar dikin.

– Menşeyînden dolayi, bir insana nasıl hakaret edebilîrsînîz? Utanmıyor musunuz?

Hêrsa Evdilrezak Beg daneketiye. Merivê rîtenik xwe dide hev, pêşî li Evdilrezak Beg, Sureya û Celadet dinihêre paşê jî li dora xwe. Ew keçika kêlekê ber bi xwe dikişîne û porê wê mist dide.

– Özüür dilerim, Abdulrezzak Bey, sınırlılık halimle, haddim olmadan

telafuz ettim.

Mêrik ji Evdîlrezak Beg dixwaze ko ew lê bibore, bi demargirî wî hin tiştên tewş gotine. Ew Evdîlrezak Beg û Sureya nas dike. Ew jî li aliyê Kadiköyê dijî û cîranê mamê wan Murat Beg e. Navê wî Ali Siûd e, keçika li kêlekê, keça wî Canan e. Canan, bi çavên xwe, bi beden û endama xwe, bi evîn, jîyan û serpêhatiya xwe ya balkêş, li vir, li ser pira Galatayê dikeve nav rûpelên Bîra Qederê. Awirên wî li ser çavên keçikê, jiber tesîra bûyerê, bêdeng, Celadet li dora xwe dinihêre.

3 Awirên wî li ser çavên zabit, ji ber tesîra bûyerê, bêdeng, Celadet li dora xwe dinihêre. Çend zabît û gelek esker vî danê êvarê yê xweş û aram ê 1906-an, hatine mala Emîn Âlî Bedîrxan. Piraniya wan li bexçê û dora malê ne, du zabît û du seresker jî hatine hundir û bi rêzdarî, li salonê, bi Emîn Âlî Beg re dipeyivin. Celadet û Kamuran jî li nik bavê xwe ne. Jin li aliyê mitbaxê ne. Emîn Âlî Begê ko ji mêj ve bû, li benda vê rojê bû, bi aramî, li zabitê ko pê re dipeyive, guhdarî dike.

Belê, ew roj hatibû, roja ko di jiyana Bedîrxaniyan û Celadet de rûpeleke nû ye û rûpelên romana Bîra Qederê ber bi cîh, war û diyarên nediyar dibin. Çare nîn bû; ew roj dê bibûya perçeyekî qedera Celadet û rûpelên Bîra Qederê... Zabitê li pêşiyê rawestiyayî ji Emîn Âlî Beg re sebeba hatina xwe îzeh dike. Di destê wî de jî kaxizeke zer û dirêj heye ko li serê biryara Sadrazam a sebeba hatina eskeran hatiye nivîsîn. Zabit bi rêzdarî biryarê dide Emîn Âlî Beg. Emîn Âlî Beg, tiliya mezin a destê çepê li ser simbêlê wî yê şexirî, li biryarê dinihêre. Di binê biryarê de mohra nas a Sadrazam heye. Kêliyeke dirêj, ew li kaxizê dinihêre û difikire, paşê ew li Celadet û Kamuran ko hema li kêleka wî ne, dinihêre, bêtî ko tiştêkî bibêje yan jî bide diyarkirin...

Heke te îzin hebe, bihêle, ez bi xwe behsa wê rojê bikim. Min ew roj dît, lê te bihîstîye û li serê xwendîye. Dîtin û xeyalkirin ne mîna hev in. Bihêle, çavên ko ew roj dîtine, bila bi zimanê bûyerê (ne bi zimanê romanekê) behsa wê rojê bikin... Fermana me rabûbû. Roj, roja fermanê, fermana me kurdan û Bedîrxaniyan bû. Riyên welatên dûr û nenas, dîsan, li ber me vebûbûn, dîsan me dê xatir bixwesta û berê xwe bida welatên xerîbiyê. Hingê, wê rojê, salê min sêzde, yê Kamo yandzde bûn û diya min, piştî Hikmet, Tevfîk, Saftê û Meziyetê, zarokêkî nû dipa.

Hingê, di wan rojan de, êdî haya min ji her tiştî hebû û bejn û bala min di

cîh de bû.

Ew roj, tevî her kitkitê, tê bîra min. Her tişt bi mirina serekê belediyê, bi gotina hingê, şehremîniyê Stembolê Ridwan Paşa dest pê kiribû. Danekî êvarê, li aliyê me yê Stembolê, Kadiköyê, Ridwan Paşa ji aliyê çar kurdan, bi demançê, hatibû kuştin. Kurd, kurdên me bûn. Hatîn û çûyina wan a malên me, bi taybetî mala mamê min Alî Şamîl Paşa hebû. Alî Şamîl Paşa, bi dû kuştina Ridwan Paşa re, li wan kurdan xwedî derketibû. Ridwan Paşa... Ridwan Paşa-yê ko bû sebeba fermana me, mîna gelek kargerên dewleta Osmanî ko ji miletên din dihatin, dijaminahî li me Bedirxaniyan dikir. Sadrazam hingî arnawid bû. Ew ji giranî, tesîr û nîfûza Bedirxaniyan a li ser dewletê û Siltan Evdilhemîd ditirsyan û li pey dek û dolaban bûn. Hemû Bedirxanî, lê berî hemûyan jî kurmamê min Evdilrezak û mamê min Alî Şamîl Paşa stiriyan çavên wan bûn. Evdilrezak Beg, bi gotina hingî, »Mabeyn mütercimî ve Şûra-yi Devlet Azası« bû. Alî Şamîl Paşa jî kumandarê qîşla eskerî ya Selîmiyê, Üsküdarê û cîgirê »Hazretî Şehriyari« bû. Yanê li Stembolê gotina wan ferman, kirina wan qanûn bû. Ango ew li ber wezîr, paşa û kargerên mezin ên dewleta Osmanî kosp bûn.

Herkesî bi dijîti û dijaminahiya Evdilrezak Beg û Ridwan Paşa dizanîbû. Lê gava Evdilrezak Beg konaxa xwe ya Şîşli-yê ava kir, dijîtiya wan hîn kûrtir bibû. Evdilrezak Beg dixwest rê heta ber mala wî ya nû were. Ridwan Paşa »şehremînî« bû, riya ko Evdilrezak Beg dixwest, nedida çêkirin... Çîrokeke evçend basîd bi vî awayî dest pê kir û dirêj bû. Teşqeke, qîreqîr, şer û pevçûn li pey hev hatin û di dawiyê de jî, gava Ridwan Paşa û kurê wî Reşad, danekî êvarê, ji trêna Göztepeyê peya bûn, Ridwan Paşa bi heyşt guleyan kete erdê, ser axa rehetê. Ew heyşt guleyên ko li canê Ridwan Paşa ketin, bûn sebebên fermana me jî. Wan heyşt beîkan fersendeke welê da destê Sadrazam û neyarên din ên kurdan ko êdî tu kesî nikaribû rê li dek û dolabên wan bigirta. Êdî rê vebûbû; ew ê bi ser ketina, em ê jî ber bi sirgûniyê biçûna... Siltan Evdilhemîdê ko nîşan dabûn bavê min, mam û kurmamên min parastibûn û gotibû ko kurd û tirk bira ne, mohra xwe li bin biryara sirgûna me xist. Ne bi tenê Evdilrezak Beg, Alî Şamîl Paşa û kesên ko Ridwan Paşa kuştibûn, dê biçûna sirgûnê, em hemû, belê em hemû Bedirxanî dê biçûna. Ne bi tenê Bedirxanpaşazade, lê çi kurdê ko bi awayekî pêwendiya wî û wê bi me re hebû, dê biçûna sirgûnê. Ne bi tenê ew jî, cîran, heval û dostên Bedirxanpaşazadeyan jî dê biçûna. Kerwana sirgûnê pir dirêj bû. Em Bedirxanpaşazade bi qasî sedûşest kesî û kurdên ko bi me re têkiliyên wan hebûn, bi qasî sê hezar kesî, belê, sêhezar kesî,

diketin ser riya welatên dûr. Em ji welatekî xerîbiyê ko lê hatibûn bicîhkirin, dîsan, diçûn welatekî din ê xerîbiyê. Bi gotina bavê min, »dewra felekê li ser me kîn bû«, em lawên welatê xerîbiyê bûn, xerîbî qedera me bû.

Eger em dîsan werin ser wê rojê, zabitan wezîfa xwe dikirin; wan biryara fermanê ko bavê min bihîstibû, ji bavê min re gotin. Em ê heta sibê hazir bûna, wan ê jî li ber deriyê bexçê nobet bigirtana û berbanga sibê, em ê di bin çavênriya wan de biçûna Galatayê. Belê, riya welatê nû yê xerîbiyê ji Galatayê dest pê dikir; ew herdu keştiyên ko dê me bibirana sirgûnê, keştiya »Mekke« û »Şewketî Derya« li wir, li benda me bûn. Şewket-î Derya, keştiyeke navdar bû, li Stembolê herkesî navê wê bihîstibû. Ew keştiyeke kevnare ya sirgûnê bû. Ji mêj ve bû ko wê muxalîfên dewleta Osmanî û Siltan Evdilhemîd dibirin welatên germ ên mixrib û ereban, cîhê sirgûn û windabûnê. Niha ji ew keştiya navdar û ya Mekke ko jê nûtir û çêtir bû, ji bo me hatibûn hazirkin.

Hin ji mamên min li Stembolê dijiyan, lê hinên wan jî li derveyî Stembolê. Gelek kesên ji malbata me ya fireh, bi wezîfên cîhê yên dewleta »Osmanî Âlî«, li deverên cîhê dijiyan. Lê biryara sirgûnê ji bo me hemûyan bû û her kesê ko Bedirxanpaşazade bû, diviya, bi gotina biryarê, li cîhê xwe »derdest« bûya. Evdilrezak Beg û Osman Paşa li Mabeynê, çend gav ji Siltan Evdilhemîd bi dûr, hatin girtin. Alî Şamîl Paşa li Qışla Selîmiyê, Husên Kenan Paşa li Yozgatê, cîhê ko ew lê miteserif bû, Kamîl Paşa li Hayfayê, Mihemed Elî û Mehmûd Beg li Beyrûdê, Mîthed, Murad, Hesên, Evdirehman û Bedrî Paşa li malên xwe hatin »derdest« kirin. Kekê min Sureya jî li xwendegehê, Mekteb-î Sultaniyê... Ew Mekteb-î Sultaniye ko mektebeke bijarte bû û serek û kargerên pêşerojê yên Dewleta Osmanî-î Âlî digihandin û hema çi bigire cîhekî muqedes bû, wê rojê tijî esker û zabîb bûbû, ji bo kekê min.

Heye ko haya te jê hebe, di wan rojên sirgûnê de, kitêbokek bi navê »Emîr Bedirxan« derket. Kitêbok ji aliyê zanayên kurdên Stembolê û bi îmza »Lutfî« weşiya. Li wir behsa kuştina Ridwan Paşa û sirgûna me jî dibe. Hingî li ser kuştin û sirgûnê gelek tişt di cerîdeyên osmanî û fransîzî de hatin nivîsîn. »Le Figaro« bi dirêjî li ser bûyerê nivîsî. Kurdan jî bi kitêbokê bûyer îzeh kirin û Siltan mîna curimdarê vê sirgûna ko mala gelek û gelek kurdan şewitan, îlan kirin. Herwekî ko wan jî digot, sirgûn, ne ya çend kesan bû, ew ya zar û zêç, kal û pîr, jin û pîrejînan bû. Sirgûn, ne ya cezakirina kuştinekê û mêrkujan bû, ew a kavilkirina malan, şewitandina dilan bû.

Sirgûn, sirgûna me kurdan bû. Galata dê îcar jî bibûya şahîda bûyereke nû ya tarîxî; Galata, pira evîn û evîndaran, şahida tarîx û bûyeran, pira ko min jê ewçend hez dikir, dê niha li pey me, li pey keştiyên ko dê ji Marmarayê ber bi Zerya Spî giran giran xwe li ba bikirana, zikê avê biqelişandina û em, bi sedan meriv; zarok, jin, kal, pîr, paşa, zabit, karmend, xwende, bibirana deverên dûr, wê dê desmal hilda û bi zîzî strana veqetînê bigota.

Di berbanga dotira rojê de Galatayê destmal hilda. Kayiqên eskerî hatin û em birin keştiyan ko hinekî ji Galatayê dûr lenger avêtibûn û li benda me bûn.

Ez çi bibêjim?... Galatayê strana zîz a veqetînê digot... dewra felekê li ser me kîn bû...

4 «Dewra felekê li ser me kîn e / Bextê me reş e, kezêb birîn e; / Mesken ji me re niho nivîn e, / Binve kezêba min binve lo! lo!...»

Li bajerekî dûr, pîr dûr, Akkayê, di keleheke kevn û qaîm de, li bexçeyekî biçûk, Emîn Âlî Bedirxan li kêleka bîra bexçê rûniştiye. Li lawê xwe yê biçûk Bedirxan ko li ser ejnûwên wî dirêj bûye, dinihêre. Jina wî Samîha Xanim û zarokên wî, ji Sureya pê ve, li dora wî ne. Bedirxan hê zarokê berşîr e. Ew zarokê sirgûnê ye, li sirgûnê hatiye dinê. Di vê jiyana nû ya dijwar a sirgûnê de bi tenê bûyina wî kêfxweşiyek daye malbatê. Bi gotina Emîn Âlî Beg, di sala 1906-an de, divê bi tenê bûyina Bedirxan bi bîr were. Ne tiştêkî din, ne bûyereke din. Hatina Bedirxan şenahiyek û kêfxweşiyek xiste nav zarokan. Samîha Xanim pê şa bû, zarok pê bûn xwediyê kahniya kêf û listikê. Emîn Âlî Beg jî li serê şîir nivîsîn û Mezoya biçûk, keça malê, Meziyetê jî li dorê, bi zimanê xwe yê hûrik û şêrîn, stran gotin.

Niha, di vê roja payiza 1906-an de, Bedirxan nexweş e. Çavên wî venabin. Şenahî û kêfxweşiya malê, bêhal bêhereket, mîna çira ber destê sibê, vedimire. Ji dengê zîz ê Meziyeta biçûk pê ve, tu deng dernakeve. Bi tenê ew, li kêleka bavê xwe, li »Berxo« dinihêre û hêdî hêdî şîira bavê xwe dinehvirîne. Di jiyana kesertijî de, vî danê êvarê jî, li kêleka bîrê, dîsan keser heye.

Jiyana sirgûniyê ya Emîn Âlî Beg û mala wî, piştî rêwîtiyeke dijwar, di keleha bajarê Akkayê de dest pê kir. Bedirxanî her yek bi derekê de hatin şandin. Keştiyan ew, mîna pelên payizê ko yek bi yek ji darê diweşin, li dever û bajarên nenas peya kirin; Evdilrezak Beg, Alî Şamîl Paşa, Osman

Paşa, Mithed, Hesên, Xelîl Beg li Trablusgarbê hatin peya kirin û zîndankirin. Yê din jî li Rodos, Nablus, Şam, Akka, Yemen, Tayif û hin bajarên din hatin belavkirin. Cîhê jiyana sirgûniyê ya Emîn Âlî Beg û malbata wî bajarê Anatoliyê Sparte bû. Ew li keleha Akkayê, di bin çavênîya ordiyê de, li benda çûyina Spartayê man. Rêwîtiya wan dewam dikir. Lê jiyân, jiyân bû. Jiyana nû li rêwîtiyê guhdarî nedikir, Bedirxan, di berbangekê de hatibû û bûbû pardarê jiyana wan. Bi hatina wî re, Emîn Âlî Begê jî dest pê kiribû, piştî nîvroyan, li kêleka bîra bexçe rûne û şîran li ser »berxê xwe« binivîse. Tu tiştê ko wan di wê kelehê de biki-
ra nîn bû. Piştî nîvroyan Celadet û Kamuran ji bîrê av dikişandin û pê bexçe av didan, kursî û masa bavê xwe tanîn û li kêleka bîrê datanîn. Samîha Xanimê jî sêv û porteqal perçe dikirin, ew dikirin sêniyekê biçûk û datanî ser masa mêrê xwe. Hîkmet, Tevfîk, Safer û Mezo jî bi Bedirxan re dilîstin û ew dilorandin.

Lê niha Mezo dinehwirîne; »Ne mal û ne saxî û ne rahet, / Talan kirine hemî ji mîhnet; / Dijwar e gelek belayê xurbet, / Binve kezeba min binve lo! lo!... Hewqas tu mebeje ev çî hal e / Bê sebr mebe welê menale; / Ewn û kerema Xwedê heval e, / Binve kezeba min binve lo! lo!...« Ew hem digirî, hem dibêje. Samîha Xanima ko li kêleka mêrê xwe rûniştiye, jî bêdeng digirî. Vî danê êvarê ji bîrê av nehatiye kişandin, Ceko û Kamo bexçe av nedane, li ser masê sêv û portakal nîn in, kes li esmanan nanihêre, teyr li esmanan naxuyin.

Bedirxan, Berxoyê mala me, mir. Li ser ejnûyên bavê min, bi dengê zîz ê xweha min... Xurbet bû, jîneke dijwar û kirêt bû, bêgavî û bêçaretî bû. Şîira bavê min ko navê wê »Delaliya Zarowan« bû, lorînek bû, qîrînek bû. Dengê nerm mîna hewreşîm, xurt mîna pola bû ko li dijî bêgavî û bêçaretîyê bilind dibû. Bi dû re, sala 1932-an, min ew şîir di HAWAR'ê de weşand, tevî nivîsareke kurt. Navê nivîsarê »Loriya Bedirxan« bû. Di şeveke ronî ya havîna germ a Şamê de, ez firiyam û çûm nik bav û bapîr, dê û birayê xwe Berxo û min ew nivîsar nivîsî. Min di nivîsarê de weha digot; »Bi vê loriyê ne bapîrê min Bedirxan, lê neviyê wî, birayê min Bedirxan dinivînan û dilorandin. Ev loriya ha ko bi xwe, bi ziman û mana xwe ve hêja ye, ji bona min, ji hêleke din bîreke mezin û zelûl e. Pê bapîr, bav, dê û birayê min -ko her car ji zûda gehîştine rehmeta Xwedê- têne bîra min.

Ji ber ko Bedirxan navlêkirî ye, tê de navê bapîrê min heye. Ew Bedirxanê ko bi xurtî û mezinahiya xwe ve navê xwe, li şûna navê mal-

batekê xistiye. Ew Bedirxanê ko ji bona yekitiya Kurdistanê xebitiye, ji bona serxwebûna Kurdistanê ketiye şer û qrênan û her tiştên xwe di vê riyê de feda kiriye û ji bona wê jî miriye.

Ev lorî bavê min ji birayê min re gotiye. Ew bavê ko ji min re ne tinê xwî-na xwe a pak daye -ew xwîna kurdî ko bi hezar salan ve di zozanên Botan de bi bayên bakurî honik dibû û di Cizîrê de di nav germiya lat û zinarên Burca-Belek de dikeliha û her gav di meydanên şer û rûmetê de ji sîngên dahatiyên malbata Azîzan dihat rêtin û ji rayên wan vedimîzt -lê ez ji dil û hişê kurdanî bi xwedî kirim û xistim wê rîya ko ew bi xwe û bavê wî tê de mirin.

Ev lorî, diya min distrand û pê birayê min dinivînan. Ev diya ko gava ez hejdeh, niwanzdeh salî bûm û min dil kir ez bikevim mekteba herbiyê, ji min re gotibû: -Ma ji te re ne namûs e? Tu çawan bikevî mekteba herbiyê û bibî zabîtê tirk. Ev tirk ko welatê te ji destê te standine, milletê te xistine xulamîyê, bapîrê te dîl û malbata te pêrîşan kirine û hon avêtine zî-variye.

Ev loriya ha ji birayê min ê kiçîk Bedirxan re dihat gotin. Ev birayê ko Xwedê di menfayê de da û di menfayê de standibû. Ev birayê kiçîk û delal ko di nav sê çar saetan de ser ejnûwên bavê min, di keleha Akkayê de mir...«

Bibore ko min weha dirêj kir. Lê carina veguhezandina nivîsarên kevn dikarin xweş afikarî li yên nû bikin û saloxdanên çêtir binin pê.

Xwîdan li ser eniya Emîn Âlî Beg civiyaye. Ew li lawê xwe yê biçûk dini-hêre. Bi destê xwe yê rastê serrûyê lêwîk, bi hêdîka, mist dide. Dilopên xwîdanê û giriye bi ûsil dikevin nav hev. Dilopên avê yên li ser kevirên bîrê, bi aramî û rêzdarî, hevaltî li dilopên din dikin. Kerba bêçaretî û ke-sera veqetîne, bi ûsil, dilên li dora bîra keleha Akkayê diguvişînin. Bîra bêdeng ko bûye pardarê jiyana rojane ya dilên derketî, niha jî, bi ûsil, bi wan re li şîne rûdine.

5 Bîra bêdeng li Spartayê ko bûye pardarê jiyana rojane ya mala Emîn Âlî Begê, niha jî, bi ûsil, bi wan re di şîne de ye. Şîn ji malê kêr nabe. Her gav ew xebereke nexweş dibihîsin, xebera mirina yekî hezkirî bi wan digihê. Digel ko malbata Bedirxanî li her aliyên tixûbên dewleta Osmanî hatine belavkirin, ew xeberên xwe digihînin hev. Xeberên jiyana menfayê, xeberên keser û hesretê. Berî niha bi du ro-

jan, di vê zivistana 1907-an de, xebereke nû ya nexweş ghihiya wan; Alî Şamîl Paşa li zîndanên Trablusgarbê wefat kiriye.

Emîn Âlî Begê her xeberên nexweş ên Alî Şamîl Paşa û Evdilrezak Begê dibihîst. Dewlet bi taybetî li ser herduyan disekinî. Jixwe Evdilrezak Beg bi îdamê hatibû cezakirin, lê di deqa dawîn de Padîşah cezayê wî qulipandibû ser hepsa muebed. Herçî jiyana wan a zîndanê bû, gotin têrî kirêti û dijiwariya wê nedikirin. Evdilrezak Begê, bi alîkariya zabitekî dostê wan, xeberên xwe yên zîndanê bi »dinya derve« gihandibû. Li gora vê xeberê, ew di odeyeke tarî de hatibû zîndankirin, wî, bi mehan, ji nobedarê ko jê re xwarin tianî pê ve, tu kes nedîtibû, ew derneketibû derve, odeya wî ya zîndanê ewçend tarî bû ko wî roj û şev tevî hev kirine, mişkên mezin bûne hevalên wî yên zîndanê. Rewşa girtiyên din jî, kêmezêde, weha bû.

Dilê Alî Şamîl Paşa yê maxrûr û serbilind dê çawan li hember vê rewşa nizm û kirêt xwe rabigirta?.. Mirina Alî Şamîl Paşa bû darbeyeke xedar û mîna zompekî giran, li ser sînga Emîn Begê ket. Alî Şamîl Paşa kekê wî bû, bi dû Hemîd Tellî Begê re, mezintirîn lawê Mîr Bedirxan bû. Ji ber ko Hemîd Tellî Beg kor bû û ji wan bi dûr, li Şamê, dijiya, mezinê malbatê li Stembolê Alî Şamîl Paşa bû. Ew nexwende, lê bîrewer û xurt bû. Qehremaniyên wî yên şer û pevçûnan li ser zimanan bû. Mîr Bedirxan, malbata Mîr, Bedirxanîbûn, welatê bav û kalan Cizîra Botan her tiştê wî bû. Lê wî niha çavên xwe li welatekî pir dûr, di zîdaneke tarî de girtibûn û dewletê rê nedabû ko meytê wî bişînin Cizîra Botanê yan jî Stembolê. Ew mîna kesekî bênas, bêheval, bêkes, bêpişt, li axeke nenas hatibû veşartin. Şîna wî nehatibû girêdan, xwişkên wî di şîna wî de li ser xurtiya wî nelorandibûn, birayên wî li ser gora wî fatîhe nexwendibûn. Ew her yek li derekî belav bûn. Bi taybetî jî vê yekê Emîn Âlî Beg gelekî diêşand.

Niha ew li şîna birayê xwe rûniştibû. Bi kê re? Hema bi tu kesî re. Li Spartayê, hema çi bigire, qet nasên wan yan jî kurd nîn bûn. Bi tenê li derveyî Spartayê, nêzikê Yalvaç û Gelendostê çend malbatên kurd hebûn. Berî niha bi 50-60 salan, di navenda 1800-an de, ew ji deverên Hakkarê hatibûn sirgûnkirin. Çaxa wan bihîstibû ko Emîn Âlî Beg, lawê Mîr Bedirxan, hatibû Spartayê, ew hema hatibûn serdana wî. Pêwendiyên wan û Emîn Âlî Begê bi hev re hebûn. Niha jî di şîna Alî Şamîl Paşa de, ew derin û tîn mala Emîn Âlî Beg.

Mala ko Emîn Âlî Beg û zarokên wî tê de dijiyan, di navenda Spartayê de, maleke du qatî û bi bexçe bû. Kes û nasên wan li bajêr nîn bûn. Emîn

Âlî Beg hertim li malê bû, bi tenê carina diçû »Tüccarlar Külübü« ya bajêr û li wir ji eşraf û begên bajêr kesin didîtin û bi wan re li ser hal û hewalê dewleta osmanî û bûyerên rojane dipeyivî. Dewletê her meh maşekî biçûk didayê û malbatê bi wî maşî, bi zehmetî, debara xwe dikir. Gava ew nû hatibûn Spartayê û ev xanî peyda kiribûn, hingê xanî ne ewçend tekûz bû; bexçe xirbe, bîra li bexçê miçiqî û devgirtî, kevirên nerdewanên herdu qatan şehetî, siwaxa odeyan rijiyayî û her der gemarî bû. Avakirina xênî ji bo malbatê bû meşgaleyê baş. Tevî du karkerên ermen ên bajêr, wan di nav çed mehan de mal kirin mîna qesrekê. Banê xênî ji nû ve hate raxistin, siwaxeke spî li dîwaran hate reşandin, mitbax bi carekê lêbû, serşokeke nû çêbû, kevirên pêpîlokên nerdewan bi kirêca spî hatin qaîmkirin, devê bîrê vebû û gemariya tê jê hate derxistin û bîr ji nû ve hate vejandin û bexçe bû bexçeyekî kesk û şîn, tê de lemên xiyar, qîtik, firengî, îsot û bacanan bejn avêtin. Di avakirina van hemû tiştan de Celadet û Kamuran mîna du mûriyên karker her alîkarî li karkeran kirin û bi şev û roj xebitîn. Heta katekê Hîkmet jî alîkariya wan kir.

Wan li Akkayê, li kêleka bîrekê, jiyanê peşûk wînda kiribûn. Lê bîra mala wan a Spartayê jiyanê dida bexçê. Karkerên ermen dora devê bîrê bi du qor kevirên nehî, pîr xweş, mîna birceke kelehekê lêkiribûn, bîreke genî û xetimî qulipandibûn ser avahiyeke spehî.

Tu dizanî, gotineke birayên me aşuriyan heye, dibêjin, »Ava bîran bi tedbîr e.« Me jî ava bîra xwe bi tedbîr bi kar tanî, lê digel vê, wê tîra her tiştê me dikir. Destê bavê min pîr teng bû. Bi xêra bîrê, me sebzên malê hemû li bexçê diçandin. Em li Spartayê mêvan bûn. Em ê, îro, sibê, biçûna. Lê belê, herçend em mêvan bûn, ewçend jî em li wir dijiyan. Bavo û me jîneke rojane diviya. Menfa bîyom bû, xeber nexweş bûn, li bajêr xêrxwaz kêmbûn, best û kêf nîn bûn, coş dûr bû. Bi kurtahî, jîn xerîb bû, jîna xerîbiyê bû. Digel vê hindê, ew jîn bû.

Sparte bajarekî kevnare û biçûk ê tîkel bû, tê de tirk, rûm û ermen hebûn. Hin dibistanên tirk, ermen û rûman li bajêr hebûn. Ji nav wan dibistana Aramyan a ermenan hem pîr xweş hem jî navdar bû. Me di dibistanên tirkên de dest bi xwendinê kir. Li malê jî bav û diya min û Şehrîban ko bi me re hatibû, tevî bîra û xweha min, rojên wekhev li hev zêde dikirin. Herwekî te got, hin mal û eşîrên kurdan jî li der û dorên Spartayê hatibûn cîwar kirin. Carina bavê min diçû serdana wan. Gava çûyina wî dihat rojên îniyan, ko hingê em nedîçûn dibistanê, ez û Kamo jî pê re diçûn. Em ji Deşt

Spartayê dibihurîn û diçûn nav eşîrên kurdan, konên wan ên reş. Carina jî bavê min hemû mal bi xwe dibir seyrangê, Gola Kovada û Geliyê Aksu. Li dora Golê darên kevn, qehîm û xweş ên gwhîz, bî û spîndaran hebûn. Me mehfûrên xwe li binê daran radixistin, xwarinên ko diya min û Şehrîbanê hazir kiribûn, derdixistin û ew dixwarin. Mîna niha tê bîra min; hingî bavo piştî xwe dida darekê û rojname û kitabên xwe dixwendin. Mezo jî bi dengê xwe yê xweş stran digotin. Ez û Kamo û Hikmet li nav daran digeriyan û Tevfîk û Safter jî li dora diya min û Şehrîbanê dibeziyan.

Îro hin serekeşîrên kurdan hatine û sersaxî ji Emîn Âlî Beg û kurdan re dixwazin. Ew li kêleka Emîn Âlî Beg li ser doşek û mehfûrên rengîn rûniştine, qahwa tahl vedixwin û dibêjin;

– Bila serê we, serê me, serê kurdan sax be. Rehma xwedê lê be, Alî Şamîl Paşa, lawê mîrê me yê mezin î gorbehîşt çûye rehmetê, lê ruhê wî yê şad bijî. Li menfayê şîn dijar e. Lê menfa mêvanî ye. Qey Xwedê dê rojekê vegera me jî bike nasîbî me. Çavê me li rê, li benda wê rojê ye...

6Xwedê ev roj jî kir nasîbî me, çavê me li rê, li benda wê rojê bû... Ji kêfa Amojna Sitî re payan tune. Emîn Âlî Beg, tevî jin û zarokên xwe, vegeriya Stembolê, mala xwe. Amojna Sitî zarok û neviyên xwe, dîsan, bi çavan, dîtine. Bedirxanî yek bi yek, ji deverên dûr, vedigerin. Derketî û muxalîfên Siltan Evdilhemîd ko ketibûn ber xezeba wî, vedigerin. Heyameke nû dest pê kiriye, ba û pêlên nû hawirdor vegirtine. Bîhna serbestî û azadiyê ji Stembolê û deverên dewleta Osmanî difûre. Sala 1908-an bi coş û heyecaneke boş, bi rûdan û bûyerên tarîxî diqulipe ser sala 1909-an.

Belê, li gora »waqa-nûser« û tarîxnasan, rûpeleke nû ya dewleta Osmanî vebûye; Meşrûtiyeta Duwemîn dest pê kiriye. Êdî Siltan Evdilhemîd ne desthilat e. Gerçî ew hê jî siltan û serekê dewletê ye, hê jî li saraya Dolmabahçe, Yıldız Sarayiyê mîna padîşeh, li ser textê zêrîn rûniştiye, lê nema »hakîmê mutleqê« dewletê ye. Êdî sadrazamên wî nîn in, hukûmetên wî nîn in, teşkilata wî ya îstîxbarat û sîxuriyê nîn e, ordiya wî nîn e. Stêrkên ko di esmanên Boğaziçiyê de dixurûcin, yên wî nîn in. Karîna dewletê û çerxa gerandina karên wê ketiye destê komeleyekê ko jê re dibêjin »İttihat we Terakkî Cemiyeti.« »İttihat we Terakkî« ko xwe mîna »Nigehbân-i Meşrutiyyetê« dibîne û dê di rûpelên bê de gelekî tesîr li rê û xaçeriyên romana Bîra Qederê bike, piranî jî zabî û sereskeran

hatiye pê.

Kes, hêz û quwetên ko ji hukimdariya Siltan Evdilhemîd nerazî bûn, gihîştin hev û di rêberiya »İttihat we Terakkî Cemiyetî« de li dijî Evdilhemîd serî hildan. Û niha serhildan bi ser ketiye; Evdilhemîd hemû şertên serekên serhildanê qebûl kirine. Sadrazam guheriye, hukimet guheriye, gelek ji paşa û sereskeran guherîne. Kanûn-i Esasî ko ji sala 1876-an û vir ve bi kar nedihat, qebûl bûye, Qanûna Tatîl-î Eşgal ko pêwendîya karker û karbidestan bi rê dixîne, derketiye. Azadiya çap û çapemeniyê qebûl bûye. Hilbijartina giştî çêdibe, Meclis-î Mebûsan ko daxwaza herî girîng a serhildanê bû, vedibe.

Jiyana siyasî ya dewleta Osmanî ji binî ve diguhere. Bi gotina rojnamên Times û Ikdam-ê, dewlet û Stembol diçelqe. Li her derê civîn, xwepêşandan, meş û xebirdan heye. Hemû çîn û komên civata Osmanî li pê ne û li pey mafên xwe ne. Gelên netîrk yê Dewleta Osmanî li hêviya mafên xwe yê neteweyî ne. Meydan vebûne, qîrîna serbestî û azadiyê bilind dibe; »Yaşasin hürriyyet!.. yaşasin adalet!.. yaşasin eşitlik!..«

Navenda van hemû guherîn, bûyer û rûdanên tarîxî jî, bêşik, Galata û doralîyên Galatayê ye. Li milekî Cade-î Kebîr, Beyoğlu, taxên ermen, ci-hû, yewnan, îtalî û balyozxanên dewletên Rojava, li milekî jî Bab-i Âlî û Cağaloğlu, Galata dîsan bûye şahîdeke bêhempa, dîsan bûye hoste û tarîxeke nû dihûne, bûye zêrker û wextê dineqîşîne, bûye waqa'nûser û her tiştî derbasî defteran dike.

Keştî tên û hinekî ji Galatayê bi dûr lenger davêjin û bi qayikan derketiyên azarkêş ên do dişînin Galatayê da ko Galata wan hembêz bike, xêrhatinî li wan bike, birînên wan bicebirîne, wan ji nû ve têxe nav jiyana Stembolê ya tevlihev.

Stembol; qedera min, navenda jîna min. Stembol; warê hatin û hebûna min, siya min. Stembol; li welatê xerîbiyê welatê min, welatê xerîbekî li welatê xerîbiyê, ji Kurdistanê dûr Kurdistana min... Em dîsan vegeriyabûn Stembolê, mala xwe. Kekê min Sureya jî, ji Misirê, hatibû. Mal şên dibû, malbat geş dibû. Her roj Bedirxanpaşazadeyekî, bîranîn û tecrubên kirêt û nexweş ên menfayê pê re, dihat. Evçend tecrubên mezin, fireh û kûr. Evçend rengin û pîrali. Kîjan gotin dikarin têrî taswîrkirina wan bikin? Ax ev gotinên bêkêr, bêkeys û bêruh!.. Tu jî, mîna herkesê ko xwe dispêre gotinan û dixwaze ji wan jîneke nû bine pê, dixwazî (yan jî em bibêjin, hewl didî) ruh bidî gotinan, can bidî wan rojan... Lê tu dê bi kîjan gotinan

bikaribî veqera me û wan rojên şoreşê yê Stembolê vejînî?

Em vegeriyabûn. Mal li hêviya me bû. Metên min, Amojna Sitî ko taqeta wê nîn bû, bi me re bihata menfayê û li nik meta min Melekê dijiya, li hêviya me bû. Kadiköy, Stembol û Galata li hêviya me bû. Heyama nû ya tevîhev, jîna nû ya nenas li hêviya me bû. Lê pêşî me miriyên xwe ziyaret kirin û ew defn kirin. Madame Stella, yan jî bi gotina min Madame Tikanis, kahniya germahiyê, wefat kiribû. Ez, Dayê, Şehrîban, Kamo û Mezo çûn Goristana Yewnanan û me gora wê ziyaret kir. Alî Şamîl Paşa li menfayê wefat kiribû. Bav û mamên min cenaza wî dan anîn û me ew li Goristana Karacaahmet ko gelek Bedirxanpaşazade lê razayibûn, weşart. Mihemed Begê Wanî ko Ridwan Paşa kuştibû, li zindanên Trablûsgarbê di bin îşkencê de wefat kiribû. Cenazê wî hat û me ew li Goristana Üsküdarê defn kir. Dapîra me hemûyan Rûşen Xanim li Şamê wefat kiribû. Ji bo wê, me li bexçê mala xwe şitleke dara henaran çand.

Menfa bêşop nebihuribû.

Piştî miriyên me, em çûn Galatayê, pêşiya derketiyên xwe. Ew dihatin, ji Behra Spî, mîna pêlên wê. Rojekê ez, Bavo, kekê min Sureya, Kamo û hin ji mam û metên min, em çûn pêşiya mamê min Husên Paşa. Ew ji Taifê dihat. Mewlanzade Rifat Beg ko dê di rojên bê de bibûya mamoste, hoste û hevalê min, pê re bû. Ew jî ji Yemenê dihat. Galata dîsan bûbû roja mahşerê, deng digihiyan esmanan. Her celeb insan, her celeb erebe û payton li wir bûn. Bi hezaran kes hatibûn û li hêviya derketiyan bûn. Derketiyên ko di bédengiya berbangên sibê de çûbûn, niha di mahşera danên êvarê de dihatin. Ew deqa ko mamê min hat, mîna tabloyeke rengîn tu carî ji bîra min neçû. Bavo dest da wî, ew, bi alîkariya Bavo, ji qayikê peya bû. Dest di destan de, bîskêkê, bi çavên kentijî û şil, li hev nihêrîn û paşê hevûdu pihêt hembez kirin. Hingî wext sekinî...

Amojna Sitî ko êdî bi zehmetî digere, heta bi zehmetî xwe dilivîne, ji bo law û neviyên xwe, vê êvarê, nanê tîrê pijandiye û xwarinên welêt, yê Cizîra Botanê, çêkirine. Bîhneke ecêb xweş ji xwarinên singûsîr, pelezîz, eprax û epraxê sîran difûre. Tevî Samîha Xanim û Şehrîbanê, Meziyet, Safter, Tevfîk û Hîkmet jî li mitbaxê, li dora wê ne. Ew hem li xwarinan dinihêre û hem jî bi zarokan re, bi kurdiya xwe ya paqij, dipeyive. Bask nîn in ko ew pê bifire. Zarok, melayikeyên rastîn li dorê ne, geşiya ruhê wê dîsan hatine.

– Epraxê sîran bidin pîran. Epraxê birincan bidin law û gencan...

Amojna we li dora we bigere, berxikên min, rindikên min, ew dibêje û
Safer maç dike.

Mîna ko straneke nû ya osmanî dibêje; dinya xweş e, wext û dewran
xweş e.

FOTOGRAF 4: Evîndarê evînê, şagirtê Ovidius; Celadet

1 Dinya xweş e, wext û dewran xweş e. Ji salan 1909, ji mehan nîsan, ji rojan jî 10 e. Bihar bi kirasê xwe yê kesk, bi rûyê xwe yê gewher hatiye. Galata, Beyoğlu û Cade-î Kebîr bi şênî û alên Osmanî tijî bûne. Beroşa siyasî ya dewleta Osmanî dûkel e, bûyer li pey hev tîn, guherînên mezin her li dar in. Îro jî dîsan guherîneke mezin hatiye pê; Siltan Reşad hatiye ser hukim û li ser textê zêrîn ê padîşahiya dewleta Osmanî rûniştiye. Bi vê guherînê, herkes bawer dike ko rûpeleke nû vedibe. Û dewlet û Stembol vê rûpela nû pîroz dîkin û di kêfa vê rûpela nû de ne.

Tevî vê rûpela nû ya dewleta Osmanî, navekî nû û girîng ê romana Bîra Qederê jî, îro, dikeve nav rûpelên romanê; Rûşen, yan jî bi gotineke din Rewşen... Belê, ji xwarziyê Emîn Beg û pismamê Celadet, Mihemed Salih re keçek bûye. Mihemed Salih ko tevî bermaliya xwe li Qeyseriyê dijî, mizgîniya bûyina keçikê, hema di cîh de, bi telgrafê, bi Stembolê gîhandiye. Ew di telgrafa xwe de bi kurtî weha dibêje: »Saadetli Emîn Beyefendi Hazretlerine... Bir kızım oldu. Hepimizin gözü aydın. «smini merhum ninemizin hatırasına Ruşen koyduk...«

Îro, di vê roja tarîxî de, Celadet, tevî birayê xwe Kamuran û çend hevalên xwe, li ser Cade-î Kebîr, li studyoya »Apollon Fotografhanesi« ne. Berî îro bi du hefteyan, Celadet li vir fotograf daye kişandin û îro jî, di nav vê hatin û çûyina boş de, ew hatiye fotografa xwe werbigire. Ew, Kamo û hevalên wî, bi hev re, li fotografê, kaxiza nemir, dinihêrin.

Fotograf reş û spî ye. Celadet ko niha şanzde salî ye, li kamerayê dinihêre. Bedlekî kincên reş lê ye. Digel ko ew hê gelekî xort e, nêrîn û rawestina wî, awir û lixwekirina wî ya peyayên gihîştî ye. Ew, li piyan, mîna aktorekî ko hay ji xwe û ji karê xwe heye, hinekî xwar sekiniye. Hemû rûyê wî dixuye, lê ne herdu guh, bi tenê guhekî. Porê wî, pir xweşik, bi paşî de şeh bûye. Ji aliyên herdu cênîkan por kurt jêbûye. Guhê çepê ko

li ser kaxiza nemir dixuye, dirêj e, ji guhekî normal dirêjtir e. Enî mîna asoyeke zelal yan jî heyveroneke spî, vekirî ye. Li ser enî tu xêzên qermîçî yan jî siyên umîr û jiyanê nîn in, jiyanê hê enî bi şopên xwe yên kûr neneqîşandiye. Enî mîna kaxizike spî ko hê tiştêkî lê nebûye, dixuye. Enî jî mîna beden, rû, mil û sîng fireh e. Navçav jî her weha ye, ew mîna giravê ko di navbera du lehiyan de ye, dixuye. Birûyên wî mîna lehiyan ewçend dirêj, reş û gur in. Birû û di navbera wan de navçav firehiya enî temam dîkin. Herçend firehiyek di navbera por û birûyan de heye, ewçend jî navberiyê jî normalê zêdetir di navbera birû û çavan de jî heye. Piştî enî tiştê herî balkêş ê li ser rû çav in. Çav reş in; mîna du kahnîyên kûr, mîna du stêrkên çirûsî dixuyin. Çav li pêşiyê, li kamerayê dîni-hêrin. Cîddî û giran, kûr û manedar. Germahî û balkêşî, tesîr û nermî jî çavan dixuyin. Meriv xwe ranagire û li çavan dînihêre. Poz jî, mîna çavan, balkêş e. Herwekî hemû pozên Bedîrxaniyan, pozê Celadet jî gir û dirêj e. Lê dirêjahiyê lihevhatî û xweş. Bi gotina dapîra wî Ruşen Xanimê, pozê Celadet mîna pozê beranan e. Tevî ko fotograf ne ewçend mezin e, dîsan jî difnên poz jê baş dixuyin. Dîfn jî fireh in. Hinarîk û gum jî li gora rûyê gulover in; fireh.

Dev ko li gora enî, çav, guh û poz, pir biçûktir e, girtî ye. Lêv bi awayekî rehet û serbest li ser hev in. Kortahiyê biçûk di navbera lêvan û çenê de heye. Ji vê kortiyê jî hîn biçûk, kortiyê din jî di çenegehê de dixuye. Guloveriya rû bi çenegehê temam dibe.

Belê, rû esmer, gulover û dirêj e. Li ser rû hê ne simbêl ne jî rîh heye. Rû, rûyê xortekî nûhatî, jiyanê teze, ruhekî geş e. Ewçend paqij û rind, masûm û hêvîdar, ewçend jî şopên derd û keser bi dîr. Lê eger meriv pir baş li fotografê binihêre, heye ko meriv di kûrahiya çavan de hin nîşandekên keserê bibîne.

Rû nakene, awirêkî cîddî li serê ye. Cîddiyeta li ser rû jî xortiya rû pir zêde ye.

Herçî stû ye, qut û qalîng e. Jixwe gomleg heta ber devê qirikê hatiye. Stû zêde ne xuyaye. Gomleg spî ye û li gora moda salên 1900-an e. Qirawateke reş pê ve ye. Gomleg û qirawat ahenga kincan temam dîkin. Kincên reş, êlegê reş, gomlegê spî û qirawatê reş. Reş û spî, pir bi zanîn, li hev hatine anîn. Yaxeyên gomleg û çakêt jî li hev in, herdu jî dirêj in. Pêşiya çakêt vekirîye û jê êleg xuyaye. Êleg perçeyê »kostymê« e û ew bi şeş kumçikan heta jor girtî ye. Çakêtê kriwazor, gomlegê stûdirêj, êlegê pirkumçîk, qirawat... ev hemû nîşanî daxwaza mezin-

bûyin, zilambûyinê ne.

Tiştê herî balkêş ê fotografê, tevî rawestina Celadet, destên wî ne. Wî pêşiya çakêt vekirîye, ji herdu aliyan hinekî ber bi paş biriye û destên xwe ji ser re xistine bêrikên pantolonê xwe. Bi van destên di bêrikên de, tablo temam dibe; xortekî ji xwe bawer, emîn, razî, maxrûr, têgihîştî, jîr, bikêr, xurt, lê di eynî wextê de saf, bi heyecan, ziravbihîstiyar.

Ew di fotografê de serbest sekiniye. Serî û stû hinekî xwar, pêşiya çakêt vekirî, dest di bêrikên pantolon de. Lê ev serbestiya rawestîne ne li gora cîddiyeta rû ye. Rawestîna ew di nav berberiyekê de ne. Heye ko ji ber vê be, mîna ko li pey fotografê kesekî din jî heye ko meriv nikare binase. Mîna ko Celadet, ne bi tenê yek e, ew pir in, ne bi tenê şexsiyetekê ye, ew pîrşexsiyet e.

Ev fotografa ko îro, di nav van bûyerên tarîxî de, umrekî xort û dilekî ciwan nîşan dide, meriv dikare bibêje, destpêka tarîxa jiyana gihîştî ya Celadet jî nîşan dide. Ma jixwe fotograf jî ne tarîx e, ne kurtedemeke tarîxê ye? Ma Celadet, ji bo îspatkirin û nîşandana destpêka jiyaneke gihîştî, ev fotograf nedaye kişandin? Ne ji bo vê yekê ye ko wî bala xwe dayê ko di vê kurtedema tarîxî de her tiştê wî lihevhatî be?

Celadet, Kamo, hevalên wan li fotografê dinihêrin. Sultan Reşad hatiye ser hukim, Rûşen hatiye dinê. Ji derve deng tên. Celadet, bi ken, li xwe, li fotografa umrê xort, dilê ciwan dinihêre.

2 Celadet, bi ken, li fotografa umrê xort, dilê ciwan dinihêre. Li malê, li mitbaxê, ew li ser kursiyekî rûniştiye û li fotografa Şehrîbanê dinihêre. Mîna herkesî Şehrîban jî li pey nemiriyê ye, ew jî dere ser fotografkêşan û xwe dide ber kamerayan da ko kurtedemeke jiyana xwe bike nemir.

– Pîr xweş derketiye, Celadet bi ken dibêje, bi gotina fransîzan, te pîr xweş »poze« daye.

Li mitbaxê ew bi tenê ne. Li malê jî. Ji bo serdana meta Celadet, Melek Xanimê ko nexweş e, malbat derbasî aliyê din ê Stembolê bûye. Emîn Beg, bi wezîfeyên girîng ên dewletê, çûye derveyî Stembolê. Kamo çûye Moda Çayiriyê da ko bi hevalên xwe re gogê bilîze. Li malê bi tenê du dilên ciwan mane. Du dilên ciwan ko bi germî û xurtî hildavên. Ji rojan yekşem e. Celadet bi hênceta dersan, Şehrîban bi hênceta paqijîya malê li malê mane.

– Lê te çima ev guliyên xwe, mîna her carê, ber bi jêr bernedane?

Celadet bi ken û bi germahî jê dipirse. Şehrîban ko bi qasî pênc salan ji Celadet mezintir e, lê ji aliyê bejn ji niha ve jê kintir e, ji aliyê paşve, li kêleka wî rawestayê û li wî û fotografê dinihêre.

– Ma ew ne ber bi jêr in? Şerîban dibêje û xwe xwarî wênê dike.

Gava ew xwe xwarî Celadet dike, guliyên wê rûyê wî radimûsin. Bîhneke taybetî, nerm, germ û xweş ji Şehrîbanê difûre. Celadet hemû bedena zirav a Şehrîbanê û bîhna wê, bi kel û germî, hîs dike. Bêyî ko ew hay jê hebe, ew hinekî dilerize û nefeseke kûr dikişîne. Germahiyeke boş bi ser wî de tê. Ew hinekî din, bédeng, li fotografê dinihêre.

– Naxêr, gulî ne li jêr in, te ew li paş veşartine. Bi ya min, gava tu guliyên xwe ber bi jêr berdidî, tu hîn xweşiktir dixuyî. Ew awa hîn bêtir li te tê.

– Tu rast dibêjî, naxwe haya min jê nebûye...

Şehrîban hinekî din nêzikî li Celadet dike û di serê re li fotografê dinihêre. Porê reş ê hinekirî ê Şehrîbanê rûyê Celadet mist dide. Ew niha nermahiya memikên wê ji li herdu aliyên milên xwe hîs dike. Hemû bedena wî germ dibe, dilê wî pihêt hildavê, ew pihêt nefes digire û dide. Gotin hew ji devê wî derdikevin. Celadet nizane çi bike. Ew û Şehrîban bîstekê wisan dimînin. Paşê, da ko Celadet bala xwe biqulibîne ser tiştekî din, ew ji pencerê li daran û pelên wan ên rengîn ên payizê dinihêre. Rengên pelan têkel in. Piraniya wan zer dikin, hin mor, hin jî sor in. Payiz di eynî wextê de payiza umrê pelan e jî. Piştî demeke kurt ew ê biweşin, dar ê rût bimînin, dinya dê kirasê xwe biguherîne.

Payiza umrê pelan û bihara umrê Celadet... Umîr û dilê Celadet hê nû hişyar dibe. Bêyî tu gotinan, Şehrîban fotografê ji destê wî werdigire û hinekî jê bi dûr dikeve. Nermahiya beden û memikan hinekî jê bi dûr in, lê germahiya bîhna wan hê jî li dora Celadet hilawestiyê.

– Min ava serşokê germ kiriye, ew hazir e. Eger tu bixwazî ko ez piştî te kîs bikim, hingî bang bike...

Berî ko Şehrîban ji mitbaxê derkeve, jê re weha dibêje û bédeng dere. Celadet deng nake, kêliyêkê wisan bédeng rûdine û li pelan dinihêre. Çare nîn e, zagona tabîetê weha ye; piştî demekê pel ê ji jiyânê xatir bixwazin, biweşin û winda bin, herin. Çare nîn e, ji zayîn û mirin, rabûn û ketin, xew û hişyarî, payiz û biharê re çare nîn e. Di vê roja payizê de, bedena Celadet, bi hemû xurtî û xortiya xwe, hişyar dibe.

Celadet, bi hêdîka, radibe, hinekî li dora xwe, li mitbaxê dinihêre û dîsan bi hêdîka, kincên xwe ji xwe dike, wan datîne ser kursiya kêleka

xwe û tevî kiras û derpî, ber bi serşokê dere.

Çare nîn bû; beden hişyar dibû. Wext, wexta dîtî, nasîn û keşfkirina bedenê bû. Wext, wexta kitekitên ruh û can, hîs û pejnan bû. Wext, wexta cennet û dûjeha evînê, agir û germahiya şehwetê, dîni û dilgermiya hezkirinê û baran û hûnikahiya kêfê bû.

Di wan salan de, min xwe û bedena xwe, ji nû ve, lê îcar bi awayekî din, nasî. Ez divê li xwe mukir werim; Şehrîbanê, Şehrîbana ko bi beden û zîmanê xwe zîmanê bedenê bû, di nasîn, dîtî û keşfkirinê de, gelekî alîkariya min kir. Şehrîban stêrka gelawêjê bû, rê nîşanî min dida. Şehrîban stêrka kerwankujê bû, dil û bedena min diçirûsand...

Wê rojê ko tu niha qal dikî, di dawîya dawîn de, min deriyê serşokê vekir û bang Şehrîbanê kir. Ew hat. Min bedena xwe, bi hez, coş û heyecaneke mîna serê çiyayê Agiriyê bilind, pir bilind, teslîmî wê kir. Ew bi hez û hezkirin, bi qedr û qîmet li min û bedena min xwedî derket. Destên wê yên nerm, tilî û pêçiyên wê yên dirêj, mîna ko ew nexşeyeke nû keşf bikin, li ser bedena min geriyan. Hingî birûskên evînê di ruh û canê min de vedan. Hingî min, bi rastî, bîr bi evîn û evîndariyê bir, min fahm kir ko hez û hezkirin quwet e, lê di eynî wextê de qelsî ye...

Heta wê rojê jî, ez sunet nebûbûm. Pêşî ew birînên serê min ko ji dayikbûnê yadigarî min bûn, rê li sunetê girtibûn. Pêşî jî ew birînên ko ji Büyükkadayê yadigarî min mabûn. Zikê min qelişî bû, sunet nedibû. Lê dotira roja serşokê, ew roja ko zelzeleyeke mezin bi bedena min qewimî, ez çûm nexweşxana Cerahpasayê û min li wir zêdahîyeke din ya bedena xwe ji ser xwe da avêtin.

Min gaveke nû ber bi dinya mêr û mêraniyê avêtibû...

Celadet di nav piştimalan de ji serşokê derdikeve. Şehrîban li wir dimîne. Ez ê herim binîvim. Bila kes bang neke. Bila Kamo jî neyê odê.

Celadet jê re weha dibêje, dere mitbaxê, kincên xwe werdigire û ber bi oda xwe dere. Ew dixwaze bi tenê bimîne, li zelzela îro bifikire, ji nû ve wê biqultîne û bijî. Li odê, gava ew dikeve nav nivînan, ew, bi deng, weha difikire; evîn... diyar e, evîn û hezkirin huner e.

3 Bêguman e ko evîn û hezkirin huner e, hunereke zehmet û dijwar, zirav û bihîstiyar e... Welê dixuye ko dilê te yê xort ketiye ber pêlên evîn û hezkirinê... Matta, matta...

– Signore, hûn bi halê xortiyê dizanin... Hûn kîjan kitêban tawsiye dikin?

Îro, li aliyê Perayê, nêzikê Mekteb-î Sultaniyê, li ser Rue de Pera, yanê Cade-î Kebir, di dûkana kitêbfiroş a Signore Rionaldi de behs li ser evîn, hez û hezkirinê ye. Signore ko sahafekî yekta yê nas e, ne bi tenê hosteyê kitêban, ew hosteyê ders û şîretan e jî. Hema çi bigire li ser her babetî, bi her şeweyî. Bi alîkarî û rênişandayina Evdilrezak Beg ko ji welatê xerîbiyê vegeziyaye û li pey tevgerên nû û nûjen e, Celadet riya dûkana Signore nasiye. Signore merivekî kal, lê hê jî li ser xwe ye. Rîha wî qît, simbêlên wî boq û badayî ne. Porê wî weşiyayî û ber bi paş şexirî ye. Ew bejkin û hinekî piştroz e. Signore Rionaldi lewantenekî dewr û dewrandîtî yê Stembol û Perayê ye.

Dûkana Signore biçûk û teng e, tarî û kevn e. Çend mist ronahî, bi zehmetî ji derî û pencera fireh a pêşiyê, xwe bi hundirê dûkanê digihîne. Hemû aliyên dûkanê, heta dêv, bi kitab, kovar û weşanan tijî ye. Serê maseya ko li ber devê derî ye, bi çend qorên kitêban dagirtî ye. Bîhn û hilma taybetî ya rûpelên zer û rizyayî bi ser dûkanê ketiye. Nêrdewaneke kevn bi çend pêpîlokan, li aliyê hundir rawestayê. Signore destekî xwe daniye ser pêpîlokekê û bi Celadet re, bi zimanê xwe yê taybetî ko ji îtalî û osmanî hatiye pê, dipeyive.

– Bono Begzadeyê min ê biçûk, bono... Don û donna... bono, bono... Amore... Evîn, tu dizanî, di umrê însaniyetê de ye. Eger jê ne mezintir be, ciwanxorto... Ez niha ji te re çi bibêjim, ji ko dest pê bikim? Ez behsa kîjan kitêban, bûyer û serpêhatiyan bikim? Romeo û Julia? Ferhad û Şîrîn? Yan destana we kurdan a navdar Mem û Zîn? Yan jî destpêka me hemûyan, destpêka insan û însaniyetê Adem û Hawa? Ax dîno, evîna dîn... dînîtiya evînê...

Celadet li kêleka masê sekiniye û dikene. Signore pê re dipeyive, yan bi dengê berz difikire, yan jî bi xwe û tarîxê re dipeyive? Lê her çi be jî, Signore kalekî xweş e, zanîna wî kûr, gotina wî balkêş e.

– Signore, min bi tenê dixwest kitabek yan jî dudiyan li ser vî babetî bixwînim...

Bono, xortê dîn, bono... dînîtiya xortiyê... Ma evîn û hezkirin şixulê çend kitaban e? Reçete, reçeteya wê çend rêz in? Û ji bîr meke, her reçeteyekê faturayek heye... Li van kitêban, yên li ser refan, li ser dîwar û masan binihêre. Ev hemû li ser reçete û faturayê ne. Di nav rûpelên hemûyan de jin û mêr, mê û nêr, evîn û berberî, cennet û dujeh hene.

Heta îro her çi hatiye nivîsîn, li ser hal û hewalê evîn û evîndariyê ye, li ser kirasê germ ê evînê ye, hem diparêze hem dişewitîne... Fermo dînê biçûk, rahêje yekê, rûpelên wê veke, eger te tê de evîn û hezkirinê nedît, hingî ez ê van kitêban hemûyan belaş bidim te. Fermo rahêje yekê...

– Na, min dil dikir... heye ko tu bikaribî kitabekê bidî min...

– Ez... kitêbek... Amores... Mantinuta...

Signore li dora xwe, li jor, li kitaban dinihêre, ji refan kitêbin derdixe, li wan dinihêre, rûpelên wan vedike û wan datîne ser pêpîlokeke nêrdêwanê. Li milekî jî ew, bi lêhûrî, li Celadet dinihêre. Dawiyê ew dere ber masê çavîyeke masê dikişîne û jê kitabeke biçûk derdixe.

– Fermo, vê werbigire. Xwe bispêre rehmeta vê... Tu bi fransîzî dizanî, si?

– Si...

Celadet li bergê kitaba biçûk dinihêre. Navê kitêb Ars Amatoria ye, navê nivîskarê kitabê jî bi tîpên mezin hatiye nivîsîn; OVID...

Ovidius... hosteyê hunera evînê, mamostayê min ê yekem û yekta, rêberê rîya qeder û jîna min... Signore Rionaldi, lewantenê qedirgir û bîrbir, bi karê xwe dizanîbû. Wî kitabek ko berî wê rojê bi hezaran sal hatibû nivîsîn, dabû min. Lê kitabeke nûjen ko tu carî ne kevn, ne jî wînda dibû; Ars Amatoria yan jî bi navê wê yê din Ars Amandi, yanê Hunera Evîn û Hezkirinê...

Wê rojê, bi saya pêşniyara Evdilrezaq Beg, min gelek tişt qezenc kirin; min Signore û dûkana wî nasî. Min bîhna rûpelên tarîxî, dewr û dewranên bihurî nasîn. Li Perayê, min warekî din ê germ û xwendegeheke din a dewlemend nasî. Û min Ovidius û eserên wî yên bêhempa nasîn. Pêşî Ars Amatoria, paşê jî Amores, Heroides û Metamorphoses... Min ew nasîn, berî ko qedera min jî bibe mîna qedera Ovidius û ez jî bikevim ber pêlên derketin û sirgûniyê.

Min rûpela yekemîn a kitabê li nik Signore vekir û ew rêzên pêşîn bi deng xwendin; »S'il est quelqu'un de notre peuple a qui l-art d-aimer soit inconnu, qu'il lise ce poème, et, instruit par sa lecture, qu'il aime... Yanê... Hezkirin huner e. Eger di nav we de hê jî kesekî heye ko derneketiye seyrangeha vê hunerê, hingî ew kes divê vê berhemê bixwîne û piştî ko wî ev xwend, tiştên ko jê hîn bûye, biceribîne...« Destpêk, mîna her destpêka berhemeke bedew, xweş û spehî bû. Belê, Signore kitabek yekta dabû

min, bersivên dilê min ê xort ko dê dilê min hîn dewlemendtir û geştir biki-rana, tê de hebûn...

– Gracia Signore, pir spas. Ez ê hefta were, dîsan bêm. Di xweşiyê de bimîne.

Celadet kitêb dike bin çengê xwe, ji dûkana biçûk derdikeve û di vî danê êvarê de berê xwe dide ber bi Galatayê da ko li wir, li aliyê din ê Galatayê, li Helebê, keştiya ko di navbera Kadiköy û Stembolê de sefer dike, siwar be û here Kiziltoprakê.

Celadet kêfxweş e, deriyên nû yên hînbûn û zanîne li ber wî vedibin.

4 Celadet kêfxweş e, deriyên nû yên hînbûn û zanîne li ber wî vedibin. Sedsala bîstan, qirn û babilîska nû, bi xurtî dest pê kiriye; her roj, hertim bûyerên nû û girîng, îcadên nûjen û balkêş tên pê. Fikir û raman, hîs û pejnên nû civatan vedigirin. Dewleta Osmanî û payitextê wê Stembol bûne mîna hêlekaneke û li ber ba û bahozên guherînan bi vî alî û bi wî alî de derin û tên. Bûyer û şoreşên Awrûpayê, nemaze yên Fransa û fransizan, pêl bi pêl, bi ser Stembolê de tên. Stembolî, xwenda û zane, bîrewer û ronakbîr, ramangîr û bîrbîr, karger û rêberên dewletê di nav pêlên dîtîn, bîr, fikir û hîsiyatên nû de, mîna hêlekaneke, derin û tên. Herkes hewl dide da ko pêlên nû yên pêşketinê têbigihê.

Sal, 1911 ye, Celadet ketiye hîjdehan. Celadet ketiye nav rûpelên kitabên, hem li xwendegehê, hem li mal û kitabxanê. Hertim çend kitabên bi osmanî, fransîzî û kurdî di bin çengê wî de yan li ber serê wî ne. Zanîn bûye kahniyeke hênîk û Celadet, tevî bira û hevalên xwe, jê vedixwe û tîhna xwe dişkîne. Ew peyv û gotinên nivîskî vedijîne, ruh dide wan, bi wan re dipeyve, fikrîn û peyvînê, ev herdu kirinên cihê, bi hev re dike yek. Hê di vî umrê xort de ko ji tecruban bi dûr e, bi alîkariya bira, ap, met û biraziyan, wî bîr bi hêz û quweta gotina nivîskî birîye. Wî bîr pê birîye; tecrubên nû dê bi neqşên gotina nivîskî dewlemendtir, xweştir, kûrtir û zelaltir bibin.

Îro, Celadet û çend hevalên wî, li ser gotina mamostayê wan ê edebiyatê, hatine Şehzadebaşı-yê, salona tiyatroyeke mezin. Li gora gotina mamostayê wan, îro wê li vê salonê konferanseke »girîng«, ji aliyê du kesên »girîng«, li ser babetekî »girîng« bihata pê. Celadet ko li pey pêt û çirûskên zanîne ye, hevalên xwe jî dane pey xwe û hatiye konferansê. Piraniya şênîyên ko hatine, xort û xwendevan in. Hema çi bigire, salon

nîvtijî ye. Li ser dîwarên salonê, bi tîpên erebî û ermenî, lê bi zimanê osmanî, gotinên edebî hatine neqîşandin. Li ser perdeyên şano ko ji cawên sor çêbûne, çend wêneyên zer dixuyin. Hema li pêşiya perdan, li ser şano maseyeke dirêj û sê kursiyên text hatine danîn.

Celadet û hevalên xwe li rêza herî pêşîn a kursiyan rûniştine. Celadet li milekî bi hevalên xwe re dipeyive, li milekî jî li dora xwe û paş xwe dinihêre. Piraniya kesên ko hatine, jê re, rûyên nas in. Beşdar di nav xwe de dipeyivin. Lê gava ji paş perdeyên şano merivekî navsale, navzirav û navdar derdikeve û tê ber masê, deng jî hêdî hêdî tên birîn. Kesê ko li ber masê rawestayê û ji jor li guhdaran dinihêre, yek ji bîrbir û rêberên partiya Ittîhad we Terakkî ye; Yusuf Akçora. Ittihad we Terakkî ko îro hemû karên dewletê bi dest xistiye û wan digêrîne, digel hebûna malbata Osmanî û Siltan Reşad, siyasetên ko ji bo dewleta osmanî nû ne, dimeşîne.

Yusuf Akçora, bi dengê giran û berz, xêrhatinê li beşdaran dike û gotarbêjê konferansa îro bi wan dide nasîn. Gotarbêj ji welatê Kafkasyayê, tirkekî zana Ismail Gansperenski ye. Piştî ko Yusuf Akçora navê wî dibêje, ew jî, ji paş perdê, herdu aliyên perdên girtî vedike û tê ber masê. Herdu hevûdu hembêz dikin û bi hev re rûdinin.

Celadet bi meroq li wan dinihêre û di rûpela deftera xwe ya biçûk ko di destan de ye, weha dinivîse; 10 Temmuz-un ikinci sene-i devriyesinden 10 gün evvel... Şehzadebaşı...

Belê, gotina te ye, min welê nivîsî... Min ne bi tenê bîr bi quweta gotina nivîskî biribû û ew dixwendin, herweha min ew bi pênuşa xwe ya xort û nehoste dianîn pê jî. Wext mîna hespekî seglavî li bezê ye. Ji gotinên nivîskî pê ve kî bi lez û beza wextê dikare? Ew kîjan heş û bîr, mêjî û zanîn e ko dikare xwe li hember lehiya wextê rabigire?... Loma, carina min pênuşa xwe ya bêziman li ser kaxizên spî digêrand û bûyer dianîn ziman.

Wê rojê jî welê bû; Yusuf Akçora û Ismail Gansperenski Beg... Bi dû wê rojê re, bi qasî bîst û du salan, 8'ê kanûna sanî, 1933-an, li Şamê, bi alîkariya wan gotinên ko min li Şehzadebaşiyê nivîsibûn, min ji serekkomarê Tirkîyê, Mistefa Kemal Paşa re nameyeke dirêj nivîsî. Di nama ko min bi zîmanekî xweş, bi rêz û rêzdarî, nivîsibû de, min rexne li siyaseta Tirkîyê ya li ser kurd û Kurdistanê girt û ew siyaset mîna nijadperestî û tirkîti bi nav kir. Di namê de, min mîsala roja Şehzadebaşiyê jî da. Ji lewre, tovên dijminahî û berberiyê, tirkîti û nijadperestiyê hê di salên 1910-an de dihate çandin.

Wê roja Şehzadebaşiyê, İsmail Gansperenskî, merivekî ko ji welatên xerîb hatibû û hê baş bi tirkî nizanibû, di konferansa xwe ya dirêj de, her û her behsa tirk û tirkîtiyê kir. Wî, bi tirkîya xwe ya ecêb ko me bi dijiwarî jê fahm dikir, her digot »türk we gayri türk«. Gava konferans qediya, me jê bi tenê tişteki fahm kir; li ser axa dewleta Osmanî bi tenê tirk hene, herkes tirk e û herkes wê tirk be... Bi gotina birayên me yê kurdên soran, gotinên wî qor bûn. Hema di wê salonê de, kesên ko tirk bûn, bawer bike, bi tiliyên destekî dihatine hejmartin. Ez û hevalên min, em şeş kes bûn; du kurd, çerkezek, arnawitek, gurciyek û rûmek. Belê, em osmanî bûn, lê ne tirk. Hurmeta me ji bo »Halîfeyê rûyê zemîn« bêdawîn bû, em misilman bûn, lê ne tirk. Em bira bûn, lê ne tirk... Hingî me li xwendegêhê rojnameyek diweşand. Ez gerînendeyê wê bûm. Dotira roja konferansê, min ji bo rojnamê, li ser kurd û Kurdistanê, bendeke çandî û tarîxî nivîsî û di rojnamê de weşand.

Herçî ew qisên qor, digel ko ew qor bûn, bûn sebebê perçebûn û hilweşîna Dewleta Osmanî, bûn sebebê ax û axîn, qîrîn û hawar, kîn û nefret, mirin û kuştinê. Welat bû gundekî xirbe, jê dû û dûman bi esmanan ket. Riyên welêt bi cendekên miriyan tijî bûn, teyr û tûr li serê veniştin... Min ev hemû, digel her kitekitê, bi hêz û quweta gotina nivîskî, ji Mistefa Kemal Paşa re nivîsîn. Lê heyhat... kesên ko bi fort û hêza şûrê xwe bawer bin û bîr bi quweta gotina nivîskî nebin, guh nadin gotina nivîskî heta ko ew bi xwe, bi tecrubên xwe, nebînin ko hêza şûrê xwînê ne bi qasî ilîm û zanîn, peyv û gotina nivîskî ye...

Bi dû konferansê re, li ber deriyê tiyatroyê, Celadet û hevalên wî li hev dinîhêrin. Ji kesî deng dernakeve. Tirk û tirkîti... »Herkes Türk olmak mecburiyetinde... Bu ülke Türklerindir« Celadet lal bûye, nikare bipeyive, ker bûye, hew dangan dibihîse, mîna ko yek dilê wî diguvişîne. Ew, bêdeng, bîhteng, ji hevalên xwe xatir dixwaze, serê wî di ber de, dest di bêrîkên pantolon de, hêdî hêdî, ji wir bi dûr dikeve. Di mêjiyê wî de dengê İsmail Gansperenskî, dilê wî, pihêt, hildavê.

5 Dilê Celadet pihêt hildavê. Di êvareke ronî ya havîna 1912-an de, Celadet, Kamuran û çar hevalên xwe li aliyê Kadiköyê, Fenerbahçe, li bexçê Otel Belvu rûniştine û şîva êvarê dixwin û bi qaseyên zîvîn meya sor a Belvuyê vedixwin. Wan hemûyan bi serfirazî xwendina xwe xelas kirine û vê yekê pîroz dîkin. Bexçê Belvu, mîna her

carî, tijî ye. Aliyê hundir, gazîno û otêl jî. Êvar mîna êvareke çîroka Şehrezadê ya Hezar û şevekê ye; ro nû li aliyê din ê zeryayê çûye ava, stêrk hê hilnehatine, refekî teyran li ser Boğazîçiyê bi nazdarî difire, garson çirayên bexçe ko aheng û rengêkî taybetî didin der û dorê, yek bi yek vêdixe, dengêkî tenik ê pêlên avê xeberdanên mêvanên bexçe temam dike, ji hundir, aliyê gazînoyê dengê saz û neyê tê, ji der dengê simên hespên faytonan tê, bîhna zerya û xwarin û şîvên taybetî yên osmanî bi ser bexçe ketiye... û li masa Celadet û hevalên wî jî, bîhna lewantên bedenên xort û şîvên navdar ên osmanî yekitiyeke lihevhatî tînin pê.

Celadet, Kamuran û hevalên wan li hêviya vê şevê bûn. Îşev kêf û henek divê, xwarin û vexwarin divê, musîk û dans divê. Berî îşev bi du heftan, Celadet li Belvu, ji bo heft kesan cîh veqetandibû û ji menu-yên Belvu şîv û xwarin hilçandibûn. Lê hevalekî wan ê rûm ko nasê xwediyê Otel Belvu bû, nexweş ketiye û nikare were. Ew şeş kes li ser xwarinê ne. Garson di destên wan de tebax û teyfik, li dora masa wan derin û tî. Ew ê vê êvarê heta derengê şevê bixwin û vexwin. Pêşî ji wan re zeytinyağlı kerevîz dolması hat, paşê karîdes güveç. Niha jî ew di nav tebaxên zîvhêlî de şîva êvarê Teşrifat-i Naim Efendi siğir külbastisi kağıtta tevî çiroz sala-ta dixwin.

Celadet tîkeyên biçûk ên goşt bi hêdîka dibe devê xwe, kêliyeke dirêj di devê xwe de dicû û paşê dadîqultîne. Tahma şîvê ne ya gotinê ye. Xwediyên Belvu, ji bav û kalan, rûmên Stembolê ne. Wan ahengeke xweş a osmanî û cîhana rojava dane hemû Belvu. Xwarinên wan bêtir osmanî ne, musîka gazînoyê hem osmanî hem a la franga ye. Avahî û mî-mariya otel, gazîno, restoran û bexçê jî her wisan e. Bexçe li peravê Zeryayê, di nav daran de ye û bi lengergeheke biçûk xwe digihîne avê. Carina mêvanên bijarte, les gentil hommes ên Belvu bi qayikan tî. Belvu.

– Guhê xwe bidin vê stranê... we ew nas kir?

Ji hundir, aliyê gazînoyê dengê musîka osmanî û dengbêjekî navdar ê osmanî tê. Kamuran ko ji musîk û musîkjeniyê pir hez dike, hema çi bigire hemû stranên osmanî, fransîzî û rûmî jiber dizane. Ew guhê xwe dide stranê; yeter ey gözleri sevda dolu esmer güzeli...

– Guhê xwe bidinê, ev çi dengêkî nerm mîna qedîfê, ev çi straneke xweş mîna şîrên Xeyam!..

Bexçe hinekî zirav û dirêj e. Hema li pêşiyê, li aliyê çeperastê masa wan, maseyeke din a dirêj heye. Li wê masê, merivekî rûdirêj û rîtenik jî dibe

şîrikê stranê û bi alîkariya destan, distrê, »ey esmer güzeli...« Dengê mêrik ne tu deng e. Celadet û hevalên wî dîkenin. Mêrikê rîtenik, bi kêf, dest li wan dike da ko ew jî pê re bibêjin. Li aliyê rastê mêrik jineke rûxweş a navsal rûdine, li aliyê çepê jî keçeke ciwan û çavxweşik.

Çavxweşik... Celadet bi dîqet bala xwe didiyê. Gelo ew vê çavşêrînê nas nake? Ji kû, gelo ji kû, ew van çavan dinase? Çavên Celadet hew derekî din dibîne, ew her li ser çavên keçikê ne. Keçik vê yekê dibîne, ew jî li çavên Celadet dinihêre, lê bi dû kêliyekê re, ew çavên xwe jê direvîne. Awir û nêrîna Celadet bala Kamuran û hevalên din jî dikişîne. Ne bi tenê bala wan, bala masa din jî. Lê Celadet nikare xwe rabigire, çav li kûrahiya çavên spehî dinihêrin. Merivê rîtenik ji masê radibe û bi stran û ken tê ber masa wan. Bîskeke ew li hev dinihêrin. Bejna wî dirêj, kincên wî spehî, awirên wî nerm e. Ew destê xwe dide Celadet,

– Siz Bedirhanpaşazadelerden olmalısınız?

Celadet bi serî dibêje, belê. Herê, ew ji Bedirxanpaşazadeyan e. Yê li aliyê din ê masê rûniştî jî birayê wî ye, yên din jî heval in.

– Buyurmaz mısınız?

Bi gotinê re, Celadet cîh nîşanî wî dike. Mêrik li kêleka Celadet rûdine û silav dide yên masê.

– Ben Murat Bey-i tanıyorum. Komşuyuz... Bundan birkaç yıl önce de Abdulrezak Bey-le tatsız bîr olayımız olmuştu...

Bi ser gotinên mêrik re, ji nişka ve, keçik tê bîra Celadet; Galata, li ser Galatayê. Ew danê êvarê... Ew, Sureya û Evdilrezak Beg... bûyera nexweş... çav, çavên bademî... Canan, belê, Canan...

– Tamam hatırladım, ben de oradaydım, Galata-da... Yalnız isminizi unuttum.

Alî Siud, navê wî Alî Siud e. Alî Siud Beg û ew dikevin nav sohbetê, qala wê rojê, Kadiköyê, hal û hewalên dost û nasên hev dîkin. Lê çavên Celadet li ser çavan in. Piştî demekê, Ali Siud Beg ji wan xatir dixwaze û dere masa xwe. Celadet jî pê re radibe û wî heta masê dibe. Li wir Celadet silav dide yên masê û vedigere ser keçikê,

– Sizi tanıdım, Pederinizle birlikteydiniz, Galata-da.

Keçik, bi hêdîka, dikene û serê xwe bi ûsil dihejîne. Celadet bi ken lê dinihêre.

– Sizi dansa davet etsem, acaba terbiyesizlik mi etmiş olurum?

Keçik, bi hêdîka, dikene, bi ûsil radibe ser piyan, li Celadet dinihêre û berê xwe dide aliyê hundir, cîhê dansê.

Ma Ovidius weha negotibû? »Heke tu bi gotinên min bawer î, heke bayên zeryan gotinên min nedin ber xwe û nebin, şîretekî din li te: Heke tu bi xwe ne bawer î û di biryara xwe de ne qehîm î, hingî tu carî dest bi aventurê meke...«

Ez bi xwe bawer, bi biryara xwe qaîm bûm. Wê şevê me dans kir, ez bûm çîra, Canan bû pepûla dora çîrê. Canan bû heyv, ez bûm stêrkên dora wê. Me dans kir, demeke dirêj, ji xwe ve çûyî, bi ronahiya kahniya çavan, bi pêta agirê dilan...

Piştî ko Celadet û Canan ji hundir vedigerin, Canan li cîhê xwe rûdine û Celadet jî spasî wê dike, silav dide Alî Siud Beg û yên din û vedigere masa xwe. Derengê şevê ye. Kamuran û hevalên wan şîrinahiya xwe jî xwarine. Ya Celadet, şîrinahiyeke kevn a osmanî fistikli hüncar muhallebîsî, kuru kayisiezmesiyle, di nav teyflake neqîşkîrî de, li hêviya wî ye. Celadet dest bi şîrinahiyê dike, lê li milekî jî li çavên Cananê dinihêre.

6 Celadet li çavên Cananê dinihêre. Xwedayo... du lib lûlû, du stêrk, du kahnî, du lehî, Dîjle û Firat... Canan bi ken rûyê xwe jê badide. Celadet rûyê wê ber bi xwe dike û dîsan li çavan dinihêre, bi çavan dipeyive, bi çavên wê re dipeyive. Di çavên wê de jiyaneke ciwan, straneke bedew, evîneke yekta, hîseke germ dixuye. Çavên wê jiyan e. Jiyan li ser çavên wê dikene.

Canan, hinekî bi şermokî, dikene, devê xwe vedike ko tişteki bibêje. Lê Celadet bi destê xwe devê wê digire, bi çavan jê re dibêje ko îro bi tenê çav wê bipeyivin. Bi tenê çav û beden. Ne tişteki din... Celadet herdu çavên wê radimûse û bi destê xwe yê rastê qirik, sîng û ber û bedena wê mist dide. Beden mîna hewreşîmê tenik û nerm e. Dest hêdî hêdî li ser bedena wê digere.

Beden westiyayî ye, beden westiyayî ne. Di nav cîhan de, li ser çarşefên peregende, bedenên tazî û xwîdandayî li kêleka hev dirêj bûne û bi bîhna hev bîhna xwe vedidin. Celadet û Canan li aliyê Bab-i Âliyê, nêzîkê Cagaloğluyê, navenda rojname, kovar û weşanên hemû Dewleta Osmanî, li odeyeke fireh a pansiyonekê ne. Pansiyon, ya bavê hevalekî Celadet e. Hevalê Celadet bi xwe jî, di rojên tatîlan û dawîya heftan, ji pêncşemiyê heta şemiyê, li pansiyonê dixebite. Celadet û hevalê xwe li hev hatine, gava hevalê wî dixebite, ew û Canan tên pansiyonê, kilîta oda ko ji bo wan hatiye veqetandin, werdigirin û derin odê. Ji wan kurte-

demên pir pêwist pê ve, ew ji odê dernakevin.

Mîna îro...

Pansiyon sê qat e. Di her qatê de sê ode hene. Celadet û Cananê odeyek li qata herî jêrîn, lê li aliyê paş, hîlbijartine. Ji ber ko oda wan li kêleka bexçê aliyê dawîn e. Bi hêsanî û bêyî ko ew kesekî bibînin yan jî kesekî wan bibîne, ew dikarin derkevin bexçê biçûk.

Oda wan îro jî, mîna her car, tevlihev e; ode, odeya evînê û hezkirinê ye, her kursiyek li derekê, li ser kursiyan cil û bergên Celadet û Cananê, bahlîf û lehîf li erdê, li ser masê jî xwarin û vexwarin û şûşeyên mey û araqê. Ew jî li ser textê razanê, di nav cîhan de, peregende, dirêj bûne. Destê Celadet sing, pêşîr û berê Cananê, bi nermahî, mist dide. Çavên Cananê vekirî li Celadet dinihêrin, lê heşê wê li derekî din e. Bi hez û coşa hezkirinê, ew ketiye nav xewn û xeyalên şêrîn. Bîhnek mîna bîhna barana biharê, mîna bîhna sêv, xox û biyokên teze ji bedena Cananê difûre. Bîhneke mîna pûngê hinekî tîrşokî, lê xweş û ne giran. Bîhnek ko Celadet jê hez dike. Yanê bîhna piştî zêzela hezkirinê. Tiliyên qaling ên Celadet li ser memik, sermemik û navmemikên Cananê, bi ûsil, derin û tîn. Bi tevgera tiliyan, sermemik jî hêdî hêdî radikêşin. Canan bi axîneke tenik çavên xwe digire û xwe hinekî ji Celadet bi dûr dixîne. Celadet li hemû bedenê, bedena ciwan û lihevhatî, li sing û ber, memik, navteng, zik, berzik, mûyên pir hûr û kêr ên berzikê, hêt û çîpan dinihêre. Tu kêmaniyên bedenê nîn in, her alî li yê din hatiye. Her alî bi serê xwe bi-huştekê ye.

Celadet nêzikê Cananê dibe û stû û qirîqa wê maç dike. Canan jî destê xwe davêje ser serê wî û porê wî mist dide. Rawest navê. Bîhna bedenê hevûdu dikişînin. Beyî ko Celadet lêvên xwe yêr şil û germ bigire yan jî ji qirîkê vekişîne, ew hêdî hêdî ber bi jêr, binçengê dibe. Binçeng şil e, jê bîhna xwîdanê tê. Celadet kêlîyekê binçeng bîhn dike û radimûse. Bi dû re, lêv vedigerin ser navmemik û memikan. Celadet bi herdu destên xwe memikan nêzikê hev dike û lêvên xwe li ser herdu sermemikên qahweyî û mezin bi hev re digerîne. Sing û bedena Cananê, tevî axîneke nerm, bi xurtî, radiibe. Hêt û şeq vedibin. Canan bi herdu destan serê Celadet ber bi jêr dike. Lêv hêdî hêdî ber bi jêr dibin...

Min navê ko ez li ser evîn û evîndariyê, hez û hezkirinê bipeyivim. Mîna her tiştê nazik û narin, ev jî dikarin li ber tava gotinên zêde biçilmsin. Meriv di-vê jê haydar be... Cananê deriyên dil û canê xwe, ruh û bedena xwe ji bo

min vekiribûn. Heşê min ji serê min çûbû. Evîne li min û mêjiyê min guhdarî nedikir. Dilê min bûbû hespekî rewan û di deşta evîne de serî girtibû û diçû. Ez bûbûm evîndarê keçikeke... belê, keçikeke çawan? Û kî? Eger ez bibêjim ko ew keçikeke tirk bû, na ne welê bû, kurd bû, na. Ne tirk bû, ev jî na. Bavê wê Alî Siud misilmanekî arnawidên Kosowayê bû. Diya wê boşnakeke Bosna Hersekê bû ko li Stembolê hatibû dinê. Bavê Cananê li şeremîniya Stembolê memurekî mezin bû. Ew merivekî ehlîkêf, medenî, ji siyasetê dûr, merivê her dem û heyamê bû. Diya wê jî jinekek di halê xwe de, hebûn û nebûna wê nediyar, bédeng bû. Cananê li Modayê, li sultaniyeke fransîzî dixwend. Xwendegeh leyli bû, Canan dikaribû bi şev jî li wir bima. Lê li dewsa xwendegehê, gelek şevan ew li wê oda me ya fireh, bi stranên fransîzî, serê wê, li ser sînga min, radiza.

Ez, neviyê Mîr Bedirxan, lawê welatê Kurdistanê, bûbûm evîndarê Cananê, keçikek ji war û diyarên xerîb, ji aliyê din ê tixûba Osmanî, Ewrûpayê. Ez pê re digihîştîm kata herî bilind a mesûdî, serfirazî, kêfxweşî û hezkirinê. Bedena min pê re digihîştî kata herî kûr a coş û heyecanê. Lê haya min hê ji bayê felekê û lîstikên dewr û dema kambax nîn bû...

Lê, heçî ode û bexçe bû, te dîsan tiştêkî ji bîr kir; bîra li bexçê. Ew bîr muhîm bû. Gava bîhna beden û xwîdanê bi ser me û odê de diket, ez derdikeitim bexçê, min ji bîrê çend satil av dikişand û me bedenên xwe pê hemamişk dikir. Bîrê û çêyiyên bîrê ji bîr meke...

Herdu beden dibin bedenek, ew di nav bédengiyeke germ de, dîsan, dikevin nav hevûdu. Celadet, ji jor ve, bi çavan, pê re dipeyive; le tempe d-amure, de la fatalîtê... toujours, toujours... Canan, ji binî ve, bi reh û demarên rakişiyayî yên gewriyê, serê xwe hinekî radike û bi çavan bersîv didiyê; oui, oui... Belê, belê...

FOTOGRAF 5: Şerê cîhanê; heyama mirin û kuştinê, şewat û rehmetê

1 Belê, belê... mirin e, ba û bahozên mirinê ne, dû û dûmana mirinê ye. Fotografa pêncemîn a romana Bîra Qederê ya mirinê ye. Di nav fotografên romanê de, ya herî zêde li mirinê tê, ev fotograf e. Fotograf jiyanê dikuje, jê kêliyê digire û wê demê sabît dike, dike nemir. Jiyanê jîndar, wê kêliyê dimire da ko bibe nemir. Di fotografê de mirin û nemirin di nav hev de ne, mîna cêwîyan, bi hev re ne.

Mîna vê fotografê.

Fotograf reş û spî ye. Reş û spî û kitekitên van herdu rengên bîra û neyar. Fotograf ko bergehê e, bi riyekê dest pê dike. Ne rê, lê ji rê zêdetir ew şiveriyek e. Şiveriyek fireh, bi fetlok û dirêj. Meriv dikare bibêje ko ew navenda wênê ye. Rê, rîya mirinê ye; ew di navenda wênê re derbas dibe û wêne dike du bir. Birê aliyê rastê û yê çepê. Di aliyê rastê de du gund dixuyin. Yek li pêşî, yek jî li pey wî. Gundê pêşiyê mezin e û xanî tê de pir in. Yê paşîn biçûk e, bi tenê çend xanî ne. Li aliyê din ê şiverê bi tenê zevî ne. Lê di dawîya zevîyan de, li berpala çîyan kon dixuyin. Belê, di dawîya wênê de zencîreçîyayên asê dixuyin. Tiştên ko bergeha fotografê tînin pê, kêr-zêde, ev in. Yanê tiştên ko meriv dikare di hemû fotografan de bibîne. Bergehê ko zêde tişteki îfade nake.

Lê belê, tiştên din ko bergeha fotografê temam dikin, mana wê jî didinê. Li pêşiyê, li ber devê rê, li herdu alîyan cendekên merivan dixuyin. Li gundê nêzik bi tenê du seg û çar ga yan jî çêlek dixuyin. Meriv nîn in. Li gundê aliyê jor ê li ber quntara çîyan, bi tenê dûman heye, dû û dûmaneke zirav ber bi esmanan dibe. Li aliyê din ê şiverê, li ber konên reş, bi qasî heft, heyşt hesp - heye ko ew qantir in - dixuyin. Ji konan hinekî bi dûr û hinekî nêzikê rê, çar topên eskerî, lûleyên wan ber bi gundan, dixuyin. Li pey van hemû tiştan jî çîya hene, serê wan di nav ewran de, bi hev ve girêdayî, bêtîrê rê û bihur. Çîya rût û tazî ne, ne devî û dahlek, ne dar û berek, ne giya û hêşînahiyek û ne jî av û kahniyek. Ewrên li ser

çïyan jî, bergeha çiyê temam dikin.

Fotograf weha ye. Sar, bi xof, kesertijî. Û bêdeng. Ji cendekên devê rê pê ve, tê de tu însanên zindî naxuyin. Nîşana merivan tê de hene. Lê ew bi xwe tune ne. Meriv dikare bibêje, siya wan tê de heye. Tevî siya wan, xof û sawa wan jî tê de heye. Ne bi tenê sî û sawa wan, herweha sî û sawa ruhîstîn jî di vê wênê de heye. War, warê şer e. Dem, dema şer e. Merivên ko di wênê de naxuyin, heye ko mîna cendekên kêlekên rê, kuştî ne, heye ko reviyane û xwe spartine çïyan, heye ko êrîş birine ser ciyekî din, heye ko ji şer û pevçûnê westiyayî, di nav xeweke neşêrîn de ne, heye ko ew li şînê rûniştine, -eger wexta wan ji bo şînê hebe. Her çi be jî, merivên nediyar ên vê wêne, war û demê, di hembêza ruhîstîn de ne. Ew dilên mirin û kuştinê ne. Cendekên bêkes, heywanên tiral, gundên bêxwedî, şewata gund, topên lûlemezî rewşê baş nîşan didin; şeneyê ruhîstîn li vî cîh û warê fotografê li kar e.

Ne diyar e ka kê ev fotografa ko dibe fotografa pêncemîn a romana Bîra Qederê kişandiye. Lê hostetîya wî jê baş diyar e. Wî, her mîna siya merivên zînde yê wênê, tiştên nediyar jî reşandine ser wênê. Di fotografê de tu nîşanên ba û bahozê nîn in, lê meriv ba û seqemên bayekî hişk jê hîs dike. Sar û seqemên bayê mirinê... Tevî sar û sermê, meriv haletên însanî yê mîna xof û tirsê jî hîs dike. Bêdengiyê jî, meriv welê bawer e, kirasê xwe yê sar rakêşandiye ser bergehê. Meriv bawer nake ko hespên wênê dihîrin, seg diewitin, teyr û tûrên nediyar dixwînin. Fotograf ya bêdengiyê ye, ya keserê ye, ya hilweşînê ye, ya windabûnê ye. Jiyanek di warê fotografê de heye, hebûna heywanan û şewata gund nîşan dide ko jiyanek nexweş li wir hatiye jiyîn û jiyanek nexweş ê dîsan were jiyîn. Fotografkêş hoste ye, wî hemû wextên jîyanê, do, îro û sibê xistine nav bergeha xwe.

Fotografa ko mirinê dike nemir, dike siya romana Bîra Qederê, bergeheke pir biçûk a şerekî pir mezin e. Ew nîşaneke biçûk a îspata yekitiya mirin û nemiriyê ye. Ew nîşan dide ko mirin li dar e, li rê ye.

2 Mirin li dar e, li rê ye, Canan. Mirin li dora me ye, em ber bi mirinê derin, Canan, Canan...

Celadet û Canan, bi gavên pihêt, dilezînin. Ew ji Bab—i Alî Caddesi ber bi jêr dibin. Du rojên hilavêtina dil û yekitiya bedenên li pey mane. Ew li cîhana ko wan ji bo du rojan li pey xwe berdabûn, vedigerin. Canan wê

here sultaniyê, nik ezîzeyên xwe yên fransiz. Celadet jî wê here malê, Kiziltoprakê, nik germahiya nas a malbatê. Sal destpêka 1913'ê, danê êvarekê yê zivistanê ye. Ew divê bigihên ser Basrayê, keştiya ko dê here Kadiköyê. Celadet bi gavên fireh dimeşe, Canan jî dilezîne ko xwe bi Celadet bigihîne.

– Canan, ev kevirên ko em pê lê dikin, bi xwîn in, Celadet dibêje. Hemû der û dorên Bab–i Aliyê, Cada Bab–i Aliyê bi xwîn e.

Canan dengê xwe nake, bêdeng, li pêşiya xwe dinihêre û dilezîne. Dinya sar e, bayekî sar û hişk tê. Baran nîn e, lê erd ewçend celb e ko meriv pir bi zehmetî dimeşe. Li doralî, ji esker û zabitan pê ve, kes nax-uye. Esker di nav paltoyên xwe yên dirêj, li ber derî û caxên avahiyên Bab–i Aliyê di nobetê de ne. Cağaloğlu û Bab–i Alî ko dilê siyaset û weşanên dewleta osmanî ne, mîna eskerên nobedar, îro stûxwar in...

Ne bi tenê wê rojê, ji demekê ve bû ko ew stûxwar bûn. Dewleta Osmanî westiyayî û nexweş bû. Ewrên reş esmanên Osmanî vegirtibûn. Dewleta Osmanî bûbû mîna wazoya şikestî, ew carekê, bi qetl û kuştinan, şikiyabû, êdî hew dicebirî. Ittihad we Terakkî Partîsî li ser hukim bû. Hukimdarê dewletê Siltan Mihemed Reşad li ber destê wan mîna leyistokekê bû, wan her tiştê xwe bi Siltan didan qebûlkirin û pê dilîstin. Piraniya »Ittihatçıyan« zabit bûn, di şer û lecan de mabûn, destê wan bi xwîn, mêjiyê wan mucrîm bû. Ew hem xeyalperest hem nijadperest bûn. Tirk, tirkî, tirkîti ala wan, vegirtina hemû Asyayê, welatê bav û kalên tirkan armanca wan, qirkirina gelên din ên osmanî mirazê wan bû. Şûr zar û zimanê wan, demançe edet û ûsila wan bû. Her çiqas kesên li derveyî wan, dijî wan, dûrî wan hebûn, ew neyarên wan bûn. Herkes diviya tirk bûya, ne bi tenê tirk, »tirkçî« jî bûya. Islamiyet, osmanîti, biratiya gelên osmanî... ev hemû winda bûbûn. Siyaseteke zordar, darê zorê, tifiing û demançên kuştinê li dar bûn... Tovên kîn û nefretê, mirin û kuştinê dihatin çandin.

Ez bawer nakim ko te dil hebe ko tu rûpelên romanê bi kuştin û mêrkujiyên wan tijî bikî û romanê biqulipînî ser bûyerên tarîxî. Lê behsa çendine ji wan pêwîst e. Di behsa sûretê 3-an de, te jî, min jî qala Pira Galatayê kir. Galata ko di umrê min de bûbû neqşeke esasî û di muhaciriya min a dirêj de bûbû siya xeyalên min, di eynî wextê de, bû warê yekemîn ê kuştinan. Li ser textên riziya yê Pira Galatayê, di tarîxa 6 Nîsan 1909-an de (ez dizanim, tu ji bikaranîna tarîxên weha hez nakî, lê ev jî pêwîst in), Hasan Fehmî, sernivîskarê rojnama Serbestî, bi destê Ittihatçıyan hate kuştin.

Zabitekî ittîhatçî ji aliye paşve hat û çend gule bera sîng û serê wî dan, hevalekî wî jî birîndar kir. Rojname Serbestî ko bi destê dostê bavê min (û paşê jî dostê min) Mewlanzade Rifat derdiket, gelekî li dijî hukmê ittîhatçıyan bû. Rojname ko ez jî paşê tê de xebitîm, li ser xetê medenî û bi gotina ewrûpayiyan lîberal bû. Lê ittîhatçıyan bê xwe kes nedixwestin û loma jî Hasan Fehmî di nav xwînê de gevizandin... Lê ew guleyên ko li sîng û serê wî ketin, di esasê xwe de, li sîng û serê dewleta Osmanî ketin. Bi wê cîneyetê, mîna Hasan Fehmî, dewlet jî li ser cogan ket. Û wê cîneyetê rê li cîneyetên din vekirin.

Cîneyeta herî mezin jî, di wan rojên ko tu niha behs dikî de hate pê. Hema çend hefte berî wan rojan, serekên ittîhatçıyan avêtin ser Bab-î Alî, yanê dilê gerandina karên dewletê Saadaretê. 23'ê çiriyê yê wê salê, ittîhatçî, çek di destên wan de, ketin hundir û li ber salona cîvînên hukimetê, saet 2 û 45'ê piştî nîvro, Nazîrê Herbiyê Nazîm Paşa, dişan bi demançe, kuştin. Tevî wî, wan du kargirên din ên mezin ên dewletê jî kuştin û careke din dewlet, bi zora çekan, xistin destê xwe.

Ew roja ko tu niha behs dikî, em jî ber Bab-î Aliyê, Saadaretê derbas dibûn. Mîna her gavê, wê rojê jî, li ser wan kevîrên ko di bin lingên me de dilîstin, gava em jî berê derbas bûn, kuştin bi bîra min ketin. Hukim ketibû destê xedaran. Her roj hin kuştin çêdibûn. Dewlet pir bi lez, ji leza me ya wê rojê pihêtir, ber bi deverên tarî gêr dibû.

Celadet dilezîne, destên wî di berîkên paltoyê wî de, serê wî li ber, hem li kevîran dinihêre hem jî dipeyive û ber bi jêr dibe.

– Ah, Ceko, biraz yavaş yürüyemez misin?

Canan dikeve erdê. Celadet lê vedigere, tê ser wê û ji erdê radike, bi ken, wê hembêz dike. Demeke kurt ew welê di hembêza hev de dimînin û li hev dinihêrin. Celadet wê hinekî din ber bi xwe dikişîne û diguvişîne.

– Mon amour, eger tu dixwazî, em vegerin pansiyonê? Celadet, bi henekî, jê dipirse.

Canan serê xwe dihejîne û aliye din ê rê, aliye keştiyê nîşan dide. Lê ew nagihên Basrayê. Gava ko ew xwe bi lengergehê digihînin, Basra jî hêdî hêdî avê diqelişîne û dere. Celadet bi hîdet destê xwe li ba dike û dide çêran. Lê keştî dere, mîna nazdareke spehî xwe li ba dike û di nav pêlên avê de ji wan bi dûr dikeve. Pêl wê dibin...

Tiştêkî ko Celadet û Canan bikin, nîn e. Ew jî ji Basra rû badidin û hêdî hêdî berê xwe didin Galatayê, restorana Cenyo da ko li wir tiştêkî

vexwin, -heta ko keştiyeke nû bê.

3 Celadet, Canan û herdu birayên Celadet, Kamuran û Tewfîk berê xwe didin Galatayê, restorana Cenyo da ko li wir tişteki vexwin, -heta ko keştiya saet pêncê danê êvarê tê. Cenyo mîna îstasyona keştiyan e, kesên ko li hêviya hatina keştiyan in, tèn vir, çendek rûdinin, tişteki dixwin û vedixwin û paşê derin. Kesên ko tèn, bêtir rojnamevan û nivîskar in. Haya wan baş ji guherîn û pêşketinên cîhanê, rewşa dewletê û listikên siyasî yên li pey deriyan heye. Piraniya wan di rojname û kovarên Cağaloğluyê de dixebitin û alîgirên hêz û komên siyasî ne. Ji ber vê yekê ye ko navê Cenyo bûye »beroşa gotin û paşgotinê.« Nûçeyên herî dawîn ên her tiştî, pêşî ji Cenyo tê bihîstin û paşê belav dibe.

Di van rojên dawîya tebaxa 1914-an de, nûçe û xeberên pir giran û girîng, bi leza birûskê, li pey hev tèn. Şerekî pir mezin ê cîhanê dest pê kiriye, dewletên herî mezin û desthelatdar ên cîhanê ketine hev. Fransîz, inglîz û îtalî li aliyekî ne, aleman, nemseyî û rûs jî li aliyekî ne. Herdu alî jî bi xurtî derin ser hev û bi xurtî hewl didin ko eniya xwe, bi dewletên dost û alîgir, fireh bikin. Ji bo herdu aliyan jî hebûn û piştgiya Dewleta Osmanî pir girîng e û herdu alî jî li pey dostiya Dewleta Osmanî ne. Lê belê, Dewleta Osmanî ko di destpêkê de ne xwediyê siyaseteke diyar bû, niha siyaseta xwe diyar kiriye; ew piştgirî li eniya alemanan dike. Dewletê bi alemanan re peymaneke dostiyê îmze kiriye, generalekî alemanî kiriye serokê hêzên eskerî yên dewletê, seferberî îlan kiriye, hemû peymanên kevn ên bi dewletên din ên ewrûpî re, bi serê xwe, fesh kiriye û niha jî di nav haziriyên nû de ye.

Nûçeya herî dawîn a Cenyo ev e; ittîhatçî ko dewlet bi dest xistine û karên dewletê dimeşînin, haziriya êrîşekî mezin dîkin. Ew ê, bi îhtimaleke mezin, bavêjin ser Rûsyayê. Û ew ê herçî kesên ko dikarin çek hildin, bikin esker.

Di nav van xeber û haziriyan de Celadet û Canan jî haziriyekê dîkin; ew ê di demeke nêzik de destgirtî bin. Ew ê di Cenyo de hem hinekî rûnin û hem jî biryara xwe ya nû ji Kamuran û Tewfîk re bibêjin. Canan, bi bejna xwe ya dirêj, bi porê xwe yê dirêj, bi çavên xwe yên hunguvîn, îro, di nav fîstanekî binevî de, bûye mîna jîneke xewnan. Çavên wê yên killkirî, mîna esmanê îro, dibiriqin. Rûyê wê yê xweş û sade dikene, mîna vê roja germ, germ e, dilê doralî germ dike.

Gava ew li kêleka maseyeke dirêj rûdinin, Kamuran dest li garsonê li

ber derî dike û bi ken ji yên dora xwe re dibêje,

– Em ê vê xebera pîroz, bi qedeheke meya spî ya cemidî, pîroz bikin.

Pênûsa te riya xwe vedike, tu bi qîma xwe yî. Min navê ders û şîretan li te bikim. Lê tu jî dizanî, riya qederê ne raste-rast e, fetloke ye, tê de gelek xaçerê hene û ew hemû qeder in, qederê tînin pê. Ez dinihêrim, bala te gelekî li ser şexs û serpehatiyên şexsî ye. Tu hin tişt, bûyer û pêwendiyên doralî ko li ser riya qederê ne, ji bîr dikî, yan jî nikarî li hûnandina romana xwe bînî. Em bibêjin, rewşa kurdan a wan salan, nemaze rewşa wan a li bajarê me Stembolê... Bi aliyekî ve, qedera min bi vê jî girêdayî bû, ev jî hîmekî esasî yê qedera min bû.

Di nav wan teşqe û geremolên xurt ên siyasî û civakî de, kurdan jî xwe dilivandin. Destpêka salên 1910-an, ji bo kurdan jî girîng bû. Sala 1912-an, wan yekitiyek bi navê Hêvî ava kirin. Amanca Hêvî-yê reşandina hêviyê bû. Kurd hewcedarê hêviyê bûn. Kurdan, bi taybetî jî xortên kurdan, xwe li dora vê yekitiyê girtin. Mam û pismam, ap û biraziyên min jî tê de, bi xurtî, xebitîn. Wan bi navê Rojî Kurd, bi gotina wê rojê, muceleyek derxistin. Pismamê min Mihemed Salih Bedirxan sernivîskarê wê bû. Ew bavê Rewşenê bû. Belê, Rewşena ko dê paşê di rojên min ên teng û tarî yên jîna min a muhacir de, bibûya hevala jîna min û diya zarokên min. Min Rewşen jî, cara yekemîn, di wan rojên Rojî Kurd de dît. Salih Beg, ji bo kovarê, bi navê »Hişyar bîn« bendek, bi kurdî, nivîsibû û dixwest wê nîşanî me bida. Ez jî li nik mamên xwe bûm. Ew li mala mamê min Mirad Beg bû. Rewşen û diya wê jî pê re bûn. Bi gotina Amojna Sîti, Rewşen hingî pariyekî zarok bû. Umrê wê ne li ser 4-5 salan bû. Ji wê rojê, porê wê yê gurmîşkî û fîstanê wê yê rengîn di heşê min de man.

Heçî kurd bûn, benda Salih Beg rewşa wan baş nîşan dida. Benda Salih Beg weha dest pê dikir; »Ji birayên me kurdan re hişyarbîn divê. Heke ji paş niho jî em çavê xwe venekin û ji wê xewa giran hişyar nebin, ji me re kurdaniya me nahêlin û ê me ji nav holê bavêjin.« Ev rêzên Salih Beg ko min jî paşê car bi car, ji nû ve, bi gelek hêncetan, nivîsîn, hewcedariyên herî bingehîn ên kurdan bûn. Kurdan yekîtî, zanîn, hişyarî û hêzbûn diviya. Kurdên Stembolê bi vî karî rabûbûn. Malbata me bi xurtî di nav vî karî de bû, ez jî ketibûm nav refên wan...

Min dirêj kir. Min jî ceribandîye, ez dizanim, meriv çi jî bike, di neqîşandî û avakirina xewn û xeyalên romanêkê de, nikare xwe bi her tiştî, bi her kitekitê, bigihîne. Lê gotina min ev e; di wan rojên tevîhev û bi

lez de, li ser riya qedera min, li milekî evîn, hezkirin, coş, kêf, haziriyên dest-girtiye hebûn, li milekî jî amanc û hedefên mezin hebûn.

– Careke din, ji bo xebera pîroz, ji bo serfiraziya Canan û kekê me Celadet.

Canan, Celadet û herdu birayên wî dilopên dawîn ên piyanên xwe vedixwin û radibin pê da ko herin. Êdî wexta çûyinê ye.

4 Êdî wexta çûyinê ye. Wext, wexta barkirin û çûyina şerê giran e. Celadet û hevalên wî yên din ên zabit radibin ser piyan û ber bi koman belav dibin da ko xebera çûyinê bi eskeran bigihînin û li ser wan bin, wan îdare bikin. Ro hêdî hêdî li pey zincîrê çiyayên Torosê hil tê. Dinya çiksayî, hinekî hûnik e. Dinya hê nû hişyar dibe, hê nû çile û zivistanekê xedar li pey xwe dihêle û ber bi germahiyê bi rê dikeve. Îro li vir, her tişt mîna xewnekê, mîna kitekitên efsaneyekê, yan jî yên romaneke nûjen, dixuyin...

Celadet di nav qapûtê xwe yê eskerî de, bi aramiya destê sibê, li dora xwe dinihêre. Çiyayên giregir û bi heybet, zozanên hêşîn û hûnik, esmana paqij û gewher, tîrêjên rengîn ên royê, refên teyr û qulingan, keriyên pezê gundiyan, dengê seg, rûvî û wawîkan, hîrehîra mehîn û hespan, dengê stranên zîz ê eskeran, bergehên yekta yên Torosê... ev hemû, perçeyên roja nû, mîna mehfûreke rengîn û tarîxî, li ber Celadet dixuyin.

Na, ne welê ye. Ew ne mehfûrên tarîxî bûn, ne jî kitekitên efsane û romaneke. Ew rastiya wê rojê, perçeyên rastî yên jîna min, yên romana Bîra Qederê bûn. Em li ser riya dûjehê, yanê li ser riya mirinê bûn. Dewleta Osmanî ketibû ser riya mirinê û em ber bi mirinê diçûn...

Dewleta Osmanî, bi dek û dolabên aleman û itîhatçiyên, êdî pir vekirî bûbû hevalbendê alemanan û ketibû nav şerê mezin. Stola Osmanî, bi alîkariya alemanan, di behra reş de girtibû ser wapûr, noqar û keştiyên Rûsyayê û ew dabûn ber topan. Paşê jî stolê avêtibû ser bajarê Odesayê. Êdî tîr ji kevanê firiyabû... Siltan Mihemed Reşad, ew hukimdarê bédeng û nazik, bi zora ittîhatçiyên, »Cîhad-î Muqedes« îlan kiribû. Cîhada ko li gora wacibên îslamê diviya ji bo »Ilay-î Kelîmetulah« îlan bibûya, niha ji bo piştgiriya alemanan îlan bûbû. Dewleta Osmanî û ordiyên wê êdî ketibû nav gulokên agir ên dûjehê. Êdî li ser hemû tixûbên wê şer hebû. Êdî hemû

kesên osmanî, çi tirk û kurd, çi ereb û arnawid, çi çerkez û boşnak, di nav şer de bûn.

Şer, şerê man û nemanê bû, yê agir û şewatê, yê li ser Pira Siratê bû. Şer xurt û bêeman, xedar û kambax, bi bahoz û tofan bû. Wî herkes, her welat û dewlet, her gel û netewe, her kes û şexs dabû ber xwe û ber bi gorê dibir. Wê rojê, wî em jî dibirin.

Rastiya wê rojê weh

a bû. Lê ji aliyekî ve jî gotina te ye; şer xewnek e, kabûsek e. Tê de heş û mêjî, mantik û wîjdan nîn e. Tê de hîsên xweş ên biratî, wekhevî û dostiyê nîn in. Bi tenê tê de berberî û dijminatî, lêdan û xirakirin heye. Belê, ew kabûs e, bi ser merivan de tê, beden û canan dike, giyan û ruhan dişewitîne, însanan û însanetiyê kavi dîke û dere. Û gava kesên ko li pey kabûsê mane, jê hişyar dibin, ew hew dikarin mîna berê bijîn. Nîvmirî, zîz, kesertijî, çavê wan li ser rîya mirinê, ew jî êdî bi tenê rojên xwe yên «mayî» temam dikin da ko bikevin pey kabûsê û herin...

Wê roja zozanê çiyayên Torosê, em li ser rîya eniya şer, bi gotina osmanîyan »şark Cephesî« bûn. Sal 1915 bû. Şer pir germ bûbû. Agirên şer pêl bi pêl bi ser welêt de dihat. Welat bûbû dûjeh, meriv tê de difetisîn, dişewitîn. Herkesî jî xwe û ji der û dora xwe dipirsî; çima? Ji bo çi? Ji bo kîjan amanc û hedefan? Bi sed hezaran, bi milyonan meriv dihatin kuştin, xwîn diherikî, bajar dişewitîn, xirbe dibûn... Lê çima? Ji bo min û me kurdan jî bersîv nediyar bûn. Em ne ji rewşa welêt û kargirên wî ittîhatçiyên razî bûn ne jî ji rewşa kurdan û Kurdistanê. Siyaseta ittîhatçiyên hem li dijî welatê Osmanî hem jî li dijî Kurdistanê bû. Lê çare nîn bû. Em di nav şer de bûn. Welatê Osmanî welatê me bû jî. Diviya me ew biparasta. Loma kurdan jî, ji bo parastina welêt, çek hildan û ketin nav refên ordiya Osmanî. Em, kurd û bi sedan endamên malbata Bedirxanpaşazade, ketin ber bayê şer û her yek bi derekî de çûn. »Şark Cephesî« bû para min. Min cilên eskerî li xwe kirin û ez bûm zabî. Di destpêka şer de, Stembolî, rûniştevanên Stembolê, nedîçûn şer. Lê gava xeberên nexweş ên eniya Çanaqalê hatin û hejmara miriyên wê eniyê gihîştin sed hezaran, birîndar bûn çar sed hezar, hingî çek û pûsad bi Stembolîyan jî hate girêdan û ew jî ketin nav refên şer.

Wê roja çiyayên qaîm û kevnar ên Torosê, em li rê bûn, ber bi »Şark Cephesî«, ber bi qeda û bela, ber bi mirinê, diçûn. Stembol, bav û diya min, mal û malbata min, Şehrîban, Canan, bîhna beden û hêtên wê û gustilên me li pey mabûn. Gotineke kurdan heye, dibêje; me berê xwe da oxirê,

pišta xwe da felekê. Lê belê, wê rojê me bervajiyê vê gotinê dikir; me pišta xwe dida oxirê, berê xwe dida feleka xayin û fetbaz...

Tabûra ko Celadet pê re ye û ji bo bîhnvedana çend rojan, li zozanên Torosê, li quntara çîyan, kon vedaye dê niha, dîsan, bikeve rê. Topên giran ko ew dibin eniya şer, hinekî ji konan dûr, rêzkirî ne. Ker û hêstir, ga û gamêş, qantir û bergîrên tabûrê, li ber devê qelişekeke çîyan, diçêrin. Ji konan dûr, li jêr, gund, xanî, rê û xaçerê dixuyin. Jiyan îro, hê nû, bi aramî û bi hemû bedewiya xwe, hişyar dibe. Mîna ko jîyan ne di nav şer de ye, mîna ko roj ne ya şer e. Jê ewçend bi dûr, ewçend cihê, jîyan li vir xwe li rojê nû digire.

Lê Celadet û tabûra wî dê bikevin rê, tabûr xwe dide hev, kon radibin, çek tîr girêdan, heywanên barên giran tîr şidandin, zîn li hespên kumêt û qemer dikevin, teng û qûş li wan tîr şidandin. Tabûr li rê ye, ew ê xwe li eniya şer bigire, xwe dirêjî aliyê din ê şer, şewat û mirinê bike... Mirin dikeve rê...

5 Mirin dikeve rê...

Çare nîn e, Celadet û hevalên doralî çî jî bikin, hew dikarin eskerê birîndar ji mirinê vegeirînin. Birîna esker xedar e, hûr û rûviyên wî derketine der, ji eniya wî xwîn tê, çermê aliyekî rûyê wî rabûye, hestiyên spî yê rû dixuyin. Libasên eskerî yê li ser vî eskerê xort lîme lîme bûye. Jê bîhna xwîn, xwîdan, herî û barûdê tê. Jê bîhna mirinê tê. Çare nîn e, ruhistî li ser qirikê siwar bûye. Eskerê bênav, bênişan û bêsiûd li ber candanê ye.

Esker, bi xîreta xwe ya dawîn, çavên xwe, hêdîka vedike, li çavên ko ji jor lê dinihêrin, mêze dike. Çavên wî yê kelgirî, bi zîzî, bi hawar, li Celadet dinihêrin. Agir bi dilê Celadet dikeve, kezeba wî dişewite. Celadet dikare çî bike?.. Ew jî li kesên doralî dinihêre. Tu kes nikare tu tiştî bike; ne bijîşk û kargerên tenduristiyê hene, ne derman heye, ne alet hene, ne wasitayên guhastinê hene û ne jî quwet û taqeta alîkariyê... Mirin ketiye rê, ew ê vî eskerê ciwan jî, mîna bi sed hezaran eskerên din, bide ber xwe û bibe. Mirinê dora wan girtiye, ji her derî, her wext, bi ser wan de tê.

Çavên eskerê bênav, hêdîka, tîr girtin. Sînga wî giran giran radibe. Zimanê wî derdikeve û bi giranî li ser lêvên zuwa digere.

– Ev tî ye, em hinekî av bidinê, yek ji kesên li ser esker sekinî dibêje.

Dilê wî dişewite, hinekî av bidinê, bila tiya wî bişkê.

– Na, na, av jê re ne baş e, yekî din dibêje.

– De dirêj mekin, avê bidinê, Celadet, bêyi ko çavê xwe ji esker bizivirîne, dibêje. Avê bidinê, jixwe ew li ber mirinê ye, qet nebe, bila ew tî nere diyarê rehetê.

Celadet hê weha dipeyive, ji aliyê derve dengekî din tê;

– Cîh vekin, cîh çêkin, sê birîndarên giran tên.

Tu wan rojên min ên ko bi rengên mirinê hatibûn risandin, bi bîra min tîni. Tu nefesa mirinê, hilma mirinê bi bîra min tîni. Hingî ez kumandarê qerergahê bûm. Konê me yê eskerî navenda îdara şerê kambax bû. Lê ne bi tenê weha, kon cihê razanê, xwarinê û dermankirinê bû jî. Hertim li wir çend birîndar hebûn û hertim piraniya wan çend birîndaran bi axîn û nalîn, li ber çavê me, dimirin.

Li qerergahê, yanê bi qewlê kurdên me yê başûr, li meqerê, zêde kes nîn bûn. Herkes çûbû qada şer. Lê çûn û hatin pir bû. Nemaze hatin û çûyina birîndar û miriyan. Qîmeta meriv ketibû bin lingan, bûbû pênc pere. Roja ko miriyên me hezarek yan çend hezar bûna, hingî zabitên giregir kêf dikirin û digotin; »Mûthîş bîr şey, zayiatımız bugün çok az.« Belê, te fahm kir, miriyên wan wê rojê pir kêmbûn!..

Mixabin e ko min bîranînên xwe yê wan rojan nenivîsîn. Û min ew kurte-notên xwe yê ko min li vir û li wir nivîsibûn, şewitandin... Eger ew niha hebûna, wan ê gelekî alîkarî li te bikirana. Ji wan rojan bi tenê çend rêz di rûpeleke kovarên min de hene. Niha nayê bîra min ka ew kîjan kovar û kîjan hejmar bû, lê li wir min behsa birîndarekî kiribû. Birînen birîndar xedar bûn û tu kes nîn bû ko alîkarî lê bike. Kurdan gotiye, »konê reş kêmaniyê qebûl nake.« Lê li wî konê me tu tişt nîn bû. Şer, mîna hûtekî, her tişt xwaribû, qedandibû. Ez bi kêr û meqesan ketim ser birîndar, min birînen wî derman kirin, bi derzî hûr û pizûrên wî »dirûn« û ew danî aliyekî da ko ez vegeirim ser birîndarekî din. Belê, ez bûbûm bijîşk!.. Min bi tenê ew birîndar ji mirinê xelas kir. Birînen wî cebirîn û ew hate ser xwe. Di nav wan sê salên şer de, hingî, bi tenê hingî, min xwe mesûd his kir û ez bi bijîşkiya xwe serbilind bûm.

– Korkunç yorgunum, şöyle on-onbeş dakika uzanacağım...

Celadet westiyayî ye. Bêrawest, du roj û du şevan xew neketiye çavên wî. Êdî tu taqeta wî nemaye ko ew bixebite. Ew xwe ji textê ko esker li

serê dirêj bûye, dide alî û ber bi quncikeke kon dere. Li wir çend text li kêleka hev rêz kirî ne. Celadet ber bi yê herî koşê ko li kêleka singekî ye, dibe. Lê berî ko ew xwe li ser text dirêj bike, ew ji berîka hundirîn a qapûtê xwe nama ko bavê wî jê re şandiye derdixe. Ew, tevî qapût û potînên xwe yên eskerî, xwe li ser text dirêj dike û dest bi xwendina nama bavê xwe dike. Nama Emîn Alî Beg bi zimanekî xweş ê osmanî hatiye nivîsîn û gelekî dirêj e. Ew di namê de behsa diya Celadet Semîha Xanimê, zarokên din ên malê, ap û metên Celadet ên kal û pîr ko li Stembolê mane dike. Ew hemû baş in, »Di sihet û afiyetê de ne.« Safter û Meziyet mezin bûne. Safter danên êvaran kursiyekê davêje ber devê bîra bexçê û li wir rûdine û klasîkên fransîzî, bi fransîzî, dixwîne. Wî şihîra Charles Baudelaire »le Balcon« û şihîra Alfred de Vigny »La mort du loup« jiber kirine û wan ji malê re dixwîne. Heçî Meziyet e, bûye stranbêjêke yekta. Ew stranên kurdî, osmanî, fransîzî û farisî, »bi dengê xwe yê mîna qedîfe« dixwîne. Gava ew stranên xwe dixwîne, hemû Kiziltoprak lê guhdarî dike.

Emîn Alî Beg di nama xwe de hin gotin û henekên wê rojê yên Stembolê jî nivîsîne. Celadet bi ken, car bi car, wan gotinan dixwîne; »Kadıköy vapurlarında تنها yer bulmak için ya sihirli kıyafetine girmeli yahut bol sarmısak yemelidir.« Emîn Alî Beg hin henekên li ser şer jî nivîsîne; »Denizleri kurutmak suretiyle düşman taht-il bahirlerinin elde edilmesi meselesi müfekerat-ı avam kamarasında mevki-i müzakereye konulmuştur.... Suya düşen sulh kelimesini taht-ı bahirler çıkaracaktır...« Bavê Celadet bi rewşa wî û hewcedariya wî ya bîhnvedanê dizane. Celadet pir bi henekên ko bavê wî nivîsîne, dikene.

– Bavo, ax Bavo, ew bi keser dibêje.

Di namê de, piştî henekan, li ser rewşa Stembolê jî hin rêz hene. Emîn Alî Beg nivîsîna rewşê ji bîr nekiriye. Jiyan pir biha bûye, wapûrên Kadiköyê niha gelek تنها û bêkes bûne, kolanên Stembolê bédeng bûne, buhayên tiştan pir û pir zêde bûne. Bihayê zêr di sedî de dused-pêncî zêde bûye, bihayên tiştan, bi gelemperî, hezarûşest caran zêde bûye, li bazarê dirav nemane, kirîn û firotin pir kêmtir bûye, xwarin û vexwarin nayên dîtin, hema çi bigire li her malê şîn heye. Stembolê reşa xwe girêdaye...

Celadet weha namê dixwîne û hêdî hêdî di xew re dere. Çavên wî tén girtin û name bi hêdîka dikeve ser sînga wî. Li kêleka xewa mirinê, ew jî dikeve nav xeweke kûr û giran.

6 Celadet ji xeweke giran hişyar dibe. Ber destê sibê ye, dinya nû ronî dibe. Celadet ko bi kincên xwe yê eskerî razaye, hêdî hêdî xwe dilivîne û li dora xwe dinihêre. Li odê, ji wî pê ve, kes nemaye. Roja eskerî û şer, ji bo esker û seraskeran, ji zû ve ye ko dest pê kiriye. Ji derve dengî tîn. Welê dixuye ko zabit û seraskerên ordiya Osmanî xwe didin hev û haziriya roja nû dikin.

Roja nû... ko Ruhistîn wê çend hezar eskeran bide ber xwe û bibe?..

Gava Celadet radibe ser piyan û destemala xwe ya dirêj davêje ser milê xwe û ber bi derî de dere, ew, bi deng, weha difikire. Gelo qûtê Ruhistîn ê wê rojê dê çiqas be? Belê, qût ne tiştêkî din... Lê êdî Celadet ji hînê vê jiyanê bûye. Ew jî êdî bi aramî li mirî û birîndaran dinihêre, bi aramî behsa mirinê dike. Gava nûçeyên mirin û kuştinê tîn, ew, hew mîna berê, li ber wan dikeve.

Celadet deriyê mezela eskerî vedike û derdikeve der. Bi qasî bîstekê, ew li ber derî radiweste, dest û milên xwe diguvişîne. Textê wî yê razanê, mîna teht hişk û sert e. Ew carina, bi qewlê fransîzan »gymnastique« dike, lê ew zêde nikare xwe bilivîne, bilebitîne. Kar û şixulên wî her li garnîzona navendê ye. Tevî ko ew gelekî bala xwe dide xwarina xwe, ew qelew dibe. Ew hinekî li dora xwe dinihêre. Hewşa garnîzonê gelek fireh e. Garnîzon mîna keleheke biçûk hatiye lêkirin. Li ser dîwaran cîhên nobedaran hene, deriyê mezin ê garnîzonê ji hesin e. Hinekî ji mezelên zabitan bi dûr, bîreke mezin li hewşê heye. Di destpêka şer de, eskeran ew bîr vedaye. Bîr bûye navenda garnîzonê; ava vexwarinê ji bîrê tê kişandin, esker li kêleka wê kincên xwe yê tijî kêç û sipî dişon, zabitên mezin ên kuştî li wir tîn şuştin û kefenkirin, danê sibê û êvaran, zabit li kêleka wê dicivin û sohbeta rojê dikin. Bîr bûye bîra qedere ya enî û qada şer.

Celadet, bi gavên giran, ber bi bîrê dere da ko dest û rûyê xwe bişo. Li aliyê din ê bîrê, çend zabit li pê, paşîya wan li Celadet, bi dengê berz, sohbet dikin. Ew Celadet nabînin. Celadet radihêje dewla ber devê bîrê da ko ji bîrê avê bikişîne. Lê dewl tijî av e, yekî av kişandiye û welê hîştîye. »Bextê çê«, Celadet bi ken dibêje, li ser totikan rûdine û dest û rûyê xwe dişo. Kêliyekê, bi herdu destan, ew bi ava sar rûyê xwe dişo. Ava sar hinekî wî zînde dike û xewa li ser çavên wî davêje. Serşoka mala wan a Kiziltoprakê û ew demên rengîn ên serşokê tîn bîra wî. Niha? Niha ew çiqas ji wir, ji wan bi dûr ketiye!.. Ew ê bikaribe, dîsan, xwe bi wir û bi wan deman bigihîne?

Celadet bi hêdîka radibe ser piyan, bi destemala dirêj dest û rûyê xwe

zuha dike. Di wê navberê de çend gotinên sohbeta zabitên li aliyê din ê bîrê bi ber guhê wî dikevin. Di sohbeta wan de gotinên »lo, lo... zo, zo« derbas dibin. Celadet bi dîqet guhê xwe dide wan û ber bi wan dere.

Belê, lo kurd bûn, zo jî ermen... Wan zo qir kiribûn, dor hatibû loyan... Wan zabitên wê rojê qala qirkirin û mirinê dikirin. Dewletên mezin ew dikuştin, wan jî zo kuştibûn, lo li dorê bûn.

Hingê em li Bakuyê, li eniya Qevqesê, bi gotina osmanî li »Kafkas Cephesî« bûn. Havîna 1917-an bû. Şer bi awayekî boş dewam dikir lê êdî xuya bûbû ka kî dê zora kê bibe. Yekîtiya Dewletên Amerîkayê, ji bo pişt-girtiya inglîz, fransîz û îtalyan, ketibû qada şer. Bi vê biryara Amerîkayê, êdî serketiyên şer baş diyar bûbûn. Dewleta Osmanî şikestên xedar xwaribû, hew dikaribû li ber xwe bide. Li her cepheyê şikest hebû û hej-mara miriyan digihîşt sed hezaran. Li welatê Qeqqesê jî, bi deh hezaran es-ker, bêyî ko tu tiştî bikin, di nav berf, sar û seqemê de, bêzar û bêziman, bê gor û goristan, li welatekî xerîb, serê xwe danîn. Ittîhatçî bi ser ketibûn; dewlet ji hev diket, têk diçû. Ittîhatçî bi armanca vegirtina hemû Qafqasê û Asyayê, welatê bav û kalên xwe, ketibûn rê. Mirîşkên birçî di xewna xwe de garis didîtin... Lê xewna wan qulipî ser kabûseke ewçend xedar ko pê hemû welatê Osmanî leqiya, hejiya û di dawîya dawîn de jî winda bû, çû.

Di gel vê hindê, ittîhatçî hê jî dev ji fortên xwe bernedabûn. Ew ne ji kera xwe peya dibûn ne jî ji pozê xwe mû dikişandin. Ew leheng û qehreman bûn... Wan di hatinê de zo qir kiribûn, niha di veqerê de, dor a loyan bû... Heçî qetliyama ermenan bû, rast bû. Bi sed hezaran ermen, kal û pîr, zar û zêç, jin û mêr, bi dek û dolab, bi plan û bernamên ittîhatçîyan, ji mal û warên xwe hatibûn veqetandin û di riyên dirêj, asê û çetin ên koçan de, bi destê çeteyên ittîhatçîyan hatin kuştin... Pêl bi pêl, li ser hev, bi hovîtî. Serekên ittîhatçîyan ji diz, keleş, pêxwas, mêrkuj û nezanan, bi navê »Teşkilat-i Mahsusa«, çeteyên çekdar ava kiribûn da ko bi wan ermen qir bikin, reh û rêçên wan biqelînin. Ittîhatçî di êî plana xwe de bi ser ketibûn.

Gava em ji çiyayên Torosan, ber bi qada şer dihatin, min bi xwe, bi çavên xwe, li ber devê rîyan, di kort û çahlên şikêran de, bi sedan cendekên ermenên mirî dîtin... Min ev tişt hemû ji Mistafa Kemal Paşa re, di nama ko min jê re şand de, bi kitekit, behs kir. Dawiya mirin û kuştinê heye? Payanên kîn û nefretê hene? Ma xwîn bi xwîn tê şuştin? Merivên ko rê û rêçûna xwe li gora kîn û nefretê bi rê dixin, bivê-nevê, di nav kîn û nefreta ko wan çandiye de digevizin...

Ittîhatçıyan xwîn rijandibû û wan xwîn, ne bi avê, bi xwînê dişuştin.

Celadet dere nik zabitan û bédeng li wan guhdarî dike. Gotin li ser ermen û kurdan e. Zabitekî simbêlqît, bi ken, dibêje;

– Tıpkı Zo-lar gibi Lo-lara da iyi bir ders vermek lazım...

– Nasıl verecekmişsin, ver bakalım... Ben de Lo-yum...

Bêyî ko Celadet xwe bilivîne, yan jî xwe eciz bike, bi ken, bersiva zabît dide. Zabît hinekî şaş dibin. Zabîte ko qala zo û loyan dike, hinekî xwe dilivîne ko bersivekê bide, lê ew nizane çi bibêje.

– Estagfirullah, ew dibêje, Celadet Beg, em dizanin, tu stembolî yî...

– Belê, ez Stembolî me, lê kurd im jî... Celadet destê xwe yê çepê datîne ser kevirên dîwarê bîrê û bi aramî dibêje... ji bîr mekin, merivên ko rê û rêçûna xwe, li gora mirin û kuştinê, bi rê dixin, bivê-nevê, di nav xwîna xwe de digevizin...

FOTOGRAF 6: »Jeladet Alî; he suffers from the inevitable effects of long residence and training in constantinople, but he has the makings of a good man...«

L Şer, şerê cîhanê ê mezin, careke din, qayida xwe ya esasî diyarî însan û însaniyetê kir; merivên ko rê û rêçûna xwe li gora mirin û kuştinê bi rê dixînin, di nav xwîna xwe de digivizîn. Dûzan û ahen-ga cîhanê, ji binî ve guherî, dewletên biserketî, Ingilîstan, Franse û Italya, niha, dûzaneke nû, li gora armanc, hedef û xwestekên xwe, didin cîhanê. Alemanya, Rûsya, Dewleta Osmanî û alîgirên wan têk çûne, dûzana wan hilweşiyaye, ax û tixûbên wan ji hev ketine. Nalîna şînê û bîhna dû û dûmanê ji wan radibe.

Di nav vê agir û şewatê, dû û dûmanê de, qîmeta fotograf û wêneyan, yekcar zêde bûye. Pevçûn û şer, mirin û windabûnê, yekcar, fotograf kirine tiştekî esasî yê jiyana civakî. Bi hezaran, deh hezaran, sed hezaran û milyonan meriv di şerê bêhempa de, di berî û deştan, newal û geliyan, kort û kozikan de, di çiya û dahlan de, bê gor û goristan, bê kefen, mirin û hatin kuştin. Ew bê nav û nîşan, bê şop û şûv, bê wêne û foto çûn. »Qet nebûya, hin wêneyên wan hebûna...« Bi dû şer re, însaniyetê ji sed hezaran malên xwedî mirî û kuştî qîrîn û nalînên weha bihîstin. »Qet nebûya hin fotoyên wan hebûna, ew li ser dîwar, mase û refên kitêban li yên mayî binihêrtina... Yên mayî jî li wan binihêrtina û bigotina, bavê me, mêrê me, birayê me, mamê me, xalê me ev e... ew weha bû, jiya û mir...«

Mirinê nemiriya fotografê bi bîr aniye. Însan û însaniyetê niha baş bîr pê biriye ku, fotograf vejandina miriyan e, herwekî ko fîlîsofekî fransîz gotiye, vegeza miriyan e. Fotograf di navbera herdu cîhana de çûyin û hatin e, hem bîr bi nemiriye, hem bi mirinê birin e. Fotograf rawestandîna wextê, dewr û dewranê ye, li dijî dem û wextê şerekî bêhempa ye.

Loma jî, niha, meriv li her aliyê dinê, li ber deriyên studyoyên

wênêkêşan, di rêzê de ne. Miriyên wan, bêyî ko li pey xwe tiştekî bihêlin, bê nav û nîşan, bê rû û sûret çûn. »Qet nebe, bila ew welê nerin...« Loma jî foto û fotokêşê, niha, yek ji meslegên herî baş, herî bi qezenc, herî maqbûl û herî bi »sewab« e. Niha, piştî şerê kambax, herkes li pey rû û rûçikê xwe yê nemir e. Herweha rêzên dirêj li ber deriyên studyoyên fotografkêşên Stembolê jî hatine pê. Stembol, payitextê Dewleta Osmanî ya têkçûyî, jî, piştî mirina dewletê, niha ketiye pey nemiriyê û xwe li ser kaxizên reş û spî »qeyid« dike.

Mîna herkesî ko xwedî îmkan in, malbata Bedirxanpaşazadan jî xwe li ser kaxizan qeyd dikin. Hem mêr, hem jin, lê pirî caran ji hevûdu cihê. Ew ji deverên şer, mirin û kuştinê vegeiriyane û li milekî xwe ji nû ve didin hev û li milekî jî, bi qasî ko ji destê wan tê, xwe dikin nemir û wêne li ser wêne zêde dikin.

Fotografa şeşemîn a romana Bîra Qederê di wan rojên hilweşîn, keft û leftên dûzana nû û demên rêzên dirêj ên li ber studyoyên fotokêşan de tê kişandin. Lê ne li Stembolê, li Kurdistanê. Ne di studyoyeke fotokêşekî de, li bexçê maleke kurdî. Ne ji aliyê osmanî yan jî kurdekî, lê ji aliyê zabitekî îngilîz, Major E. M. Noel.

Li ser fotoyê du kesên nas hene; Celadet û birayê wî Kamuran Alî Bedirxan. Herdu li pê, li kêleka hevûdu, li ber sitûneke stûr a şaneşînekê sekinîne. Dar û berên bexçe bergeha fotografê dixemilînin. Celadet li kamarayê, Kamuran li aliyê bexçê dinihêre. Herdu jî bi simbêl, bi kincên siwaran, lê bi qrawat in. Porê herduyan jî, bi paş de, şehkirî ye. Celadet bi qasî çend tiliyan ji Kamuran dirêjtir e û bi qasî çend tiliyan li pêş wî rawestayê. Şivekî siwaran di destê Celadet de ye. Kamuran, dest ber bi jêr, bi awayekî serbest sekiniye. Ji rawestana herduyan dixuye ko Celadet bêtir xwedî berpirsiyarî û gotin e. Herdu bi rêz û rêzdarî sekinîne. Awirên wan ciddî, nêrîna wan kûr e.

Kincên ko wan li xwe kirine, nû ne û ji kincên siwar, rêwî, nêçîrvan û seyidvanên îngilîzan in. Çaketên herduyan jî, ji navtengê, bi kemerekê, hatine şidandin. Pantolon ji jor fireh, ber bi delingan teng in. kincên herduyan jî mîna hev in. Kinc ne yên mintiqê ne, ne yên welatê Osmanî ne jî. Kincên wan yên ewrûpayiyan in. Yanê du kurdên ji maleke navdar a kurdî, bi cil û bergên ewrûpayî, li welatê bav û kalan in. Du Stembolîyên kurd li welatê kurdan in.

Ji awir û nêrîn, cil û bergên wan, ji şiva destê Celadet dixuye ko ew bi wezîfene girîng rabûne û rêwî ne. Ew, hazir, xwe şidandî, ciddî, li ser rê

ne. Di geremola piştî şer de, di keft û lefta avakirina dûzana nû ya cîhanê de, ew jî li ser hin rîyan in, li pey hin doz û dawan in. Fotografa şeşemîn a romana Bîra Qederê, bi qasî mistekê be jî, rewş, alozî, dawê û dozên piştî şerê cîhanê nîşan dide. Fotograf, bi bergeha xwe ya xuyayî û bi aliyên xwe yê nexuyayî, hem rîyên nû yê li ber Celadet û Kamuran nîşan dide hem jî rîyên nû li ber romana Bîra Qederê vedike.

Tiştêkî din ê bergehê jî heye ko meriv divê, ji bo temamkirina saloxdanê, behs bike; ji ber û pelên daran xuyaye ko dinya germ e, wext, wexta dar û ber, gul û kulîlkan e.

2 Dinya germ e, wext, wexta dar û ber, gul û kulîlkan e. Tîrêjên tava danê êvarê yê Stembolê, ji pencera oda otêlê, bi ûsil, xwe digîhînin hundir.

Canan, hêdîka, ji ser cîhan radibe û bi gavên nerm ber bi pencerê dere. Celadet, di nav cîhan de dirêjbûyî, lê dinihêre. Rojêke havînê ye. Celadet û Canan li otêla navdar a Stembolê Pera Palasê, di odeyeke fireh de ne. Hema çî bigire, ew hemû roj li odê, di nav cîhan de mane. Bi tenê, destê sibê, ew derketine û li kolanên teng ên Pera û li ser Rue du Pera ya fireh geriyane. Bi tenê, bêdeng û bêyî qîreqîra şênîyan. Bi rêberî û hevaltiya seg û pisîgên kolanên. Ji vê gera sibê pê ve, ew her li odê mane. Di nav cîhan de, tazî, peregende, bi kel û coş. Bêyî gotinên zêde.

Celadet, kêlîkekê, li Cananê dinihêre. Paşê ew xwe dirêjî ser masa biçûk a kêleka textê razanê dike, şûşa şaraba spî ya taybetî ya Pera Palasê werdigire û jê çend dilopan bera piyana xwe dide û wê vedixwe. Tahmeke tirşokî a xweş û hênîk devê wî tijî dike. Tahm di dev de, ew serê xwe datîne ser bahlîfê û bîskekê çavgirtî dimîne. Dinya niha çiqas sakîn û aram e! Ew çiqas xweş e! Mîna ko ew rojên şer berî niha bi sedan sal bûn. Ew niha ewçend dût, ewçend li pey mij û dûmanê, li pey perda xewn û xeyalan mane... Dinya çî ecêb e! Tahma tirşokî ya vê şarabê û ya xwînê çiqas ji hev cihê ne. Bîhna xwîdana vê odê û ya kozîkên şer çiqas ji hev dût in! Lê meriv van hemû tiştên ji hev pir cihê, li gora şert û mercan, qebûl dike û dijî. Bi qasî dinê, însan jî ecêb e.

Celadet dîsan xwe dirêjî masê dike û îcar ji serê cixareyekê ko bi pelekî taybetî ya fransîzî »la paix« pêçayî ye, digire û wê bi heste vêdixe. Celadet bi destê xwe yê çepê bahlîfa xwe dikişîne ber dîwêr, piştî xwe didiyê û hem cixara xwe dikişîne hem jî li Cananê û tîrêjên rengdayî yê li pey pencerê dinihêre. Pelên cixarê yê la paix, yanê yê aştîyê li van rojên

piştî şer û qiyametê tèn. Digel ko hêlekana nediyariyê hê jî dere û tê, dinya westiyayî îro aş bûye. Dengê top û tifingan hatiye birîn, ordî vekîşiyane kozikên xwe, dûmana barûdê bi esmanan nakeve, xwîn mîna lehiyê naherike, îro ji şînên ko hê jî dewam dikin pê ve, dengê nalîn û qîrînan hatiye birîn, ruhistîn ketiye xeweke sivik. Herkes sakîn, birîndar, westiyayî û aram, li xwe vegeyriyaye û birînen dil, beden û ruhê xwe dicebirîne. Celadetê ko bi pelê cixarê yê la paix cixara pêçayî dikişîne, li Stembolê, mal û malbata xwe, yar û dostên xwe, li evîn û evîndarên xwe vegeyriyaye.

Gava ew hê di nav seqem û berfên sar û refên germ ên şer de bû, hê hingê, wî xeyala Stembol, Pera Palasa navdar, roj û şevên germ û nerm ên Pera Palasê kiribûn. Hê hingê wî soz dabû xwe, eger ew sax û silamet ji şer, sar, serma û pûka Qafqasê xelas bûya, wî dê, çend roj li ser hev, bêyî ko derkeve, tevî evîndara xwe, li Pera Palasê derbas bikira. Mirinê, şert û mercên kambax ên şer soz û qewlên weha xweş pê dabûn dayin. Wî niha, bi coş û daxwaz, qewlê xwe bi cîh danî.

Digel ko Pera Palas niha hertim tijî bû û bi taybetî serokên hêzên dagîrker ên Stembolê li wir bi cîh bûbûn, wî odeyeke xweşik ko ber bi aliyê zeryayê bû, ji bo sê roj û şevan, veqetandibû, Canan jî wergirtibû û hatibû.

Herê, Pera Palas... ev avahiya spehî ko berî min bi salekê hatibû dinê û ji bo rêwiyên ewrûpayî ko bi Orient-Expresê dihatin Stembolê amade bûbû, navenda Rojava û Rojhelatê bû. Hemû »kor-diplomatique« welatên Ewrûpayê li wir bûn. Paşa, kumandar, wezîr û sadrazamên welatê Osmanî li wir bûn. Karên dewletan û çerxa felekê li wir digeriya. Qedera gel û miletan li wir dihate pê. Xwarin û vexwarinên herî xweş li wir bûn. Meyên »Medoc Superior, Hochheimer, Chianti« û şampanyayên »Cordon Vert, Veuve Clicquot« li wir bûn. Musîka Osmanî ya yekta û balo, dans û valsên bêhempa yên ewrûpî li wir bûn. Asansora yekemîn a bi elektrîk li wir bû. Bergeha xweştirîn a Boğaziçiyê, bi gotina ewrûpayîyan Bosporê, li wir bû...

Hevrê û rêberê min ê evîn û evîndariyê Ovidius li derekî jî weha gotibû; »Meriv gurên hev in...« Di wan rojên tarî yên nêçîra Ruhistîn de, ez gelek caran li vê gotinê fikirîm. Meriv, bi rastî, gurên hev bûn, mîna guran diketin gewriya hev û cîh li hev dikirin gola xwînê. Hê hingê, ez li Pera'yê, cîhê gurên mezin difikirîm. Hem ji bo qesta felekê hem ji bo fahmkirina çerxa dinê û şerê guran.

Lê, wê roja ko tu niha bi kurtî behs dikî, ez li gotineke din a Ovidius difikirîm; »Evin bi jîna şervanekî dişibe, ew ne karê tirsokan e.« Jîn bi xwe, ger di şer de, ger di aştî de, şer bû, jê re şervanî diviya. Bi tirsokî û dudilî jîn nedibû jîn...

Canan, tazî, li kêleka pencerê sekiniye û li dever dinihêre. Celadet jî li wê. Ew wê ji kêlekê dibîne. Canan hinekî din xwe xwar dike. Şeq û hêtên wê yên spî û zirav hinekî din vedibin. Canan mîna sitûneke romî lihevhatî, mîna Afrodîteke jîndar spehî ye. Tîrêj zerahiyeke vekirî didin bedena wê ya ciwan. Pûrtên bedenê rengîn dixuyin. Porê wê ji mil û stû ber bi jêr dibe. Memik, bi gotina stranên kurdî, mîna purtaqalê, tijî û rakêşiyane. Navpişt, xêzeke xwar dikişîne û heta ber gurmikê tê. Gurmik, mîna kevaneke vekîşiyayî, mîna îspata gotinên Ovidius, bi hemû bedewiya xwe, li hêviya dest û tiliyan e. Gurmik, mîna navenda cîhanê, li wir, li ber pencerê ye. Ewçend ji Celadet dûr, ewçend li Celadet nêzik!..

Piştî ko Celadet cixara xwe di xwelîdanka li ser masê de vedimirîne, ew radibe û dere nik Cananê. Ew wê, bédeng, ji paş ve, hembêz dike. Boğaziçi, yanê zerya, bi rengê xwe yê keskeşîn li ber wan e. Li milê din ê Boğaziçi'yê, li aliyê Anatoliyê, warên Celadet û Cananê dixuyin. Ji kêlekê ve jî, saraya kevnare ya sultanên Osmanî Topkapı, li ser gir û di nav hêşinahîyeke boş de, dixuye. Li ser avê, keştiyeke dirêj û mezin, hêdî hêdî, ber bi aliyê jor, Zerya Reş, dere. Tîrêj li ser avê diçirûskin. Dinya di nav rengên vekirî de, çikvekirî ye.

Stembol, bi hemû xweşî û bedewiya xwe, li ber lingên wan e. Stembol, bajarê xwediyê ewr û esmanên şîn û av û behrên şîn; bajarê xwediyê mizgeft, dêr û sînogogên bedew û rengîn ên herî xweş; xwediyê ziman, ol û çandên dewlemend û cihê; xwediyê keleh, birc û sûrên bilind, dirêj û bédawîn; xwediyê qesr û qonax, saray û koşkên medeniyetên cihê; xwediyê kuçe û kolanên teng, minarên bilind, sûk û bazarên gemarî, xan û hemamên tarî; xwediyê çayxane û meyxaanên germ, esrar û heşîşxanên dûmantijî; xwediyê mal û kerxaanên kufikî, medrese û kitabxanên zîvhêlî û neqîşandî; xwediyê tava germ, tîrêjên sor, heyva ron û stêrikên çirûsî... Celadet li Stembolê dinihêre.

– Canan, mon chérie, li Stembolê binihêre, Celadet dibêje, bêtî ko xwe bilivîne û destên xwe jê bikişîne. Li îspata jînê binihêre. Di nav sînga şer de, ez her li vî bajarê ko gelekî bi min û qedera min dişibe, ko huwiyeta wî jî bi huwiyeta min dimîne, difikirîm. Ez welê bawer bûm ko min ew

dinasî, min her alî, tişt û milê wî keşf kiribûn. Lê ez dibînim ko ez hê jî wî nas nakim, min hê jî ew baş keşf nekiriye. Min, piştî şer, hîn çêtir fahm kir ko ez nikarim bêyî Stembolê bijîm. Ev ne mumkin e. Stembol bajarê min e, qedera min e, ez im...

3 – Dewleta Osmanî nikare bêyî Stembolê bijî, Mewlanzade Rifat Beg dibêje. Ev ne mumkin e, Stembol bajarê me osmaniyan e, ew em in... Lê, binihêrin ka ew îro ketiye çi halî...

Mewlanzade Rifat Beg, rojnamevanê liberal ê navdar ê hemû welatê Osmanî, dostê Bedirxaniyan, muxalifê desthilatî û zordestiya rejîma Ittihatçıyan, li Cağaloğluyê, li buroya rojnameya xwe »Serbestî«, tevî çend dostên xwe, rûniştîye û ji wan re, bi dengê ecizbûyî, bi tirkî, behsa rewşa dawîn a Stembolê dike. Celadet jî li wir, li wan guhdarî dike.

Oda ko ew tê de rûniştine, biçûk e. Mewlanzade Rifat Beg li pey maseyeke dirêj a kevn, di destan de pênûsek, Celadet û yên din li pêş masê, li ser kursiyên çermîn rûniştine. Serê masê tijî kaxiz, kitab, rojname û kovar in. Ode tijî dixan e. Herkes cixare dikişîne. Esebiyeteke êşkere dixuye.

– Belê, mutareka Mondrosê çêbû, lê ev halê îro, ne tu hal e. Diyên ko lawên xwe, jinên ko mêrên xwe li eniyên şer şehîd dane, îro, ji bo nanekî sed dîrhemî ko jixwe nayê xwarin, bi saetan, di serma û pûkê de, li dorê disekin. Hê jî, hebûn û zexîrên xelkê, bi navê »teklîf-î harb« ji destê wan, bi darê zorê tên standin. Hê jî xelkê reben û bêçare di bin nîrê cendirme û polîsan de dinale. Hebûn, zexîre û tiştên ko ji xelkê tên standin, di nav zabitan de winda dibe. Ew mîna malên bavê xwe wan dixwin... Herçî dewlet e, îflas kiriye. Pereyên ko di dema Sultan Evdilhemîd de derketibûn, îro xelas bûne. Di dema şer de sedûpêncî milyon lîrayên kaxiz derkete piyasê, lê bêyî buhayê wan ê zêr... Ez çi bibêjim, pere nîn e, îdare nîn e, hukim nîn e, gerandina karê dewlet û welêt nîn e, yekitî û yekbûn nîn e, azadî û serbestî nîn e, demokrasî û însaniyet nîn e û Stembol jî, dilê welêt, mêjiyê dewletê, ji dest çûye. Hêzên çekdar ên dewletên serketî, bi quwetên xwe Stembol îşxal kirine...

Çaxa ew dipeyive, rîha wî ya dirêj û simbêlên wî yên badayî, ber bi jor û jêr, dilivin. Ew berçavikên xwe yên zirav ji çavên xwe derdixe, wan datîne ser masê, yek bi yek li dostên xwe dinihêre û paşê çavên xwe li ser Celadet radiwestîne.

– Celadet Bey, îro, rojnamevanê me yê herî baş, herî xurt e, ew dibêje.

Wî do bendek nivîsî û anî, lê guhdarî bikin ka ew di derekî bendê de çî dibêje.

Ew dîsan berçavikên xwe dibe çavên xwe, ji nav tomara kaxizan çend rûpelan werdigire, rûpel bi rûpel li wan dinihêre, li derekî radiweste û dest bi xwendinê dike;

»Kendileri kürklere büründüler, milletin derisini soydular. Kasalarına altın doldurdular, bizim ceplerimize kağıt tıktılar...«

Bi vî terhî, ew demeke dirêj beşina ji benda Celadet ji wan re dixwîne.

Ew rêzên pêşîn ko Mewlânzade Rifat Beg, bi tirkîya xwe ya gelekî xweş, xwendibûn, ne rêzên min bi xwe bûn. Min ew ji nivîskarekî tirk wergirtibûn. Wî nivîskarî li dijî curumkarên şer Ittihatçıyan benedê gelekî xweş nivîsibû û min jî çend rêz ji benda wî wergirtibûn... Mewlânzade Rifat Beg, her mîna ko te got, rojnamevan û siyasetvanekî hêja û navdar bû. Merivekî liberal, bi serbestî û azadiyê, heq û hiqûqê bawer bû. Ew gelekî dostê malbata me û bavê min bû. Piştî derketina me, li welatên xerîbiyê jî, em bi hev re bûn. Me bi hev re kar û şîxul gerandin, bi hev re derd û keserên welatê xerîbiyê kişandin. Û gava wî di destpêka salên 1930-an de, li Helebê wefat kir, bila yeqîna te ji Xwedê hebe, ew di nav bêkesî, neçarî, belengazî û rebeniyeke ewçend zîz de wefat kir ko ez bi salan pê êşiyam, dilê min pê şewitî. Ew alîm û ronakbîrê ewçend hêja û navdar di bin perda reş a bêkesî, nenasî û tenêtiyê de serê xwe danî axa rehmetê. Haya kesî jê nebû, şîneke layiqî wî çênebû, civateke hêjayî wî nehate gerandin, mîna gelek zane û ronakbîrên me, ew ji bîr bû û çû. Mêr dimirin, li pey wan nav diman, lê li pey Mewlânzade Rifat Beg ne nav, ne şan, ne şop, tu tişt nema...

Ez vegeriyabûm Stembola tev li hev. Rojên şer li pey mabû, lê şerekî nû dest pê kiribû. Min kar, şîxul, mal, dezgeh, pêwendî, hedef û armanc di-vîyan. Min ê çî bikira, berê xwe bida ku? Kurdan gotibû; teyr baş e, bi refê xwe re. Ez ê bibûma hevalê kîjan rêz û refan? Min xwendin û nivîsîn, ilîm û îrfan, rojname û kovar hîlbijartin. Min da ser vê riyê. Ez nikaribûm bibûma paşa, zabîr, tucar, dûkandar, karmend, hembal, berdevk, peyayê malê û xemxwure karên rojane. Ev kar û tişt li min nedihatîn. Ne bala min li ser wan bû û ne jî wan heyecanek dida jîna min... Lê nivîskarî, rojnamevanî, kar û dozên mezin, hedef û armancên bilind û pîroz heyecaneke bêpayan didan min. Ez, yan jî ez bira, mam û merivanên xwe jî bihesibînim û bibêjim em, bi bîr û dîtînen Roussaou, Dîderot, Voltaire û feylesof û

nivîskarên din ên şoreşên Fransayê, bi şîrên Ehmedê Xanî û Omer Xeyam û bi ders, tecrube û serpêhatiyên Mîr Bedirxan perwerde bûbûn. Ma me qîma xwe bi karên rojane dianî? Min refê xwe hilbijart... Hingî du mecmua hebûn ko li ber dilê me hemûyan pir ezîz bûn; Içtîhad a Abdullah Cewdet Beg û Serbestî ya Mewlanzade Rifat Beg. Gava min daxwaza xwe ya xebatê, li cihê Serbestî, ji Mewlanzade Rifat Beg re got, wî berçavikên xwe derxistin, ez hembêz kirim, »mükemmel, mükemmel« got û ez li aliyê din ê buroyê, li ber maseyeke biçûk dam rûniştin. Bi vî awayî, min dest bi xebata rojnamevaniyê kir.

Serbestî, ji bo min, bû xwendegeheke bêpayan. Ew odeyên teng, tarî, sar û kevn ên Cağaloğluyê bûn kahniya ronahî û zanînê, bûn warê bikaranîna ziman û hînbûna nivîsînê. Ez qayide û prensîbên rojnamevanî û rojnamegeriyê, hîmên ehlaqê wan, şêwe û awayê xebatê, çeşn û ûslîbên cihê yên nivîsînê, li wir hîn bûm. Li wir, ez bêtir ketim nav fikir û baweriyên azad û serbest, min ferq xistin navbera xwe û her celeb fikrên zordest... Rojnamevanî, herwekî nivîskariyê, huner û hunermendî ye. Meriv divê bi hunera wê bizanibe. Meriv divê bi zimanê gotinên bêziman bizanibe, zimanekî jîndar bide wan, wan bi xwîn û goşt, reh û hestî bikemilîne, bala xwendevan bikişîne, wî zimanê lêkirî bi xwendevanan bigihîne, bikaribe kêr û kurt binivîse, di navbera yên girîng û yên negirîng de, yên girîng û pêwîst hilbijêre, kalîte û hêjahiyê bîne pê, êrîşker nebe, xwe ji neheqîyan bide alî, nebe sebebê şer, bihtengî û xirabîyan, rojnamê ne ji bo hesûdî, zikreşî, paşgotinî, xirabî, xirecir, xirakirin û îspata cehaletê, lê ji bervajiyê, ji bo perwerdekirin, pêşxistin û çêyiya meriv, gel, netewe û welat, bilindkirina qada agahî û zanînê, pêkanîna awayekî baş û biratî, samîmîyet û afirînê biweşîne. Dergaha Serbestî-yê ev qayide û yên mîna van ên rojnamevaniyê hînî min kirin. Di wan rojên nanezik, nexweş ên yan pir sar, yan pir germ de, ruh û mêjiyê min bi tecrubên nû dewlemend bûn.

Serbestî rê li min vekir ko ez bikaribim rojname û kovarên ko min paşê, li welatên dûr û xerîb derxistin, biweşînim. Eger ew tecrubên rojên Stembolê nebûna, ne Hawar û kitabên wê ne ji Ronahî derdiketin. Ez ne bawer im ko ew ê bikaribûna derketina...

Piştî ko Mewlanzade Rifat Beg xwendina xwe temam dike, ew dişan berçavikên xwe derdixe û ji dostên xwe dipirse,

– Azizim, aynen böyle değil mi? Celadet Bey-in hal ve ahwal ile ilgili söyledikleri doğru değil mi?

4 – Azizim, aynen böyle degil mi? Emin Alî Bey-in hal ve ahwal ile ilgili söyledikleri dogru degil mi?

Kurdên bijarte yê Stembolê li cîhê Kürt Teali Cemiyetî, li salona fireh a Behçet Paşa Konaği rûniştine û li gotara Emîn Alî Begê Bedirxanî guhdarî dikin. Gotar li ser hal û hewalê welatê osmanî û rewşa kurdan e.

Salon tijî ye. Zane, rêber, serek, paşa, zabit, dîplomat, alîm, nivîskar, rojnamevan, mîr, serekeşîr, axa, şêx û gelek kesên din ên ji cîh, war û meslegên cîhê yê kurd li wir civiyane. Kurdan li Stembolê rêxistineke nû ya siyasî ava kirine; Kürt Teâlî Cemiyeti. Hemû kurd tê de ne û heye ko cara yekemîn kurdan, li wir, xwe dane hev. Serekê Cemiyetê Seyid Evdilqadir e, kurê serekê mezin ê kurdan Ubeydullah Nehrî ko rêberiya serhildaneke mezin a kurdan kiribû. Serekê duwemîn ê cemiyetê bavê Celadet, Emîn Alî Beg e, kurê serekê mezin ê kurdan Mîr Bedirxan ko rêberiya serhildana mezin a kurdan a 1846-an kiribû. Heyeta wan a îdarî jî, ji navên mezin û qedirgir ên kurdan hatiye pê.

Kurd li Stembolê gihîştine hev da ko bi doz û dawa kurd û welatê kurdan rabin, da ko di van rojên nezelal ên avakirina dûzana nû de, ji bo kurdan jî, çare û rê bibînin. Ew bi coş û heyecan ketine nav xebatê, civîn û civatan li dar dixînin, kaxiz û belavokan dinivîsin, heyet û merivan dişînin welêt û nik serekên dewletên biserketî yê li Stembolê, liq û komeleyên xwe li welêt ava dikin, rojname û kovar diweşînin... Têkçûna dewleta Osmanî, li milekî, ew xemgîr kirine, li milekî jî, hêviyên nû dane wan da ko ew bikaribin ji bo welatê xwe hin heq û hiqûqan bi dest xînin. Cemiyetê, avabûn û xebatên wê, çirûskeke nû ya ronahiyê vêxistiye.

– Aziz dostlar, Emîn Alî Beg dibêje û ji cîhê ko maye, xeberdana xwe, bi tirkî, didomîne. Gotinên ko em dibêjin, dikarin rast bin. Ev ne girîng e. Ya girîng ew e ko em ê, li gora van gotinên rast, çi bikin... Em divê li ser vê yekê li hev bikin. Hê jî dewletek, hikumeteke Osmanî heye. Lê belê, hemû hikum û desthilatî di destê çar dewletan de ne; Amerîka, Ingîlistan, Franse û Îtalî. Eger me dil heye, em, li gora gotinên xwe, bi ser kevin, hingî, bi bawerîya min, em divê pêwendîyeke gelekî xurt bi van dewletan re binin pê. Yek ev. Ya duwemîn jî, ev dewlet kar û şixulên xwe, li gora prensîbên President Wilson, bi rê dixin. Ev prensîb li hal û hewalê me, li rewşa welatê me tî. Em jî divê, kar û şixulên xwe, li gora van prensîbên pir esasî û pir girîng, bi rê xînin...

Welê dixuye ko ev halê mirov û mirovahiyê ye; gava tiştêkî li ber çavê mirovan dibe û diqewime, mirov baş bala xwe nadiyê, wî baş nabîne. Paşê, piştî bûyerê, mirov wî çêtir dibîne, paşê qîmet û giringiya wê fahm dike. Lê hingî jî, mirov nikare, wî tiştî, digel her kitekitê, ji nû ve, eynî mîna berê, bibêje yan jî binivîse. Herwekî xewnan... her çawan ko mirov nikare xewnan, eynî mîna wan bi xwe, ji nû ve, bîne zimên, bûyerên bihurî jî, ji nû ve, mîna xwe venagerin. Mirov lê zêde dike, li gora rewşa xwe ya roja vegotin û salixdanê, bi alîkariya bîr û xeyalan, wî li hev tîne û »çêdike.« Herwekî ko tu niha wan li hev tinî û çêdikî.

Ew roj û ew civîn niha baş tê bîra min. Lê gotinên bavê min baş nayên bîra min. Hingî bala min, ji gotara bavê min zêdetir li ser awirê guhdaran bû. Min bêtir li tesîra gotara bavê xwe dinihêrî. Herkes li wir bû; Seyid Evdîlqadir, Abdillâh Cewdet, mamên min, birayê min Kamuran, Fuad û Hemdî Paşa, Şukrî Babanzade û gelek kesên din ên bijarte yên civata kurdî. Di nav guhdaran de, gelek hevalên min ên pêşerojê, hevriyên min ên qederê jî hebûn; Dr. Şukrî Mihemed, Memduh Selîm, Hemzeyê Mukisî, Mewlânzade Rifat... Hemû li wir rûniştibûn, bêyî ko haya wan ji bûyerên kambax ên rojên bê, mirin, sêdar û sirgûnê hebe...

Gotina te ye, di wan rojan de, »qayide û prensîbên Wilson« ji devê kurdan nediketin. Bi dû şer re, serekê Dewletên Yekgirtî yê Amerîkayê Thomas Woodrow Wilson, ji bo çareserkirina mesele û gelsên piştî şer prensîbine gelekî hêja û demokrat îlan kirin. Li gora wan prensîban, kurd jî dikaribûn bibin xwedan der û dewlet. Ew prensîb, bi gotina bavê min, gelekî li rewşa kurdan dihatin. Loma jî kurd, bi hemû hebûna xwe, li wan xwedî derdiketin û behsa wan dikirin.

Hingî rêber û pêşewayên cemiyetê kovarek jî, bi navê »Jîn« diweşandin. Dostên min Memduh Selîm Beg û Hemze Begê Mukisî gerînendeyên kovarê bûn. Mixabin, min wext nebû tê de binivîsa, lê birayê min ê biçûk Kamo ko êdî jê re digotin Kamuran Beg, tê de, bi pênûsa xwe ya pir delal, dinivîsî. Hem Kamo hem jî biraderên din, di Jînê de, gelek bendên hêja û balkêş li ser Prensîbên Wilson nivîsîn. Benda Kamo niha ji wan rojan çêtir tê bîra min. Hingî bala min baş ne lê bû, lê niha kitekit jî tên bîra min. Rojekê, danê êvarê, li malê, li bexçê, ez li kêleka birê rûniştibûm, Şehrîbana nazik û hertim alîgir ko min, mixabin, êdî mîna berê nikaribû hertim bidîta, çayeke bi dem çêkiribû û jê qedehek dabû min û min kitabek li ser wezîr-i azamên Osmanî ko bi destê sultanên Osmanî hatibûn kuştin, dixwend. Nivîskarê wê niha nayê bîra min, lê kitabê li ser mêjiyê kargeran-

dina Dewleta Osmanî gelek tiştên balkêş digotin. Sorahiya çayê, rengê ta-
va danê êvarê û xwîna ko ji nav rûpelan diherikî, li hev dihatin. Lê benda
Kamo, yanê Kamuran Beg, ew aheng xira kir. Hingî ew bi heyecan ji hundir
hat û kaxizên destê xwe rêberî min kirin. »Mûthîş bîr makale yazdim«, wî
got. Min bi ken lê nihêrî. Wî nû simbêl berdabûn. Simbêlên wî yê zirav lê
hatibûn. »Simbêl li te hatiye«, min jê re, bi ken, got. »Li vê bendê binihêre,
lê binihêre...« wî bi israr got. Min kitaba destê xwe danî ser masê û bi lez, li
benda Kamo nihêrî. Navê benda wî »Kûrdistan İçin« bû. Wî di nivîsara
xwe de qala serbestî û azadiya kurdan dikir û li derekê jî, mîna niha tê bîra
min, wî behsa hêjahiya 14 qayideyên Wîlson dikir. Wî bendek ji bejn û um-
rê xwe mezintir nivîsibû. Bend bi zimanekî xweş, li ser mijarekî balkêş û bi
zanîneke kûr hatibû nivîsîn. Lê ji bo ko ez wî hêrs bikim, min jê re got; »Tu
vê bendê bigire û bavê nav vê bîrê... ew ne tişteki ye...« Lê Kamo dûrbîn bû,
wî benda xwe navê bîrê, bêdeng, ew wergirt û çû. Benda wî di Jin-ê de
weşiya.

Bavê min rast digot, huner ne gotina tiştên rast e. Huner ew e ko mirov
bikaribe tiştên rast çêke jî. Prensîbên Wîlson ko ji devê kurdan nediketin,
rast bûn, hêvî û hedef bûn. Lê kurdan nikaribûn ew bi cîh bianiyana, ew
ketin hev û li pey xelkên din man...

Emîn Alî Beg bi destê xwe yê rastê riya xwe mist dide, li guhdaran dini-
hêre. Tiştên ko ew bibêje, hê jî, pir in. Lê ew dil dike, hevalên wî jî
bi peyivin û ew bi hev re li çareyan bigerin.

– Aziz Dostlar, ew dibêje, eger we îzin hebe, ez ê rûnim. Ez westiyam.
Û ez dixwazim, hûn jî bîr û reyên xwe bibêjin.

Bêyî ko ew li hêviya bersiva wan bisekine, ew bi hêdîka li ser kursiye
kêleka masê rûdine. Bedena wî ya giran û fireh kursî dadigire. Ew ji berî-
ka xwe ya hundir a çakêt destmalekê derdixe û pê eniya xwe pak dike.

5 Emîn Alî Beg destmalekê ji bêrîka xwe ya hundir a çakêt derdixe û
pê eniya xwe pak dike. Ew westiyaye. Di nav van çend salên dawîn
ên dijwar û kesertijî de, ew ketiye û kal bûye. Tevî ko ew hê jî baş li
xwe dinihêre, dixwe, vedixwe û li xwe dike, ew gelekî qelew bûye, bede-
na wî gelekî giran bûye.

– Welê dixuye, kalîtî êdî zora min dibe, ew, bi ken, ji civatê re dibêje.
Em çawan bikin, halê dinyayê ye... Lê tirs min ew tirs e ko ez nikaribim
herim welatê bav û kalan û ez serbestî û azadiya axa bav û kalan nebîn-

im... çavvekirî, bi vê hesreta kambax, herim diyarê rehmetê...

Civat li ber van gotinan dikeve, ji kesî deng dernakeve. Ew, bêdeng, li hev dinihêrin. Haya wan ji zehmetî û aloziyên li ber kurdan heye. Kurd ne dewlet in, nebûne dewlet û tu dewlet jî, bi dil û can, xwe nade ber doza kurdan. Yekîtiya wan nîn e, şîûra yekîti û yekbûnê dûrî wan e. Welatê wan ê westiyayî, ji ber pêlên şer, li ber lingan çûye, bûye kavil û ji hev ketiye. Lê tevî van, kesên vê civatê û rêberên din ê kurdan, her, dixebitin, dilebitin û dilezînin da ko tişteki bi dest xin, şertên jiyaneke aza û hêja bînin pê. Jiyanekê aza û hêja... lê çawan, çawan?..

Civat, mîna her carê, li mala Emîn Alî Beg geriyaye. Bedirxanî li salona malê civiyane. Emîn Beg, birayên wî Evdilrehman, Mihemed Elî, Mirad, Xelîl, xwişkên wî Nazlî, Adeviye, Edîbe, Belkis, herdu lawên wî Celadet û Kamuran hatine civînê. Bedirxanî, jin û mîrên wan ên tem-sîlkar, heftê carekê li mala Emîn Beg, ji bo kar û şixulên malbatê, dicivin. Malbata ko xwe mîrên kurdan û rêberên welatê kurdan dihesibîne, pir fireh û mezin bûye, hejmar gihîştîye hezaran. Niha ew ne bi tenê li aliyê Kadiköyê, lê li herdu milên Stembolê belav bûne. Barên malbatê pirtir, karên welêt girantir, nîrê bindestiyê dijwartir, daxwaza azadiyê kûrtir bûye. Kurd xwe li navê Xwedê, li navê wan digirin û tên nik wan. Ew jî xwe li prensîbên Wîlson digirin û geh derin nik niwênerên dewletên serketî geh nik karbidestên dewleta Osmanî ya bêquwet. Endamên malbatê, nemaze endamên vê civatê her li civînan in. Rojên wan bi civîn, hevûdudîtî, çûyin, hatin, nivîsîn û peyivînê derbas dibin.

Emîn Beg, çavên wî li ser civatê, tiliyên herdu destên xwe derbasî hev dike û destên xwe datîne ser zikê xwe û dibêje,

– Eger em kurd di vê geremolê de nikaribin xwe bi derekî bigihînin, hema ji niha ve, ez ji we re bibêjim, sibê dê dereng be, pir dereng be.

Navê wî niha nayê bîra min, lê nivîskarekî gotibû; armanc û hedefên mezin û bilind, her gav li pey perdeyekê ne. Tu bîr bi wan dibî, tu wan xeyal dikî, tu dizanî ko ew hene. Tu ji bo wan jî dixebitî, her tiştî dikî. Lê belê, ew li pey perdê ne. Te ew nedîtine, tu wan nabînî û tu nizanî ka tu dê wan bibînî. Armanc û hedefên kurdan jî, hinekî, weha bûn. Kesî ew nedinasîn, nedîtibûn, nejiyabûn. Mîrê dawîn ê kurdan ko li ser axa xwe, hinekî, serbest jiyabû, bapîrê min Mîr Bedirxan bû. Ew jî di salên 1830-40-an de bû. Ji wan rojan û pê ve, kurd di bin perda bindestiyê de jiyabûn û armanc û hedefên wan li wî aliyê perdê mabûn. Ew kesên ko piştî şer, em jî tê de,

xwe bi armanc û hedefên pêroz girtibûn, hemû, zarokên bindestiyê, neviyên menfa û xerîbiyê bûn.

Em, ew kesên ko beşdarî wan civînan dibûn jî, zarokên xerîbiyê bûn. Lê digel her tiştî, me dil dikir xwe bigihanda vî aliyê din ê perdê. Ew civîn... ax ew civîn... min gelekî ji wan hez dikir. Tu ji wan re dibêjî »civîn.« Me ew bi »içtîma« bi nav dikirin. Her hefte, her roja îniyê, içtîma me hebû. Bavê min serekê içtimayê em jî aza bûn. Piraniya caran, min zabitên içtimayê dinivîsîn, carina jî Kamo, yan bavê min. Roja îniyê, bi gotina hingî badê zewal, yanê piştî nivro, em li mala me dicivîyan. Içtîma saetek, du saetan dewam dikir û li dora saet pêncê danê êvarê diqediya. Paşê jî xwarina êvarê û şîv bû. Diya min, Şehrîban, xwînga min, metên min, eger hebûna jinên mêvanan, wê rojê li mitbaxê bûn. Wê rojê bihnên xweş ji mitbaxa me difûrîn, hemû Kiziltoprak bi bihnên xweş ên xwarinên taybetî yên Botanê mest dibû. Rojekê bihna kutilkê sefayîh, mêlaka qelandî, merge û savarê, rojêke din jî bihna kipe, serûpê, dîzik û birincê ji malê difûriya.

În roja bihnvedanê bû, rojêke mubarek û xweş bû. Bi xêra içtimayan, em jî dicivîyan ser hev. Rojek, du rojan berî içtimayê, Şehrîban, Mezo, Hîkmet, Safter bi hev re dadiketin bazarên Kadiköyê û haziriyên roja îne dikin. Li malê hew zarok mabûn, em hemû mezin bûbûn û karên malê êdî bi destê Şehrîbana delal û xweha me ya dengxweş dihate gerandin. Safter, Hîkmet û heta radeyekê jî Tewfîk alîkariya wan dikirin. Diya min jî, mîna bavê min, êdî ketibû, pîr bûbû. Kekê me Sureya li Misirê, Kahîrê, serekiya tevgera kur-dî dikir. Wî jî, ji wir, dixwest xwe bi wî aliyê din ê perdê bigihîne...

Gava dinya xweş bû, sîfira mezin li bexçê, li kêleka bîrê, dihate raxistin, di rojên sar de, li mitbaxê. Bi germahî û evîneke bêpayan em li ser sîfrê rûdiniştin, piştî şîvê jî, heta derengê şevê, sohbetên germ, peregende, li salon, mitbax û kitabxanê geş dibûn. Sohbetên min bêtir bi dotmama min Saadetê re bûn. Saadeta çavxezal, gerdendirêj û gelekî bedew û têgihîştî ko heta niha ne te ne jî min qal kirê, di nav malbatê de hevala min a herî nêzik bû. Ew, bi umir, çend salan ji min mezintir bû û min jê re digot »abla.« Saadet Aba dosta min, hevriya sirên jîna min bû. Gava me wext dibû, em, carina, bi hev re, derdiketin girên Çamlîca û Üsküdarê, nav dar û dehlan, gerê... Di rojên içtimayan de, ew jî, her dihat malê û alîkariya me dikir.

Em zarok û neviyên Mîr Bedirxan, di wan rojan de, li hember hev nerm û kîbar, germ û ziravbîhîstiyar bûn. Mîna ko me bîr bi rojên bê yên xedar biribû û me fahm kiribû ko malbata me, yekîtiya me, dê belav be, em ê ji hev bikevin û her yek bi derekî de herin. Ew rojên me, mîna germahiya

– Heke bi dilê we be, Kamuran, pê nûs di destan de, dibêje, ez notayeke din li ser mafên me Bedirxanpaşazadeyan û kurdan ji sefirên Amerîka, Fransa, Îtalya û Ingilîtanê re binivîsim?

– Erê, çima na, ma çi zirara me tê de heye? Evdirehman Beg dibêje. Lê em nusxeyek ji notayê ji Sureya Beg, Misir Îstîklâl Komîtesê re jî bişînin.

Ew, bi dengdanê, pêşniyara Kamuran dipejirînin. Kamuran vê biryarê jî, bi destnivîsa xwe ya xweş, di deftera ber xwe de dinivîse. Ew hê biryarê dinivîse, ji der, ber derî, dengê diya wî tê;

– Me sifre li bexçê raxistiye, kerem bikin.

6 – Me sifre li ber kon raxistiye, kerem bikin. Celadet, Kamuran, Ekrem Begê Cemîlpaşa, Ebdilrehîm Efendî, Yakup Paşa, Major Noel û çend kesên din radibin û ber bi kon derin. Dinya hê ronî ye, bi tenê yek-du stêrk li aliyê rojhilat, bi nermahî, diçûrisin. Komik, Yakup Paşa li pêşî, yên din li pey wî, hêdî hêdî, ber bi konê reş dere.

Celadet, Kamuran, Ekrem Begê Cemîlpaşa, Ebdilrehîm Efendî û Major Noel mêvanên Yakup Paşa ne. Yakup Paşa ko umrê wî li dora 30-35-an e û nû zewiciye, serekê eşîra Atmîyan e. Sifreyeke dirêj, li ser mehfûrên kurdî yên koçeran, li ber konekî reş ê kurdî hatiye raxistin. Sifre têra xwe dirêj e. Bi qasî bîst kesî li dora sifrê li pê, li hêviya Yakup Paşa û mêvanên wî ne. Ew, bi giramî silav li wan dîkin. Yakup Paşa û mêvanên wî jî silavên wan werdigirin û li wan vedigerînin.

– Kerem kin ser sifra koçer û eşîran, Yakup Paşa, bi kurdiya xwe ya zelal, dibêje û cîh nîşanî mêvanên xwe dide.

Mêvan, li kêleka hev, li ser kulav û doşekan rûdin. Piştî mêvanan, Yakup Paşa û yên din jî li dora sifrê rûdin. Kesên ko li ser sifrê rûniştine, ji sîhî zêdetir in. Ji sifrê bîhna goşt û savarê difûre. Li navend û herdu aliyên sifrê, sê sinîyên mezin û fireh hene. Sinî heta dêv bi savarê tijî ne û li ser savarê jî berxên birajî hene. Di navbera sinîyan de, bi qasî heft-heşt beroşên fireh, bi xwarin û şîvên cihê, hene. Di nav çend tawan de qelî, di nav çend tebaxên fireh de jî sewze û salate hene. Li ber her mêvanî jî tabexeke vala heye. Piştî rûniştina hemû mêvanan, çend kes radihêjin xizmetê. Yek goştê berxan lîme dike û li mêvanan belav dike, yekî din savarê belav dike, yek dew dixê tasên mêvanan, yekî din jî kêmaniyên sifrê temam dike.

– Eger kêmaniyên me hebin, li me megirin, Yakup Paşa dibêje, ev sifre ne hêjayî mêvanên mîna we ezîz e, gelekî bi lez bû.

– Min sifreyeke weha zengîn, rengîn û xweş li tu derî nedîtiye, Major Noel, bi kurdî, dibêje û tîka goştê destê xwe dibe devê xwe. Ev sifre bi rastî sifra kurdî ye, ev mêvanperwerî, bi rastî, ew mêvanperwerî ye ko min her dibihîst...

Ji sifrê hinekî bi dûr agirekî gur vêketiye û çend kes bi êzingan agir geş dikin. Ji agir hinekî dûr jî bîrek heye. Çend jin bi dewlê avê jê dikişînin. Koçerên eşîra Atmikan, zarok, jin, mêr, pîr û kal, li dor û navbera konan derin û tîn. Eşîra Atmikan, mîna her salê, îsal jî derketine zozanan. Ew zivistanan li deştê, havînan jî li zozanan in. Ew havînan tîn û konên xwe li dora vê bîrê vedigirin. Major Noel û hevalên wî, li ser riya xwe, îşev, bûne mêvanên wan. Kurdan hatina wan bihîstiye û dixwazin wan bibînin, bi wan re bipeyivin û bizanibin ka çi dê bi serê kurdan de were. Yakup Paşa ko nû jî zewiciye, çi ji destan tê, texsîr nake da ko kêfxweşî û mêvanperweriya xwe nîşan bide.

Ne bi tenê Yakup Paşa, em jî kêfxweş bûn. Ji kêfa me re payan nîn bû. Em li welatê bav û kalan, li ser axa kurdan bûn. Ew kurdên ko me li Stembolê, ewçend behs dikirin, li wir, li nik me, li ber çavên me bûn. Ew gera me ya Kurdistanê, bi serê xwe, bûyereke girîng a jîna min e. Tu bawer bike, heke min keys, wext û îmkan hebûna, min ê li ser wê gerê romanek binivîsa. Wê gerê ez nêzîkî welatê min kirim. Wê gerê ez ji welatê min bi dûr xistim. Belê, ev herdu jî bûn. Wê havînê, havîna rengîn a 1919-an, mohra xwe li jîna min xist, heta bi heta...

Bi dû xebat, daxwaz û tevgera fireh a neteweyî ya kurdan re ko ji Kürd Tealî Cemiyetî heta hemalên Stembolê, ji beg û tucarên Diyarbekirê heta gundiyan Botanê, ji elewiyên Dêrsimê heta soranên Suleymaniyê, bi awayekî peregende, tê de bûn, Ingilistan û hevalbêndên wan, hatibûn ser riya fikra mafên kurdan û êdî behsa war û welatekî ji bo kurdan dikirin. Ji bo wê fikrê wan dixwest heyetek, bi serokatiya Major E. M. Noel, ko bi kurtî me jê re digot, »mecir Nowîl«, bişandina welêt. Piştî ko ew bi Kürd Tealî Cemiyelî û bavê min re peyivîn, me biryar da ko ji kurdên Stembolê ez û Kamuran, ji Diyarbekirê jî Ekrem Begê Cemîlpaşa di heyetê de bin. Ez û Kamuran ji Stembolê ketin rê û 23'ê tirmehê em gihîştin Helebê. Major Noel ko bi herdu zaravayên kurdî, kurdiya jor û jêr, baş dizanibû û serê xwe gelekî bi doza kurdî diêşand, li wir, li otêlê, tevî kaxiz, pênûs û makîna

xwe ya fotografê, li hêviya me bû. »Hûn bi xêr hatin«, wî bi kurdiyeke têgi-hîştî got. »Vous êtes aussi bienvenu«, min jî, bi fransîzî jê re got. Ingilîziya min û Kamuran ne ewçend baş bû, loma me dil kir, em pê re bi fransîzî bipeyivin. Lê wî dil hebû bi kurdî bipeyiviya. »Ji bo min weha hîn çak e«, wî got. Piştî ko Ekrem Beg jî hat, em jî Helebê, ber bi aliyê welatê bav û kalan, ketin rê. Ez ê niha çawan behsa wan rojan bikim?.. Ez û Kamuran gelekî bi heyecan bûn. Coş û kela me, meraq û daxwaza dîtî û zanîna me bê payan bû.

Em ketibûn nav kurdan... heta 20'ê îlona 1919-an em di nav wan de man. Me axa û beg, peya û siwar, eşîr û koçer, deşt û zozan, bajar û gund, newal û gelî, dar û dehl, çem û çiyayên kurdan dîtî. Em di bin esmana ronî û bi silavên stêrk û heyva ronî ya welatê kurdan de razan. Di berbangên çikesor ên zozanan de, me xwirîniya xwe, bi xizmeta pîrejinên porspî û bêrîvanên xama, bi şîr, firo, to, mast, mastê kilanê, nivîşk, penêr, penêrê ter, helandî, sîrikê û pûngê kir. Tevî siwar û çekdarên eşîrên kurdan, em di dehl, newal û bihurana re derbas bûn û hilkişîyan çiya û zozanên serî li esmanan. Me bîhna xwe bi hawa paqij veda, rûyê xwe bi ava kahnîyên sar şuşt, kiras û goreyên xwe li ber devê çem û lehiyên zelal şuştin. Li ser hesp û mehinên kumêt, qemer û şînboz, geh bi rewan û loq, geh bi gurloq û çargavî, me xwe jî tixûbên eşîrekê gîhand tixûbên eşîreke din. Li ber konên reş ên bi mû risandî û li ser donzdeh sitûn û singan vedayî, em rûniştin û me li bergehên hêşîn û zer ên warên kurdan temaşe kir. Heta ber destê sibê, li ber agirên gur, me li dengbêj û stranbêjên navdar ên ko rêzên stranan mîna zêr, zîwer û lûlû li pey hev rêz dikirin, guhdarî kirin. Em bi dengên mirîşk û dîk, salûr û bilbil, teyr û kew, seg û tajî, mehin û cahniyan hişyar bûn. Li Malatyayê ko mamê me Xelîl Ramî Beg li wir mutesarîf bû, me, li mal û koşkên kurdan, axayên simbêlbadayî, şêxên rîdirêj û seyidên simbêlpalik dîtî. Zabit û eskerên tirk, bi çek û pûsat, li quntarên çiya û zinaran kemîn û dahfik danîn, derketin ser riya me, xwestin me, nemaze min û birayê min, bigirin, bikujin. Me rêwîtiyeke bi qasî du mehan, bi bîhn, hilm û tahma welatê kurdan, bi alozî û diwariyên welatê asê ko her roj, her deqe, li dora me bû, anî pê. Me hem dostî û mêvanperweriya bêpayan a kurdan dît, hem jî îxaneta wan a navdar... Paşê em, dîsan, vegeriyan Helebê û ji wir jî Stembolê...

Di rêwîtiya me de, me her çaran jî defter hebûn, mîna şagirtên mektebê, me çî bidîta dinivîsî. Min û Major Noel bi kurdî, Kamuran û Ekrem Beg bi tirkî dinivîsî. Belê, wî jî bi kurdî û ji min jî çêtir dinivîsî. Ji deftera min,

Kamuran û Ekrem Beg tu şop li pey neman, ew li derin, mîna gelek tiştên me yê din, winda bûn û çûn. (Bi tenê min, di salên 30-an de, li derekê, bi hênceta tiştêkî din, bi çend rêzan, di ser re, behsa wê gerê kir...) Lê Major Noel, dostê me, notên xwe yê gerê, bi dû re, sala 1922-an, li Basrayê, mîna kitab, bi inglîzî, weşand. Wî di kitaba xwe de behsa malbata me, bavê min, mamên min, min û Kamuran jî dîkir. Li ser min, wî weha dinivîsî; »assistant editor of newspaper Serbestî at Constantinople...« û weha, li gora bîr û reya xwe, didomand; »He suffers from the inevitable effects of long residence and training in Constantinople, but he has the making of a good man.« Wî gunehê xwe bi min dianî, lê bawer bû ko ez li ser rîyeke rast û baş bûm. Ez ê bibûma mirovekî rind û baş. Hîsên min, pêwendiyên min ên pîralî û rengîn, welatê min ê xewn û xeyalî, bajarê min ê ko ez tê de dijîyam... van bala wî nedikişandin. Wî li ser Kamuran jî weha digot; »Barrister at Constantinople. Knows no Kurmanji. Sensible quiet individual - has not so far come to the fore...« Ew bi Kamuran gelekî bawer bû, lê gava wî digot ko Kamuran bi kurdî nizane, ew ne rast bû. Kamuran bi kurdî dizanîbû, lê ne ewçend baş û xweş. Loma jî Kamuran, ji bo axaftinê, tirkî tercîh dîkir. Lê paşê, Kamuran bû yek ji pisporên herî mezin ên kurdî û şîir, bend, nivîsar û kitabên hêja û nemir bi kurdî nivîsîn.

Rêwîtiya me, gereke geş û balkêş ji xewn û xeyalan bû...

Pîştî xwarinê, sifre bi lez ji erdê radibe, doşek û bahlîfên nû, dîsan li ber kon, tîn raxistin û pêşiya kon ko mîna meydana biçûk e, vedibe. Niha wexta dîlan û govendê ye, dîlana êvarên ronî û govenda kurdî. Major Noel û Kamuran li milekî, Celadet, Ekrem Begê Cemîlpaşa û Evdîrehîm Efendî li milekî Yakup Paşa rûniştine. Yakup Paşa, simbêlbadaî, rûgeş, ji rewşê razî, milekî wî li ser bahlîfan, dest dike da ko govend bê gerandin.

Pêşî def û zirne tê. Bi qasî bîskeke, def û zirne lêdikevin, bi dû re komeke govendkêşan, jin û mêr, di milên hev de, bi dîlan û stran, ji pey agirê gur, hêdî hêdî, tîn ber kon, kêleka bîrê û bi aheng xwe dilivînin û dilîzin. Govend û stran pêşî nerm û giran in, lê pey di pey, ew geştir û pîhêtir dibin. Mêr û jin ên govendkêş ko hemû jî xort û ciwan in, di nav cil û bergên xwe yê taybetî yê koçeran de, mîna ko bi firê ketibin, mil bi mil, li dora bîrê govendê nedîtî û bêpayan digerînin. Bîr dibe navend, ro û govenkêş dibin stêrk, heyv û li dora wê çerx dibin, her çerx dibin.

– My God, my God, Major Noel dibêje, ez divê resmê vê bergeha ecêb

û nedîtî bikişînim. Eger we icaze hebe?

– Ma ew jî gotin bû? Yakup Paşa dibêje, icaze ya te ye, kerem bike.

– Na, te dît... jin û keç jî hene... ka heye ko hûn eciz bin.

– Na bavê min! Jinên me ne mîna jinên xelkê ne, tu resimên xwe bik-
işîne...

Major Noel flaşa xwe ya nû bi makînê ve dike, radibe ser piyan, ber bi
bîrê dere û dest bi kişandina fotografan dike.

FOTOGRAF 7: »Derketî; terka welatê xwe da û kete dinyayê xwedê rêberiya derketiyan bike!..«

1 Fotografa heftan a romana Bîra Qederê, meriv dikare bibêje, fotografa keserê ye. Yan jî, eger meriv bixwaze hinekî dûrbîn be û bikaribe xwe bigihîne »pey« fotografe, meriv dikare bibêje; fotografa heftemîn a Bîra Qederê destpêka riya kambax a keserê ye. Fotografa ko hinekî tarî ye û nîşana tarîtiyê ye, welê bi keser dixuye. Keser hatiye û ev wêna ko di kurte-demeke jîyanê de ew kurtedema kambax kiriye nemir û bi dû re jî ew kurte-dem kiriye fotografa vê romanê, bi her awayî, vegirtiye...

Keser, stirîhên jîyanê, stirîhên ko dora gulê rapêçane, hatiye û dora vê wênê rapêçaye...

Li ser kaxizê rîziyayî yê nemir lehengê vê romanê, yan jî kesê ko bûye sebeb a afirîna vê romanê, Celadet Alî Bedirxan dixuye. Di nav reşahiyeke tenik de, bi tenê ew dixuye. Wî destê xwe yê rastê daniye ber pencereyeke trênekê û li der dinîhêre. Di nav kompartîmaneke tîrêneke bênav û bênişan de, ew, hinekî stûxwar, li cîhana derve ko pencera trêne ew jê veqetandiye, dinîhêre. Foto ji aliyê kêlekê hatiye kişandin. Loma jî bi tenê aliyekî Celadet dixuyê. Kompartîman hinekî tarî ye, eger meriv kesê nexuyayî yê ko ev foto kişandiye nehesibîne, ji Celadet pê ve tu kesê din naxuyê. Aliyê din ê pencerê yê derve ronî ye. Reş û spî li kêleka hev in, bi tenê pencere wan ji hevûdu vediqetîne. Meriv dikare, bi zîmanekî basîd, weha bibêje; ji çara sisîyê vê wênê tarî ye, ji çara yek jî ronî.

Trên ber bi ko de dere? Ew li ko ye, çawan e, cîh û warên ko Celadet bi kûrahî lê dinîhêre, çi dever in? Di wênê de, ev ne diyar in, jê fahm nabe. Lê reşahî û hinekî jî ronahiyê wêne vegirtine.

Rûyê Celadet ê xort bi xem û keser e. Xem û kesera li ser rû baş dixuyê. Di wênê de bi tenê çavêkî dixuyê. Ji aliyê din ê rû bi tenê birû û bijangên çavê din dixuyin. Lê belê, tevî ko herdu çav, bi hev re, baş, naxuyin, navenda fotoyê çav e. Di navbera hemû fotografên Celadet de, heye ko

ev fotografa yekemîn be ko tê de çav û nerîna Celadet evçend kûr û manîdar e. Celadet li ko dinihêre? Bi îhtimaleke pir mezin, bêyî ko haya wî jê hebe, ev fotograf tê kişandin. Bi gotina îlmê fotografê, ew bê hazirî tê girtin. Ew, sade, rehet, rûniştiye, milê xwe yê rastê daniye ber devê pencerê û li der, bi hemû kûrahiya nerînê, li dûr dinihêre. Belê, ew pir li dûr dinihêre, lê nerîna wî ne nerîneke diyar, misoger û têkûz e. Ji berva-jiyê, nerîna wî nerîneke vala ye. Ew kûr li dûr dinihêre, lê heşê wî li dereke din e. Çavên wî li ser ronîya derve ye, lê heşê wî li ser pejn û hîsên ko di hundirê wî de pêl didin e. Çav li der dinihêre, lê ew li dinya hundirê xwe difikire. Trêna dere, yan jî ew ê here. Trêna ê wî û rûpelên romana Bîra Qederê ber bi ko de bibe? Heta kengê, çawan? Ev çûyin ê kîjan riyên nû li ber wî veke? Ma her çûyinekê vegerekê jî navê? Hingê veger kengê ye? Çawan û di kîjan şert û mercan de? Ya jiyana ko li pey dimîne? Kes û nasên ko li pey vê çûyînê dest hildidin? Ew ê wan, dîsan, kengê bibîne? Ji nerîna çav baş dixuye ko Celadet di nav hîsên weha de ye.

Çav nerm û aram, melûl û zîz e. Çav nîvçe vekirî ye, heye ko ew giriyaye, yan jî kelgirî bûye, yan jî bi pêlên hîsan sermest bûye... Kî dizane? Eniya fireh û poz, ew pozê ko dapîra Bedirxaniyan Rûşen Xanimê mîna »pozê beranan« bi nav dikir, nerîna kesertîjî ya çav temam dikin. Pêşîya eniya fireh û dirêj, hinekî, dibiriqe. Heye ko tîrêjeke ronahiya derve xwe gîhandiyê û bi germî wê radimûse. Porê ko bi qasî sê tiliyan dirêj e û ber bi paş, bi hostehî û bi huner, hatiye şehkirin jî, mîna enî, hinekî dibiriqe. Lê ronahî xwe bi cênîkê ko zêde ne dirêj e, nagihîne. Cênîk, hinarik û guhê mezin û dirêj perçeyên aliyê tarî yê wênê ne. Gelo danê sibê ye, yan danê êvarê ye? Tava wê kurte-demê li ko ye, li esmanan, li pey asoyan û li ber avaçûnê, li ku?..

Herçî pozê dirêj e li rûyê dirêj tê. Poz, mîna nikulê teyrê eylo, ber bi jêr dibe. Simbêl her mîna xwe ye, qemerî, kin û kurt. Devê dirêj girtî ye, lêvên qelaw li ser hev in.

Stûyê îşligê girtiye û qirawateke zirav û reş pê ve ye. Xêzên zirav û dirêj ên reş ên li ser îşligên spî moda salên 20-an nîşan dide. Ev celeb îşlig, îşligên stûkurt û xêzdirêj mensûbiyeta xwedîyan baş nîşan dide; ronakbîr, nivîskar, rojnamevan, arîstokrat, siyasetger...

Ev hemû tişt û hîn tiştên din di nav vê wênê de dixuyin. Lê gelek tiştên din jî hene ko di vê wênê de ne, lê veşartî, ne xuyayî. Herwekî ko hatiye gotin, fotograf bi herdu milên xwe, milê xuyayî û yê nexuyayî, hêja ye. Gava aliyê veşartî li aliyê xuyayî zêde be, yan jî pê temam be, hingê ew fo-

tograf dibe balkêş û hingê ew dest bi peyivînê dike.

Di vê fotografa heftemîn a Bîra Qederê de ko rûpelên nû li romanê zêde dike û wê ber bi derine nû dibe, şopên salên xem û keserê hene. Sal, salên 20-an in, salên piştî şer, salên tevlihevî, hilweşîn û ketinê, salên kul û derdan, şik û gumanan, rê û rêwîtiyê...

Çav li der, li cîh û warên ko li pey dimînin, dinihêrin. Rêwîtiyê dest pê kiriye, wext, wexta veqetînê ye.

2 Rêwîtiyê dest pê kiriye, wext wexta veqetînê ye. Roja nû ya çarşemîya îlona 1922-an hê nû dest pê kiriye. Dinya zelal û çiksayî ye. Kiziltoprak hê baş hişyar nebûye. Dengên çivîkên darên bexçê Emîn Alî Beg alîkarî li hişyarbûna Kiziltoprakê dikan. Ji dûr ve dengên çênd dikan û paytonan tên. Darên bexçê mala Emîn Alî Beg hê pelên xwe neweşandine, daran, neynika dewr û dewranan, dem û demsalan, hê kirasê xwe yê bihar û havînê ji xwe nekirine. Wan, bi hemû rengînî û bedewiya xwe ya payizê, dora kesên ko li bexçê, li kêleka bîrê rawestane, girtine.

Di vê destê sibê de, hemû mal, Emîn Alî Beg, Samîha Xanim, Şehrîban, Celadet, Kamuran, Hîkmet derketine bexçê. Mamê Celadet, Murat Beg, metên wî Adeviye û Edîbe Xanim û dotmamên wî Saadet Abla û Perîxan ko wê şevê li nik wan, li malê razane, tevî wan derketine bexçê. Wexta rêwîtiya Celadet û Kamuran hatiye, ew ê, îro, êdî bi misogerî, herin, ber bi deverên dûr pir dûr. Niha wexta xatirxwestin û hevûdu hembêzkirinê ye, wexta dua û mirazan e. Lawên malê, Celadet, Kamuran û Hîkmet rûgeş û bi ken in, yan jî ew dixwazin welê xwe nîşan bidin. Yê din bêdeng û zîz in. Hemû li nik hev, li kêleka bîrê, li pê rawestane û rûyê xwe ber bi rojhilat kirine, ber bi tîrêjên qels ên tavê ko hê nû li wan hiltên û bi zehmetî, xwe di nav çiqil û pelên daran re diseridînin...

Rûyê wan ber bi ronahiya tîrêjan, çavê wan li ser çavika makîna fotografê ye. Wan, ji bo roja rêwîtiyê, daxwaz ji studyoya Mr. Xendamian kirine ko ew werin û roja veqetînê, lê beriya wê, endamên malê, bi hev re, li ser kaxîzên fotografê, bikin nemir. Çi dibe, çi nabe, çûyin heye, heye ko veger nebe... Ji studyoyê şagirtêkî jîr, tevî makînê hatiye û ew, mîna eskeran, li kêleka hev rêz kirine û dest bi karê xwe yê îspat, nîşandan û nemiriyê kiriye.

– Hîkmet Bey, bîraz daha îçeriye doğru kayabılır mîsînîz? Şagirt, serê wî di nav cawê reş ê makînê de, dibêje. Bîraz daha, bîraz daha...

Hikmet hinekî din jî xwe nêzikî komê dike. Hemû li makînê dinihêrin. Emîn Alî Beg her du lawên xwe, Celadet û Kamuran, dane her du aliyên xwe. Li kêleka Celadet jî diya wî ya kin, bi poşeyeke reş sergirtî, rawestaye. Li kêleka Samîha Xanimê jî du jinên din ko di jiyana Celadet de xwedî şop in, Şehrîban û Saadet, rawestane. Li kêleka birayê Celadet, Kamuran jî xwişka biçûk a Saadetê, Pêrixan ko bi bedewiya xwe nav daye û Kamuran, di danên êvarê yên yekta yên perên ava Kiziltoprakê de, jê re rêzên li ser Baxê Îrem ên Omer Xeyyam dixwendin, rawestaye. Li kêlekên wan jî yên mayî yên malbata fireh a Bedirxanpaşazade ko êdî ji hev belav dibe, rawestane.

– Dikkat, çekiyorum!

Fotograf tê kişandin. Careke din, lê îcar, hinekî din têkeltir, ew pişt a xwe didin devê bîrê û li kêleka hev rêz dibin. Fotografeke din jî tê kişandin. Êdî wext tê, Celadet û Kamuran, li pey hev, derin destê bavê xwe. Emîn Alî Beg wan, yek bi yek, pihêt, bi qasî kêliyekê, hembêz dike û bêdeng, bêtî ko tişteki bibêje, ji eniya wan radimûse. Paşê ew derin destê diya xwe. Samîha Xanim hew dikare xwe rabigire, tevî çend dilopên hêstirên ko ji çavên wê ber bi jêr dibin, ew wan demekê hembêz dike.

– Bila Xwedê bi we re be, kurên min, bila oxira we ya xêrê be, Xwedê mezin e, ew bi dengêkî pir hêdî û zîz dibêje û hêdîsin dixwîne, mala we vekirî û zimanê we şêrîn be...

Celadet û Kamuran yên din jî, yek bi yek, hembêz dikin û ji wan xatir dixwazin. Paşê ew her du û Murat Beg û Hikmet, bêdeng, bi hêdîka radihêjin walîzên ko li ber deriyê malê ne û bi hev re, ber bi paytona ko li kolana biçûk li hêviya wan e, derin. Yên din li kêleka bîrê disekin û li wan dinihêrin. Celadet û Kamuran jî dane rê û derin... Berî ko ew ji deriyê mezin derkevin û xwe bi paytonê bigihînin, ew careke din vedigerin û li yên mayî dest dikin.

– Bi xatirê we, Kamuran dibêje, bi xatirê we, gava em gihîştin cîh, bi leza birûskê, em ê haya we pê bigihînin. Em ê hertim binivîsin... em ê di demeke pir kin de, dîsan bigihên hev...

Hay Kamuran, birayê min ê ziravbihîstiyar, birayê min ê romantîk... Em diçûn, ji Stembola ko min ê hew terk bikira, derdiketin, dibûn derketî, me rûyê xwe dabû ber bi dever û welatên nediyar û nenas û diçûn. Me dizanibû; heye ko çûyin hêsan bûya, lê vegera wê çûyîné dê zehmet bûya. Lê em diçûn, ji bêgaviyê û bêçaretîyê. Li ber me du rê hebûn; riya mirinê û

riya derketinê. Kijan ji van çê bû? Bêguman ne yek jî. Yek ji yekê kirêtir bû. Lê me diviya ji her du riyên kirêt ya kêmkirêt hilibijarta. Dinya hê jî aloz bû, ba û bahozen xedar ên piştî şer, hê jî, bi gumezum, li dar bûn. Lê li welatê Osmanî û li payitextê wî welatê hilweşiyayî tişteki êdî bi zelalî diyar bû; Mistafa Kemal û hevalbendên wî bi ser ketibûn, dewleteke nû, li ser kavilên dewleta Osmanî, gav bi gav ava dibû. Tişteki din jî êdî diyar bû; kirasê vê dewleta nû li me nedihat, tê de cihê me nîn bû. Gazî Mistefa Kemal ew gera me ya welêt di devê xwe de kiribû benîşt û her qal dikirê. Wî her, bi neyînî, behsa gera me, me, bavê me û Major Noel dikir û li pey me bû. Tevgera kurdî ko me ewçend jê hêvî hebû, mîna her carê, îcar jî, ji ber sebebên her carê, bêkesî, bêpiştî, nezanî û dijîti û berberiyên navxwe, bi derekî negihabû, -tevî ko hê tevger xurt û xîret qaîm bû... Lê hevalbendên Gazî Mistefa Kemal Stembol jî gav bi gav vedigirtin û cih, bi her awayî, li me teng dikirin. Wekî din rê nemabû; me diviya terkî Stembol bikira. Pêşî em, bi dû me re jî bavê min ê kokim û diya min a pîr. Lê ber bi ku? Ber bi kekê me Sureya ko li Kahîrê serekiya gerandina karên tevgera kurdî dikir? Ber bi mamê me yên ko li axa germ a Lubnan û Sûriyê rûniştî bûn? Ber bi birayên me Saftir û Tewfik ko ji bo xwendinê çûbûn welatê rojava, Munîxa navdar a navenda çanda rojava? Ber bi ku?

Lê dawiyê, em gihîştin biryarekê, bi qewlê birayên me yên Behdînî biryareke misoger; wê roja zer û sahî ya îlonê me dabû ser riya welatê rojava û em diçûn...

Piştî nîvro, hema bi qasî kêliyêkê bi dû nîvro re, keştiya bulgarî Serivia ji lengergeha Stembolê lenger hildide û bi giranî, ber bi Zerya Reş, bi rê dikeve. Keştî, çend caran, bi dengêkî tîz ji Stembolê xatir dixwaze. Ava Bospore-yê li pêşiya keştî vedibe, bayekî sivik piştî pêlên zelal û spî yên avê ko keştî li pey xwe dihêle, mist dide. Ba bi hêdika porê Celadet û Kamuran ko li keştiyê, li aliyê pêşiyê, li ser pozê wê rawestane û bi bal û dîqet, bi hîsên pîr tîkel, li herdu kiraxên Bospore-yê dinîhêrin, li ba dike. Minare, keleh, birc, qesr, qonax, saray, dar û daristanên nas, li her du aliyên, mîna ko ew rabûbin govendê, li ber wan, yek bi yek, xwe diyar dikin û wînda dibin. Stembola ko ew di hembêza xwe de gir kirin, hewandin, perwerde kirin, mana jiyan û umrê wan da, sirên wan veşartin, bi dewlemendiyên xwe evîn û eşqên wan rengandin, bi şevên xwe yên spî xewn û xeyalên wan neqîşandin, niha, li ber wan rabûye dîlan û dansa veqetînê. Celadet û Kamuran derin, Stembolê, bajarê xwe û um-

rê xwe, bajarê bi bîranînên ebedî tijî, bajarê keysarê bajaran li pey xwe dihêlin û derin.

– Kamuran, baş li Stembola nazdar binihêre, heye ko em careke din wê nebînin, Celadet dibêje...

– Çawan em ê wê nebînin? Umrê min, bihîst û heft salên min, li vî bajarê derbas bûn. Çawan em ê vî bajarê ko em, digel her tiştî, her lê veg-eriyane, careke din nebînin?

3 «Wiyana... umrê min, bajarê qedera min... çawan ez ê te, careke din, nebînim?..»

Kamuran ji rojnama li pêşiya xwe, Neue Freie Presse, bi alemanî, şîreke şîrekî nenas dixwîne.

- Nasîna me û zimanê alemanî dê xurt be, Kamuran, rûpelên rojnamê di destan de vekirî, ji Celadet re dibêje, em ê dakevin kûrahiyên alemanî, dilê wî...

Celadet û Kamuranê ko ber bi dilê welatê rojava derketine rêwîtiyeke dirêj, niha xwe gîhandine Wiyana-yê. Ew li Café Continentale ya rengîn û neyniktijî rûniştine û li hêviya şîva êvarê ne. Herduyan jî ne xwarineke aleman, lê xwarineke nas, »Café du Paris« helbijartine. Lê şaraba sor ko ew bi hez hêdî hêdî vedixwin, otrîşî ye. Êvar daketiye, jiyana germ a şeva sar a Wiyana-yê hê nû dest pê kiriye. Salon hêdî hêdî tijî dibe. Otrîşî, kom bi kom, jin û mêr, di nav kincên xwe yên ewrûpî de, tên û maseyên salonê vedigirin. Pir vekirî dixuye ko ew hatine cîhaneke nû, medeniyeteke cihê. Ev cîhana Wiyana-yê ji ya Stembolê û welatê osmanîyan, bi her tiştê xwe, pir cihê ye. Paqijiya bajêr, dûzan û rêkûpêkiya jiyana rojane, aramiya civatê, lixwekirina şêniyan, aheng, neqîş û lihevhatina avahiyan û hejmara pir a rojname, kovar û weşanan gelekî bala wan dikişîne. Lê bêtir jî jinên Wiyana-yê. Ew jinên Wiyana-yê, bi bejna dirêj, por û guliyên dirêj, kirasên teng, fîstanên dirêj û fireh û bi kena periyên û bîhnên buhiştî, ne bi tenê bala wan dikişînin, heşê wan jî bi firê dixînin. Ew jinên ko bi kena periyên dibin periyên bê perwaz, niha, bi gavên nazenîn, tên, li maseyên dora wan rûdinin û germahiyeke bêpayan û bîhnên xweş ko Celadet û Kamuran baş nenasin, direşînin salonê.

Piştî du saet û nivê, saet deh û nivê êvarê, ew ê bi trêna êvarê, dîsan, bi rê kevin û herin. Herdu jî westiyayî ne. Hemû roj, ew li pê, gav bi gav, li

kolan û kuçeyên Wiyanayê geriyane, bajarê nû keşf kirine. Ew di berbanga sibê de daketine Wiyanayê.

Belê, em li ber destê sibê, saet 7.15, gihîştin Wiyanayê. Saet 10.30-an trênek hebû. Lê em bi wê trêne neçûn. Em hatibûn Wiyanayê, bajarê du hezar salan, bajarê medeniyet û musîkê. Hê di dewr û dewrana Roman de, gava wan ev bajar ava kiribûn, navê wî lê kiribûn; Cortigiano. Yanê mîsala zerafet û kîbariyê. Em hatibûn bajarê mîsalên xweş ko em li pey bûn. Bêguman e ko me nikaribû vî bajarî, weha, bêyî ko bibînin, terk bikira. Me biryar da ko em dakevin bajêr û bi trêna êvarê rêwîtiya xwe bidomînin.

Tevî ko bayê şerekî kambax ew hejandibû, Wiyana hê jî ji bedewî û spehîtiya xwe tu tişt winda nekiribû. Ew gotinên te yên jor ko te li ser Wiyanayê gotin, mîna gotinên kitêbokên rêwîyan in ko hingî di gera me ya bajêr de, di destê me de bûn jî. Her çawan ko gotinên weha nikarin ruhê bajarekî salix bidin, ew têrî taswîra ruhê bajarê Wiyanayê jî nakin. Wiyanaya ko me ava wê vexwar û nanê wê xwar, bajarekî yekta ye çandê bû. Bi qewlê fransîzan, ew bajarekî »civile« bû. Mîna Stembolê, ew heta dev tîji esker, cendirme û zabîb nebû. Bihna musîk, huner, çand û edebiyatê jê difûriya. Avahiyên bajêr ên kevnare ko digel hezar salên ko bihurîbûn, hê jî bi asalet bilind dibûn, kelehên qaîm ên huner û musîkê bûn. Musîkjenên mezin Gluck, Haynd, Mozart, Beethowen, Schubert, Brahms û Strauss ko me dê bi dû re pir lê guhdarî bikirana, ji wî bajarî ronahiya musîkeke nû bi dinyayê gîhandibûn. Li wî bajarî ruh, hîs, deng û pejnên çand û mîletên cihê, mil bi mil, bi hev re, piyase dikirin. Di wî bajarî de zêde rê nîn bûn ko meriv bikarîbiya ji bo jîna xwe, şixul û meslekê hilbijarta. Meriv li wir, bêgav, mecbûr bû bibe musîkjen û musîkşînas, nivîskar û nivîsevan, evîndar û evînhez...

Em, ez, Kamuran û fransîzekî jêhatî yê bajarê Wiyanayê, ko me bi tesadufî li Wiyanayê nasî, bi hev re, çûn qonaxa Lichnowsky ko Beethoven tê de eserên xwe yên yekta îcra kiribûn, me Saraya Mezin ko mazûbanî li Napoleon kiribû, ziyaret kir, me avahiya Esterhaziler ko hê jî jê dengên musîka Haynd dihat, dît, me tiyatroya Burgê ko hertim tê de klasîkên medeniyeta roava dilîstin, dît. Em çûn taxên derveyî bajêr ko ordiyên osmaniyan heta wê derê hatibûn û mecbûrî jê vegeriyabûn. Me donzdeh saetên jibîrnebûyî, li wî bajarê Ewrûpa Navîn bihurandin. Û gava em bi trêna êvarê ji bajêr derketin, min ji bo bajêr, bi tirkî, weha nivîsî; Viyana cid-den muazam ve muhteşem bir şehir...

Min ev rêz li ko nivîsîn? Te behs nekirê, lê ji bo ahenga reng û neqşên rûpelên Bîra Qederê, ez behs bikim. Berî derketina me bi çend rojan, roja ko min û Cananê êdî ji hev xatir dixwest, li Stembolê, Kadiköyê, Cananê, yara şevên dirêj û xewnên rengîn, kelgirî, deftereke biçûk yadigarî min kir. Defterek ko min êdî bi hêsanî têdixist berîka çaketê xwe û gava pejnên fikrekê di serê min de diçûn û dihatin yan jî pêlên hîsekê li ser dilê min radibûn, yan jî bayê germ ê hesretê li min dihate xezebê, bi eynî hêsanîyê, min ew ji berîka xwe derdixist û ew deng, pejn û hîs dikirin rêz... Bergên deftera min a biçûk, mîna şevên kar û şixulên min ên pêşerojê û gotinên stranên ko min jê hez dikirin, tarî bûn. Min rûpelên spî yên deftera xwe ya bergtarî, bi pênuşeke reş, bi rêzên şahîdên jîn û umrê min, tarî dikirin... Di wê defterê de, çend rêzên pêşîn ên rûpelên pêşîn şahîdî li gera me ya kurt a bajarê Wîyanayê dikin.

– Tu dizanî, herî zêde, kêfa min ji çi re tê, Kamuran dibêje û tûkeyeke goşt jêdike, wê dibe devê xwe û bîskekê dicû, ez ê Goethe bi alemanî, bi zi-manekî rewan, bixwînim!.. Bifikire!..

Fikra xwendina Goethe heyecan dide herduyan jî. Herdu, bi ken, li hev dinihêrin. Celadet radihêje qedeha xwe ya şarabê ya krîstal û dibêje,

– Hingî em divê ji bo te û Goethe, ji bo hevaltiya we binoşînin.

– Noş, noş ji bo te û Goethe jî, eger te jê re wext hebe...

Herdu, Celadet û Kamuran, birayên hev, hevriyên qedera hev, bi dû vexwarinê re, li hev dinihêrin û dikenin.

– Êdî wexta çûyinê hat, Celadet dibêje, ka dest bike, bila garson hesabê me bîne.

Lê çavên Kamuran ne li ser garson in, ew li masa kêlekê dinihêre. Du jinên bedew di nav cil û bergên sade, lê lihevhatî de, hatine û li masa kêlekê rûniştine. Porê yekê, li gora modayê, kurt hatiye birîn, porê ya din gelekî dirêj e. Lêvên wan ên sor bi ken in. Çavên jina ku, ji kêlekê, li hem-ber Kamuran rûniştiye jî, vedigerin ser Kamuran. Kamuran bi keneke sivik û bi rêzdarî, serê xwe ber bi jêr dike û silav didiyê,

– Guten abend...

4 Guten abend!

Li kompartimana ko Celadet, Kamuran û hevalê wan ê fransiz dikev

inê, mêrek û jineke pîr, li kêleka derî, rûniştine. Kamuran silav dide

wan, li bilêta destê xwe dinihêre û derbasî hundir, ber pencerê dibe. Cihên wan li ber pencerê ne. Ew walîzên xwe yên biçûk dixin bin kursiyên rûniştinê, xwe hinekî didin hev û li hember hev, li kêleka pencera fireh, rûdinin. Fransîz jî li ser kursiya kêleka Celadet rûdine. Kompartimana hinekî tarî ji bo şeş kesan e.

– Ez hêvîdar im ko kesê êdî neyê nik me, Celadet dibêje û ji berîka hundir a çakête xwe deftereke biçûk û pênuşekê derdixe.

Kamuran jî pêşî sê birayên Munîxê, Löwenbräu, ji walîza biçûk derdixe, şûşeyekê dide Celadet, yekê dide fransîz û ya xwe jî datîne ser textê biçûk ko bi pencerê ve ye, paşê jî kovareke bi zimanê alemanî, »Gesellschaft« ji walîzê derdixe û lê dinihêre.

Ew, vê êvarê, li ser rîya Alemanyayê, Munîxê ne. Ew ê herin nik birayên xwe yên biçûk, Tevfîk û Safer ko li Munîxê dixwînin. Niha, piştî bîskekê, trêne, di nav êvara tarî û sar de, berê xwe bide welatê Alemanyayê û bi rê keve. Ew, gav bi gav, ji welatê xwe bi dûr dikevin û gav bi gav nêzikî li îstasyona dawîn a rêwîtiya xwe dikin.

Celadet lingên xwe davêje ser hev, deftera biçûk datîne ser çoga xwe, jê rûpeleke nû vedike û bi tirkî, giran giran, weha dinivîse;

Pazartesi - 2. Teşrîn-i evvel. 1338 Yanê, duşemî, 2. Çirî. 1922... Duşemiyeke payiza 1922-an, di pêşîra êvareke sar de, ew ji Wîyanayê xatir dixwazin.

Me, min û birayê min, yan jî ez weha bibêjim, dostê min ê qedîm Kamuran, bi meya sor a yakûtî, serî û dilê xwe germ kiribû. Meya sor, dosta xewn û xeyalan, barana havînên germ, leylana li pey rastiyan tahl ên jinê, ez xistibûm nav hêlekanekê û di navbera Stembol û Munîxê de dibir û dianî. Heşê min geh li nik diya min a bédeng û çavbigirî, bavê min ê mîna heykeleke roman stûr û dengberz, Mezo, xweha min a deng ji şalûr û bil-bilan çêtir, mam û metên min ên bêhejmar, Şehrîbana delal, Saadet Ablaya mîna teyreke mader dilgerm û zarşêrîn, Canana bedenmasî, lêv û zimanxweş, lê kêmgotin, heval û dostên min ên rojên çê û neçê bû. Geh jî heşê min li pêş, rojên nediyar ên bê, jîna nezalal a piştî rêwîtiyê, kar û şixulên pêşerojê, evîn û hezkirinên nû yên xerîb û balkêş bû. Ez di nav filûqeyeke biçûk de, li ser pêlên xurt ên hîsên têvel, ber bi vî alî û ber bi wî alî diçûm û dihatim. Ez bîhteng, zîz û melûl bûm. Min ew însan, ew dev-er, ew mekan, ew dewr, ew dewran, ew tişt û ew kes û pêwendiyên ko ez kiribûm »ez« , li pey xwe hîştibûn. Ew germahiya zanîn û nasînê li pey

mabûn. Min û Kamuran, cêwiyê siûda min, nezanîn û nenasînê dabû ber xwe, di payizek ji payizên bêhejmar ên umrê me de, em ji dinyayeke germ ber bi dinyayeke sar û sermayê hildikişyan. Gav bi gav, tiştên nas kêmtir, yên nenas zêdetir dibûn. Dinya û heyama nenas hembêza xwe vekiribû û bangî me dikir.

Hema çî bigire meha me ya dawîn a Stembolê, bi hevûdudîtin, xatirxwestin û haziriyê derbas bû. Mamên min Evdirehman, Mihemed Elî, Xelîl, Murat û kurmamên me yên bêhejmar ko niha êdî ne hewce ye, ez navê wan, yek bi yek, li vir bibêjim, her, bi me re bûn. Met û dotmamên me hertim dihatin malê. Li aliyên Cağaloğlu û Perayê, li buroya Serbestî û warên kurdan, heval û dostan em bi tenê nedihîştin. Hevalên me yên kurdperwer, bi hêviya ko rêwîtiya me dê di doza kurdariyê de bi kêr biya, em hembêz dikirin. Sahne-yî weda pir bûn...

Em ji Stembolê çûn Burgazê, ji wir jî, dîsan bi eynî keştî, li ser piştî ava Zerya Reş, em çûn Warnayê. Ji wir, me terkî avê kir û ber bi Sofyayê, bi trêneke giran, kevn û şerpeze, ketin rê. Ji wir, dîsan bi trêne, lê îcar bi yeka hîn çêtir, di bin baraneke boş de, em çûn Belgradê. Li Belgradê me bihist ko kaxiz û pasaportên nû yên hukimeta Osmanî hew bi kar tên. Lê em, bi pasaportên xwe yên nenû, rehet, ji Belgradê çûn Zagrebê, bajarê navdar ê Hirwatistanê. Ji wir jî, em çûn... tu êdî pê dizanî... Yanê dinya û heyama nenas ko hembêza xwe vekiribû, em, gav bi gav, ber bi xwe radikêşand. Gelo ew dinya û heyama nenas periyeke bedew a destanan bû? Yan jî ew keça pîr a şêxê cinan bû? Li milekî jî, em li vê yekê, li pêşeroja xwe ya avis difikirîn.

Gava trê bi rê dikeve, deriyê kompartimanê vedibe û keçikeke bejndirêj û porzer dikeve hundir û li jimara kursiyan dinihêre. Di destê keçikê de bilêta wê, di destê din de jî walîzeke biçûk heye. Celadet û Kamuran, her du bi hev re radibin pê da ko alîkariya wê bikin. Keçik bi ken li wan dinihêre, bi alemanî, dibêje »spas« û tê, walîza destê xwe datîne ser kursiya kêleka Kamuran; cîhê wê ew der e. Celadet û Kamuran li cîhê xwe rûdin. Piştî ko keçik cîhê xwe rast dike û walîze dixê binê kursiyê, ew jî rûdine. Celadet û Kamuran, bi balkêşî, li keçikê dinihêrin. Bîhneke xweş ji keçikê difûre. Eger meriv bi tenê, bi gotinekê, wê salix bide, ew pir xweşik e. Hem çavên Celadet hem ên Kamuran li ser keçikê radiwestin. Keçik li wan dinihêre, bi şermokî dikene û çavên xwe ji wan direvîne.

– Te dixwest ko bila kes neyê nik me. Niha jî hê tu welê difikirî?

Kamuran, bi ken, bi kurdî, ji Celadet dipirse. Lê bêyî ko ew bersiva Celadet bipê, ew vedigere ser keçikê, bi kîbarî, jê re dibêje, »guten abend...«

Keçik bersivê didiyê. Bersiva keçikê rê li Kamuran vedike. Ew dest pê dike, bi alemanî, jê re behsa xwe û Celadet û kurdan dike. Bîsteke dirêj, keçik, bi dîqet, li Kamuran guhdarî dike. Celadetê ko hew dinivîse û defter xistiye berîka çakêtê, her, li keçikê dinihêre. Gotina Ovidius tê bîrê; nêzîkî li wê bike, wext, wexta gotinê ye, guh mede aheng û lihevhatina gotinan, bipeyive, dest pê bike, destpêk, destpêk, bi dû destpêkê re dawî tê... Celadet nahewe, ew xwe ranagire û dest bi axaftinê dike,

– Fräulein?..

– Karlfeld, Monica Karlfeld, keçik dibêje.

– Fräulein Karlfeld, ich will ihnen etwas sagen... Celadet dibêje û radiweste.

Keçik û yên din li Celadet dinihêrin da ko ew gotina xwe temam bike. Lê gotina ko wî dixwest bibêje, bi alemanî, nayê bîrê. Ew kêliyêkê difikire, lê dike, nake, gotin nayê. Dawiyê, ew, bi heyecan, ji Kamuran dipirse, »bedew, spehî, xweş, belle?...«

– Schön, Kamuran bi ken dibêje, schön...

– Richtig... Sie.... schön...

Keçik dikene, kêfa wê ji gotin û şêweyê gotina Celadet re tê û ew bi deng dikene.

5 Gava Safter ji derî dikeve hundir, Celadet û Kamuran radibin pê, ber bi wî derin û dikenin, ji kêfan, ew bi dengê bilind dikenin.

– Kekên min hatine, keko Celadet, Kamuran hatine... Safter dibêje û bi heyecan dere rûyê birayên xwe.

Bihêle, ez, dîsan, bi alîkariya dengên qels û dêmenên nezela en rojên bihurî, bêm alîkariya te... Malesef, ji jîneke xurt bi tenê dengên qels, siyên nediyar û bergehên nezela li pey dimînin. Tu jî dizanî, vejîn û şixulê vejandinê bi alîkariya van deng, sî û bergehên tê pê, lê ne mîna xwe ya berê. Jîn û vejîn, bêguman e, ne mîna hev in. Lê di vejînê de, hertim ders û tecrube, tahm û bîhn, tov û şopên jînê hene. Meriv dikare bibêje, vejîn siya jînê ye ko hertim diguhere, carina dirêj, carina kin dibe. Pireke zirav mîna

Pira Siratê di navbera jin û vejînê de heye. Meriv dikare ji wê pirê re jî bibêje, »Pira xewn û xeyalan.«

Çima ez, niha, weha behsa tiştên, bi qewlê ewrûpayiyan, »abstrac« dikim? Ji ber Safter, ji ber bi bir anîna birayê min ê biçûk... Safter, jirtirîn û zîrektirînê me hemûyan... serwextirîn û dûrbîntirîn, germtirîn û geştirînê me hemûyan... lê di eynî wextê de, bêmiraztirîn û bêsiûdtirînê me hemûyan... Niha, piştî umrekî, gava ez di ser pPira xewn û xeyalan re gav dikim û xwe digihînim aliyê vejandinê, ew danê sibê yê Munîxê mîna guleke nûbişkovî tê bîra min. Heye ko ne hemû ew danê sibê, lê tiştine jê, mesela kena Safter, mîna guleke sor a bîhnvedayî tîn bîra min. Ez dibêjim, ne hemû danê sibê, ji ber ko ew danê sibê pir sar bû.

Min û Kamuran, bi navnîşana destê xwe, di wê sar û pûkê de, bi zehmetî, xwe gîhand mala ko Safter tê de dima. Lê ew ne li malê bû. Gava xwediyê malê, profesorekî navsal, fahm kir ko em birayên Safter in, wî em ezimandin hundir. Jixwe piştî bîskeke jî Safter hat. Belê, hingî kena Safter mîna gulên sor ên bexçê mala me ya Kiziltoprakê bû; geş, nûbişkovî û boş.. Bi dû Safter re jî, birayê me yê din Tefîk hat. Em çar bira li welatekî xerîb û dûr gihîştibûn hev.

Çar bira di oda mezin a Safter de, li hember hev rûniştine û bi kêf û henek qala herdu dinyayên ko ew di navberê de derin û tîn, dinya rojhelat, Stembol, welatê Osmanî, Kadiköy, Kiziltoprak, mala wan, bav û diya wan, bira û xwişka wan, mam û metên wan û dinya rojava, Munîx, xwendegehên Munîxê, jiyan û civata wê, keç û jinên wê, tiyatro û sînemayên wê dikin.

– Hûn ê îşev me bibin ku? Kamuran ji Safter û Tefîk dipirse. Ez bawer im, we dil nîn e, di şeva me ya yekemîn de, hûn me li vê odê hepis bikin?

– De hûn bibêjin, em herin ku, hûn çî der dixwazin? Tiya, konser, sînema, restorant, gazîno? Çi? Tefîk dibêje.

– Konser, Kamuran dibêje, em hatine Munîxê ko tê de dilê musîkê hildavê, me bibin konsereke musîka klasîk.

– Îşev konsereke musîka Mahler, Gustave Mahler heye... lê, we kincên germtir divê, Safter lê vedigerîne. Hûn bi van kincên li ser we ve, nikarin herin tu derî. Hewa pir hişk e, dinya sar e.

6Hewa pir hişk e, dinya sar e. Digel ko çila Alemanyayê hê bi xurtî dest pê nekiriye, dinya serma ye. Celadet, carekê-du caran, xwe dilivîne ko rabe, lê ew nikare. Bedena wî, bi gotina diya wî, bûye mîna ço. Bedena wî jan dike, serê wî diêşe. Ew divê dakeve bajêr, Munîxê û here serdana Safter ko bi sermayeke xedar ketiye û di nav cîhan de radizê. Lê ew di xwe de wê taqetê nabîne ko ji nav cîhan derkeve. Welê dixuye ko ew jî bi sermayê dikeve.

Oda wan, wî û Kamuran, a mezin tu carî germ nabe, ew çî jî bikin, ode germ nabe. Ji binê derî, ji aliyê rojava, pencera mezin, her ba, bayekî sar û tûj, tê. Ew li saeta li ser masa kêleka xwe dinihêre. Saet ber bi nîvroyê hêdî hêdî dizivire. Çare nîn e, ew nikare rabe. Ew xwe hinekî din dixê bin lehîfa germ û wê dikişîne ser xwe.

Di wan rojên çileya me ya pêşîn a Alemanyayê de, di oda me ya mezin û sar de, ez bi tenê bûm. Kamuran, ji xwe re, kincin û paltoyekî germ dabû dirûtin û ji me xatir xwestibû û çûbû Berlînê, nik dostekî xwe. Min jî kincine germ kiribûn û kincên min ên şevê û lehîfa min a bi hirî ya alemanî jî germ bûn. Lê çî feyde! Dinya sar, oda me seqem bû. Mîna ko em ne li odeyekê, lê li zozanan bûn!

Me li Munîxê nikaribû tu cîh, ode, pansiyon peyda bikira. Ji ber rewşa piştî şer, xelkê gundan û doralî koçî bajêr kiribûn û bajar vegirtibûn. Bi alîkariya birayê me Tevfîk, me li gundekî biçûk ko nêzikê Munîxê bû, Obermazing, li nik qesabekî, odeyeke fireh peyda kir. Xaniyê qesab bi du qatan lêbûbû. Qata jêrîn dûkana wî ya qesabiyê bû. Qata jorîn jî mala wî bû. Li paş xênî, bexçeyekî fireh û dirêj ê malê hebû. Li kêleka bexçê jî bireke arteziyenê hebû. Di qata jorîn de, odeyeke mezin vala bû. Me ew ode, mehê bi hezar û sêsed markan, kirê kir û walîzên xwe û tiştên xwe yên hûr ko me ji Stembolê bi xwe re anîbûn, tevî kemaşa Kamuran, birin odê û em li wir bi cîh bûn. Ode fireh bû, lê em, nemaze Kamuran, hînî bi hev re, di odeyekê de mayînê, nebûbûn. Lê çare nîn bû, ne cîhên din hebûn, ne jî êdî quweta me dest dida.

Ji Stembolê, em bi tevdîr derketibûn. Me pere û zêrên xwe qulîpandibûn ser markên alemanî, me bi deh hezaran mark xistibûn berikên xwe da ko em çar bira, çar neviyên Mîr Bedirxan, li Alemanyayê, muhtacî tu kesî, tu tiştî nebûna. Li Stembolê em welê fikiribûn. Çaxa em gihîştin Munîxê, me dît ko hesabê me yê Stembolê şaş bû, ji binî ve şaş bû! Markên me, ez nizanim, di sedî de çend sed, belê çend sed, ji qîmeta xwe, winda

kiribûn...Vê yekê jîna me, bi carekê, guherand, jîna me xist ser rîyeke gelekî kirêt û dijwar. Bi dû hatina me re, bavê min bihîst hezar markên din ên alemanî, ji me re, şandin. Lê mark bêqîmet û jîn buha bû. Di ser de jî, markê her roj qîmet winda dikir. Kurdan gotibû; pere xulamêkî qenc, lê axayekî xirab e. Pereyê ko heta hingî xulamê me bû, di wan rojên sar ên çîla Alemanyayê de, êdî dixwest axatîyê li me bike.

Jîna me, bi carekê, bi her awayî, guheribû. Em ketibûn, em bûbûn derketî.

Celadetê ko tevî kincan ketiye bin lehîfê, ji xewa giran, hişyar dibe. Ziman û gewriya wî zuha ye. Qirika wî dişewite. Ew hinekî xwe dilivîne û li dora xwe, li saetê dinihêre. Saet ber bi êvarê, hêdî hêdî, dizivire. Ew bi hêdîka ji nav cîhan derdikeve, cixareyek û hestê ji ser masê werdigire û ber bi pencera fireh dere. Êşa serê wî hinekî kêmbûye, lê ew pir bêtaqet e. Ew li der, li darên bexçê, ewrên girtî, dinya girtî dinihêre. Wî hê li vî welatî misteke tav nedîtiye. Tav her li pey ewrên girtî ye. Ew li vî gundî, li vê odê çi dike? Eger niha tiştekî bi serê wî de bê, haya kê dê jê hebe? Heta kengî ew ê li Alemanyayê be? Li Stembolê, li welêt ko ew carina, gava Mezo û Hîkmet ji wan re rojname dişînin, hay jê dibin, niha çi dibe, çi diqewime?

Cixare di dev de, ew vedigere ser textê razanê yê Kamuran, radihêje kemaşa ko li ser cîh e, kemaşa û kevanê wê ji sandûqa wê derdixe û dîsan vedigere ber pencerê. Bi qasî demeke dirêj, ew, hêdî hêdî, heşê wî li derekî din, gewrî zuha, çav li ser bexçê û bîra li kêleka bexçê, li kemaşa dixîne. Ew, bi kemaşa Kamuran a neakordkirî, dengên musîka çend stranên nîhawend û kurdî hicazkar ên osmanî, bi bexçê digihîne. Paşê, piştî demekê, ew diweste, bêgav, dest ji kemaşa berdide û dîsan tê ser cîhê xwe. Ew li ser cîhê xwe rûdine û cixareyeke din vêdixe. Wext ê niha çawan here? Tevfîk ko bi qasî nîv saetê ji gund dûr dixebite, çima nayê?

Bi bîhtengî, ew radihêje kitabek ji kitabên ser masê û rûpelên wê diqulipîne. Kitaba zirav û dirêj ko rûpelên wê zer bûne, bi fransîzî ye. Tê de şîrên şairên navdar ên fransîz hene. Di rûpelekê de şîreke Victor Hugo »A ceux qui sont morts pour la patrie« heye. Ew wê, bi deng, dixwîne. Piştî şîra Victor Hugo, şîrên Lamartine »le poete mourant« , ya Alfred du Vigny »La mort du loup« û ya Charles Boudelaire »le balcon« hene. Celadet wan jî, li ser textê xwe dirêjbûyî, bi deng, dixwîne. Bi dû van re jî şîreke Lamenneais li ber çavê wî dikeve. Navê şîra biçûk bala wî

dikişîne; l-exilé... Bi gotina osmaniyan sirgûnkirî. Celadet hêdî hêdî wê dixwîne. Careke din, careke din, bi dengê berz... Ev şîr ko tê de behsa xerîbî û hîsên xerîbiyê dibe, şîra jiyana wan e. Mîna ko Lamenneais ew li ser wan nivîsiye. Celadet ji berîka çakêtê xwe pê nûseke reş derdixe û stêrîkek li ser rûpel, li kêleka şîrê, çêdike. Celadet divê wê şîrê wergerîne kurdî, zimanê bav û kalan.

Ma çima ew niha dest pê nake? Kaxiz? Ew di xwe de nabîne ji ser cîhan rabe. Ew li ser rûpelê, sernivîsa şîrê, bi fransîzî, dinivîse; exilé... Lê exilé bi kurdî çi ye? Xerîbî? Sirgûnbûyî? Çi? Mana exil-ê derketin e. Ma çima ne derketin û derketî?.. Belê, derketî... Celadet bi qasî kêliyêkê difikire û dîsan, li ser rûpela kitabê, bi tîpên pir biçûk herdu rêzên şihîrê, lê bi kurdî dinivîse: Terka welatê xwe da û kete dinyayê... Xwedê rêberiya derketiyan bike!..

Celadet hin rêzên din jî, giran, dixwîne û difikire. Lê na, ew nikare, êşa serî dîsan zêde dibe. Ew kitab û pê nûsê datîne ser masê, lehîfa germ vedike û dikeve nav cîhan. Ew li kêranên dirêj ên bana odê dinihêre û li gotina xwe ya kurdî difikire û wê dubare dike; derketî, derketî...

FOTOGRAF 8: »Also sprach Zarathustra...« oder »uns umspülen hunderttausend wogen/alles reizt uns, manc herler gefaelt...«

L Çar derketî, çar bira; Celadet, Kamuran, Tewfîk û Safter. Li we-
latekî xerîb, li bajarekî xerîb, her çar li kêleka hevûdu rawestane û
bi ken li hevûdu dinihêrin. Sal, destpêka salên 1920-an in. Wext,
wexta serûbinî, tevlihevî û geremolê ye. Cîh, navenda geremoliya dinê,
deriyê do û îro, Munîx e.

Çar bira, çar lawên Emîn Alî Begê Bedirxanî, çar neviyên mîrê kurdan
Bedirxan, li pê, li nik hevûdu rawestane û bi hev re dipeyivin. Welê dix-
uye ko haya wan ji fotokêşê nîn e. Fotokêş, destgirtiya birayê biçûk
Safter, Pelikan, bêyî ko haya wan jê hebe, pê li qumçika makînê dike û
fotografeke din li fotografên romana Bîra Qederê zêde dike, -bêyî ko
haya wê jê hebe.

Di hemû umrê wan ê dirêj, balkêş û ji hevûdu pir cihê de, heye ko bi
tenê ev fotograf, her çar birayan li nik hevûdu nîşan dide. Bahoza şerê
cîhanê û aloziya destpêka salên 1920-an, ew li Munîxê anîne nik hev. Lê
dewr û dewranên bê dê wan, yekcar, ji hev veqetîne. Veqetin û hesreta ko
du stûnên esasî yên cîhana kambax a derketinê ne, dê, bi her awayî,
mohra xwe li jiyana wan xîne. Lê di vê fotografê de, tu şopên ro-
jên bê naxuyin. Haya wan hê ji rojên bê nîn e. Ew li kêleka hevûdu sek-
inîne û bi ken dipeyivin. Safter destê xwe ber bi Tewfîk kiriye û bi ken jê
re tiştêkî dibêje. Singa wî derketî, serê wî hinekî li pêş e. Tewfîk destê xwe
yê rastê rakiriye û bi tilî Safter nîşan dide. Ew jî dikene. Kamuran destê
xwe biriyê ser serê xwe û bi porê xwe dilîze. Ew jî bi ûsil dikene. Herçî
Celadet, birayê mezin e, wî jî, mîna piraniya caran, herdu destên xwe xis-
tine bêrîkên pantolonê, xwe hinekî ber bi pêş xwar kiriye û li Safter dini-
hêre. Kenekî geş li ser rûyê wî ye jî.

Ken, kêfxweşî û geşî hakîmî vê wênê ye. Mîna ko ew ji mirinê, şewat û

hilweşînê nereviyane. Mîna ko mirin, bêgavî û zehmetiyên nedîtî yên derketinê ne li pêşiya wan e. Pelikan, keça dilsoz û porzer, evîna man û nemanê ya Safter, bi makîna xwe ya nûkirî, nêrîn û kena wan a boş dike nemir.

Her çar birayan hevûdu, ji nû ve li Munîxê dîtine. Munîx, bajarê medeniyeta germanî, navenda çanda Awrûpa Navîn, ji wan re bûye konaxek. Belê, konaxeke nû ko li ser riyeke dirêj e. Ew ji welatê rojhilatê, ji şerekî xedar ko ew ji hevûdu veqetandibûn, ji doz û têkoşîneke bis-erneketi tîn. Di heyama do de, wan zêde wext nîn bû ko bi hev re bûna, hevûdu bidîtina. Her yek li derekî, bi şixulekî mijûl bû. Ji lewre, ew hevûdu zêde baş nas nakin. Ji bilî terbiye û perwerdeyiya malê, edet û ûsilên malbatê, tiştên wan ên yekgirtî ne zêde ne. Ew li Munîxê, ji nû ve, digihên hev, hevûdu dinasin... Lê piştî Munîxê? Bi dû konaxa Munîxê re?

Ji kena wan dixuye ko ew zêde li vê yekê, li konaxên bê nafikirin. Bervajiyê bûyer û serpêhatiyên Munîxê, ev fotograf çar birayên jixwerazî, bextiyar û kenê wan a ko hemû fotograf vegirtiye, nîşan dide. Bi kincên xwe yên modern, bi rawestana xwe ya serbest, bi nerîna xwe ya bawertijî, mîna ko her çar bira dixwazin, di vê fotografê de, bi ken, vê yekê bibêjin; dinya bi dor e, rojekê geş e, rojekê zor e. Îro dora me ye, pêr dora Mîr BedirxXan bû, do ya bavê me bû, îro ya me ye. Digel her dijiwariyê, em îro bi hev re ne, gihîştine hev, bi hev re quwet in; dest destan dişo, vedigere rûyan dişo. Bêguman e ko berî îro jî wexteke jiyayî hebû, piştî îro jî dê hebe, lê îro, esas e, navend e.

Li ser hemûyan cil û bergên nû û modern hene. Hemû bi gomlegên spî û bi qrawat in. Ji yên Safter pê ve, kincên hemûyan, kincên klasîk ên ewrûpayî ne. Kincên Safter, bi gotina Pelikan, »sportiv« in. Di esasê xwe de, tu ferq di navbera kincên wan ên do û yên îro de nîn in. Do jî, wan, li bajarê piralî, pirçandî Stembolê, dîsan, kincên ewrûpayî li xwe dikirin. Kinc û lixwekirina wan nêrîn, fikir, hîs û dîtînên wan jî diyar dikin; ew ne dûrî cîhan û medeniyeta ewrûpayê ne. Rabûn û rûniştina wan herçend ya kurdan û welatê rojhilatê ye, ewçend jî ya ewrûpayê ye. Terbiye, xwendin û perwerdeyiya ko wan wergirtiye, ew kirine pirên navbera du cîhan û medeniyetên ji hev pir cihê. Ji lixwekirina wan diyar e ko ew bi qasî cîhan û medeniyeta rojhilatê, aîdê cîhan û medeniyeta rojava ne jî. Loma jî, meriv dikare bibeje, di fotografê de, kenê wan boş, rawestana wan rehet, tevgera wan serbest e.

Fotograf li ser kolanekê tê kişandin. Welê dixuye ko ew li rê ne, ber bi

derekî derin. Li pey birayan çend xaniyên ko bi lêkirina germenî ava bûne, dixuyin. Li ser dîwarê xaniyê hema li pey wan, di nav lewheyêke biçûk de, bi tîpên latînî yên germenî, Galeristrasse, dinivîse. Li pey xaniyan jî, dêrek û birca wê dixuye. Ken, rawestan û tevgera birayan ne li dijî van avahî û perçên din ên wênê ne, ji bervajiyê, ew hevûdu temam dîkin.

Birayên Bedirxanî, neviyên rêberê kurdan, ji welatê xwe pir dûr, li ser kolaneke Munîxê rawestane û bêyî ko li rojên bê bifikirin, bi çavên germ, li hevûdu dinihêrin û dikenin...

2 Birayên Bedirxanî, Celadet û Kamuran, neviyên rêberê kurdan, ji welatê xwe pir dûr, li aşxana Unîwersîta Munîxê rûniştine û bêyî ko li rojên bê bifikirin, bi coş, li hevûdu dinihêrin û dikenin. Herduyan jî îmtihanên xwe bi serfirazî dane û derbasî sinifeke nû bûne. Celadet dersên ziman, çand û siyasetê dixwîne, Kamuran jî doktora xwe ya hukukê çêdike. Roj bi roj, ew dikevin nav civat û çanda Alemanyayê, şîrtîyeke bikêr bi ziman, medeniyet û çanda Alemanî re tînin pê. Her çar bira jî dixwînin. Safter, birayê biçûk, xwendina xwe ya kîmyayê xelas kiriye û dest bi îhtîsasê kiriye. Tevfîk bûye muhendîsê daristanê, dest bi doktorayê kiriye û niha li ber xelaskirinê ye. Kamuran ko hê li Stembolê awikat bû, niha, bi xurtî ketiye nav refên kitabxanên Munîxê û li hukuka enternasyonal û ya medenî ya Ewrûpayê hûr dibe. Celadet ko ji bêgaviyê terkî welêt kiribû, bi xurtî ketiye nav rûpelên çand, felsefe û edebiyata alemanî û zimanê alemanî û îlmê zimên hîn dibe.

Ew îro, di dewreke gelekî kambax de, bi xeberên baş, rojeke çê derbas dîkin. Celadet simbelê xwe, hinekî, gurtir berdaye. Lê rû û bedena wî ya hinekî gir, niha, jartir dixuye. Kamuranê ko her jar bû, niha simbelêkî zîrav jî, li jariya xwe zêde kiriye. Xwarina li ber wan gelekî basîd e; çend serî kartol, çend tîke goştê dewêr ko bi zehmetî tê cûtin û du şûşe bîra Bayernê.

- Ab-brühen, Herr Doktor, Celadet dibêje û qedeha bîrayê radike.
- Noş, birayê ezîz, noş, Lê hê tu li ku, doktorî li ku.
- Na, na zêde nema, bi xêr, ber bi serê salê, ez ê bi nameyeke xweş, mizgîniya doktoriyê bi bavo û kek Sureya bigihînim.
- Eger tu rastiye bixwazî, bawer bike, ez naxwazim doktor bim jî. Ez ê li ko û çawan doktorî û awikatî bikim? Ez vê doktoriyê ji bo welêt dikim. Lê ka welat li ko ye? Em ê çawan herin welêt û li wir bixebitin?

– Kamuran, birayê min ê hîstenik... ma dinya dê her weha bimîne, çerxa felekê dê her weha bizîvire? Şaş mebe, ronahî li pey vê perda tenik a reşahiye ye, wîcdan ê bi ser keve, mêjî dê, ji xewa kûr, hişyar be.

– Xwezî... xwezî... heşê min jê tişekî nabire, lê ez dişan bibêjim xwezî...

– Bila heşê te jê bibire, ji bîr meke, rojekê ne bi tenê ji şevê, lê ji roj û şevê tê pê. Dawiya dawîn, em ê di rojêke pîroz a Xwedê de, tevî van zanîn, tecrube û serpêhatiyên xwe, tevî keser û kêfxweşiyên xwe, vegezin mala xwe... De binoşîne, ji bo te û me.

Piştî vexwarina bîrayê, Kamuran saeta xwe ya bi kostekê ji berîka êlega xwe derdixe, lê dinihêre û bi lez radibe,

– Mixabin, ez divê herim, ez dereng mam...

– Bi ko de? Ji Sureya Abê nameyek hatiye, min ê ew ji te re bixwenda, bi ko de derî?

Kamuran bi tenê dikene û dibêje, »mepirse... çavşînê lê, lê...« û dizivire, dere. Celadet wan çend dilopên dawîn ên bîrayê jî wedixwe û li şênîyên li maseyên doralî dinihêre.

Çaxa min ew gotin ji Kamuran re digotin, di esasê xwe de, min xwe jî bi wan teselî dikir. Ma gotinên qelaw ên li ser xurtî û baweriyê, ji xwediyê gotinan pê ve, dikare kê bixapîne? Rewşa me, ne tu rewş bû. Rewşa me şerpeze, halê me pêrîşan, neçarî û kambaxiya me bêpayan bû. Roj ji rojê xirabtir, bûyer ji bûyerê kirêtir bû. Alemaniya bi leza birûskê ber bi geliyekî bêbinî gêr dibû. Aboriya Alemaniya minîna hûtekî, minîna geremola lehiyekê her çî dihat berê dadîqultand. Diravê Alemaniya mark, minîna pelê ber bayê, berfa ber tavê, her roj, her saet, her deqîqe, qîmet wînda dikir. Dolar, bêpayan buha û bilind dibû. Li Alemaniya jihevketî û hilweşiyayî tu kar û şîxul jî nîn bûn ko meriv bi dest xista. Li milekî, li Alemaniya rewş weha kambax bû.

Li milê din, bav û diya min, tevî Mezo, ji Stembolê û Tirkîyê derketibûn û çûbûn Misirê, nik kekê min Sureya. Em bi vê yekê kêfxweş bûn; wan xwe jî şûrê ruhistinê ko xelas kiribûn. Lê bi çûna wan, kahniya pereyên ko ji me re dihatin şandin jî miçiqîn. Carîna Saadet Abla û merivên me yê din ji me re hin dolar dişandin, lê ew jî, ji ber aloziya aborî û bankeyên Alemaniya, nediketin destê me. Di ser de û tiştê herî xirab, em nikaribûn vegeziyana Stembolê. Li gora nameyên ko dihatin, rewşa siyasî li wir jî gelekî xirab bû. Name weha xelas dibûn; gidî, hûn bin, hûn fikir li vegeze nekin...

Me dê çî bikira? Em mîrên kurdan li Munîxê şerpeze bûbûn. Navekî gi-

ran û mezin li gundekî wêran bû. Me dê xwe bi ko de bavêta? Kî dê bihata hawara me? Felek bi girane û zompan ketibû ser me, mêjî, heş, dil û zîkê me dihenciqand. Bi taybetî jî zîk, zîkê bêşerm û teres ko her birçî bû...

Celadet ji berîka pantolonê xwe pereyên xwe derdixê û lê dinihêre. Piştî ko wî heqê xwarin û herdu bîrayan da, pere têra du, te nizanîbû, sê rojan dikir. Piştî du-sê rojan? Xwedê kerîm e. Bi bîhntengî ew ji berîka çaketê xwe pakêta cixarê derdixê û cixareyekê vêdixê. Digel neçarî û xizaniyê, bêguman, jiyana xwendevaniyê, xwendevaniyeke weha ko cîhaneke nû li berê vedike, hemû mêjî û dilê wî vedigire, xweş e. Lê heta kengê ew ê bikaribe xwe rabigire? Ew bi destê xwe yê çepê jî bi kêra li ser masê dilîze û li pirsîyarên weha bingeîn ên jiyana xwe ya Munîxê difikire.

– Der prinz BedirKhan?

Celadet serê xwe ji ber masê radike û li aliyê deng dinihêre. Jineke ciwan a porzer û çavşîn, bi ken, lê dinihêre. Mîna ko Celadet ew dîtiye, lê ew nikare wê derxe.

– Hûn ne Mîr Celadet in?

Jina ciwan, bi alemanî, jê dipirse. Celadet bi serî bersiva wê dide û li çavên wê dinihêre. Wî ev jina hanê ko çavên wê mîna zeryayekê stûr û şîn in, li ko dîtiye, ew wê ji ko dinase?

– Monîka... jînik dibêje.

Celadet, ji nişka ve, radibe pê û diqîre,

– Fräulein Karlfeld... Monika Karlfeld!

3 Fräulein Karlfeld... Monika Karlfeld.

Gava Celadet û Monika ji trêne peya dibin, ew wê bi Safter û Pelîkana ko li hêviya wan in, dide nasîn.

– Monîka li unîwersîtê doktora felsefê çêdike... serpêhatiya min û Monikayê gelekî balkêş e. Ez ê ji we re behs bikim.

Di rojêke pir xweş a havîna 1923-an de, Celadet û Monika, li istasyona trêne ya Dikerteyê peya dibin. Çaxa ew ji trêne peya dibin, tûrêjên xurt û rengîn ên tavê çavên wan digirin. Piştî hevûdunasîn, hembêz û silavan, Celadet û Safter radihîjin walîzan û ew bi rê dikevin. Celadet û Monika dê, ji bo çend rojan, mêvanên Safter û Pelikanê bin da ko ji keft û lefta bajêr û zehmetiyên xedar ên jiyana rojane, piçkekî, bi dûr kevin. Safter û Pelikan li gundekî biçûk û şêrîn dijîn. Ji ber nexweşiya Safter, wan xwe ji

bajarê mezin, lez û beza jiyana bajêr vekîşandine û hatine li gundekî bêdeng û aram ko nêzikê bajêr e, bi cîh bûne. Safter, hema çî bigire, hertim, nexweş e. Carina ew bi zekemê dikeve, carina serma digire, carina bi kuxikê dikeve. Digel ko ew gelekî girs û lihevhatî ye, bedena wî mîna şitila ber avê, zîz û tenik e.

Celadet û Safter li kêleka hevûdu, Monika û Pelikan jî, çend gav, li pêşiya wan, li ser rîyeke pîr xweş û hêşîn, dimeşin. Herdu aliyên rê bi daran tijî ne. Rê mîna tabloyeke resamekî hoste li ber wan dirêj dibe û dere. Dar, tîmsala dem, dewr û heyaman, ko pîraniya rojên salê tazî û stûxwar in, niha, bi hemû bedewiya xwe ya havînê, bi hemû hêşinahî û zelaliya pelên xwe yê spehî û bi comerdî, rê nîşanî wan dide. Tav û tîrêjên wê, bi şewqeke rengîn, li ser eniya Celadet û Safter dibiriqe. Bîhneke xweş ji hawirdor difûre; tabîatê kirasê xwe yê rengîn li xwe kiriye û direqise.

– Celadet Abi, tu westiyayî? Tu dixwazî, em hinekî bîhna xwe berdin?

– Na Safter, Celadet dibêje. Eger tu newestiyayî, ez newestiyame. Jixwe ez bawer im, rîya me jî zêde nema.

– Na, piştî vê riyê, em xwe digihînin erebê.

– Safter, min kitabên şîrên fransîzî jî bi xwe re anîne, eger me keys hebû, em li ser hinan bixebitin.

– Bêguman... bi rêberiya te, em ê gelek şîrên hêja wergerînin zimanê kurdî ko pîr hewcedarê vejîn û nûjeniyê ye...

Dawiyê, te gotin anî ser wan rojan... dawiya dawîn, te gotin bir û anî û li dora mirinê gerand, gotina edebî bi mirinê gihand...

Safter mir...

Sê sal bi dû wan rojên ko tu niha bi gotinên edebî taswîr dikî re, li nexweşxaneyêke Munîxê, di odeyêke sar de, serê wî li ser çoga Pelikanê, Safter çavên xwe, bêveger, girtin. Ji Pelikanê pê ve tu kes li nik wî nebû. Ne ez, ne birayên min ên din, ne xweha min, ne bav û diya min û ne ji ji malbata me ya bêhesab mezin kesek... Hingî ez û Kamuran li Lubnanê, kekê min Sureya li Misirê, dê û xweha min li Stembolê û bavê min jî... bila gotin, gotinê veneke, gotin li gotinê zêde nebe...

Safter, bira, heval û alîgirê min ê jînê, bi qewlê Amojna Sîtî, roniya çavê min, di wê xortiya xwe ya bedew de, çû, -bêyî ko xatir bixwaze, bêyî ko li me, nemaze li min bifikire. Nexweşiyêke zirav û teres ew bir diyarê rehmetê. Mirina Safter ez jî kuştim. Tê gotin ko meriv carekê dimire. Na, ev

ne rast e. Meriv du caran, mîna min, pir caran, car bi car jî dimire. Bi du mîrîna Safter re, ez gelek carên din jî mirim. Lê cara yekemîn, ez bi Safter re mirim, nivê dilê min jî pê re çû axa axretê.

Safter ko ewçend li ser xwe, ewçend lihevhatî bû, ewçend ji sporê, bok-sê, hespan, nêçîrê, masî û masîvaniyê hez dikir, ewçend dilê wî jî bo kurdan, welatê wan, zimanê wan davêt, ewçend ji însan û însanetiya hez dikir, nikarîbû xwe li hember nexweşiyên basîd û biçûk, mîna serma û bronşîtê, rabigirta. Wî agir bi dilê me xist û çû. Di rojêke şilî ya çîla Alemanyayê de, Pelikan, bav û diya wê û du hevalên Safter ên alemanî, bi tenê ev merivên bi qasî tiliyên destekî, bedena Safter a çeleng, bi bêdengî, li bin axa şil û sar a Heidelbergê veşartin.

Mirin li kal û pîrtiyê tê. Kal û pîrtî heyama pêşîn a mirinê ye. Gava beden, gav bi gav, xwe ji xewa ebedî re hazir dike, kal û pîr bi deng û pejnên mirinê dihesin. Lê ya yekî nola Safter ko ewçend ji mirinê dûr bû?.. Ez çî bibêjim?

Di wan rojên ko tu niha behs dikî de, birayê me Tevfîk xwendin û doktora xwe temam kiribû, ji me xatir xwestibû û vegeyriyabû Stembolê. Wî riyek, li gora xwe, dabû ber xwe. Safter jî xwendina xwe temam kiribû. Lê ew venegeriyabû. Mîna niha tê bîra min, Safter weha gotibû: »ez ê çawan kekên xwe Celadet û Kamuran terk bikim û herim? Em ê, bi hev re, ji bo ziman, çand û edebiyata kurdî bixebitin.« Ew û Pelikanê mabûn. Lê xwezî ew biçûna Stembolê, heyê ko hawa Stembolê lê bihata...

Herwekî ko te jî got, di wan rojan de, Safter û Pelikan li gundekî gelekî xweş dijiyan. Bîhna min jî teng, zikê min birçî, dilê min bi kul bû. Pere nîn bû, nan û xwarin nîn bû, araq û vexwarin nîn bû, cixare û qelûn nîn bû, kar û şixul nîn bû, xeber û nûçeyên baş nîn bûn. Tu tiştêkî ko hinekî bîhna min veda, ez kêfxweş bikirama, nîn bû. Dolarekê hilkişiyabû duwanzdehezar markan. Xwarin û vexwarinê jî li gora vê nispetê kirasekî ji agir li xwe kiribû. Xwarina min jî, li gora rewşê, daketibû vî halî; nan û kartol, av û kartol, kartol û av, kartol û kartol!.. Û min dest pê kiribû cil û berg û kincên xwe difirotin da ko min bikaribiya ew kartol jî peyda bikira. Çakêt û pantolên min, roj bi roj, kêmtir dibûn.

Di halekî weha de, çaxa min keys didît, ez diçûm gund, nik Safter û Pelikanê da ko min hinekî bîhna xwe berda. Di wan rojên gund de, ez û Safter her li ser çand, edebiyat û zimanê kurdî dipeyivîn. Ji bo dewrên bê, me plan û proje çêdikirin. Safter her dixwest ko me şîrên fransîzî wergerandina zimanê kurdî. Me hin rêz, bi hev re wergerandin, lê wî tu

carî wergerên weşiyayî, şîrên fransîzî bi kurdî, nedîtin. Ev daxwaza wî jî bû kulekî û kete hundirê min.

Mîna gelek aliyên jîna me, keser û bextiyariyên me jî cêwî ne. Bi kesera Safter û daxwazên wî yên qurmiçî, min ew şîhîrên ko me bi hev re dixwendin, wergerandin kurdî û di kovarên xwe de weşandin. Çaxa min kovara xwe Hawar di destpêka salên 30-an de, weşand, di hejmarekê de, li ser wergera şîirekê (eger ez ne şaş bim, hejmarek ji yên 30-an bû), min weha nivîsî;

»Sefdo, lawecan! Di sala hezar û neh sed û bîst û didowan de em hati-bûn Mûnîxê. Ez û kekê te Kamiran. Em şikiyabûn. Zora me çûbû. Felekê poşikê reş kêşabû ser qedera Kurdistanê. Êdî di warê siyasî de tu hêvî nemabû. Me tev de digot: Ziman, xwendin û nivîsandina zimanê me; bi tîpên xweser, bi tîpên kurdî. Belav kirina kitêb, kovar û rojname. Min ji çiyayên Refanê ji te re elfabeke kurdî anîbû. Tu hînî wê dibûyî. Te digot; - ez gelek kêfa xwe ji şîireke Elfred de Vinyî re ditînim: Mirina Gurî. Rojekê ez ê wê wergerînim kurdanciyê û wê belav bikim.-

Ev deh, dwanzdeh sal in, kitêb û kovar bi zimanê kurdî û bi tîpên kurdî têne belav kirin. Lê felekê tu beriya wan belav kirî. Feleka bextreş, mîna Kurdistanê poşîke reş û tarî kişande ser canê te yê tenik û çeleng jî. Bi hêviya ko giyanê te yê pak pê bihesê û pê şa bibe, ev e, min -Mirina Gurî- wergerande kurdanciyê û pêşkeşî giyanê te kir...«

Min, gotin bi gotin, weha nivîsî û ew pêşkeşî tevî şîirê weşand. Hingî, bi tenê hingî, min xwe, bi qasî mistekê, bextiyar hîs kir. Lê bi dû re, dîsan bih-na mirinê dor li min girt.

4 Bîhna mirinê dor li Munîxê girtiye. Bajarê huner û musîkê, die weltstad mit herz, niha dilê xwe ji kîn û nefretê, ji mirin û kuştinê re vekiriye. Bajarê kêfê, niha, bûye bajarê keserê. Tava ko jixwe pirî caran wînda ye, niha, yekcar ji bajêr xatir xwestiye, Bajar, avahî, qesr, dêr, birc, heykel, kolan û navendên wî yên çand û hunerê, di bin ewrên tarî û girtî de, niha, şahidî li esebiyetê dîkin. Bîhna xwîn û mirinê dor li avahiyên spehî yên barok û gotîkê digire. Bajarê kevnar ko bi rengekî qurşûnî xwe xemilandiye û bûye navenda hunera germenî, niha, keserti-jî û bêhuzûr e.

Cîhan, Alemana, Munîx û Celadet rojên pir dijwar derbas dîkin. Bîhn li wan çikiyaye. Alemana ko ji ber krîza nedîtî ya aboriyê li ber în-

tixarê ye, bi bûyerên siyasî û civakî diçelqe. Alemanya, navenda Awrûpayê, li pey riyên nû û çareyên saxbûnê ye. Herkes ji hev dipirse; wohin? Bi ko de? Alemanya bi ko de diçe? Çare?

Digel ko hê çare ne xuyane, alemanî didin pey tevgerê nû; nasyonel sosyalîzm. Nasyonel sosyalîzm ko bi kurtî jê re dibêjin »tevgera nazîst«, bi fikir û gotinên nû, bi tevger û awirên ecêb, bi çavsorî û cesareteke dinî bala hemû alemanan dikişîne. Li mezintirîn bajarên Alemanyayê, Berlîn û Munîxê ko bingehên wan ên herî qaîm in, ew pêl bi pêl fireh dibin. Tevî ko dewlet û dezgehên wê yên kevn li ber xwe didin, li Munîxê, ev tevgera nû, pêl bi pêl bajêr vedigere.

Îro, nehê meha dehan a 19

23-an e. Bajar hê ji radizê. Berbang hêdî hêdî zora şevê dibe û stêrkan bi dûr dixe. Hûnikahî, bayê ber destê sibê, xwe bi oda biçûk a Celadet ji digihîne. Celadet ranezaye. Paltoyê wî yê reş li ser milên wî, ew li ber masa biçûk rûniştîye û benêke biçûk, ji bo rojnameyeke alemanî, dinivîse. Şûşa şarabê ya li ser masê vala ye. Qelûneke reş a vemirî, stûxwar, mîna şûşê bêkêr, di nav xwelîdankê de ye. Ferhengeke mezin a alemanî-fransîzî, deftera ko Cananê dabûyê û çend kitabên din, tiştên serê masê temam dikin.

Mîna bajarê Munîxê, Celadet jî esebî, bêhuzûr, eciz û bêgav e. Wî ji oda xwe ya biçûk a li ser Galeri strassê bar kiriye û hatiye vê oda biçûk. Odeyên biçûk, teng, bêhewa û bêronahî bûne para wî. Oda wî, na ne oda wî, mala wî, bi tenê çar gav in. Mîna çira Aladdîn, cîhaneke pir fireh ketiye nav vê oda çargavî; cil û bergên wî, kitab û defterên wî, jiyan û tecrubên wî hemû di nav vê oda teng, nîzm, sar û tarî de ne. Ew di vê ode de xwe mîna şêrekî ko ketiye nav qefesekê hîs dike. Lê ew dikare çi bike, çi ji destê wî tê? Ew, derketiyê welêt, roj bi roj, dikeve, mîna ko ew di nav bîreke bêbinî û tarî de be, ew her ber bi jêr dibe.

Xeberên Stembolê yekcar nexweş û kirêt in. Berî niha bi çendekê, Saadet Abla jê re nameyeke dirêj a dilsoj şandibû û tê de weha gotibû: »Bu satırları gözyaşlarıyla yazıyorum...« û nama xwe bi van rêzên tarîxî ko jiyana Celadet û berê rûpelên Bîra Qederê bi aliyekî nû dida, xelas kiribû; »mixabin, hezar mixabin, êdî rîya te girtiye...« Rejîma nû ya Tirkîyê, serekiya Mistefa Kemal Paşa, vegera Turkîyê li wan qedexê kiriye. Mistefa Kemal Paşa, xebat û tevgerên Emîn Alî Beg û gera Celadet û Kamuran a welêt ji bîr nake, bav û herdu birayan li dijî xwe tehlûke dibîne û bi tu şertî li vegera wan razî nabe. Mistefa Kemal Paşa îro desthi-

lat e û desthilatî bi zimanê xwe yê taybetî dipeyive.

Li milekî ev... lê li milekî jî Canan, nebûn û windabûna wê... Mîna ko ew ketibe heft qat binê axê, Canan bi carekê winda bûbû. Jê ne deng û hes, ne nivîs û nameyêk dihat. Berî ko ew li Stembolê ji hevûdu veqetin, wan gotina xwe kiribû yek; heta ko rewşa Celadet baş diyarbûya, ew ê ji hev veqetî bijiyana. Lê gava ko rewş diyar bû, wan ê, îlam, xwe bigihan-dina hev. Heta hingî jî wan ê, hertim, name ji hev re binivîsa. Çaxa navnîşana Celadet kifş bû, wî dê nameyek ji wê pansiyona Cağaloğluyê re bişanda. Hevalê Celadet, kurê xwediyê pansiyonê, dê name bi Cananê bigihanda. Bi vî awayî, haya wan ê ji hev hebûya. Bi kurtî, qewlê wan weha bû. Celadet ne bi tenê nameyek, gelek name nivîsîn, lê wî tu bersiv wernegirtin. Wî ji nas, heval û dostên xwe yên Stembolê jî alîkarî xwestibû ko ew şopa Cananê hildin. Lê Canan winda bû. Ew hew diçû xwendegêhê, hew li mala bavê bû, hew li wan cîhên nas bû. Ew nîn bû, lê gotin li serê gelek bûn; hinan digotin ko wê daye pey zabitekî tirk û pê re çûye Ankarê, navenda rejîma nû ya Tirkîyê. Hinan digotin, ew bi yekî boşnak re zewiciye û bi hev re çûne Saraybosnayê. Li gora hin xeberên din jî, ji bo xwendina bilind, ew çûbû Parîsê. Bêxeber û şop, wê xwe winda kiribû... Celadetê ko pirî caran bi xewnên Cananê ji şevên sar ên Munîxê hişyar dibû, fikir, nedikir, nikarîbû riya ko diçû nik yara şevên spî yên Stembolê, bidîta.

Bîhtengî ne bi tenê ev bûn, heta qirikê ez ketibûm nav bîhtengiya derd û keseran. Ez kotî bûbûm... Di wê gera me ya welêt de ko êdî jîn û qedera min xistibû ser riyeke nû; vegera mala germ, ocaxa hebûn û jînê li min qedexe kiribû, rojekê, li gundekî Kilîsê ko em jê dibihurîn, pîrejinekê, li ser halê kurdan weha gotibû; Ce keran şamî dike, mesqel şûran misrî dike, xizanî mêran kotî dike. Bi qewlê vê jina porspî ya dûrbîn, xizaniyê ez kotî kiribûm... Bila yeqîna te ji Xwedê hebe, min ew oda çargavî jî, bi hezar zehmetî peyda kir û bi hezar zehmetî heqê wê dida. Tunebûn û windabûnê dor li min girtibû û roj bi roj cîh li min tengtir dikir. Ez, derketiyê welêt, roj bi roj diketim, dibûm kotî û ketî. Rewş ewçend xirab bûbû ko min êdî nikarîbû cixare jî peyda bikiriya. Min cixare dijmartin û dikêşandin. Kêşana cixarekê bûbû kêfxweşî û serfiraziya herî mezin. Di wan rojan de, tiştê ko herî zêde min dixwest, wexwarin bû, vexwarina araqê. Lê ew jî bi dest nediket.

Min dixwest vexwara, heta serxweş bûma, her tiştî ji bîr bikira, vexwara.

Ew rojên me yên peşîn ên Munîxê, rojên xwarin û vexwarin, konser û restoranan, bûbûn xewneke mijdar. Wê şeva ko ez heta sibê rûniştim, min şûşeyeke şarabeke nexweş a sor peyda kiribû. Heta sibê, min ew hêdî hêdî, dilop bi dilop, vexwar. Lê min tu tişt ji bîr nekirin, ji bervajiyê, tiştên nexweş ko min ji bîr kiribûn, hatin bîra min. Şarabê ez ji derd û keseran rizgar nekiribûm, bîlakîs, ez kiribûm girtî û dilê wan.

Min hal û hewalê xwe yê zîz, roj bi roj, carina bi kitekitan, derbasî wê deftera ko Cananê dabû min, dikir. Ew çend rêzên biçûk ên wê defterê têra salixdana wan rojên dûjehê dikirin.

Min debara xwe bi çi dikir? Min hin bendên biçûk dinivîsîn, carina heftê saetek-du saetan dersên zimanê kurdî û tirkî didan, tevî Kamuran, ji Stembolê mehfûr û xalîçe didan anîn û ew difirotin. Ez rojnamevan bûm, dilê min pê re bû û li Alemanyayê tê de, herçî ne zêde bû jî, qezenc hebû. Ji bo kovar û rojnameyên alemanî, min carina li ser çîrokên Mele Nesredîn, tarîxa kurdan, edet û ûsilên wan ên kevn, neçîr û nêçîrvaniya wan, bendin dinivîsîn.

Li vir ez serpehatîyeke xwe jî bibêjim; di wan rojan de, carekê, ez bûm milyoner jî. Na, ne milyoner, milyarder. Na, ne milyarder jî, bilyoner... Saadet Abla û nasekî min ê din çend dolar ji min re şandibûn û piştî xebateke dijar, min ew dolar wergirtibûn û qulipandibûn ser markê. Û ew çend dolarên min bûbûn çend bilyon! Ez bûbûm bilyoner, lê bilyonerekî neçar û xizan!

Deriyê oda Celadet, bi hêdîka, du caran, lêdikeve. Kî ye? Di vê destê sibê de, kî tê oda wî? Safer? Kamuran? Monika? Ew derî vedike. Hevalekî wî yê aleman, di destan de rojnameyekê, bi heyecan, li ber derî rawestayê. Hevalê wî dibêje, »gotten morgen«, rojname destê xwe dide Celadet û derbasî hundir dibe. Celadet li rojnamê dinihêre. Xebereke tarîxî, bi tîpên germenî, nivê rûpelê dagirtiye; Hitler hikumeta alemanî hilweşandiye û hikumeteke nû ya neteweyî ava kiriye. Celadet, bi heyecan, xebere dixwîne. Hitler, demançe di destan de, alîgirên wî li pey, bi darê zorê, meclîs û hikumet tîk bîriye û desthilatiya xwe îlan kiriye.

Alemanya dikele.

Celadet û hevalê wî ji odê derdikevin. Di rojê weha de Celadet ê di oda teng de çi bike? Celadet dere unîversîtê. Unîversîte dikele, xwendevan di nav heyecaneke bêpayan de ne. Ders rawestane, mamosta nehastine, yan jî nexuyane. Celadet li wir Kamuran, birayê xwe yê şoreşger,

dibîne. Kamuran tevî xwendevanan bûye, bi heyecan ji Celadet re, behsa serhildan û guherînên nû dike. Herdu bira ji xwendegehê derin Kahnihall-ê, warê şêniyan. Kahnihall jî mîna xwendegehê dikele. Ew li wir Safter, bi tesaduflî, dibînin. Di rojeke weha de wî xwe ranegirtiye û daketiye bajêr. Hersê bira, bi du bisiklêtan, Celadet û Safter li ser bisiklêta Safter, Kamuran jî li ya xwe, li bajêr digerin. Tarîx li ber çavên wan tê nivîsîn, rûpeleke nû ya tarîxî li nik wan dest pê dike. Ew, zarokên serhildanan, naxwazin rû ji şahîdiya tarîxê badin. Bi qasî çend saetan ew li bajêr, bi hev re, digerin, paşê tîrî oda Celadet. Ji gotin û xebirdanê bêtir, ew rojname dixwînin da ko rûdana bûyeran baş têbigihên. Piştî nivroyê, Kamuran û Safter derin. Celadet jî deftera xwe ya biçûk vedike û bûyerên danê sibê dinivîse. Lê bûyer neqediyane, ji bervajiyê nû dest pê dikin. Ew hê bi rêzên pir basîd bûyeran dinivîse, hevalekî wî yê din tê. Hevalê wî yê aleman bi heyecaneke mezin û kelgîrî dibêje;

- »das blut... blut... xwîn diherike, li Odeonplatzê xwîn diherike...«

Celadet ko li ser xwarina xwe ya kartolan e, bi carekê radibe û berê xwe dide Odeonplatzê. Dor li Odeonplatzê hatiye girtin. Li hin aliyên meydane kuştî li erdê dirêj bûne, li serê her kuçeyê otomobîlên eskerî yên bi zirx û mîtralyoz li hêzên Hitler didin. Ordiya ko bi dewlet û hikumeta Alemanyayê girêdayîye, serhildana tevgera nazîstan dişkîne. Adolf Hitler û hevalên wî li ber xwe didin, lê wan şikestên xedar xwarine, ew mîna pelên payizê ji hev dikevin û hildiweşin. Teqîn e, Odeonplatz bi dengê çek, mîtralyoz û topan olan dide. Dûman û bihna barûdê ji meydên radibe.

Celadet li kêleka koşeyê kolaneke teng radiweste û li meydên û xaniyên doralî dinihêre. Tevgerêke boş a mirin û kuştinê, bi dengên boş, dor li meydên girtiye. Bi qasî pêncî mîtro ji Celadet dûr, li ber devê koşeyekê, eskerekî, bi qîrîn, hildiweşe û dikeve. Esker li erdê xwe dilivîne. Kes naçe ser wî. Ji xaniyê jor ê li ser kolana Celadet dengê musîkeke klasîk, pir bilind, tê. Di nav hemû dangan de, Celadet guh dibe ser dengê musîkê jî.

5 Di nav dengên nalîn û şewetê de, Celadet guh dibe ser dengê musîka klasîk a Gustave Mahler jî. Dengê musîka Mahler, bedew, bi dûzan û awazeke xweş, hêdî hêdî, bilind dibe. Hemû deng, hemû awaz, hemû aletên musîkê, di nav ahengeke pir xweş lihevhatî de

ne. Hemû bi hev re musîkeke bêpayan tînin pê ko heş dike sermest, dil dike aram.

Celadet bi hêdîka çavên xwe vedike û li çavên mezin ên Monikayê dinihêre. Çavên wê, kahniya hez û hezkirinê, mîna du stêrkan dibiriqin. Çav mîna zeryayekê ko bi tîrêjên tavê dibiriqe, ewçend boş û xweş dikenin. Di çavên Monikayê de kahniya heyecanê, zerya hezkirinê dixuyin. Celadet, bi germahiya ruh û dilê agir pêketî, bi kûrahiya heyecana hezê, li sîng û berê ciwan, porê zer, çavên zerya û lêvên xurme dinihêre.

– Paseratta mia, mia... Celadet bi nalîn dibêje.

Monika bêdeng dikene, xwe li ser Celadet xwar dike û lêvên wî dixê nav lêvên xwe. Agir bi lêvan dikeve, agirê ko bi lêvan dikeve, xwe pêl bi pêl, bi hemû bedenê digihîne. Dilê Celadet ê agir pê ketiye, niha diçirûse, jê çirûsk difirin. Bedena Monika ya germ û nerm Celadet radipêçe, vedigire. Agir ji bedena Celadet radibe. Monika tiliyên herdu destên xwe, pêhit, dixê nav tiliyên Celadet û wan diguvişîne. Monika, jina bexçê evînê, yara coşên bilind, dixwaze herdu bedenên bike yek, hilm, bîhn, deng û pejnên bedenên bi hev ve girêbide.

Tîrêjên tava danê êvarê yê mor ji serê çiyayên Alpê xwe digihînin oda wan. Ode di nav ronahiyeke sor de ye. Pencera odê heta dawiyê vekiriye û bayekî sivik ê paqij tevî germahiya odê dibe. Monika û Celadet, ji bo hefteyekê, hatine gundekî tenha, sakîn a Swîsre ko di nav gelî, lehî, dahl, gol û çîyan de ye; Sils Maria. Dinya germ, heyam havîn e. Lê hawa paqij a zozanan hênîk e. Monika ko felsefe xwendiyê û li ser rîya feylesofiyê ye, Celadet jî wergirtiye û bi hev re hatine warê filîzofekî mezin; Friedrich Nietzsche. Monika ko hemû berhemên Nietzsche xetî kirine, ne bi tenê li pey bîr û dîtinên wî ye, lê ew ketiye pey şopên jiyana wî jî. Niha ew hatine gundê biçûk ko Nietzsche havînan dihatê. Wan odeyek li maleke pensiun private ko piştî xwe daye çîyan û xwendiyê bexçeyekî xweş û bireke lêkirî ye, kirê kirine û rojên xwe, ji bilî xwendina berhemên Nietzsche, guhdarîkirina musîka Mahler û yekkirina bedenên, bi gera nav dar û daristan, dahl û newal, gol û çeman ko Nietzsche car bi car ziyaret kiribûn, derbas dikin.

Me dabû pey şopa Nietzsche, hem bi bîr û bawerî hem bi can û dil. Nietzsche, nivîskar û feylesofê siûdxirab û keserkûr, piştî salên dirêj ên bêdeng û tarî, di destpêka salên 20-an de, bi carekê, bûbû stêrka esmanên filîsوفiyê û çirûska heviyê ko meriv li peyê bûn. Nietzsche, xwendiyê bed-

na ecêb jar û fikra ecêb xurt, mîna gelek kesên din, pir tesîr li min jî kir. Her gotinekî wî mîna lehiyekî gur, her dengê wî yê ko ji nav rûpelan bilind dibû, mîna newaleke kûr, her fikreke wî mîna çiyayên Alpê bilind bû. Nietzsche, qedera wî ya keserkûr, tenêtiya wî ya bêpayan, derketî û ketîbûna wî ya bêtaswîr, armanc û hedefên wî yên bilind, pir bilind, li min û qedera min dihat. Mîna gelek kesên din, min jî digot; Nietzsche ji bo min, qedera min, welat û gelê min nivisiye. Wî »Ecce homo«, » Also sprach Zarathustra« û eserên xwe yên din ji bo min, bi tenê ji bo min nivîsbûn. Ma gotina Nietzsche ya fransîzî ko wî her digot, décadent, ketî, ne gotina umrê min û qedera miletê min bû? Ma rûpelên »Also sprach Zarathustra« ez nedigihandim reh û rêçên min ên windabûyî? Ma gotinên wî huwiyeta min a piralî, ruhê min ê peregende nedidan ber zompan?

Nietzsche ez bûm, ez Nietzsche bûm... çaxa rûpelên wî, tevî musîka Mahler, ez dibirim serê çiyayên cîhana wî ya taybetî, rengîn û dîn, ez weha difikirîm.

Mahler, musîka Mahler, pêwendiya dengê musîkê û dengê ruh û dil jî dîsan, bi xêra Nietzsche, bûn pardarên jîna min. Mahler, heval û hostayê Nietzsche, dijmin û vajiyê wî, ruhê min ê pêldar, bi saya Nietzsche, hînî aramî û ahengê kir. Her çawan tiliyên min ên qelaw û bipirç pişta nerm a mîna masiyan difirkand, musîka Mahler jî ruhê min difirkand.

Ez, neviyê Mîr Bedirxan, şagirtê Ovidius, xwendevanê edebiyat û medeniyeta fransîzî, hîn dibûm, min dîsan dest bi şagirtiye kiribû; ez hînî ketî û kotîbûnê, neçarî û xizaniyê, ruhê daketî û şikestî yê alemanî, bedena nerm a genimî û daristanên wê yên şil û zer, felsefe û edebiyata comerd a germenî dibûm. Ne bi tenê Nietzsche, tevî wî, min Goethe û Bismark jî dixwendin. Nietzsche, Goethe û Bismark di wan rojan de, ji her tiştî bêtir, ji her kesî zêdetir, dibûn alîgirê min, dibûn dermanê ruhê min ê birîndar. Gotinên Nietzsche mîna şûrê ji kalanan kişiyayî, bi hêz, bi disîplin, her bi xof û hilawestî bû. Gotinên Goethe, yên mîna »uns umspülen hunderttausend wogen, alles reizt uns, mancherleri gefaellt«, mîna hewreşîma herî nerm û tenik, bi stranên bedew ên xewnan, dilê min difirkandin. Heçî gotinên bîranîn û tecrubên Bismark bûn, wan ez dibirim nik bapîrê min, mîrê welatê bav û kalan, mîrê welatê min ê xewnan. Min hersê jî diviyan. Hersiyan jî ruhê min ê şerpeze dicebirandin.

- Fürst, mein fürst, Monika, bi nalîn, dibêje.

Mûyên simbilê Celadet ên reş li ser mûyên tenik ên Monika yên zer, gi-

ran giran, digerin. Bedena Monika ko bi bîhna hez û xwîdanê, bi hêdîka, dilive, xwe, bi hemû comerdîya xwe, teslîmî tiliyên girs û mûyên sert dike. Li gora simbêl û lêvan, beden radibe û dadikeve, mîna ko beden jî guh dide musîkê û bi ahenga wê xwe dilivîne.

- Av, dikarî hinekî av bidî min, ez tî bûm, Monika dibêje.

Piştî bîhnekê, Celadet xwe ji bedena nerm dide alî, ji ser cîhan radibe û ber bi masa biçûk ko li kêleka pencerê rawestayê, dere. Stîleke biçûk tijî av ko Celadet ji bîra bexçê kişandiye û tasek li ser masê ye. Celadet dere ber pencerê, hinekî rûyê xwe ber bi Monika ko serrû dirêj bûye, dizivîrîne û li wê û bedena wê dinihêre. Bi qasî kêliyêkê, ew welê lê dinihêre, bi dû re, ji pencera vekirî, li bexçê, bîrê û çiyayên bilind ên hember dinihêre. Bayekî henik rû, sîng û xwîdana ser pirçên sînga wî mist dide.

6 Bayekî hûnik rûyê Celadet mist dide. Keştî bi hêdîka xwe dilivîne û bi rê dikeve. Celadet, cara dawîn, li ser keştiyê, li Trieste-yê, bajarê Îtalî, bajarê dawîn ê Awrûpayê dinihêre. Celadet, tevî biraziyê xwe, lawê kekê wî Sureya, Heqî, Awrûpa terk dike û dere Misirê, nik kekê xwe, bav û diya xwe, nik xwişka xwe ya dengşalûr.

- Bi xatirê te Awrûpa, Celadet dibêje, ji bo vê carê evçend xizanî têr dike. Yezdanê pak ji careke din re kerîm e... heta careke din, di xweşiyê de bimîne.

Îro, rojeke xweş, 22-ê gulana 1925-an e. Bi qasî sê salên Celadet li vî aliyê dinê derbas bûn. Niha ew rûyê xwe dide aliyekî din ê dinê. Ev aliyê dinê, Awrûpa, mîna hêlekaneke bêserî, di nav aloziyan de dere û tê. Awrûpa avis e, guherînên nû dê, li her alî, biqewimin. Li Alemanyayê Hitler û hevalbendên wî şikesteke mezin xwarin, lê ew ji nû ve xwe didin hev da ko hikum bi dest xînin. Li aliyên din ên Awrûpayê jî tevgerên weha, roj bi roj, xurttir dibin. Ev alî weha, lê aliyê dinê ko Celadet niha ber bê dere? Hema çî bigire, Celadet tiştekî nizane. Digel ko ew berê jî çûbû Misirê, haya wî ji guherînên dawîn ên Misirê nîn e. Wî esas dil hebû, mîna birayê xwe Tewfîk, vegeriya Stembolê, bajarê xwe yê qedîm ko her xewnên wî dineqîşandin. Lê veger îro ne mumkin bû. Jê re, ji Stembolê weha nivîsibûn; vegera te, mirina te ye. Loma ew niha berê xwe dide aliyekî din ê dinê. Lê wî pir bêriya bav û diya xwe yên pîr jî kiriye. Kekê wî Sureya di nama xwe ya dawîn de jê re behsa nexweşîya bavê wî jî kiribû. Nexweşîya ko Sureya Beg bi »intèrmatterce poursuit d-arteras chlorose origine cardiaque« bi nav dikir, roj bi roj, xirabtir dibû. Celadet

dixwest bavê xwe bibîne, li kêleka wî rûne, li rîh û rûyê wî binihêre, li dengê wî yê kûr û gotinên wî yên kîbar guhdarî bike.

Dinya ronî û germ e. Rojê çavên xwe vekirine, ro bi qasî çend bihustan hilhatiye. Celadet serê xwe hinekî radike û li bajêr dinihêre; xaniyên reş û boz li piştê hev siwar bûne, esman bi keskahiyeke vekirî çend ewrên spî hembêz kirine û bi nazdarî li jêr dinihêre.

– Ewrûpa, bi xatirê te, Celadet dîsan dibêje.

Hevalên rê yên Celadet û Heqî, hema çi bigire, hemû cihû ne. Cihûyên Rûsyayê ko koç dikin û derin Filistînê.

Em rêwiyên bêwar û welat, ketî û derketiyên cîhanê, kurd û cihû, di keştiyekê de gihîştibûn hev. Ez ji welatê xwe yê xewnan hinekî din bi dûr diketim, ew ber bi welatê xwe yê xewnan diçûn. Ew ji Rûsyayê dihatin, li Warşowayê, Yekitiya Derketiyên Cihûyan ew werdigirtin û bi 2.5 lîrayê îngilizî, bi keştî, ew dişandin Filistînê. Cihûyan ji ders û tecrubên xwe derdixistin ko cîhan dîsan li wan teng dibû. Ew li pey stariyekê, warekî bi huzûr û axake rehmetê bûn.

Heqî ez bûm, mîna pêlên ko keştiya me li pey xwe danîn pê, ber bi jor û ber bi jêr bûm. Ji bo roj û dewrên bê, ne fikreke min, ne jî zanîneke min hebû. Gerçî min plan û projeyên siyasî, çandî û edebî hebûn. Lê kengî, li kû û çawan?... Min bi van yekan nizanibû. Ewrûpa ko ez jê gelek tiştên nû hîn bûm, êdî li pey min dima. Ewrûpayê ez fêrî tenêtiyê û birçibûnê kirim. Ez ko ji bo her tiştî, her, hewcedarê kesên û tiştan bûm, bi xêra Ewrûpayê, fêrî xweseriyê bûm. Min êdî bi xwe dikarîbû qîma xwe bi xwe bianiya. Ez hew hewcedarê qerwaş û berdestan bûm, hew li pey xizmet û xizmetkaran bûm. Ez fêrî ders û tecrubên germenî, rabûn û rûniştina wan, edet û ûsilên wan bûm. Li edet û ûsilên kevn ên kurdî, mîr û mîrîti, osmanî, bîr û baweriyên şoreşgerî yên fransîzî, Rousseau, Voltaire, Diderot, yên alemanî zêde bûn.

Lê di wê roja xweş a gulanê de, bayê felekê ez ber bi deverên din dibirim. Heqî, biraziyê min ê ko pir li bavê xwe dişibû, bi min re bû. Ew ji bo xwendinê hatibû Alemanyayê. Lê xwendin êdî ji Alemanyayê bi dûr ketibû. Safter, roniya çavên min, Pelikan, Monika ko min jê re şîirên Omer Xeyam û çîrokên Şehrezada Hezar û Şevekê bi fransîzî dixwendin, oda min a biçûk a tarî û bêhawa, kartolên min ên çelmisî, şûşeyên vala yên bîrayên Bayernê, qelûn û xwelîdanka min, derpiyên min ên pînekirî, êdî li pey diman... Lê min deftera biçûk a yadigara yara Stembolê ko winda

bûbû, dîsan, xistibû bêrika xwe, ew bi min re bû.

Cihûyên ko bûbûn hevriyên me, merivên neçar, bêdeng û bi terbiye bûn. Gava ew hîn bûn ko em kurd bûn, gelekî kêfa wan hat. Wan gelekî qedrê me girtin. Lê tiştê ko herî zêde bala min kişand, daxwaza wan a zîmanê hebrî bû. Wan bi vî zîmanê ko zîmanê wan ê rojên bê, hêviyên wan bû, nizanîbûn. Lê daxwaza wan a hînbûnê bêsinor bû. Heta em gihîştin Misirê, wan her, bi deng, mamosteyekî li ser wan, xwendin. Wan digot, »zîman ruhê me cihûyan e.« Vê yekê gelekî tesîr li min kir. Û gava min Hawar weşand, di hejmarekê de, min serpêhatiya cihûyan û zîmanê wan nivîsî û ew yek ji bo kurdan ko ji zîmanê xwe bi dûr diketin, mîna mîsaleke baş pêşkeş kir.

– Bavo dê li îstasyona trêne ya Kahîrê li hêviya me be, Heqî dibêje.

Celadet ji berîka xwe deftera xwe ya biçûk derdixe û berî ko ew li ser kursiyê rûne, bi dengêkî pir nîzm ko bi zehmetî seh dibe, bersiva Heqî dide,

– Ez dixwazim, em zû, zûtirîn wext, bigihên Misirê. Min bêrî kiriye, bêriya bavê te, bapîrê te, dapîra te, meta te kiriye...

FOTOGRAF 9: Xoybûn... hebûn, heyî, heyîti xwe- bûn, xweyî, xweyîti...

1 Fotografa nehan a romana Bîra Qederê ji welêt û Stembolê dûr, li welatê Mixribê, Misirê, tê kişandin. Ev fotografa hanê, di eynî wextê de, fotografa dawîn a Emîn Alî Beg û bermaliya wî Samîha Xanimê ye. Di pey vê fotografê re, ew hew di fotografên Bîra Qederê de dixuyin. Fotografên ko rû û rûçikan dikin nemir, hew dikarin wan ve-biguhezînin dewr û dewranên bê. Ji ber ko fotograf rû û rûçikên jîndar dikin nemir...

Ev fotograf li mala Sureya Beg, kurê Emîn Alî Beg û kekê Celadet, tê kişandin. Sureya Beg ko ji mêj ve ye li Misirê dijî, li gundekî Kahîrê, Zeytûniyê cîwar bûye. Zeytûnî, gundê dewlemend, xwedîmal û xwedînavan e. Kesên navdar û xwedîpirsiyariyên mezin xwe ji teşqe û xirecîra rojane ya bajarê mezin Kahîrê dane alî û hatine li vî gundî dijîn. Gundekî basîd ê ereb qulipiye ser wargehekî girîng ê siyaseta, çand û aboriyê.

Piştî ko Emîn Alî Beg, tevî jin û keça xwe, hatiye Misirê, ew li mala Sureya Beg dijîn. Mala Sureya Beg xaniyekî kevn ê mezin e. Ew ne bi temamî qesr e, lê jê ne zêde bi dûr e jî. Çav û odayên xênî bêhejmar in. Bexçeyekî fireh û dirêj ko hertim bi rengê kesk û hêşîn, bi ber û fêkî ye, bi xweşiya xwe jiyana aram a gund û malê direngîne. Sureya Beg, jina wî ko ji malbateke mezin e û keça begzadeyekî navdar ê Misirê ye, lawê wan Heqî û keça wan Kudret, ji zû ve ye, li vê mala mezin dijîn. Emîn Alî Beg, Samîha Xanim û Meziyet jî, ji çend salan û vir ve ye, bûne pardarên jiyana mala mezin û gundê xweş.

Ev fotograf li ser daxwaza Meziyetê tê kişandin. Meziyet ko êdî bûye keçeke xama, fotografên mal û malbatê dicivîne. Gava ew hê li Stembolê bû, wê li Kadiköyê, ji atolja Mr. Xandemian, deftereke rengîn û neqîşî yê wêne û resiman kirîbû û fotografên bav, dê, bira, ap, met, pismam û dotmamên xwe têdixistê. Wê ji fotografan, germahiya ko ji kaxizên sar di-

reşyan, hez dikir. Bi alikariya defterê, ew her li ko bûya jî, nas û nêzên wê li nik wê bûn. Wê hertim defter vedikir û li sûretên bêzar, bêdeng dini-hêrîn. Deftera bêziman bûbû zimanê jiyan û bîranînên wê. Bi taybetî niha, li welatekî ji Stembol û Kadiköyê gelekî bi dûr, tevî Kudretê, albuma wê bûbû hevala wê ya nêzîktirîn. Meziyetê, di rûpela yekemîn a defterê de, rêzeke bavê xwe, bi tîpên xweş û neqîşkirî nivîsîbû; dewra felekê li ser me kîn e... Wê gotina bav û kalan, nîşana umrên bêmiraz û derketî dubare dikir.

Li gundê Zeytûnî jî, wê ji bavê kal û diya pîr her dixwest ko ew bi hev re xwe bidin ber kameraya wênan. Li ser daxwaza Meziyetê, Sureya Beg ji Kahîrê fotografkêşekî hoste daye anîn û ew li malê fotografên malê dikişîne. Fotografkêş çend dêmenên malbatê, bi hev re, kişandine. Niha jî ew di vê fotografa nehan a Bîra Qederê de, ya Emîn Alî Beg, Samîha Xanim û Meziyetê dikişîne.

Belê, li ser vê wêne ko li salona mala Sureya Beg tê kişandin, ew hersê hene; Emîn Alî Beg û Samîha Xanim rûniştî, Meziyet jî li pey wan, li piyan. Ji lixwekirinên wan dixuye ko dinya sar e. Paltoyekî reş ê dirêj li ser Emîn Alî Beg e. Samîha Xanim jî di nav cil û bergên germ ên reş de ye. Meziyet ko bejna wê ne ewçend dirêj e, mantoyeke reş li xwe kiriye. Wê serê xwe bi tûleke reş girtiye. Samîha Xanimê jî bi dolbendekî reş. Li ser serê Emîn Alî Beg jî fesekekî reş ê Osmanî heye. Digel ko wan welat, dewr û dewran guherîne, cil û bergên wan mîna berê, mîna yên Stembolê ne. Ne bi tenê lixwekirin, lê awir, rûniştin û nêrîna Emîn Alî Beg û Samîha Xanimê jî her mîna xwe ye. Di hemû fotografan de, ew bi eynî celeb awir û nêrînê li kamerayê mêze dikin, bi eynî celeb rûniştinê rûdinin. Lê hin aliyên taybetî yên vê fotografê jî hene. Ew aliyên ko vê fotografê ji yên din vediqetîne, meriv dikare bibêje, ev in; west û keser, digel her hewldan û dilkirinê, west û kesera ko dixuye. Hem Emîn Alî Beg hem jî Samîha Xanim westiyayî, pîr westiyayî dixuyin. Emîn Alî Beg, mîna her carî, serê xwe hinekî bilind kiriye, herdu destên xwe danîne ser çogên xwe û bi girami li çavika kamerayê dinihêre. Rî û simbelê wî çikspî ne. Tevî ko ew hewl dide bi xurtî binihêre, lê nêrîna wî giran e, çirûska nêrînê vemiriye. Çavên wî bi zehmetî vebûne, ew bi zehmetî dinihêre. Samîha Xanim jî hewl dide da ko şên û bi ken li kamerayê binihêre. Lê ew jî nikare west û kesera li ser rû û çavan in, veşêre.

Nabe.

Ew nikarin şopen umrên kal û serencamên keserkûr ji nerînê awirên

xwe bi dûr xînin. Çav dipeyivin, kesera ko hatiye û li ser bîbikan venîştiye her tiştî dibêjin. Hewce bi gotin û salixdanan nîn e. Çavên ko ji nav kaxiza zerbûyî li pêşiyê, kamarayê dinihêrin, jixwe, hal û hewalê dibêjin. Çavên wêneya nehan a romana Bîra Qederê; şahîdên jiyanên peregende, stranên welatê xerîbiyê, nerîna umrên sirgûn, şîn û taziye bîrawest, hesreta bîrawest, lorînên dirêj ên şevên reş ko her û her ji welatê bav û kalan bi dûr bihurîne...

Ma meriv dikare çi bibêje? Li cîhê ko çav dipeyivin, gotin xelas dibin.

2 Ma meriv dikare çi bibêje? Li cîhê ko çav dipeyivin, gotin xelas dibin. Celadet li çavên bavê xwe dinihêre. Çavên Emîn Alî Beg ketine kortê, helqeyên li dora çavan zêde û kûrtir bûne. Fera çavan vemirîye.

– Kurê min, Emîn Alî Beg dibêje, her destpêkekê kutahiyekê, her umrekî mirinekê heye. Ev, rastiya jîn û cîhanê ye ko tu kes nikare biguherîne. Ez jî nikarim...

Emîn Alî Beg bîskekê radiweste, çavên xwe ji Celadet dizivîrîne, li kulîlkên nûbişkovî yên kêleka bîrê dinihêre û bi kurdiya xwe ya kîbar û nerm gotina xwe didomîne.

– Em ji ko hatin ku! Bala xwe bidîye, Ez li welatê xerîbiyê hatim dinê. Tu li welatê xerîbiyê hatî dinê. Niha jî me ji welatê xerîbiyê koç kiriye û em hatine welatekî hîn xerîb... di dawiya umrê xwe de, ez ji welatê bav û kalên xwe hinekî din jî bi dûr ketim. Min nedît, lê rehma Xwedê li wan be, Yadê Rûşen, Amojna Sitî, mamên te Tellî û Elî Şamil Paşa behs dikirin. Gotineke Mîr Bedirxan, kalikê te yê rehmetî, hebûye. Ji roja ko osmanîyan ew birine Girîtê û heta mirinê, wî hertim ew gotin dubare kiriye. Wî hertim gotiye; xerîbî ne tu çek e, piyê xwe tê re meke... Lê hezar heyf ko çekê xerîbiyê bû kincên me, cil û bergên me. Xwedê şahîd e, min her xwest ko ez vî çekê kambax ji xwe û ji zarokên xwe bikim û bi qasî bihustekê be jî, axa bav û kalan bi dest xînim. Lê nebû... Helbet te şîret navên, lê belê gotina kalikê xwe ji bîr meke...

Emîn Alî Beg dîsan radiweste, li Celadet û Samîha Xanimê dinihêre. Samîha Xanim ko li kêleka wî rûniştiye, ji masa biçûk a li ber wan perçeyekî biçûk ê portakaleke qaşkirî digire û dide Emîn Alî Beg. Ew purtaqalê werdigire û bi hêdîka dixwe.

Bavo ji portakal û mandarînan hez dikir. Di wextên wan de, ew ji malê kêrn nedibûn. Hebûna wan, qaşilandina wan, xwarina wan kêfeke malê bû. Gava em zarok bûn, me ji destê Bavo portakal dixwarin. Lê li Misirê êdî wî ji destê me ew werdigirtin û dixwarin. Bavo kal bûbû, bi gotina te, fera çavên Bavo vemirîbû.

Diya min a rêzdar û bêdeng, her roj, purtaqal û mandarîn diqaşilandin, ew dixistin nav firaqên pahn ên neqîşkirî û danên êvaran, gava Bavo derdiket bexçê malê û li kêleka bîrê rûdinişt, Dayê ew, yek bi yek, hêdî hêdî, didayê. Bavo ji malê dernediket. Ew her li malê bû, dixwend dinivîsî û radiza. Mîna berê ew nedipeyivî jî. Ew hertim di nav fikir û gumanan de bû. Lê gava kekê min Sureya jê re, carina, rojnamayên tirkî dianîn, hingî ew fera ko vemirîbû, dîsan vedigeriya û Bavo ew bi heyecan, rêz bi rêz, dixwendin. Ji wan rojnaman pê ve, Bavo hejmarên kevn ên kovara Kurdistan ko birayên wî Mîqdet û Evdirrehman li Misir û Awrûpayê derxistibûn, dixwendin. Wî kitabên kevn ên tarîxî û yên li ser welatê kurdan, mîrekiya Cizîra Botan dixwendin. Di wan rojên bi keser û di wî umrê kal de, Bavo, bi alîkariya kovar û kitabên, vegeriyabû cîhana windabûyî ya zarok-tiya xwe, ya xewn û xeyalên xwe.

Bavo nexweş bû, dilê wî diguşişî. Wî kes nedidîtin, lê carina nas, dost û ehlê me dihatin ziyareta wî. Eger dinya xweş bûya, ew li bexçê, li kêleka bîrê rûdiniştin. Bavo ji bexçê û nemaze bîra bexçê pir hez dikir. Bîra bexçê kekê min Sureya bîra mala me ya Kadiköyê dihanî bîra wî...

Bavo li bexçê, li kêleka bîrê rûdinişt û purtaqal dixwarin.

Bexçe hêşîn dike, gul û kulîlk dibişkivin. Meziyet û Kudret av dane wan. Di vî danê êvarê de bîhneke xweş ji bexçê difûre.

– Kurê min, Emîn Alî Beg, dîsan bi hêdîka û bi kurdiya xwe ya paqij, dibêje. Em dawacî ne. Bi neheqî axa me, mal û mulkên me, ji me hatine standin. Em ne mîrên kesekî din, lê mîrên erd û axa xwe bûn. Em doza axa xwe dikin. Rehma Xwedê lê be, umrê kalikê te, gelek mamên te li ser riya vê dozê borî. Ew îro, her yek li derekî, peregende, di bin axa sar de, çavvekirî, dinivin. Qebr û gorên wan jî li welatên xerîb in. Ji ber bêgaviyan, em îro nikarin herin qebrên wan jî ziyaret bikin. Ji te û birayên te, bi tenê, du daxwazên min hene. Yek; hûn jî, mîna bav, kal û mamên xwe dawacî bin, bi îlim û îrfan li ser riya dawê û dozê bin. Royên biçûk lê herikî ji avên mezin lê sekinî her çêtir in. Dudo; eger we rojekê bihusteke

axa bav û kalan bi dest xist, min ji bîr mekin, hestiyên min bibin û nêzîkê qesra bav û kalan, Birca Belek, li kêleka çemê Dijlê, min veşêrin. Şitileke dara çinarê jî li ber serê min biçînin... Daxwaza min, hesreta min, bi tenê ev e.

Emîn Alî Beg, dîsan, çavên xwe direvîne. Celadet deng nake, tu bersivê nade. Ji çavên Celadet çend hêstir, bi hêdîka, ber bi jêr dibin. Samîha Xanim jî digirî. Samîha Xanim dixwaze libeke purtaqalê din bide Emîn Alî Beg, lê ew naxwaze. Ew, bi nerîneke zîz, li kulîlkan dinihêre. Bêyî ko ew nerîna xwe ji ser kulîlkan bizivirîne, mîna ko ji ber xwe bipeyive, ew dibêje;

– Xwedê alîkarê we be, kurê min. Îşê we çetin, riya we dirêj e...

Celadet, çavşil, lê dinihêre, bêyî ko tiştêkî bibêje yan jî bike, bi tenê lê dinihêre.

3 Celadet lê dinihêre. Hevalê wî yê Stembolê, dostê wî yê şevên Pera û Galatayê, Memduh Selîm Beg her mîna xwe ye. Tu guherîn li ser rû û rûçikên wî naxuyin.

– Mîrê min, tu neguheriyî, Memduh Selîm Beg bi ken dibêje.

– Min ê jî eynî tişt ji bo te bigota, Memduh Beg.

Piştî çar salan, di rojeke vekirî û zelal a Lubnanê de, herdu dostên kevn li salona oteleke mezin a Beyrûdê hevûdu dibînin. Ji navberê çar sal bihurîne. Çar salên gelekî girîng û bûyertijî ko gelekî tesîr li herduyan jî kiriye. Herdu li kêleka pencera fireh û dirêj a salonê, li ser kursiyên çermîn, li hember hevûdu, rûniştine. Ji der, tirêjên tava ko li ser deryayê rawestayê û hêdî hêdî diçe ava, di pencerê re, xwe bi coş digihînin hundir. Dinya germ e. Pencerên salonê li derya dinihêrin. Derya bi şinahîyeke vekirî, heta û heta, dibiriqe.

– Celadet Beg, ma kê dizanîbû ko me dê li vir hevûdu bidîta!

– Jîn, Memduh Beg, jîn... Ma te bi xwe navê kovara xwe ya Stembolê nekiribû Jîn?... Jînê em avêtin van deran, em ketin ber pêlên xurbetê, bi qewlê dengbêjên me, felekê kumê xwe li serê me xwar kir, Memduh Beg.

Garsonêkî, di nav sîniyeke spî yê zîvîn de, du qedeh û vexwarina ko wan xwestiye, tîne, qedehan heta nîvî tijî dike û dere.

– Celadet Beg, min dil kir em hevûdudîtina xwe bi qedeheke şampanya pîroz bikin, bi vê qedehê dest bi êvara xwe bikin. Şampanya li vir hem xweş e hem ji avê erzantir e. Ev şûşe bi deh frankan e, yanê bi pênce, şeş qurîşên Osmanî. Loma min şampanya xwest. Ez hêvîdar im, ew ê bi

dilê te be...

– Bê şik.

– Mîrê min Celadet, min bêriya sohbetên me, rojên me yên Stembolê kiribû... Em ê îşev, hemû şev, bi hev re bin. Xelîl Ramî Beg û Mewlanzade Rifat Beg ê jî heta saetekê, saetek û nivê werin. Tiştên ko em bipeyivin, em bikin, pir in.

Tav û tîrêjên tavê hawirdor bi rengên mahşerê neqîşandibûn. Tav li ser deryayê, wî aliyê din ê aso, bi rengên jîndar û germ, diçû ava. Aso kiras diguherî. Ji kiraxên Beyrûdê, di salona otêlê de, ji jor, me, min û dostê min, dostê bav û birayên min, Memduh Selîm Beg li guherîna rengan dinihêrî. Tîrêjên royê li ser rûyê me, bi germahî, digeriyan û rûyên me mist didan.

Memduh Beg ji Stembolê dost û nasê me bû. Ew jî yek ji serekên tevgera kurdî, zane û têgihîştîyên civata kurdî bû, gerînde û sernivîskarê kovara Jîn-ê bû. Wî jî, mîna me, ji bêgaviyê, dev ji Stembolê berdabû û nikaribû vegeriya Tirkîyê. Rêber, ronakbîr û zanayên kurd ji hev ketibûn û li cîhanê belav bûbûn. Hinên wan li Awrûpayê bi cîh bûbûn, lê piraniya wan derketibûn Rohilata Navîn, welatên cîranên Tirkîyê. Gelekên wan li Lubnan, Sûriye û Antaqayê ko di bin destê fransîzan de bûn, dijiyan. Hinên wan jî çûbûn Kurdistana Iraqê ko di bin destê îngilîzan de bû. Memduh Beg jî li Antaqayê bi cîh bûbû. Rewşa wî jî mîna rewşa yên din bû; nebaş, belê nebaş... ma hewce ye meriv gotinê dirêj bike?

Rewşa min?

Mîna ko feylesofekî gotibû; siwarekî nezan û nehoste çawan li ser piştê hespê rûdine, ez jî li ser piştê jînê welê rûniştibûm. Eger ez ji ser hespê jînê nediketim, ew ne ji hostehiya min, lê ji esaleta hesp bû... Di wan rojan de, min xwe gîhandibû Rohilata Navîn. Min serê hespê xwe di wê axa germ a şewitî de berdabû. Hesp çargavî diçû, ji ber esaleta xwe, wî rê li ber xwe rast dikir.

Xelîl Ramî Beg û Mewlanzade Rifat Beg, herdu bi hev re, ji deriyê salonê dikevin hundir û ber bi Celadet û Memduh Beg tên. Pêşî Celadet wan dibîne, ew bi kêf radibe ser piyan. Memduh Beg jî pê re. Herdu, bi hev re, ber bi mêvanên nû derin. Celadet ko heyecana wî jî rû dixuyê, dere rûyê Mewlanzade Rifat.

– Rifat Bey, ûstad!..

– Bıyıkları kesmişsin Celadet Bey!

Mewlanzade Rifat Beg wî ber bi xwe dikişîne û hembêz dike. Herdu, bi qasî kêliyêkê, hevûdu, pihêt, hembêz dikin. Piştî çend salan, Celadet û Mewlanzade Rifat hevûdu, nû dibînin. Hemû bi hev re vedigerin cîhê xwe, Celadet û Memduh Selîm Beg cîh nîşanî wan dikin û ew rûdinin.

– Belê, min simbêl jêkirin, lê min dil heye dîsan berdim. Li van deran bê simbêl hîç nabe, Celadet dibêje û ji aliyekî ve jî, bi dest, bang garson dike.

– Lê weha jî li te hatiye. Tu ciwantir û çelengtir dixuyî. Tu çawan î? Min bihîst ko tu li mala Xelîl Ramî Beg dimînî. Sureya Beg, Kamuran Beg, ew çawan in? Min bihîst ko ew ê jî werin...

– Mala me dê şên be, mamê Celadet, Xelîl Ramî Beg dibêje. Jixwe ji niha ve Celadet mal şên kiriye, ew ê şêntir be.

– Mîrên min, hûn bi xêr hatin, Memduh Selîm Beg dibêje û bêtî ko li bersiva wan bisekine, didomîne, piştî bi sedan zehmetî, me hevûdu dîsan dît... tiştên ko em bipeyivin, em bikin, pir in. Em êdî zû bi zû dev ji hev bernadin...

4 – Mîrên min, tiştên ko em bipeyivin, em bikin, pir in. Memduh Selîm Beg dibêje, em êdî zû bi zû dev ji hev bernadin...

Celadet Beg, birayên wî Sureya û Kamuran, mamê wî Xelîl Ramî Beg, hevalên wî û bavê wî Mewlanzade Rifat, Memduh Selîm, Dr. Mehmed Şukrî Segban, Haco Axa û hin kesên din li bajarê biçûk ê Lubnanê Cuniyê, li mala Xelîl Ramî Beg civiyane. Cuniye, bajarê biçûk ê file ko li kêleka Beyrûdê ye, îro mazûbaniya rêber û ronakbîrên kurdan dike. Ronakbîrên kurd li hev civiyane û ew ê li ser rewşa kurdan û welatê wan bipeyivin. Li welêt her tişt tevîhev bûye; welat bi destên dewletên biserketî perçe bûye, ji perçê herî mezin ko li nav tixûbên dewleta nû, Tîrkiyê maye, dûman bilind dibe. Ew perçe di nav şewateke xedar de ye. Perçê Iraqê ketiye bin destê ingilîzan, ê Îranê di bin destê farisan û yê Sûriyê jî di bin destê fransîzan de ye. Xelkê westiyayî ko di şer de li ber lingan çû, niha, bêquwet, bêtaqet û bêhêvî, hewl dide da ko rojên kambax biqedîne. Tevger û serhildanên kurdan bi ser neketine. Gelek rêber û ronakbîr hatine kuştin, piraniya yên mayî bi derine xerîb reviyane. Bûm û kund li ser kaviên welatê kurdan veniştine û dixwînin. Welatê kurdan qulipiye ser gor û goristanê.

Di rewşeke evçend kambax û zîz de, meriv dikare çi bike?

– Mîrên min, em divê ji vê çûyina malwêran re bibêjin bese! Lê çawan? Ji kerema xwe, bila herkes gotin, dîtî û pêşniyara xwe bibêje. Lê berî ko em dest bi gotinê bikin, eger bi dilê we be, ez dixwazim, em ji bo ruhê pak ê Emîn Alî Beg û şêhidên me fatîhayekê bixwînin.

Belê, Bavo wefat kiribû. Di rojê germ a 1926-an de, li bexçê mala kekê min Sureya, danekî germ ê êvarê, Bavo di xew re çûbû. Û ew hew ji xewê hişyar bûbû. Çavên ko bi hêdîka hatibûn girtin, hew vebûbûn.

Bavo, Dayê, Mezo û Kudret li bexçê, li kêleka bîrê rûniştibûn. Mîna her carê, Dayê purtaqalên yekta yên Îskenderiyê dabûn Bavo. Wî ew hêdî hêdî xwaribûn û li ser mala me ya Stembolê, bexçê, darên bexçê û bîra ko li bexçê bû, peyivibû. Li gora ko Dayê digot, berî ko Bavo bikeve xewa kûr û bêveger, wî weha gotibû: »Bi xêr, gava em vegeriyan, divê em bexçê malê paqij bikin, zêdehiya dar û beran jêkin, bîrê ji nû ve lêkin û ava wê paqij bikin...« Bi dû re Bavo di xew re çûbû. Mezo û Kudret derketibûn û çûbûn gund û Dayê jî şalekî tenik avêtibû ser Bavo û vegeriyabû hundir. Bîra bexçê, Bavo û purtaqalên wî bi tenê mabûn...

Heta kengî Bavo di xewa jînê de bû? Kengî wî gav avêtibû aliyê din ê xewê, yanê mirinê? Ew êşiyabû? Wî di xewa xwe de çi xewn dîtibûn, di xewnên dawîn de çi daxwaz kiribûn? Mixabin, kes bi van nizane, lê çaxa Dayê, ji bo şîva êvarê çûbû ko Bavo hişyar bike, Bavo hişyar nebûbû. Bêdeng û bi kîbariyek ko gelekî lê dihat, wî xatir xwestibû û çûbû.

Bavo, stûna mal û malbata me, tîmsala tarîx û hebûna me, çûbû. Bavo, ew însanê ronakbîr, xwendî û dîtî, xwediyê kitabxana mezin, nivîskarê zarên kurdî, farisî û tirkî, tarîxnas, hosteyê kuliyata »Tarîh-î Cewdet«, hostayê tarîxa Mîr Bedirxan, çûbû... Bavo li welatekî pir dûr, li Misirê çûbû. Safter, birayê min ê biçûk, roniya çavên min, li welatekî dûr, li Alemanyayê çûbû. Li welêt ko êdî ji me bi dûr bû, li Diyarbekirê, gelek pêşewayên kurdan, dost û hevalên Bavo û me, bi dar ve bûbûn û çûbûn: Mirinê bi ser me de girtibû. Gotina Bavo rast bû; dewra felekê li ser me kîn bû. Ne bi tenê derd û keserên xurbet û derketinê, lê mirinê jî dest pê kiribû û bi girane û zompên xwe dilê me yê birîndar dihinciqand.

Gotinek ko Bavo her digot li Bavo jî dihat; mêrê çê li navê xwe tê. Mîna her kirin, tevger û gotina wî, mirina Bavo jî li her alî deng da. Dost, nas û nêz giriyan û li şînê rûniştin. Dijmin, kirêt û hesûd jî kenîyan û rabûn govendê.

Ez niha çi bibêjim? Min diviya li ser Bavo, jîn û tecrubên wî, pêwendiya min û wî gelek tişt binivîsanda. Ne niha di nav van rûpelên Bîra Qederê de, lê heye ko di nav romaneke din de ko li dora jîna Bavo bihata hûnandin. Lê mîna pir tiştên din, min ev yeka hanê jî nekir. Min ne ew wext û quwet, ne jî îmkân û destek hebû. Min ê Bavo û jîna wî ji kê re, çawan û li ko binivîsa? Lê eger min kitaba Bavo binivîsa, min dizanibû, min ê çawan dest pê biki-ra. Destpêk ê, kê-m-zêde, weha bûya;

Bavo, mamostayê jîna min, hosteyê rîya qedera min. Bavo, lawê sirgûnê, kurê Mîrê sirgûnkirî, bavê zarokên li sirgûnê bûyî. Bavo, nobedarê roja yekemîn a umrê min, stêrka çirûsî ya zaroktiya min. Bavo, hevalê xeyalên min, şîrikê pê-nûsa min, siya rêzên min, hêza gavên min, hêviya şevên min. Bavo, lawê asîl, bavê serbilind, dostê ziravbihistiyar. Bavo, bavê min...

– Em divê li rê û rîyan bigerin, weha nabe, weha nikare dewam bike, Memduh Selîm Beg dibêje û dest bi axaftina xwe ya dirêj dike.

Axaftina wî li ser rewşa Turkiyê û kurdan, serhildana 1925-an a kurdan, encamên serhildanê û rewşa wî bi xwe ye. Mîna ko ew li gotina bigere û wan hilçîne, ew hêdî hêdî, gotin bi gotin, dipeyive. Berî ko ew gotina xwe xelas bike, bi qasî bîskekê, ew radiweste û li hevalên xwe dini-hêre, paşê dîsan bi pê-nûsa destê xwe li ser kaxizê li berê çend xêzan dik-îştine û gotina xwe temam dike,

– Ji Awrûpa, Iraq û deverên din gelek xeber û name ji min re tên da ko kurd kirasê çavpahnîyê li xwe nekin, perda nîzmahîyê nekişînin ser xwe, çavên xwe negirin, bédeng nemînin û dest bi tevgereke nû bikin... Êdî gotin ya we ye.

Pîştî ko Memduh Beg gotina xwe xelas dike, Celadet ji cîhê xwe radibe,

– Spas Memduh Beg, ew dibêje, gotinên te sedî sed rast in. Roj, roja şixul û xebatê ye. Cîhan li hêviya dengê me ye, herkes li benda tevgere ye. Qet nebe, divê em nîşan bidin ka em kî ne...

5 Tu kî yî, xanima delal? Celadet ji keçîka ko derdikeve ber derî dipirse. – Ez Rûşen im, keçîk dibêje.

– Rûşen, keça Mihemed Salih Beg?

– Belê, keça Mihemed Salih Begê Bedirxanî...

– Tu dizanî ka ez kê me?

Keçik, bi qasî bîskeke, bi dîqet, li Celadet dinihêre û paşê serê xwe di mana »na« de, dihejîne. Keçik wî nas nake.

– Ez Celadet im, kurmamê te Celadet...

– Celadet Amca! keçik, bi nîda, bi tirkî, dibêje û serê xwe dizivirîne aliyê hundir û gazî diya xwe dike; Yadê, Celadet Amca hatiye, were...

Belê, eynî welê bû. Ji bo hin civîn û hevûdudîtinan, ez çûbûm Şamê. Gava ez li Şamê peya bûm, min berê xwe da taxa Salihiyê, Cisirî Abdî, nik Hemama Efff, mala Salih Beg, kurê mamê min Mehmûd. Ji mêj ve bû ko Salih Beg wefat kiribû, lê mala wî, jina wî Samiye Xanim, ko dotmama min bû û keça wî Rûşen, li Şamê dijiyan. Min navnîşana wan ji mamê xwe Xelîl Ramî Beg wergirtibû.

Rojeke germ a havîna welatê Sûriyê bû. Xwîdan ji min diçû. Min çaketê xwe yê reş ji xwe kiribû, qumçika stû yê gomlegê vekiribû û qirawata belek sist kiribû. Hema çi bigire, min hîç bi erebî nizanibû. Min Şam û axa welatê Sûriyê nas nedikir. Me dest bi xebatê kiribû, roj bi roj, diyartir dibû ka me çi dixwest û em ê biketina pey çi. Dijmin û kes û hêzên nedost li dora me bûn. Em diviya bi tevdîr bûna. Loma min xwest ko ez pêşî herim mala Salih Beg wan.

Min Rûşen di zaroktiya wê de carekê, li Stembolê dîtibû. Gava min li deriyê mala wan xist û ew derket ber derî, hingî min cara yekemîn ew mîna keçeke xama dît. Keçikeke hufde–hîjde salî, kin, qut, zirav û eger ez rastiye bibêjim, nexweşik, derketibû ber derî. Porê wê kurt, çavên wê biçûk, lêvên wê zirav, stûyê wê kurt û destên wê biçûk bûn. Lê poz û eniya wê nîşan dida ko ew Bedirxanî bû. Welê dixuya ko ew li diya xwe çûbû. Ji ber ko bavê wê, Salih Beg ko min ji salên 1910-an, ji Stembolê dinasî, dirêj, girs û lihevhatî bû. Salih Beg ko hingî li Stembolê sernivîskarê kovara Rojî Kurd bû, bi çelengiya xwe nav dabû û çavên gelek ji metên min li serê bûn. Lê ew li Stembolê nema û çû. Paşê, eger ez ne şaş bim, sala 1915-an, me bihîst ko Salih Beg li Şamê wefat kiriye. Wî dil hebûye, bi dizî, vegere Cizîra Botan, welatê bav û kalan. Lê berî çûyina xwe, wî wefat kiriye.

Agahî û zanînen min ên li ser Salih Beg û mala wî, bi tenê, ji van çend rêzan dihate pê. Ne zêde... Lê wê roja leylandî welatê ereban, di nav xwîdanê de mayî, bihîncîkyayî, ez li ber deriyê wan bûm. Û Rûşen ko ji jinên ko min nas kiribûn, Şehrîban, Saadet Abla, Canan, Monika, pir cihê bû, li ber derî, li hember min bû. Pêlên felekê, yan jî em bibêjin qederê, îcar jî ez

avêtibûm ber mala wan. Û Rûşenê ji min re digot »Celadet Amca...«

Paşê çi bû?

Ma wê çi bibûya? Felekê her karê xwe berdewam kir û qedera min, bi huner û hostehî, hûnand...

– Celadet Amca, biferme, were hundir, keçik dibêje, -bêyî ko li hatina diya xwe bipê.

Keçik rê nîşanî Celadet dide û herdu bi hev re derbasî aliyê hundir dibin. Li paş derî sewkiyeke fireh û hinekî bilind, li pey jî hewşeke fireh a malê heye. Sewkiya serîgirtî bi bahlîf û doşekan raxistî ye. Gava keçik li ser sewkiyê cîh nîşanî Celadet dide, diya wê jî tê nik wan.

– Celadet Beg, tu bi xêr û xweşî hatî, ser seran, ser çavan, diya keçikê dibêje. Fermo, rûne, bihna xwe vede...

– Ma hûn nikarin taseke ava hênik bidin min, Celadet xwîdana eniya xwe paqij dike û dibêje. Ez fetisîm, ji tîna bihecîm.

Keçik dilezîne hundir. Diya wê jî tê û li ser doşega kêleka Celadet rûdine. Celadet diya Rûşenê nas nake û cara yekemîn e ko wê dibîne.

– Samiye Xanim, heye ko di zaroktiyê de me hevûdu dîtiye, lê nayê bîra min. Min navê we gelekî bihîstibû, lê heta niha qismet nebû ko em hevûdu bibînin...

– Me jî, hem min hem Rûşenê, pir dixwest te bidîta. Berî niha bi çend rojan, Apê Xelîl Ramî xeberek şandibû û gotibû ko tu dê werî Şamê. Çavê me li rê bû... Bila serê te, serê me sax be, em hemû pir li ber wefata mamê min Emîn Alî Beg ketin. Ew hîmê hebûna me bû...

Keçik, siniyek di destan de, dilezîne û tê nik wan. Ew tasa avê dide Celadet û tebaxa ko bi zebeşê dîlimkirî tijî ye, datîne ber wî. Celadet radihêje tasê û bi carekê wê vedixwe. Piştî ko ew avê xelas dike, ew taseke din dixwaze.

– Zêde av ne baş e, Celadet Amca, keçik jê re dibêje. Hinekî şûtî bixwe, ew ê tiya te bişkîne.

6 – Hevalên ezîz, xelk tî ye, ji serfirazî û bi serketinê pê ve, tu tişt tiya xelkê naşkîne, Xelîl Ramî Beg, kalê civînê, dibêje û gotina xwe didomîne. Ev xelkê belengaz her bindest e, her darbe dixwe, her dibe dîlê xelkê. Bi sedan sal e ko qedera vî xelkê weha kambax e. Kevirên Xwedê hemû li ser vî milletê stûxwar û bêkes barîne. Ma ne wext e ko ev

qeder biguhere? Partî, Xoybûn divê bi vî karî rabe, divê vê qederê êdî biguherîne.

Kurdên derketî yê Tirkîyê û kurdên Lubnan, Sûriye û Iraqê gihîştine hedefa xwe ya yekemîn. Wan bi hev re, li Lubnanê, partiya xwe ya siyasî, partiya Xoybûnê, damezrandine. Hemû kurdan, axa, beg, şêx, serekeşîr, ronakbîr, zana, nivîskar, rojnamevan, esker, zabîr, kumandar, bijîşk, mamoste, karker, gundî, rêncber, mêr, jin... hemûyan xwe li dora Partiyê girtiye. Bi gotina Xelîl Ramî Beg, wan bi hev re çirûska hebûn û rabûnê pêxistine. Partî bûye stêrka şevên reş, hêviya heyamên tarî. Partiyê ji niha ve deng daye. Lê kêmanî hê pir û pir in. Ji partiyê re rêxisineke têkûz ko li welêt xurt e, divê. Jê re pêwendiyên xurt yê navneteweyî divên. Jê re îmkânên aborî divên, xelk û eşîr, çek û pûsat, esker û kumandar, rêber û pêşewa, çûyin û hatin, xwendin û nivîsîn divên.

Jê re liberxwedaneke qehîm, serîhildaneke xurt divê.

Loma, îro, di vê roja xweş a bihara Lubnanê de, mîna gelek carên din, rêber û damezrevanên partiyê li hev rûniştine û li pirs û hedefên partiyê hûr dibin. Mîna her carî, mezintirînê civatê Xelîl Ramî Begê Bedirxanî, mamê Celadet, mutesarîfê kevn ê Malatyayê, civînê bi rê ve dibe. Ew li saloneke biçûk a pansiyonekê rûniştine. Ev civîn, civîna dawîn a serekatiyê ye. Piştî vê civînê, ew ê, ji bo kar û şixulê partiyê, belav bin û heryek ê bi derekî de here. Civatê di nav xwe de hin karên esasî belav kirine; Celadet û Memduh Selîm Beg bûne berpirsiyarên giştî yê gerandina karên rêxistinî û îdarî. Kamuran bûye berpirsiyarê malî. Sureya Beg, Mewlânzade Rifat Beg û hin kesên din ko ne li civînê ne, bûne berpirsiyarên pêwendîyan. Ê Ihsan Nûrî Paşa ko di ordiya Osmaniyan de zabitekî navdar bû û niha li çiyayê Agiriyê rêberiya serhildaneke kurdan dike, bûye kumandarê giştî yê hêzên çekdar ên partiyê.

Em li taxeke derveyî Beyrûdê, di salona biçûk a pansiyonekê de civiyabûn. Tevdîrên me temam bûn. Li der ji malbata Haco Axa û Şahîn Began çend kesên çekdar li nobetê bûn. Li pansiyonê jî, ji me pê ve, tu kes nîn bû. Xwarin û vexwarina me ya çend rojan hazir bû. Civîn gelek girîng bû. Em her yek ji dereke dûr hatibûn... Eger heşê min min nexapîne, ez bawer im, civînê du roj û niv dewam kir. Me gelek pirs zelal kirin, kar û bar diyar kirin û hîmên esasî yê partiyê ava kirin.

Kî di civînê de hebûn? Mixabin, hemû niha nayên bîra min. Lê ez, sim-

bêlqusandî, li wir bûm! Kekê min Sureya, simbêlbadayî, ji Misirê hatibû û li wir bû. Kamo, birayê min ê nû simbêlberdayî ko doxtora xwe li Munîxê temam kiribû û dabû pey min, hatibû, li wir bû. Em hersê bira, bi xurtî, bi dil û can, ketibûn nav refên pêşîn ên tevgera nû ya kurdî. (Eger tu xwişk û birayên min ên din, Tewfîk û Hîkmet bipirsî, ew li Stembolê bûn û hema çi bigire tu pêwendiya me bi wan re nîn bû. Bi dû wefata Bavo re, diya min û Mezo, li ser daxwaza wan bi xwe, vegeyabûn Stembolê, mala me ya Kizitoprakê. Ji bo selameta wan, me nedixwest tu pêwendî bi wan re daniya.) Mamê min Xelîl Ramî Beg ko ji aliyê rejîma nû ya Tîrkiyê ji welêt hatibû derxistin, tevî vi umrê xwe yê kal, li wir bû. Yek ji nêzîktirîn dostên min ên Stembolê Memduh Selîm Beg, mîna her gavê xweşlixwekrî û porşehkirî, li wir bû. Xwediyê rojnama me ya Stembolê Serbestî, hostayê min ê rojnamevaniyê Mewlânzade Rifat Beg ko mîna mamê min, hatibû bi dûrxistin, westiyayî û heşê wî li dereke din, li wir bû. Yanî birekî girîng ê jîna min a Stembolê koç kiribû û hatibû Lubnanê.

Ji kurdên Sûriyê Mistefa û Bozan Şahîn Beg, ew herdu birayên qedirbilind, simbêlbadayî, li wir bûn. Haco Axa, serekê eşîreke mezin û dostê malbata me, li wir bû... Û hîn gelek kesên din ko niha nayên bîra min. Me gotibû »Destê bi tenê deng jê nayê« û xwe dabû hev. Îcar me dil hebû, bi qewlê mamê min, tiya xelkê belengaz bişikanda û qedereke xirab û kambax a sedsalan biguheranda.

Heçî ez bûm, belê, gava ez ji Misirê daketibûm Lubnanê, mîna nişana dem û heyamên nû, min simbêl jêkiribû. Lê mîna pîrî caran, ez di vê fikra xwe de jî şaş ketibûm. Mîrê kurdan bê simbêl nedibû! Kurdan mîrên xwe bi rîh û simbêl dizanibûn... Min dîsan dest pê kiribû û simbêl berdida. Ev yek.

A diduyan, min dîsan dest pê kiribû û deftera ko Cananê, yara min a nemir ko min dîkir, nedikir, nikaribû şopa wê hilda, dabû min, ji nû ve, piştî wefata Bavo, vedikir. Defter ji bo xulase û kitekitên rojên germ ên partiye diviya. Min ew ji çanta biçûk a textî derxistibû û xistibû paşla xwe. Jê bihna Cananê dihat. Defter û xeyalên yara windabûyî êdî li nik min bûn.

A sisiyan, min dest pê kiribû û rûyê xwe ji Ewrûpa dizivirand û ber bi welêt dîkir. Monika name dişandin da ko ez biçûma ziyaretê wê. Piştî wefata Safter, Peîkanê çend name nivîsîn da ko ez vegeyiyama Alemanyayê û min ew û qebra Safter ziyaret bikira. Hevalbendên me yên partiyê, ji Parîsê, name dinivîsîn da ko ez biçûma ziyaretê wan. Lê ez diviya li Rohilata Navîn bimama. Xebat û şixul li navçê pir bû û li navçê girîngtir bû.

(Min pir dixwest biçûma ser gora birayê xwe yê siûdxirab û bêkes, lê min keys nedidît.) Min xwe spartibû şevên spî yên Lubnanê û gav bi gav, nêzikî li dilê Rohilata Navîn dikir, tûla li ser rûyê wê radikir.

– Partiya Xoybûnê hebûna me ye, heyîn û heyîtiya me ye, Haco Axa li ber xwe dinihêre û dibêje. Me hemûyan pir şaşî kirin. Dijminan jî ev şaşiyên me bi kar anîn. Û dewletên serketî, nemaze Ingilîstan û Franse, mîna ko mesûlê şerê cîhanê em bûn, welatê me perçe kirin, piştî me şikandin... Doza me mezin e. Bila Xoybûn bibe xwediyê me, xwediyê doza me.

Piştî ko Haco Axa gotina xwe xelas dike, Xelîl Ramî Beg radibe ser piyan û dibêje,

– Birano, ev bûn çend saet ko em li ser van kursiyên hişk rûniştine, em qerisîn... em westiyan... birayên me li jêr xwarin hazir kirine, em dakevin û pariyekê bixwin.

FOTOGRAF 10: Aş çûye; kurd li çeqçeqokê dipirsin...

L Ev fotografa dehan a Bîra Qederê ko sê kesan nîşan dide, fotografeke taybetî ye. Ev fotograf di nav hemû fotografên romanê de xwedî cîhekî xas e. Fotograf, ya şoreş û şoreşgerî, çek û çekdariyê ye. Fotograf, ya heyama tevger û rêkxistina Xoybûnê ye.

Fotograf nîşana kel û best, daxwaz û coşa rabûn û serhildanê ye.

Li fotografê sê kes dixuyin; Celadet Alî Bedirxan, lehengê vê romanê, Qedrî Cemîlpaşa û Ekrem Cemîlpaşa, pismamên hev ên man û nemanê, dostên Celadet Beg, rêberên nû yên Partiya Xoybûnê. Hersê heval, her-sê rêber, li kêleka maseyêke dirêj rûniştine. Li ber wan, li ser masê nexşeyek heye. Wan nexşe vekirine û bi dîqet lê dinihêrin. Celadet Beg li kêlekeke masê, Ekrem Beg jî li kêlekeke din rûniştine. Qedrî Beg di navbera herduyan de ye. Hersê li kêleka hev rûniştine û li nav û xêzên nexşê dinihêrin.

Kincên ko li ser wan in, kincên heyama Xoybûnê ne; kincên çekdaran. Li ser milê Qedrî Beg çaketek heye. Wî çaket li xwe nekiriye, lê avêtiye ser milên xwe. Celadet û Ekrem Beg bi tena qutik in. Çend qumçikên jor ên sîngê yên Celadet Beg vekirî ne, porê wî kin qusiyayî, simbelê wî hatî ye. Welê dixuye ko ew, ji çend rojan û vir ve ye, kur nebûye. Kincên herdu pismaman, Qedrî û Ekrem Began, bi şal û şepikên kurdan dişibin. Şal û şepikên ko di lec, pêveçûn û şeran de kincên herî baş in. Qutikên wan jî, ji qutikê bêtir bi kiras dişibin û heta qirikê, bi qumçikan, girtî ne. Serê Celadet Beg vekirî ye, porê wî tevîhev e, lê yên Qedrî û Ekrem Began bi kolozek û şarekê li dor pêçayî girtî ne. Simbelê wan ê badayî pir xweş li cil û bergên wan tê.

Heta vê derê, tevî kincên Qedrî û Ekrem Began, fotograf tişteki zêde nabêje. Meriv dikare bawer bike ko ew li seyrangehekê ne û li nexşeyêke, em bibêjin, welatekî Avrûpayê dinihêrin... Yan jî ew li ser riya nêçîrê ne. Lê du tiştên din ên fotografê hemû fotograf îzeh dike; çek û pûsatên

Ekrem Beg û mohra li ser masê. Belê, Ekrem Beg bi çek û rext e. Tifingeke zîvhêlî ya şeşxana helqedar di navbera herdu lingên wî de ye. Tifing ber bi jor, ber bi aliyê navlûyê rawestayê. Wî destê xwe yê rastê daniye ser lûla tifingê û bi wî awayî li nexşê dinihêre. Wî rextêke bi kespikan neqîşkirî li piştê xwe girêdaye, çenteyeke reş a eskerî û cewdikekî biçûk jî xistine milê xwe. Tifing, kamera tifingê, çanta eskerî, cewdik û rext, bi qumçikên zîvîn, bi neqş û xemil, dibiriqîn. Ekrem Beg hemû tevdirên xwe stendine; ew, ji bo çiyayên asê, warê serhildanan, amade ye!

Mohra li ser masê jî mohra Partiya Xoybûnê ye. Mohr hertim li nik serekan e û serek hertim kar û şixulê xwe bi mohrê dibînin û digêrin. Çek, rext, mohr û bala wan nîşan didin ko ev hersê heval bi karekî girîng ê eskerî rabûne, belê, bi şixulê serhildaneke kurdan ko Partiya Xoybûnê li pey e, mijûl in.

Fotograf li ko û kengê tê kişandin? Ne fotograf bi xwe, lê destnivîsa xwar û xweş a Celadet Begê ko li piştê fotografê ye, vê yekê diyar dike; Hasiçe, Temmuz, 1930.

Bi vê nav û nîşana cîh û wextê êdî fotograf bi her awayî diyar dibe; fotograf, a heyama dijwar a şoreş û serhildanan e. Salên dawîya 1920-an û destpêka 1930-an, ji bo kurdan, salên gelekî aloz, tevîhev û dijwar in. Kurdan şikest li ser şikest xwarine. Serhildana wan a 1925-an têk çûye û serekên serhildanê li bajarê herî mezin ê kurdan Diyarbekirê, bi dar ve bûne. Serhildanên wan ên 1926-27-28-an jî bêhavlî mane. Pêlên serîhildanan, ji ber gelek sebebên, şikestine. Lê serhildan didomin, bi gotina Partiya Xoybûnê, hêvî neçilmisiye. Niha, di dawîya salên 20-an de, kurdan ala serhildanê, îcar, bi rêberiya Partiya Xoybûnê, li dora çiyayê Agiriyê hildane. Lê serîhildana ko di destpêkê de xurt û geş bû, niha, nikare bi pêş keve. Dor lê tê girtin û nefes lê diçike. Rejîmên Tirkiye û Îranê li hev hatine; serhildana kurdan divê biperçiqe...

Serhildan û serfirazî, perçiqîn û bindestî... jiyana kurdî ya salên 30-an li dora van gotin û kirinan hatiye rapêçandin. Û di navenda vê jiyana de jî, ev hersê rêberên kurd li odeyeke bêtêkber, vala û rût, li dora masayekê, rûniştine û hewl didin ko mêzîna qedera kurdî ber bi serfiraziyê dakeve. Celadet Beg bi destê xwe yê rastê, li ser nexşê, cîhekî nîşan dide. Herdu pismam jî bi hîzr li eynî cîhî dinihêrin. Herdu destên Qedrî Beg li ser masê ne, di destê wî yê rastê de pênûsek heye. Destê rastê ber bi destê Celadet Beg çûye.

Welê dixuye ko haya wan ji fotografkêş nîn e. Ew ne bi fotografê, lê bi

şixulekî cidîtir mijûl in. Lê digel vê yekê, fotograf, bi gotina fransîzan »theatral« e. Tê de jîn heye, ew jîndar e. Gerçî ew li fotografkêş nanihêrin, lê mîna ko haya wan jê heye ko ew fotograf dê, rojekê, bibe fotografa salixdana salên 30-an û bibe behsa romanekê! Mîna ko ew dixwazin awir û nêrîna xwe, ked û lebata xwe, bi alîkariya fotografê, vebihuhezînin nîfşên nû. Mîna ko wan dil heye ko ew vê kurtedema bîhnekê ko tarîxî ye, bikin tarîx! Ew li nexşa ber xwe dinihêrin, lê mîna ko ew li pêşerojê, li nîfşên nû dinihêrin. Belê, ji fotografê baş diyar e ko ew bi dûrbînî li nexşê dinihêrin...

Fotograf mirî ne; bêzar û bêziman, bêdeng û bêpejn in. Kesê ko li wan dinihêre, li gora xwe, jiyanekê û dengêkî dide wan. Lê ew fotografa dehemîn a Bîra Qederê dijî, tê de jîndariyeke xurt heye. Awir û nêrîna wan a cidî, rûniştin û rawestana wan a qaîm, cil û bergên wan ên deşt û zozanan, nexşe û mohra li ber wan, çek û rextên neqîşandî, ev hemû tişt, jiyanekê taybetî dide vê fotografê. Nêrevan, bivê-nevê, bi heyecan lê dinihêre.

Şoreşgerên heyama dijwar û fotografa şoreşgeran heyecan dide nêrevan.

2 Hawirdor heyecan dide Celadet Beg. Ew bi heyecan li tîrêjên tavê ko li hember wî hiltên, li çiyayên asê û li refê teyrên ko difirin dinihêre. Ro, bi rengêkî helesor, li pey çiyân, hêdî hêdî, hiltê. Ji dûr ve, dengê dîkin tê. Dinya zelal û hinekî sayî ye. Dinya kirasê belek ê havînê li xwe kiriye. Hawirdor bi rengên têvel xemiliye. Dinya hişyar dibe û hazirîya rojê nû dike.

Rojê nû ya havîna 1929-an dest pê dike. Celadet Beg bi hêdîka derî bi piştî digire û derdikeve ber derî. Ew li welatê bav û kalan, li deverên Behdînanê ye. Ji bo gerandina kar û xebatên Xoybûnê, ew û çend hevalên wî, bi hev re, hatine nav kurdan, welatê Iraqê. Ew xwe dide hev, cakê û pantolê xwe hinekî rast dike û dere çend mîtro ji derî bi dûr, li ber dîwarê xênî, li ser totikan rûdine.

Ev aramî, ev bêdengî! Ev zelalî, ev paqijî! Di cîhanê dîn û har de ev bihuşt!..

Belê, min jî di deftera xwe de welê nivîsî. Bi kurdî; ev bihuşt... Tiştên ko min dinivîsîn, bîr û hizrên min, hîs û dengên min bûn. Gava ez bi tenê dimam û difikirîm, ew tiştên ko min dixwestin ji xwe re bigotina, min li ser kaxiz

dinivîsîn. Wê rojê jî welê bû; aram, bêdeng, zelal û paqij. Cara yekemîn bû ko ez li heremê Behdînanê bûm. Ez hatibûm dilê welatê kurdan. Zarê bav û kalên min, devoka Cizîra Botan û Hekaran, li wir, bêrawest, dihate peyivîn. Zimanê kurdî, zimanê jîn û civatê bû! Kal û pîr bi kurdî dua dikirin, sond dixwarin. Jinebî bi kurdî nifir li dora xwe dibarandin. Şivan û gavan bi kurdî naxir û keriyên xwe diçêrandin. Zarok bi zimanê maderî digiriyên û dikeniyên. Dê zarokên xwe yê dergûşê bi kurdî dilorandin. Civat bi zimanê kurdî radibû û rûdinişt û digeriya. Dengbêj û çîrokbêj gotinên kurdî, mîna almas, yaqût û ziberced, li hev digerandin. Zimanê kurdî jî, mîna wê roja nû, zelal û paqij bû.

Ev yeka hanê, ji bo min, kurdê muhaceretê, mehkûmê zimanên biyanî, bûyereke girîng bû.

Lê berî ko ez gotina xwe bidomînim, min divê ko ez şaşiyeke te rast bikim. Ew roja ko tu niha behs dikî, rast e, rojeke havînê bû, lê ne ya 1929-an. Ya 1928-an bû. Ev yeka baş tê bîra min, ji ber ko ez bi tenê sala 1928-an çûm Iraq û Îranê. Ji destpêka tîrmehê heta dawiya salê, ez li wan deran mam. Gera min û çîroka min û wan rojan dirêj e. Min hin bûyerên muhîm ên wan rojan di deftera xwe ya biçûk de, di deftera Cananê de, nivîsîne. Gelekî di ser re û bi çend gotinan... (Heye ko weha hîn çêtir bû.) Tiştên ko min hingî nenivîsîn, ne hewce ye ko ez niha jî bibêjim. Tiştên ko min di defterê de nivîsîn, ne hewce ye ko ez niha dubare bikim. Bi kurtî, ez weha bibêjim; Xoybûn, hebûna kurdan xurt dibû. Partî çêbûbû, bi rê ketibû, li her alî deng dabû. Bi gotina kurdan, me mû bi mû rîhek çêdikir. Ji her alî kurdan dixwestin bi me re pêwendî ava bikirana. Herweha ji Iraq û Îranê jî. Li Iraqê perçeyekî mezin ê miletê kurd dijiya. (Jixwe heta salên 1920-an, welatekî bi navê Iraqê nîn bû, ew dever jî perçeyekî dewleta Osmanî bû û perçeyekî mezin ê welatê kurdan jî tê de bû...) Li ser tixûbên Îranê, li aliyê Tirkîyê, kurdan bi rêberiya partiyê û kumandarê kurd Ihsan Nûrî, serhildanek li dar xistibûn. Partiyê diviya xwe bi wan deveran bighanda. Loma ez wê roja ko tu qal dikî, li wir bûm. Ez li rê bûm û ber bi Îranê diçûm.

Min ê hem li Iraqê hem li Îranê gelek kes bidîtina, gelek tişt bikirina û xwe bi tixûbên serhildanê bigihanda...

Celadet Beg ji berîka xwe pakêta cixarê û heste derdixê û cixareyekê vêdixê. Ew li gund û xaniyên gund dinihêre. Xaniyên mîna xirbe, bi kevirên reş, peregende, lêbûne. Li pêşiya wî, bi qasî pêncî mîtro jê bi dût, meydana gund û kahniya gund xweşiyeke aram dide gund. Celadet Beg

li xuşexuşa ava kahniyê guhdarî dike. Ew nefesekê ji cixara xwe dikişîne û li çiyayên hember xwe dinihêre. Çiya mîna şerîdekî, mîna zincîreke reş li ber wî rêz bûne.

– Çiya û kurd, ew bi deng difikire û dibêje... Çiya û kurd... Ma Ksenefonê yewnanî, berî niha bi hezar salan, negotibû ko kurd û çiya aşiqê hev in?..

– Celadet, ew didomîne û dibêje, Celadet, Ceco... Te pişta xwe daye ku? Te berê xwe daye ku? Umir ji sîhî diqulipe ser çelî. Jîn diqulipe ser xewneke tevlihev. Bav çû, yar çû, welat çû, jîna Stembolê çû, xeyala vegere çû... Dûmahîka vê riyê çi ye, li ko ye?

Hingê deriyê xaniyê kêlekê vedibe û jê keçikeke 6-7 salî derdikeve. Keçik li Celadet Beg dinihêre û bi şermokî jê rû badide. Celadet Beg bang keçikê dike,

– Delalê, metirse, were, were nik apê xwe.

Keçik bi hêdîka tê ba wî. Ew bi destê keçikê digire û bi destê rastê porê wê dide hev. Keçik porzer û çavşîn e.

– Navê te çi ye, delalê, kezîzerê?

– Rûşen e, keçik li pêşiya xwe dinihêre û dibêje.

– Wey... navê te pir xweşik e. Navê bapîra min jî Rûşen bû. Navê dot-mameke min jî Rûşen e. Tu rû bi şên bî, keça min...

– Mamo, tu dê li gundê me bimînî?

– Ma tu dizanî ez kî me, Rûşena delal?

– Erê, babê min gote min... Tu mamo yî, Mîr Ceca... ced...

Celadet Beg dikene û keçikê hembêz dike.

– Tu dê li gund bimînî? Mîr Ceca... ced hatiye me xelas bike?..

3 – Berî çûyina min, navê min li dewerên ko ez ê biçûmayê, belav dibû, Celadet Beg dibêje. Xelkê belav dikir û digot, »Mîr Celadet hatiye welat xelas bike...« Loma jî ez diçûm ko derî, li wir zabî, eskeriye û mixaberat li pey min bûn.

Celadet Beg, li Şamê, li mala Samiye Xanim û keça wê Rûşenê ye. Wan Celadet Beg ezimandine şîva êvarê. Celadet Beg jî tevî çend dostên xwe, Haco Axa, Bozan Şahîn Beg û çend kurdên din ên Sûriyê hatiye malê. Ew li oda rûniştinê ya malê li ser doşekan rûniştine. Samiye Xanim, Rûşen û du hevalên Rûşenê bi haziriya xwarinê mijûl in. Rûşen û diya wê

di navbera odeyan û mitbaxê de derin û tên. Carina jî Rûşen tê û li ber deriyê odê, li ser kursî rûdine û guhê xwe dide sohbeta odê.

– Em bi hevîyên mezin çûbûn wan aliyan, Iraq û Îranê, Celadet Beg ji hevalên xwe re dibêje. Lê kurdan bi xwe, bi gotin û nezaniya xwe, rê li me girtin. Kurd hînî xebatên nehînî û rêkxistinî nebûne, hê jî bi awayê eşîrî li meselan dinihêrin, ji mêvanperwerî, dilsozî û fedakariyê re bêpayan in. Lê heçî xebata modern e, ew jê bi dûr in. Ew hê nizanin teşkîlat çi ye! Min bi hezar zehmetî xwe ji destê rejîma Îranê xelas kir.

– Mîrê min, tu hê kurdan nas nakî, Haco Axa bi ken dibêje, te hê tiştekî wan nedîtiye!..

– Me dil heye ko em sifrê li vir, li erdê, raxînin, Rûşen dikeve hundir û dibêje. Gelo bi dilê we ye? Yan na, em divê derbasî aliyê mitbaxê bin.

– Heyra ev der çêtir e, Haco Axa dibêje, me mebin û mexin mitbaxa teng û me li dora kursiyan rêz mekin. Em ê li vir, li erdê, li gora edetên xwe bixwin.

– Jixwe me jî, ji bo Apo Celadet û we, şîvên bav û kalan çekirine. Rûşen dibêje û dibeze aliyê din ê malê.

Jin, bi hev re, di kêliyêkê de, sifrê hazir dikin, xwarinan, yek bi yek tînin ser sifrê, firaqan li ber mêvanan datînin. Celadet Beg û hevalên wî li ser sifrê rûdin. Her texlît xwarin li ser sifrê heye. Ji sifrê bîhneke germ a şîvên têkel difûre.

– Ev, kutilkên melakê ne, Rûşen, li pê sekînî, dibêje. Li gora gotinan, Mîr Bedirxan jê gelekî hez dikir û heta li Girîtê jî ev kutilk didan çekirin. Ev jî sawara kerengê ye ko kalikê min Bedrî Paşa jê gelekî hez dikir. Ev jî kipe ye ko diya min dibêje, mamê me Emîn Alî Begê rehmetî jê gelekî hez dikir. Ev jî helise û metfinî ne ko Apo Celadet ji wan gelekî hez dike... û xelas! Sifra me ya feqîr bi tenê hewqas e!..

– Mala we ava be, Bozan Beg dibêje, ma ji van şîvan xweştir çi heye? We em xenî kirin. Hûn jî werin, em bi hev re bixwin?

– Na, spas, hûn bixwin, piştî xizmeta we, em ê li aliyê din bixwin.

– Rûşen tu were, rûne, Celadet Beg dibêje. Te behsa bav û bapîrê min kir. Tu were rûne, ez jî hinekî behsa wan bikim.

Wê êvarê, belê wê êvarê germahî û dilsoziya Rûşenê bala min kişand. Amojna Sîtî ko bi xwarinên xwe yên Cizîra Botan meşhûr bû, hertim digot, »Mastê payizan deynin ber ezîzan, mastê biharan bidin neyaran. Şîv û xwarinên Cizîra Botan deynin ber mîr û ezîzan...« Wê êvarê jî Rûşen û diya

wê şîvên Cizîra Botan danîbûn ber me...

Ji ber ezîziya xwe, germahî û dilsoziya xwe... Ez ji Îran û Iraqê nû veg-
eriyabûm û hatibûm Lubnan û Sûriyê. Min rojên pir dijwar li pey xwe
hiştibûn. Bi rastî jî ez hewcedarê germahî û dilsoziyê bûm...

– Rûşen, te, diya te, hevalên te, we em îşev îhya kirin. Te ez birim rojên
min ên zaroktiyê... Te dizanîbû ko ez li qonaxa kalikê te Bedrî Paşa ha-
time dinê? Te dizanîbû ko ez di hembêza dapîra me Rûşen Xanimê de,
cara yekemîn, qîriyame û wê ez li pêçekan gerandime? Te dizanîbû ko
bavê te jî, li Şamê, li ber destê dapîra me Rûşen Xanimê mezin bûbû? Tu
li vî îşê felekê binihêre!... Mîna ko ew jî, Mîr Bedirxan, Rûşen Xanim,
Bedrî Paşa, bavê min, bavê te jî, vê êvarê, li nik me ne. Mîna ko ew jî, ni-
ha, bi me re, ji van şîvên me yên bav û kalan dixwin. Tu bijî, Rûşen!..

4 – Tu bijî Mezo!.. Li Lubnanê, li mala Xelîl Ramî Beg îro kêf heye.
Nameyekê ji Stembolê, ji Meziyetê hatiye. Wê nameyeke çar rûpelî
nivisiye û bi dostekî malbatê re, ji kekên xwe re şandiye. Name di
navbera wan de narin û nayên. Celadet û Kamuran Beg, herweha Xelîl
Ramî û Sureya Beg, gelekî bala xwe didinê ko zirarekî bi xizm û meriyên
malbatê yên Stembolê neyê. Malbata ko di bin çavênîya rejîmê de ye, bi
tu awayî, pêwendî bi endamên malbatê yên derveyî welêt re danayîne. Lê
ev name ko ji Celadet û Kamuran Began re hatiye nivîsîn, bi carekê, ji
nişka ve, gihîşte wan, -mîna pêriyekê, mîna melayîka hez û paraziye.

– Ev rêzên Mezo, ji bo ruhê min ê bedbîn, bûn dermanê herî baş,
Kamuran Beg rûpelan bîhn dike û dibêje. Tu her bijî Mezo!

Nama Meziyetê, çar rûpelên mezin, bi tirkî, bi tîpên pir biçûk lê pir
xweş ko mîna ji destê hetadekî derketiye, tijî xeber in; siheta Yadê baş e,
lê ew pir bêriya Celadet û Kamuran dike û navê Safter hertim li ser lîvên
wê ne. Birayên wan Tewfîk û Hîkmet baş in. Herdu jî li ber deriyê
dewletê, di cihên bilind de, dixebitin. Mîna gelek kesên din ên malbatê,
ji tirsan tu deng ji wan dernakeve. Rejîma nû ya Tirkîyê paşnaveke nû li
malbatê kiriye, »Çınar«. Pismamê wan Wasîf Beg bûye »muşawîrê«
serokê komarê Mistefa Kemal û Mistefa Kemal ew kiriye wezîrê perw-
erdeyiye. Li gora Wasîf Beg, Mistefa Kemal bi xwe ev paşnav daye mal-
batê û gotiye, »Bedirhanpaşazade ailesi bir çınar gibi tarihi ve güçlüdür.
Çınar ismi onlara yakışır...« Zordariya li ser kurdan roj bi roj zêdetir dibe.
Her tiştê kurdî qedexê dibe. Herkesê ko bi kurdî bipeyive, tê girtin û jê

ceza tê birîn. Kurd, eşîrên kurdan ji welatê xwe, ber bi aliyê Anatoliyê, nefî dibin. Tirs û bêdengiyê esmanên Tirkîyê vegirtine. Herçî Stembol, bajarê hezkirî ye, bêdeng e. »Eqeliyetên Stembolê« ermen, rûm, ewrûpayî di nav tirseke mezin de ne. Rûmên Stembolê, ji tirsan, bar dikin û koçî Yewnanistanê dikin. Lê belê, Stembol hê jî xweş e, hê jî di şevên sayî de diçirûse, hê jî di her demsalê de xwe bi rengêkî nû dixemilîne, hê jî Bospor, yanê Boğaziçi, bi awirê nazenînan, bi hêdika xwe dilivîne û diherike. Eger ew behsa Kadiköyê bike, divê ew bibêje ko xelkê nû ji Anatoliyê û ji Trakiyê tînin û li wir cîwar dibin. Ew Kadiköya kevn a rengîn û nerm ko warê merivên rengîn û nerm bû, diguhere. Tirkîyekî ecêb ko wan tu carî nebihîstibûn, hêdî hêdî li Kadiköyê bi cîh dibe. Herçî mala wan e, Meziyet û Yadê li malê bi tenê mane. Tewfîk û Hîkmet zewicîne û bar kirine, çûne aliyê din ê Stembolê. Tewfîk çûye aliyê Şişli, warê mamê wan Evdilizak Beg. Hîkmet jî aliyê Çağaloğlu, warê Celadet Abi. Jina Hîkmet Abi keçikeke xweş, lê »şerût« a boşnak e. Bi alîkariya keçikê ko navê wê Nûriye ye, Meziyetê li Cananê daye pirsîn. Dawiya dawîn, ew hîn bûne ko Canan bi yekî boşnak re zewicî ye û wan mal bar kirine, çûne Ankarê, merkeza rejîma nû. Li gora ko Meziyetê bihîstiye, mêrê Cananê diplomat bûye... Belê, ew li malê bi tenê mane. Lê mam, met, pismam, dotmam, nas, xizm û dost hertim tînin. Nemaze Saadet Abla û xweha wê hertim li malê ne û li Celadet û Kamuran »abil-er« dipirsin. Şehrîban bi xizmekî malbatê re zewicî ye û li Kadiköyê dijî. Ew jî hertim tê malê û alîkarî dike. Mixabin ew nikarin li bexçe binihêrin. Gerçî bexçewanekî, heftê carekê tê û bexçe dide hev, lê kar pir e. Bîra bexçe miçiqiye, ew nikarin lê binihêrin. Wan çend darên bexçe dane birîn. Lê ew dara ko Safer, Sefo Can lê kolabû, maye. Ew xêzên ko Safer kolabûn, hê jî dixuyin. Çaxa دنیا xweş dibe û ew li der, mîna berê, li kêleka bîrê rûdinin, zebeş dixwin, purtaqal û mandarin qaş dikin, hingê, carina Yadê dere û destê xwe li ser wan xêzan digerrîne û wan radimûse... Bîra bexçe bûye remza roj û dewrên bihurî. Bîr dewranên berê bi bîr tîne. Gava kulîlkên spî yê darên behîfan û rengîn yê darên hinaran dibişkovin, ew mase û kursiyên derdixin bexçe, kêleka bîrê û rojên derbasbûyî yad dikin. Bi xêra bîrê, ew ji dema nû bi dûr dikevin, dewr û dewranên bihurî dibe stariya wan... Ew li malê bi tenê mane, lê siya Bavo, Sureya Abî, Celadet Abî, Kamuran Abî û Sefo hertim bi wan re ye. Bedena wan ne li malê ye, lê ruhê wan, siya wan, li wir e. Hertim, her gav... Hê jî li mal, kes li ser kursiyên Emîn Alî Beg rûnane, kes destê xwe

nade kitab, kovar û defterên wî. Kaxiz û defterên Celadet Abî di berkêşkên masa oda kitabxanê de veşartî ne. Meziyet li nivîsar û bendên Celadet Abî yên rojnama Serbestî jî pirsîne. Ew ê wan jî bide hev. Şiîrên Kamuran Abî yên abadîn ko bi fransîzî hatine nivîsîn, di nav dosyekê de, li nik Meziyetê ne... Albuma Meziyetê ji destê Yadê, Saadet Abla û yên din nakeve. Ew her lê dinihêrin. Ew bi fotografan re dipeyivin, fotograf jî bi wan re. Herkes li wan, li Sureya, Celadet û Kamuran »abiler« dipirsin... Û xebereke yan jî mizgîniyeke xweş; li gora ko tê gotin, rejîma nû û serekê rejîmê Mistefa Kemal li efûyeke giştî difikirin da ko quweta tevgera derveyî welêt ko li dijî dewletê ye, daxînin. Yadê û Meziyet bi tenê vê yekê, bi tenê efûya Sureya, Celadet û Kamuran »abiler« ji Xwedayê Alemîn dixwazin. Heke rojekê ew Sureya, Celadet û Kamuran »abiler« li Stembolê, li Kadiköyê, li mal, dîsan mîna berê li mitbaxê, li kêleka hev, li hember hev rûniştî bibînin, ew ê hezar hemd û spasiyên xwe pêşkêşî Yezdanê mezin bikin...

– Tu her bijî Mezo, xweha min a jîr...

Kamuran, birayê min ê ziravbihîstiyar, welê digot û bi kêfxweşî name bihn dikir, -bi çavên tijî hêstir. Ziravî û bihîstiyariya wî, kêfxweşî û hêstirên wî ne bê sebeb bûn. Em li Rohilatê bûn, li hespên rewan ên aloziyê siwar bûbûn û me di ser çal, kort, gelî û newalan re gav dikir. Dora me bi zehmetî, di-jwarî, alozî û bêgaviyê rapêçayî bû. Rojeke Rohilatê bi rojeke din nedima, her roj tiştekî nû ko ne di hesabê de bû, diqewimî. Her roj ji tiştekî nû re avis bû. Stêwîr li navçê nîn bû! Min hê jî bi best Bismark û Nietzsche dixwendin û li dengê gur ê Nietzsche guhdarî dikir. Nietzsche digot, kesê ko wî dixwîne, tevî gotinên wî hildikişe lûtkeyên çiyayên bilind û sar, lê belê ez li Rohilatê, warê herî germ ê cîhanê bûm. Ne Bismark, ne Nietzsche, ne Ovidius û ne jî hosteyekî min ê din dikarîbû alîkariya min bikira. Ji birîn û kulên jînê û merhem û dermanên tecruban pê ve tu kesî, tu tiştî nikarîbû alîkariya min bikira.

Em bi xurtî ketibûn nav xebata tevgerî ya siyasî û çekdarî. Mesele, mesela xîret û namûsê, man û nemanê bû. Welat li ber linga çûbû, kurd û kurdanî hew hêjayî tiştekî bûn. Welat bûbû welatê bûm û kundan, sipir û qijikan. Me diviya tiştekî mezin bikira, cendekê li erdê vejanda, ruhê, bi gotina Nietzsche »décandant«, bihejanda. Lê çawan?..

Herçend xelkekî pir û eşîrên mezin li dora me dicivyan, ewçend jî bar girantir dibû. Merivên me yên têgihîştî û ehlê karê xwe kêmbûn, îmkânên

me, tevî ko navê me mezin bû, pir kêr bûn. Me nikaribû rê li dijîti û berberiyên axa, beg, şêx, şexsiyet û eşîrên kurdan bigirta û ji bo alîkariya me, tu dewletê xwe nedida ber. Fransîzen ko hakîmê Lubnan û Sûriyê bûn, dixwestin rê li kar û şîxulên me bigirin. Ew bi rejîma Tirkîyê re li hev hatibûn û nedihîştin ko em gav bavêjin. Wan li min, Kamuran, Memduh Beg û gelek kesên din ên serekên partiyê qedexa kiribûn ko em hilkişiyana welêt, axa kurdan. Mîna mîsal, ez nikaribûm ji Şamê û pê ve biçûma, qedexa bû. (Ez bi dizî, bi hênceta nêçîrê, diçûm.)

Û li ser van hemû zehmetiyan jî, derdê me yê ebedî, belayê serê me, nêperetiyê, dîsan, nefes li me diçikand. Tevî ko tevger geş bû, bi hezaran, deh hezaran meriv li dorê bûn, me îmkana nîn bûn ko me debara hefteyekê bikira! Carina pere nîn bûn ko ez pê biçûma Şamê. Dengê gumîna daholê ji dûr xweş dihat! Li milê din jî hesret hebû... Hesreta kambax, tevî ko me xwe radigirt, dilê me diheland, laş û bedena me dikizirand. Loma Kamuranê ziravbihîstiyar, li welatê xerîbiyê, di nav keft û lefta xebatê û di-jwariyan de, mîna me hemûyan, ziravtir û bihîstiyartir bûbû...

Û Canan... Canana ko her di bîr û heşê min de bû, niha, bi destnivîsa zêrîn û xemilî ya Mezo, dîsan, şevên min ên Lubnanê, xewnên min ên tîkel diherimand. Şeva vê roja ko min û Kamuran li mala mamê me Xelîl Ramî Beg nama Mezo xwend, min di deftera biçûk de, rûpeleke nû vekir û tê de weha nivîsî; »Canan, nebixêrê... Tu li ko yî?...« Min bi tenê welê nivîsî, lê paşê, min ew rûpel jêkir û çirand... Ez ji Ovidius hîn bûbûm; meriv diviya dilê bi tîrên eşqê birîndar bûyî nede ber agirên xeyalan.

5 Meriv divê dilên ko bi tîrên xedar ên zulmê birîndar bûne, nede ber bayê seqem ê teresê û çavpahnîyê, Qedrî Begê Cemîlpaşa dibêje. Jixwe dil şikestî ye, hingî dil dibe dîl. Û dilê ko hînî dîlîtiyê bibe, êdî meriv nikare wî zû bi zû, ji dîlîtiyê rizgar bike. Şert û merc dikarin merivan dîl bixînin, lê gîdî, bila dil dîl nekeve! Eger dilê miletekî jî dîl ketibe, hingê ew millet li ser rîya windabûnê ye. Em divê welê qebûl bikin. Niha kurd jî ketine ser rîya dîlbûnê û dilê wan jî, mixabin, pê re. Me divê ko em rê lê bigirin, çi dibe bila bibe, em rê lê bigirin...

Qedrî û Ekrem Cemîlpaşa û Celadet Beg li gundekî Heseçê ko nêzîkî tixûbên Tirkîyê ye, li maleke du qatî, li qata jor, li oda mêvanan, kêleka maseyeke dirêj, li ser kursiyên, rûniştine û li haziriyeke mezin a Partiya Xoybûnê hûr dibin. Roj, rojeke germ a tîrmehê ye. Sal, 1930 e. Meha tîrmehê, îsal, li navê xwe hatiye; tîrên rojê yên vê mehê, rasterast xwe bi

bedena merivan digihînin. Dinya germ e, pir germ. Lê ew li hundir, li oda tazî û bêtekber de ne. Karê ko ew pê rabûne, ji her tiştî girîngtir e. Rûyê wan cidî, awirê wan germ e, mîna tava tûrmehê. Qedrî û Ekrem Cemîlpaşa pismamên hev in, kurdperwerên navdar, ronakbîrên bihîstiyar in. Herdu jî li Tirkîyê, di kêliya dawîn de, ji mirinê rizgar bûne û reviyane hatine, bi gotina kurdên Sûriyê, »binê xetê«, yanî aliyê Sûriyê. Gelek ji heval û hevriyên wan di serhildana 1925-an de (yan jî piştî serhildanê) hatine kuştin. Bajar û gundên wan xira bûne, mala wan wêran bûye. Ew jî, bi qasî çend salan, li zîndanên mane, tevî zar û zêç, kal û pîrên xwe, sirgûnî aliyê Anatoliyê bûne. Ew ji wir, bi dizî, reviyane û hatine li Suriyê xwe bi Partiya Xoybûnê gîhandine. Ruhê wan şikestî, gotinên wan pêt û çirûsk in, dilê wan bi şewat, birîna wan germ e.

Heval û hogirên wan mirine, ew dijîn. Qedirgir û qedirgiranên wan, li ber çavên wan, çûne bin sêdara mirinê. Ew dijîn...

– Xwezî em jî tevî wan bimirina, bihatina kuştin, bi dar ve bûna, Ekrem Beg dibêje. Celadet Beg, birayê hêja, ez çawan bibêjim, bi kîjan gotinan? Niha her rojeke me mirinekê ye. Dilê min liyan e. Rûyên heval û dostan ko niha bûne gorbehîşt, her li ber çavên min in... Ev êrişa ko em ê bikin, divê bi ser keve, em divê miyeser bin, divê tova gorbehîştan bê hildan, hesaba tarîxê bê dayin...

Hersê heval li nexşeya li ber wan hûr dibin. Nexşe, nexşa tixûbên di navbera Tirkîyê û Sûriyê de ye. Hevalekî wan ê partiye, bi dizî, ev nexşe ji qerergeha eskerî ya bajarê Diyarbekrê, li Tirkîyê, wergirtiye û anîye. Wan, car bi car, li nexşe nihêrîne, lê ew divê niha biryar bidin; serhildaneke nû.

– Miyeseriya vê serhildanê bi kurdên li Tirkîyê girêdayî ye, Celadet Beg dibêje. Heke ew ji wir alîkarî nekin, dest navêjin çekê û ji paş ve li ordiyê nexînin, em ê nikaribin miyeser bin. Ji lewre, »artçiyên« me divê qaîm, eşîrên me yên welêt hazir bin. Ew destê xwe datîne ser niqteyekê û gotina xwe didomîne; eşîrên van navçeyan di navbera me û dewleta tirk de derin û tên. Me çend qedirbilind û giregirên navçê şandine nik wan.

– Jixwe welê ye, Qedrî Beg dibêje û bi pênûsa destê xwe cîhekî li ser nexşê nîşan dide, eger eşîrên kurdan ranebin û aliyê me nekin, ne em bi ser dikevin ne jî serhildana Serhadan, Araratê, dikare dewam bike. Li go-
ra xeberên tên, eşîr li van minteqeyan hazir in ko rabin.

– Çend şêx û begên van navçeyan jî gihiştine hev, Celadet beg dibêje û bi tiliya xwe cîhekî nîşan dide. Wan şêxekî hêja şandibûn nik me. Ew jî

amade ne, lê çekên wan nîn in. Me welê li hev kir ko hin eşîrên aliyê Iraqê, tevî çekan, xwe bi wan bigihînin û ew bi hev re quwetekê bînin pê.

– Li bajarên mezin ên kurdan, Diyarbekir, Xarpit, Riha, Wan, Bêdlîs û yên din jî berwedaneke bêdeng heye. Ekrem Beg bi lûleya tifinga destê xwe dilîze û dibêje. Xelk ji rewşê ne razî ye. Rejîmê qifil û kelemçe li zîmanê xelkê xistiye, esker û merivdewletên rejîmê dibêjin »Vatandaş Türkçe konuş« û zîmanê xelkê qedexe dîkin. Xelk bi hêvî ye, li hêviya hin tiştan e. Lê tirs jî heye. Hem hêvî hem jî cêwika hêviyê tirs heye. ko tirs bê şikestin, hêviyê miyeser be.

– Serekiya serhildana Agiriyê nameyek şandîye û dixwaze ko Xoybûn şixulên xwe, zûtîrîn roj, bi ser xîne û dest bi rabûnê bike, Celadet Beg cixare dikişîne û dibêje. Heke rabûn ji vir dest pê bike, ew ê jî, ji jor, êrîş bînin...

Hey gidî!.. ew roj, ew wext!.. Me tovek diçand, -bêyî ko me bizanibûya ka kî dê wê rakira. Ew wext, wexta tevger û xîretê hatibû. Wextên weha tarîxî di rojekê de nayên pê. Ew mîna pêlên avê ne, gav bi gav, hêdî hêdî, ber bi qiraxa avê dibin. Di demeke dirêj de ew tîrîna pê, lê çaxa wan a ko ew li qiraxa avê dikevin û winda dibin, kurt e, pir kurt e. Di wan rojên gundê Hesiçê de, pêlên tevgera Xoybûnê li qiraxa avê diketin; me dê êrîş bibira ser Tirkiyê. Me biryar li ser biryar distandin. Bi lez. Bi kel û coş. Bi heyecan û meraq. Gelo tov ê hêşîn bihata? Kî dê wê biçanda?

Em li gundekî ji gundên kurdan ên doralîya Hesiçê bûn. Doralîya me hemû kurd bûn. Me merkeza partiyê veguhestibû warê kurdan. Em gelek bûn. Ne bi tenê ez û Qedrî û Ekrem Beg, lê hevalên me yên din jî li wir bûn. Memduh Beg hertim dihat. Mistefa û Bozan Beg dihatin. Haco Axa û kurên wî dihatin. Û gelek kesên din. Hatîn û çûyin boş bû; me dê gaveke tarîxî bavêta. Lê gotina te ye, kesên ko her li wir bûn û dixebitîn, ez, Qedrî Beg û Ekrem Beg bûn. Min Ekrem Beg baş dinasî. Divê bête bîra te, em bi hev re, ez û Ekrem Beg, sala 1919-an, tevî Major Noel û birayê min Kamuran, çûbûn welêt, aliyê Meletiyê. Min Qedrî Beg jî, çend caran, li Stembolê, dîtibû. Ev herdu pismam bi nav û deng bûn. Ew hê nû daketibûn Sûriyê û bi xebata tevgerê rabûbûn. Haya wan baş ji welêt hebû. Ew zîmanşêrîn û xweşsohbet bûn. Mîna min, wan jî li Stembolê û welatên Awrûpayê xwendibûn. Me ji zîmanê hevûdu fahm dikir...

Mala ko em lê bûn, bi du qatan lêbûbû. Di navbera herdu qatan de ji aliyê hewşê, nêrdewaneke bi kevir lêbûyî, hebû. Gava em li hundir di-

westiyan û me bîhnvedanek diviya, em derdiketin û li ser pêpilikan rû-diniştin. Me li ser pêpilikan jî, bi şeweyê sohbetê û piraniya caran tevî zebê û meyweyên sar, xebata xwe didomand. Nemaze bi şevê, gava stêr dinya ronî dikirin, em bi kêfeke bêpayan li ser pêpilikan rûdiniştin. Stêr, komika sêwiyan, kerwankuj, çerx û felek û yên din, bi rengên taybetî û germ diçirûsîn û kela dilê me bi firê dixistin. Di wan şevan de, bîrayên Löwenberg û konyakên Martel cognac û Courtoise ko Mistefa û Bozan Begên Şahîn, hertim, bi xwe re, ji Helebê, Centrale Hotelê, dianîn, şevên me xweştir dikirin. Carina jî di wan şevan de, şewqa heyveronê û awazên dengbêjên navdar dostiyeke edebî û ebedî dianîn pê.

Hewşeke fireh a malê hebû. Di hewşê de bîreke bi aveke boş hebû. Di danên sibê û êvarê de gavan û şivanên malê dewar û pezên xwe dianîn û av didanê. Ev yeka hanê jî, ji bo min, însanê bajarên mezin, bergeheke nû û xweş bû. Jîn li gund bi celebeke din dimeşiya...

Çaxa Qedrî û Ekrem Begên Cemîlpaşa daketibûn Sûriyê, Ekrem Beg bi xwe re kamerayeke fotografê anîbû. Kamara wî di wan rojan de jî, li nik wî bû. »Mîrê min« wî digot, »ev gavên tarîxî ne. Sibê roj jê re îspat divên. Wext mîna hespekî rewan e, diherike û dere. Lê ev resmên ko em niha dikişînin, ê îspat bikin ko me xwestiye, em zikê şeva reş a avis biqelişînin...« Geh wî bi xwe resmên me dikişandin geh jî wî kamera dida hinên din da ko ew resmên me, tevî Ekrem Beg, bikişînin.

Ez dinihêrim ko min dîsan dirêj kir. Ez çend gotinên din jî li vir bi rêz bikim û gotina xwe biqedînim; şeşxane, şeşxana nêrgizî, cehferî, sîhre, çeper, cewdik, şax, dîkik, ling, çifte, qerebîne, şeşderb, êrîş, parêzgeh, siwar, liq, pî, qol... û hwd. Tu dê niha meraq bikî û bipirsî ka ev çi ne? Ev gotinên eskerî û yên tîfing û debancan in. Jîna min a Xoybûnê, roj bi roj, bi van gotinên eskerî dihate rapêçandin. Min kurdiya van gotinan nizanîbû. Lê bi alîkariya hevalên min ên partiyê ko li welêt hatibûn dinê û mezin bûbûn, di nav civata kurdî de jiyibûn, alîkarî kirin... Di wan rojan de, yek ji tiştên ko Celadet Alî Bedirxan, şagirtê gotinên Xeyam, Xanî û Ovidius, hevalbendê gotinên Goethe, Lamartine û Baudelaire, dikir, ev bû; wî gotin û termên eskerî, çek û cebirxanan, bi kurdî, dinivîsîn...

– Hevalên me yên Lubnanê nivîsîne, Celadet Beg dibêje, wan belavokek, bi zimanine ewrûpayî û erebî nivîsîne, gava êrîş dest pê bike, ew ê herin sefaretên welatên Awrûpa û Amerîka ziyaret bikin û belavokê bidin wan.

– Min li Helebê, Qedrî Beg cixara xwe ya pêçayî bi heste vêdixê û dibê-

je, li Hotel Baronê çend dostên me yê ermen dîtîn. Ew ê jî xeber bişînin ermenên Tirkîye û Îranê da ko ew werin yardima me.

– Welê dixuye ko şêxên neqşîbendî û qadîrî jî dê bên aliyê me, Ekrem Beg dibêje, helbet gava ew bibînin ko em dikarin zora zulmê bibin...

– Kekê min Sureya jî xeber bi rê kiriye. Rewş niha li Awrûpa û Amerîkayê ne xirab e. Hingî birano, wext hatiye.

Wexta biryara wexta êrîşê hatiye.

6 Kî çi dibêje bila bibêje, wexta êrîşê ne di cîh de bû. Ji bo êrîşê, me wexteke şaş, gelekî şaş hîlbijart.

– Biryara partiyê bi lez bû, hazîrî ne tamam bûn, me bi xurtî bawerî nedabû eşîran.

– Îşê me kurdan her weha ye; aqilê kurdan paşê tê serê wan. Çima me ji vir hin hêzên qewî û çekdar amade nekirin û piştî xwe bi hêz û eşîrên hundir girêda? Mesûlên vî karî kî ne?

– Şev radîzên, dijmin ranazên... Hevalên me yê mesûl ev gotina kevn ji bîr kirin. Ma qet wan bîr nebî ko dijmin ranazê, ew ê jî tevdirên xwe bistîne? Li min biborin, lê partiyê xwe lewitand, me jî bi xwe re...

– Me bawerî, dîsan, bi eynî kes û eşîrên ko li Şêx Seîd Efendî û serhildana wî ya 1925-an îxanet kiribûn, anî. Ew teres û segbav dîsan bi karê xwe rabûn û îxanet kirin. Lê sûc ne ya wan bînamûsan e, ya kesên ko bi bînamûsan bawer kirin e.

– Ehlê partiyê li serê çîyan tî û birçî bûn, lê hin hevalên mesûl bi şampanyê û konyakê xwîrîniya xwe dikirin...

– 300 lîrayên partiyê winda ne, ez ji hevalê mesûl dipirsim, ka ev pere li ko ne? Kê ev pere xwarine?

– Tu behsa çi dikî, birayo! Ma ji şevên Berûdê re pere qîm dikin? Hele tu here ji gazîno û meyhanên Berûdê bipirse!..

– Hevalên ko di nav kurdan de nejiyane, kurdan nas nakin, nikarin hereka kurdî bi miyeseî îdare bikin. Ew bi aqilekî din li herekê dimezînin û tiştan disînfînin. Ma kurd û fransîz yek in? Ma bi xwendîna kitabên fransîzî, meriv kare kurdan îdare bike?

– Ma îxaneta axa, beg û şêxên kurdan ne meşhûr e, vê îxanetê li hemû dinê nav nedaye? Çima, ez dipirsim, çima me bi tenê ew dîtîn, çima çavên me yê kor venebûn?

– Me gereg e, em li xwe mikur werin; gelek ji hevalan ji bo şan û şohre-

ta xwe ketin nav vî îşî. Hin jî ji bo mal û mulk, erd û ax... Lê çi bû bi me bû; ko agir bi çiyê ket, ter û hişk tev de dişewitin. Tiştêkî bi xwedanşan û sohretan nabe, lê em şewitîn.

– Tu behsa çi dikî birayo! Hê êrîşê dest pê nekiribû, ewraqên partiyê û planên êrîşê di destê waliyê tirkan ê Mêrdînê de bûn! Ji bo bihusteke erd û parîyeke malê dinê em hatin firotin...

– Bila xwarzî û birazî li min negirin, lê hin rêberên partiyê jî, ne ji bo welatekî aza, ji bo mîrekiya bav û kalên xwe, bi vî karî rabûn. Wan bi dil û can xwe nedan kar, bi pêwendiyên sefaretan, doza erdên xwe kirin.

– Min ji we re behsa eşîrên navçê nekir? Min navê wan yek bi yek ji we re negot? Min navê tirsok, dextsod û fesadkaran nedan we?

– Ev bênamûsê simbelqît... ma min negot, bila haya hevalan jê hebe, ew ê eşîra xwe raneke, me bixapîne?

– Ya ew rîhdirêjê segbav! Çaxa wî bi çavên xwe yên pahn li ber xwe meyzinand, min fahm kir ko ew ê murîdên xwe raneke û neyê aliyê me.

– Tirkan em neşikandin, lê kurdan em şikandin! Ger rojekê tarîx van rojan binivîse, divê, bi tîpên mezin, weha bête nivîsîn; kurme darê ji darê ye, kurd kew e, neyarê qewmê xwe ye.

– Me nikarîbû çare li berberî, dijîtî, hesûdî, çavnebarî û rîka eşîrên kurdan bigirta û yekitiya wan çêkîra...

– Ya nezanî, nezaniya sedsalan? Çara nezaniyê çi ye?

– Min gotibû, eger we bi ya min bikira weha nedibû.

Belê, belê... gotin vala ye, bêkêr e. Em ji pênc qolan, di şeveke tarî de, ketibûn nav tixûbên Tirkîyê, – bi hêviyên mezin... Min û Haco Axa û lawên wî jî dirêjî xeta Cizîra Botan kiribû. Lê heyhat! Piştî rojekê, mîna hevalên din, em jî, disan, vegeriyabûn binê xetê. Me şikesteke nû xwaribû.

Çima?

Çîrok dirêj e, ne tu bipirse, ne jî ez bibêjim... Bila ev çîrok jî, mîna gelekî tiştên me yên din, di nav rûpelên tarî û jibîrbûyî yên tarîxê de razê... Ev gotinên ko tu niha li romanê tînî û dinivîsinî, di civîna me ya dawîn a Xoybûnê de dihatine gotin. Na, ne di »civîna ME« de, di civîna MIN a dawîn de. Ji ber ko piştî wê civînê, ez hew çûm civînen partiyê. Êdî min serê hespê xwe ko di meydana siyasê de taw dida, kişand û ji wê meydana bi dûr ketim... Wê roja civîna min a dawîn, li gundekî Lubnanê, min bi derd û kesereke bêpayan, bi dilekî pir şikestî, li hevalên min ên man û nemanê nihêrîn û li gotinên wan guhdarî kirin. Min dengê xwe nekir, bi tenê li wan guhdarî

kir... Min ê çi bigota?

Bi tenê min bi pêûsa destê xwe, li ser kaxizê ber xwe, car bi car, heta kaxiz tijî bû, weha nivîsî; aş çû, kurd li çeqçeqokê dipirsin... aş çû, kurd li çeqçeqokê dipirsin... çû, kurd li çeqçeqokê dipirsin... kurd li çeqçeqokê dipirsin... li çeqçeqokê dipirsin... çeqçeqokê dipirsin... dipirsin... çeqçeqok... çeqçeqokê...

Dîsan aş çûbû, kurd ketibûn pey çeqçeqokê, dîsan xelkê aş biribû, kurdan li çeqçeqokê dipirsîn...

FOTOGRAF 11: Hawar; hawara gel û welat, hawara dil û can, hawara Bedirxan, hawara canan

L Rojke germ a 1932-an e. Celadet ko êdî jê re »Celadet Beg« dibêjin, li ber maseyekê rûniştiye. Pênûseke dirêj, zirav û reş di nav tiliyên wî de, ew li pêş, li kamarayê dinihêre. Ser masê tijî ye; li koşeyekê çend kitab li ser hev, li kêleka wan sê defter, dido mezin, yek biçûk, li ser hev, li kêleka defteran jî komeke rojname peregende ne. Li koşa ko Celadet Beg li berê rûniştiye, xwelîdankek û li kêlekê jî sê kitabên gelekî stûr, li ser hev in. Li pêşiya Celadet Beg jî deftereke vekirî, dirêj û mezin heye. Destê wî û pênûsa nav tiliyan li ser rûpela vekirî ya defterê ne. Ew bi karê nivisînê mijûl e.

Ew li pêş, li kesê ko vê fotografa yanzdan a romana »Bîra Qederê« dik-îştîne, dinihêre. Gelo ew dikene? Yan na, ew bîhnteng e? Bîhnfireh? Kêfxweş? Bi keser?.. Ev yek ji fotografê naxuyin. Celadet Beg bi tenê, bi rûyekî aram, bi çavên ramantijî, dinihêre. Kes nikare ji fotografê derxe ka Celadet Beg di çi haletê de ye, çi difikire, çi hîs dike. Na, meriv jê fahm nake.

Ew dinivîse, bi tenê dinivîse.

Çavên wî yên stûr û reş ko her vekirî ne, di vê fotografê de, hinekî girtî ne. Welê dixuye ko wî ji ber hêza tijî û tîra tavê, çav hinekî girtine da ko bikaribe li kamerayê binihêre. Rûyê wî yê gulover û fireh jî hinekî jar û zirav dixuye. Mîna ko ew hinekî jar ketiye. Lê ev jarî lê hatiye, bedena wî ya dirêj û girs xortir û xurtir dixuye. Simbêl her mîna xwe ne; reş, kin û zirav. Simbêlê qerqas, tevî eniya fireh, hinekî dibiriqe. Tav û tîrêjên tavê li ser simbêl, hinarik û enî dilîzin.

Herçî bîvil e, beranî ye; Bedirxanî ye.

Tiştêkî nû li rûyê dirêj û aram zêde bûye; rîh... Celadet Beg rîh berdaye. Hinekî, bi qasî mistekê... Ne li gora ûsila osmaniyan, lê li gora ûsila ron-akbîr û nivîskarên ewrûpî, bi dîqet, bi dûzan. Li gora ûsila osmaniyan ko bav, mam û pismamên wî jî her li gora wê ûsilê rîh berdidan, rîh rû vedi-

gire. Rû dibe rîh. Ji cênîkekî heta yê din hemû çenge, heta hinarikan hemû rû, rîh e. Rîh mîna palîkekê bi rû ve dizeliqe û wî vedigire. Rû di nav boşahiya rîh de winda dibe, rîh derdikeve pêş. Di saraya Osmanî, Dolmabahçe û Çiraxanê de, hemû kesên ko karên dewletê digerlandin, padîşah, wezîr, aqilmend, pîspor, paşe, zabîr, rîhpalik bûn. Saraya Osmanî, xizmên Celadet Beg jî tê de, derya rîhpalikan bû.

Lê Celadet Beg bi wê celebê rîh bernedaye. Wî bi ûsila zane û têgi-hîştîyên aleman û fransîzan rîh berdaye; bi tenê li dora çengê, kin û bi qasî kulmekê. Li piştî wêna yanzdan a vê romanê, bi tîpên latînî û bi jîmarên erebî cîh û tarîx hatine nivîsîn. Bi tîpên latînî »Sham«, bi jîmarên erebî jî hatiye nivîsîn. Yanê tarîxa kişandina vê fotografê 1932 ye. Yanê ji ser 1893-an re ko rûpelên pêşîn ên romana »Bîra Qederê« pê dest pê kiribû, sîh û neh sal bihurîne.

Umrê ko li welatekî nû yê xerîbiyê, ketiye ser rîyeke nû û ber bi salên xwe yê çilan dere, welê dixuye, rîh divê... Lê her çi be jî, ji ber çi sebebî be jî, rîh lê hatiye; rû pê ziravtir û bêtir lihevhatî dixuyê, rengê alîm û zanayan pê dikeve. Rîh awayekî europê didiyê.

Defter, kitab, rojname, kovar, pênûs û rîh... Li Şamê, navenda medeniyeta erebî, kurdekî zane û europê...

Celadet Beg û masa ko ew li berê rûniştiye, li kêleka çardaxek û bîrekê ne. Li paş Celadet Beg, li milê rastê, dîwarê gulover ê bîrê dixuye. Bîr lêbûyî ye, bi dîwêr. Bi qasî mîtro û nîvekê, bilind bûye. Ji bo kişandina avê, dolabek li dîwêr zêde bûye. Sîtîleke ne ewçend mezin li ser dîwêr dixuye. Siya Celadet Beg û masê li dîwarê bîrê xistiye. Siya wî li ser dîwarê bîrê ye. Hema li nik bîrê, çardax, bi caxên fireh û paralel, bilind dibe. Çend mêw çardax rapêçane û di navbera çavên caxan re hildikişin jor. Bîr û çardax aliyê paşê fotografî yanzdan tijî dikin.

Rîh li Celadet Beg tê. Bîra lêkirî li »Bîra Qederê« tê...

Meriv ji fotografên »Bîra Qederê« jî derdixê ko fotograf texlît bi texlît in. Hinên wan dipeyivin, taswîr dikin û salix didin. Hin diqîrin, diqîjin. Hin jî bédeng û aram in. Fotografên bédeng û aram bi tenê hene û li benda dîtin û nêrîna nêrevan in. Dewsa ko ew bipeyivin, hewcedariya wan bi gotin û nêrînên kesên ko li wan dinihêrin, heye.

Ev fotograf jî i vê texlîdê ye; bédengî û aramî jê hildibe, zelalî û ronahî tê de dixuye. Germahî tê de heye. Ev fotograf napeyive, ji ber ko Celadet Beg tê de dinivîse.

Wî dest bi nivîsînê kiriye.

2 Min qirara xwe daye, Celadet Beg dibêje, ez ê binivîsim, dest bi nivîsînê bikim. Min dil bi cerîdeyekê, cerîdeyeke kurdî heye.

Mîna her carê, vê êvarê jî, dîsan, li Şamê, taxa kurdan, li mala fireh a Elî Axayê Zilfo, civata kurdî geriyaye. Êvar, êvareke sar a zivistana 1932-an e. Kesên ko li odê rûniştine, gelek in; ji Celadet Beg pê ve, Haco Axa, tevî hersê kurên xwe Hesên, Çeçan û Cemîl, Ekrem û Qedrî Begên Cemîlpaşa, Elî Axayê Zilfo, Bozan Begê Şahîn, Osman Sebrî, hevalên Celadet Beg ên Stembolê Memduh Selîm Beg, Hemze Begê Muksî û hîn çend kesên din. Şîva ko hertim bi beroşan li ser êgir e, hatiye xwarin, fîraq rabûne. Civat qahwa piştî şîvê vedixwe. Qutiya cixarê ji destekî vediguheze destekî din. Ji oda germ dûman radiibe. Wexta behs û gotinê hatiye.

Tûrê derd û kul, birîn û keserên kurdan vebûye, wexta qiseyên dijîtî û berberiyên nava wan, xwestek û hedefên wan ko tu carî bi cîh nabin, hatiye.

Celadet Beg li kesên odê dinihêre, ji fîncana qahwê qultekê vedixwe û dibêje,

– Me cerîdeyekê, na ne yek, cerîdenin, divên... Milet bi zimanê xwe, bi xwendin û nivîsîna xwe dibe millet. Bi vî terhî, millet xwe bi medeniyet û miyaseriyê digihînin.

Ew bi hêdîka, gotin bi gotin, dipeyive. Mîna ko ew nivîsareke nivîskî dixwîne, yan jî bendekê dinivîse.

– Belê, millet bi zimanê xwe hene. Yekîtiya millet bi zimên çêdibe. Yekîtiya zimên jî bi xwendin û nivîsînê, bi yekîtiya herfan çêdibe. Ka ev yekîtiyên me, ka yekîtiyên zimanê me? Ka xwendigeh, mekteb, kitab, cerîde û rojnameyên me ko dê van yekîtiyan bînin pê? Ka?.. Em şikest li ser şikestê dixwin, hertim bi hev dikevin, çima? Çima birano?

– Mîrê min, gotinên te rast in, Elî Axayê Zilfo, xwediyê malê, dibêje. Kes nikare bibêje ko ev gotin ne di cîh de ne, lê cerîde û rojname jî bi quwetê, bi dirav û zanîne, bi cemaat û nivîsevanan derdikevin. Îcar ez ê jî bipirsim, ka ev li ko ne?.. Em hemû bi çîroka xwe dizanin, kurd fêrî tiştên weha nebûne...

Ekrem Begê Cemîlpaşa cixareyeke pêçayî dirêjî Celadet Beg dike û dibêje,

– Bi gotina Elî Axa ye. Fikra cerîdê xweş e, pîroz e. Lê ew ê çawan derkeve? Mebesta min cerîdeyeke kamil û xurt e. Cerîdeyek ko bikaribe

her û her derkeve û bi wî awayî alîkarî li ziman û hebûna me bike. Ez ê çi bikim bi cerîdeyeke welê ko bi tenê hejmarek, du hejmar derketine, lê paşê hêviya xelkê qurmiçandîye û wînda bûye!.. Ez dibêjim, gerek e, meriv serê xwe baş bi van pirsan biêşîne, deh caran bifikire û paşê gavekê bavêje...

Gotina Ekrem Beg bû, gotina dostê dilsoz Elî Axa bû; ez ê deh caran bifikiriyama û min ê paşê gavek bavêta... Lê ez ne bi tenê deh caran, heye ko bîst caran, sih caran, çil caran, pêncî caran, sed caran fikirîbûm. Li Stembolê, li mala xwedî bîr û bexçe ya bavê xwe, gava min rojname û kovarên mamên xwe ditîbûn; li Stembolê, gava ez li rojnama »Serbestî« xebitîbûm; di keştiya Kadiköyê de, gava min deftera biçûk a Cananê xistibû berîka hundir a çakêtê xwe û ew dabû ber dilê xwe; li Munîxê, gava min bi çend kartolan roj biribûn serî û Bismark, Goethe û Nietzsche xwendibûn; li wî gundê Munîxê, gava min û Safo, birayê axretê, şairên frensîzî xwendibûn; Li Misirê, li bexçê kekê min Sureya, gava min li çavên westiyayî û kesertijî yên bavê xwe yê nexweş nihêribûn û li wesiyeta wî guhdarî kiribû; Li ser tixûban, gava me dirêjî Tirkîyê kiribû û piştî donzdeh saetan, destvala, fedîkar, dîsan, vegeriyabûn; li Lubnanê, di civîna min a dawîn a partiyê de, gava min li lec û şerên bêkêr ên hevalên xwe temaşe kiribû, hingî, her car, ez fikirîbûm.

Ez fikirîbûm û bi tecrubên xwe jî hîn bûbûm; dermanê cehaletê ne laqe-laqa û gotinên qelaw ên fiş û paşgotinîyên der û dorê bûn. Derman berhem û eser, afirîn û avahî bûn. Tariya şevê bi qîreqîr, xirecir û teşqeले nedîqulipî ser ronahiya sibê. Bi zanîn û huner, bi herf û hevoka nivîskî dibû.

Ez fikirîbûm...

Loma jî gava min kovara xwe weşand, di hejmarek ji yên pêşîn de, min bang li xortên kurdan kir û weha nivîsî; »Xorto! Bi ser kela me de girtine. Ji der ve dijmîn dirêjî me kirîye. Ji her milê êriş. Di hundirê kelê de şerekî din, bê eman û ji yê pêşîn mezin û diwartir heye. Şerê me bi hevûdu re. Di mal de jî dijmîn. Herê Xorto! Birîna me a mezin û xedar dexts e (hesûdî), berberî ye, jana dextsê ye. Em sîngjar in. Ji der ve serma li me dixê. Li hundir em bi janê dikevin...«

Ez fikirîbûm... Me dîsan şikest xwaribû, em dîsan bi hev de ketibûn, dîsan dextsê û berberîyê bihn li me çikandibû. Fransîzan, desthilatên welatê Sûriyê jî, li ser daxwaza Tiirkîyê, em hemû, axa û beg, şêx û giregir, mîr

û rêberên kurd, dabûn hev, ji doralîyên tixûb bi dûr xistibûn û em hemû li Şamê civandibûn. Kurdên Şamê dîsan, bi mêvanperwerîyê rabûbûn û malên xwe ji derketî û nefîyan re vekiribûn. Elî Axayê Zilfo jî deriyên mezin ên mala xwe ya mezin ji gîregirên kurdan re vekiribû. Rewş weha nexweş bû. Heçî ez bûm, li ber min du rê mabûn; ya min ê ji welatê rohilatê rû badda û berê xwe, dîsan, bida welatê roava. Yan jî, digel her tiştî, ez ê li Lubnan û Sûriyê bimama, min ê singê konê xwe yê koçer li axa qiraç a welatê ereban daçikanda. Ji welatê roava, Monikayê bang min dikir, name li ser name dinivîsî û dixwest ko ez vegeyiyama Alemanyayê. Peikana pepûk a dilşewitî jî name dişandin.

Lê ez fikiribûm... min ê kovareke çandî û edebî ya xwerû kurdî biweşand... da...

Tevî ko êdî derengê şevê ye, civata kurdî hê jî germ e. Heval û dostên Celadet Beg, yek bi yek, li ser kovarê dipeyivin, dîtî û pêşniyarên xwe dibêjin. Lê bi tenê Haco Axa bêdeng e. Ew tu tiştî nabêje, bi tenê guhdarî dike. Çaxa Haco Axa radihêje cixareyekê, Celadet Begê ko li kêleka wî rûniştîye, hingê, bi heste cixara wî vêdixê û jê dipirse,

– Mamê Haco, tu mezinê me yî. Tu ji me çêtir bi hal û hewalên îmkan û zirûvan dizanî. Ev bû çendî car ko em vê meselê dipeyivin. Lê ez bala xwe didimê, tu her bêdeng î... Ma tu dîtî, nêrî û pêşniyazên te nîn in?

– Mîrê min, ev eşq û daxwaza te, best û kela te zimanê min kilît dike. Ez hew dizanim ka ez ê çî bibêjim...

– Helbet, hin tiştên ko tu bibêji, hene. Çima em ê ji nêrînen te yên hêja bêpar bimînin?

– Mîrê min, tu mîrê me yî, ezizê dilê me yî. Bav û kalên te mîrên ehl û eşîrên me bûn. Bi serê bavê te, tu divê bizanibî ko ez dikarim, bêtî ko çavên xwe biqirpînim, van hersê lawên xwe li ber te serjê bikim. Tu bi vê bawer be. Lê heçî cerîde ye, heke ez di dewsa te de bim, ez ê dest bi cerîde-merîdan nekim. Tu mîrê kurdan î, lê tu wan nas nakî. Heke tu bi karê kaxiz û cerîdan rabî, ew ê hezar navî bi te ve kin... Aha, tîrsa min ev tîrs e.

– Lê çima? Ez ê vê cerîdê, ji bo wan, derxim, vî karî ji bo wan bikim. Ez ê cerîdê bikim kursiya wan... Çima?

– Naxwe min got, tu wan nas nakî. Bilûra li ber ga çî ye? Çira li ber ko- ra çî ye? Ezbenî cerîde jî bilûr û çîre ye. Yek-do dostên te yên têgihîştî dê werin, te pîroz bikin û bibêjin, »aferîn, tu her bijî«, lê bi sedan, heye ko bi hezaran kesên cahîl û nîvcahîl jî dê li dijî te bipeyivin. Cerîde dê bibe se-

beba gotin û zimandirêjîyê û em ê jî pê qehr bin... Yan na, ez dizanim karê ko tu pê radibî, pîroz e. Ji niha ve, ez te pîroz dikim...

3 – De ka em piyanan ji bo Celadet Beg û kovara wî Hawar'ê rakin. Pîroz be, Celadet Beg!

Di destpêka êvareke meha gulanê ya 1932-an de, li Şamê, li mala Celadet Beg, heval û dostên wî civiyane û derketina kovara Hawar'ê pîroz dikin. Ji rojan 15'ê gulanê ye, dinya germ û vekirî ye. Hê êvara ronî ya Şamê dest pê nekiriye. Li esmanan tu ewr naxuyin. Mêvan, nas û dost, bi cil û bergên tenik ên havînê, li hewşa malê, li ser piyan in. Ne xanî bi xwe, ne jî hewş mezin e. Lê hewş serrast e; di navenda hewşê de bîreke xweşlêkirî heye. Devê bîrê bi çend qor kevirên nehîr ên ferîşî lêbûye. Dora bîrê, mîna bexçeyekî biçûk, rengîn e. Giya hêşîn dike, kulîlk û gul vebûne. Li pey bîrê jî, çend mêw xwe li dora caxên textîn ên kepirekî rapêçane û ber bi jor bûne. Pelên mêwan, mîna reqaseyeke welatê ereban, bi hêşînahîyeke tarî, li text, cax û dîwêr piçikîne.

Hejmara yekemîn a kovarê îro derketiye, jê hê bîhna çap û çapxanê difûre. Hin ji mêvanan rûpelên kovarê diqulipînin û lê dinihêrin. Li ser masa ko li kêleka bîrê ye, desteke kovar li ser hev in. Li ser masê çend şûşe ara, hin qedeh û di nav firaqine biçûk de penêr, zeytûn û çerez hene.

– Navê kovarê jî pir xweş e, yek ji mêvanan dibêje, Hawar... ev nav pir xweş li halê me û welatê me hatiye. Nav, hawara me ye, qîrîn û gazîna me ye, eger hin bibihîsin!

– Bira, li vê çarîna rûpela sisiyan binihêrin, yekî din dibêje, ev çiqas xweş lêbûye; Hawar hawara we ye/Deng û gaziya we ye/Jîn û zanîna we ye/Werin hawara xwe bin...

– Kovareke kurdan jî, êdî, heye, bi herfên paqij î kurdî. Êdî kurd jî ketin defteran.

Belê, gotina Yunis Axayê Sasonê û Mistefa Şahîn Begê bû, êdî kurd jî ketibûn defteran: Min hejmara yekê ya Hawar'ê derxistibû. Ew roj, ew roja hanê!.. Ma ev gotinên te yên qels û ji hîsiyata wê rojê pir bi dûr dikarin wê rojê vejînin? Wê rojê ez ji nû ve hatim dinê; zaroka min a yekem hatibû dinê, bavê min, mamên min, birayê min Safo ji xewa mirinê rabûbûn. Kalikê min Mîr Bedirxan li nik bîrê bû, (wî ara q venedixwar), dikeniya û

simbêlê xwe badida. Xewna min a salan bûbû rastiya wê rojê; Hawar derketibû...

Di her jînekê de hin roj û wextên nemir hene. Her jîn û qeder xwedî rengên xas in. Panzdehê gulana 1932-an ko bi rengekî çikesor dibiriqî, rojek ji wan rojên nemir ên jîna min bû. Ez bi ser ketibûm; zaroka xewn û xeyalên min li ser masa kêleka birê li min dinihêrî û dikeniya. Ewçend xweş, ewçend paqij...

Min serê hespê xwe dîsan berdabû, ew taw dida. Hespê min dipekiya, lê îcar ne li çoleke xalî... Ez ketibûm nav cîhana kitab û kovar, xwendin û nivîsînê... Hingî, piştî civîna min a dawîn a partiyê, min xwe hinekî da alî. Min guhê xwe girtin û xwe da karê nivîsîn û xwendinê. Bi zanîn, min xwe kerr kiribû, paşgotinî û xirecirên kurdan ko hîç xelas nedibûn, hew digihîştin min. Cîhana min a germ a kitab û kovaran ji cîhana bêkêr a gotin, xirecir û dexasan gelekî dewlemend bû. Wê cîhanê, heyinên wê cîhanê, eşq û afirîna edebî û çandî ruhê min ê şikestî û aloz aş dikirin.

Min bi tenê dev ji partiyê berneda, herweha dev ji Bêrûdê û şevên wê yên spî jî berda. Ez hatim Şamê û li wir, li taxa ko Rûşen û diya wê lê rûdiniştin, bi cîh bûm. Rûşena qedirgir dîsa gihîşte hawara min, wê xaniyekî biçûk ê dutebeqe ko jê re mendere digotin, bi kirêyeke erzan, peyda kir. Xanî biçûk bû, tê de hema çî bigire, hîç têkber nîn bûn. Lê çî xem! Wî têra min, xewnên min û cîhana min a dewlemend a kitêban dikir... Tevî koça min a biçûk û nexuyayî ya Şamê, min şêweyê jîna xwe jî guhert; ez bûm hevalê şevê, bûm dostê jîna şevên dirêj û tarî. Xewnên min di hembêza şevên tarî de stariyek dîtin. Tariya şevê bû ronahiya wan, ew qulipîn ser herfan, di bin çirayeke qels û fedîkok de, min ew reşandin ser kaxizên spî... û ew kaxizên spî bûn rûpelên qewldayî yên Hawar'ê.

Gava min ew hemû rêzên şevên dirêj ên Şamê li hev anîn û rûpelên kovarê amade kirin, bi mebesta hedefên kovarê, min pêşgotineke dirêj, bi navê »Armanç, awayê xebatê û nivisandina Hawar'ê« nivîsî. Hingî ew gotinên hanê ko hin ji hemû ew gotinên ko li dora ronîya qels a çirê difriyan û diçirûsîn bûn, hatin û mîna destpêka benda dirêj, li ser kaxizê spî veniştin; »Hawar dengê zanînê ye. Zanîn xwe nasîn e. Xwe nasîn ji me re rîya felat û xweşiyê vedike. Her kesê ko xwe nas dike, dikare xwe bide nas kirin. Hawara me berî her tiştî heyina zimanê me dê bide nas kirin...«

Di wî danê êvarê yê panzdehê gulanê de, can û ruh ketibû wan gotinên şevên tenê û ew rabûbûn govendê. Wan li nas û hevalên hatî tika dikirin ko nas û dost li wan guhdarî bikin...

Celadet Beg, cixare di nav tiliyan de, bi rûyê geş û çavên biken, dere nik Haco Axa ko li kêleka masê rawestayê û bi du hevalên xwe re dipeyive.

– Ez hêvî dikim, cerîde bi dilê te ye, Celadet Beg dibêje.

– Çawan ne bi dilê min e, mîrê min ê ezîz, Haco Axa dibêje. Te bi ya xwe kir û tu bûyî xwedanzarok. Lê... berî ko tu niha werî nik me, em di nav xwe de dipeyivîn... Te êdî zarokên bi beden û gowde jî divên...

Celadet Beg dikene, kêfa wî ji gotinên Haco Axa re tê û ew bi dengê bilind dikene.

– Na, na... eve zaroka min hate dinê. Eve têra min dike, ew dibêje, hele bila ev zarok bijî, bi ser lingan keve...

– Mîrê min, ji bîr meke; mala zarok tê de şeytan naçe tê de.

– Xwedê mezin e, Celadet Beg dibêje û dikene.

4 – Xwedê mezin e, Celadet Beg dibêje û dikene. No, no, monsieur Bedir-Khan, Colonel Rambot dibêje, weha mefikire. Tu pêwendiya vî îşî bi Xwedê tune. Em divê bi tevdir bin, hûn divê bi tevdir bin... Ma we kurdan bi xwe negotiye, »l'ennemi du père ne devient pas l'ami du fils«?

– Mr. Kolonel, hûn bijîn... di demeke weha kurt de, hûn hînî gotinên kurdî jî bûne! Hûn bijîn... Ez nizanim ka hûn pê dizanin, lê proverbeke me ya din jî heye; »le poltron meurt a chaque instant, le brave, une seule fois...«

Celadet Beg li Helebê, li oda serekê duwemîn ê Istîxbaratê Colonel Rambot e. Digel ko serek bi xwe daxwaz kiriye ko Celadet Beg were Helebê, nik wan, ew tune, ji bo karekî girîng û acîl, çûye Fransê. Serekê duwemîn Mr. Rambot ko berî niha bi qasî salekê hatiye Sûriyê û malbata Bedirxaniyan baş dizane, xebera girîng bi Celadet Beg digihîne; rejîma nû ya Tirkîyê çend zabit şandine Lubnan û Sûriyê da ko muxalifên rejîmê bidin kuştin.

– Me ev îstîxbarat ji cîhekî pêbawer wergirtiye, Mr. Bedir-Khan, Colonel dibêje. Rejîma nû ya Tirkîyê listeyeke bi qasî bîst kesan çekiriye da ko bikuje û bide kuştin. Navê we, navê yekemîn ê listê ye. Ew deh hezar lîra ji bo serê we didin... Hûn dikenin, lê bawer bikin ko weha ye. Berî niha bi sê salan, wan xebereke weha di rojnama Cumhuriyetê de jî belav kiribûn. Hingî hevalên me yên berpirsiyar pê ne bawer bûn, lê îro em pê bawer in...

– Est-ce que je peux fumer ici, chez vous? Celadet Beg ji Colonel

dipirse ka ew dikare cixare bikişîne.

Li ser pirsê Celadet Beg, Colonel ji nişka ve, ji cîhê xwe radibe, tê nik wî û bi xwe cixareyek îkramî wî dike.

– Bien sur, ew dibêje, bêguman... li min biborin ko min ji bîr kir... Mr. Bedir-Khan, em naxwazin tiştêkî bi we bibe... em naxwazin pêwendiya me û tirkên xira bibe, em naxwazin pêwendiya me û kurdan jî xira bibe û Sûriye tevîhev bibe, em naxwazin aştîya ko me bi hezar zehmetî aniye pê, xira be.

– Baş e, kolonel Rambot, ez çî bikim, çî dikarim bikim? Hûn ji min çî dixwazin?

– Bêguman, em nikarin tiştêkî taybetî ji we bixwazin. Lê me diviya vê îstîxbaratê ji we re bigota û rewşa we careke din bi bîra we bianiya... Mr. Bedir-Khan, binihêrin ka hevalên me yê berpirsiyar, berî sê salan, li ser we çawan nivîsîne, Colonel dibêje û ji çavika masê dosyekê derdixe, jê kaxizeke berê hazîrkirî dide ber xwe û jê dixwîne; »Celadet Alî Bedir-Khan rêberê tevgera kurdî û yek ji rêberên tevgera muxalîf a tirkên e. Eger ne weha be jî, rejîma nû ya Tirkiyê weha dizane û dihesibîne. Navê Bedirxanan aleke sor e û Mr. Celadet Ali âlemdarê vê alêyê ye...«

Celadet Beg dîsan dikene û pirsê xwe dubare dike,

– Belê, lê we negot ka ez dikarim çî bikim?

– Belê min got... em nikarin şîretan li we bikin... lê hûn divê bi tevdir bin... Ya herî baş, bêguman, ew e ko hûn Lubnan û Sûriyê terk bikin. Lê em dizanin ko we niyeteke weha nîn e. Em jî naxwazin we mecbûrî vê yekê bikin. Ez çî bibêjim?.. hertim nerin eynî cîh û deran, hertim ji eynî riyan merin û meyin, bi tenê megerin, ji bo tiştên ko hûn dikin, bila wext û saetên we yê diyar nîn bin, nehêlin kesên ko hûn nas nakin, nêzîkî we bin, bila mala we ji aliyê kesekî neyê zanîn, mal biguherînin, jixwe hûn nikarin ber bin aliyê Cizîrê û tixûbên Tirkiyê ve herin, eger hin kes bang we bikin jî, çûyînê ji heşê xwe derxin... Ez çî bibêjim? Lê,

Kolonel gotinên xwe gotibûn... Bi zîmanekî nerm û dîplomatîk. Kurd ketî bûn, bêgav ketibûn, jîn û cîhana wan bûbû hepisxaneyek, li her derî serdestên wan, efendî û xwediyên wan hebûn. Li Lubnan û Sûriyê jî fransîzan »xwedîtî« dikirin. Fransîzan dixwestin bi nermahî karê xwe bimeşînin, ne zêde me biêşînin ne jî Tirkiyê eciz bikin. Lê bandûra rejîma nû ya Tirkiyê her li ser me bû. Rejîmê em ji fransîzan dixwestin, xebat û kirinên me protesto dikirin, bi pere, dek û dolaban axayên nezan ên kurd

dikirîn û bi wan fransîz eciz dikirin, casûs û sixurên wan her li pey me bûn. Wan bawer dikir ko em bi karên gelekî mezin radibûn! Dengê defê ji dûr ve xweş dihat!.. Ji ber vê yekê ji fransîzan rê li me, li her tiştê me digirtin, bernedidan em xwe bilivînin.

Kovara min Hawar bû stîrîheke nû ya çavên neyaran. Kurdan qîmeta kovarê fahm nekiribûn û nivcahlên ko li der û dora me bûn, dev davêtinê. Lê neyaran girîngiya wê baş fahm kiribûn, ew pê gelekî eciz bûbûn. Kovarê dengê fetîsî yê kurdî bilind dikir û di warê ziman û edeba kurdî de gavên nû, pêwîst û girîng davêtin, bîhn û nefeseke nû dida kurdî. Ev deng diviya bihata birîn. Hesab û plan ev bû...

Kovar ne bi dilê fransîzan ji bû. Wan sansoreke dijwar li ser kovarê danibûn, tevî ko kovar ji siyasetê gelekî bi dûr bû, wan her hejmara kovarê, rêzên wê yên ko di şevên dirêj de li hev hatibûn, kontrol dikirin û piraniya caran hin rêz, hevok, gotin jê derdixistin. Ji bêtîrî bîdeng qebûl kirinê, min dikaribû çî bikira? Şêrê girtî û ketî yê qefesê dikare çî bike?... Lê niha, bi gotinên Mr. Rambot, tehdît girantir bû. Mirina ko jixwe her li dora min bû û her carê ezîzekî dilê min dibir diyarê rehmetê, niha ketibû pey min. Gava fransîzan bangî min kirin û ez, tevî du hevalên xwe, li trêne siwar bûm û hatim Helebê, min fahm kir ko tiştê gelekî cidî li pêşiya min e. Li Helebê, bajarê xweş ê spî, ez çûm û li Hotel Centralê bi cih bûm. Berî ko ez herim nik fransîzan, min hin giregirên kurd, asûr û ermenan dîtin. Wan haya min bi tehdîtê gihandin. Berî ko fransîz bibêjin, wan hevalan, di şiveke yekta ya aşxaneyêke navdar a Helebê de, daxwaza dilê xwe gotin; ez diviya ji Lubnan û Sûriyê derketima û biçûma Awrûpayê...

Rast e, eger ez biçûma Awrûpayê, ez ê, heye ku, ji tehdîdan rizgar bûma, ez ê ji xirecir û berberiyên bêwest û bêrawest ên kurdan bi dûr ketima, lê ma min ê bikaribûya kovareke mîna Hawarê li wan deran biweşanda? Eger min bikaribûya biweşanda ji, kî dê ew bixwenda?... Û umrê min gihiştibû çilî. Min ê bikaribûya, careke din, li hember pûk û seqemên bayên xerîbiyê xwe rabigirta? Û di ser de, tevî dersên dil û ruh, ez ji Ovidius, yek ji mamostayên jîna min a mihacir, vê yekê ji hîn bûbûm; jîna însan û însaniyetê bi xewn û xeyalan girêdayî bû. Eger însan û însaniyet hê ji, tevî her celeb misûbetê, dijiyan, ew bi xêra xewn û xeyalan bû. Şam û şevên dirêj ên Şamê bûbûn kozika xewn û xeyalên min ên afirîn û avakirinê. Min hê gotina xwe ya dawîn negotibû, xewn û xeyalên min hê nemîçiqibûn...

— Çavê me, bi teqdîr, li ser xebata we ya li ser zimanê kurdî ye, Colonel

Rambot dibêje û gotina xwe temam dike.

– Merci, Mr. Rambot, ez ji alîkarî û nermahiya we teqdîr dikim.

– Mr. Bedir-Khan, sala bê, em ê li hemû dinê salvegera şoreşa Fransê pîroz bikin. Bi wê munasebetê, em ê li Lubnan û Sûriyê jî hin tiştan li dar xînin. Em dizanin ko hûn dilsozekî yekta yê şoreşê Fransê û ronesansê ne. Em ê haya we pê bigihînin û em hêvîdar in ko hûn ê jî bîn alîkariya me.

– Bi kêfxweşî...

5 – Bi kêfxweşî... Şev e, şeveke dirêj û çiksayî ya taxa Salihîyê ye. Şam, bajarê kevnare yê Rohilatê rojeke bi keft û left li pey xwe hiştiye û ketiye xewê. Perda bédengiyê bi ser Şamê de girtiye. Ji dengê dengbêj pê ve, bi tenê dengê bayê tenik, ji der ve, tê. Kengê ye? Kîjan wexta şevê ye?... Kî pê dizane! Şev gihîştiye nîvî, heye ko jê qulipiye jî. Lê tişteki heye; stêrkên Kerwankuj û Qurux hê neçûne ava, ji pencerê, hê ronîya wan dixuye. Û ezana destê sibê hê dest pê nekiriye. Yanê hê bajar hişyar nebûye û wexta xewê nehatiye; hê jî Celadet Beg, di oda jorîn a xênî de, li pey gotinên ko xwe li hîlbîna çira biçûk girtine, ye.

– Bi kêfxweşî, ez ê careke din lê guhdarî bikim, ew dibêje û xwe hinekî dide hev. Lê tu jî, hinekî girantir, bibêje. Ez pê re nagihê...

Celadet Beg û dengbêjê wî Ehmedê Fermanê Kîkî, di wextên razanê yên bajêr de, hê jî rûniştine û li stranên kurdî hûr dibin. Ehmedê Fermanê Kîkî dibêje, gotinên kevn ên kurdî, mîna mercan, li pey hev rêz dike, Celadet Beg jî dinivîse, wan dike tîp, hevok, rêz. Ehmedê Fermanê Kîkî, bi awaz û dengê xwe, gotin, dewr û dewranên jibîrbûyî yên kurdî bi Celadet Beg digihîne. Ew ê jî wan, mîna rêzên nivisandî, di Hawar'ê de, bi kurdên heyama salên 1930-an bigihîne.

Ehmedê Fermanê Kîkî, dengbêjê dewr û dewrandîtî, xwediyê dengê mîna qedîfe, çavên xwe digire, serê xwe, bi hêdîka, dihejîne û dibêje; Dilo lo!... Vê sibekê xelkê min î delal çû welatê xerîbiyê... Kesek li mala tu nîn e, w'ezê sebra dilê xwe pê bînim... Dêrde dilê min pir in, şevê kanûna şevine dirêj in... Ez ê rabim lêwîk li dergûş xînim... Ji dêrde dilê xwe re rebenê, bilorînim, bilorînim, bilorînim... Hêstirê xwînê, ser sê biskê dişê, hinarê rûka bibarînim... De bajo emrê dilê min pê re...

– Hêstirê xwînê... ez pê re nagihê... ji kerema xwe, wan herdu rêzên dawîn dubare bike...

Dengbêj dibêje; hêstirê xwînê...

Celadet Beg pišta xwe daye dîwêr, çogên xwe ber bi sînga xwe kişandiye û li ser textê xwe yê razanê rûniştiye. Wî deftereke mezin daniye ser çogên xwe û bi pênuşeke zirav û dirêj gotinên dengbêj dinivîse. Çavên wî li ser defterê, guhên wî li ser dengbêj e. Deng û gotinên dengbêj, beden û ruhê wî vedigire, ew pê re dere. Mîna pêlên derya, deng, car bi car, bi ser wî de tîn. Mîna qiraxên avê, beden û ruhê wî pêlên dangan werdigirin. Hemû dîqet, hemû bihîstiyariya wî li ser dangan e. Ev deng divê wînda nebin, tu kitekitên wan ji bîr nebin. Celadet Beg divê wan qult bi qult vexwe, sîng û bedena xwe bide ber pêlên wan da ko bikaribe bikeve nav cîhana wan, bi wan re bibe yek, bikaribe yekîtiyeke abadîn, ebedî û edebî bîne pê.

Dengbêj li ser textê razanê ko li hember textê Celadet Beg e, rûniştiye, çavên xwe girtine û bi dengekî zîz û nerm, dibêje; dangan ew li hespekî rewan ê mîrên kurdan kiriye û ew birine berî, deşt û zozanên welêt, nik konên eşîr û koçerên kurdan. Ew ji şeva reş a Şamê çûye şeveke ronî a welêt. Di bin şewqa heyveronê de, li ser hespê çîrokan, ew difire. Wî çavên xwe girtine, guhê xwe daye ser pejn û dengên dewr û dewranên eşîran. Bayekî sivik ê destê sibê rûyê wî mist dide, bihnên wext û heyamên koçeran di navbera mûyên simbelê wî re xwe bi difnên wî digihînin.

Dengbêj dibêje; li ser hespekî rewan, bi leza bayê sibê, di bihur, gelî û newalên tarîxê re derbas dibe...

Celadet Beg jî dinivîse; bi hemû quwet û dîqeta xwe hewl dide da ko leza bayê sibê yên dewr û dewranên bihurî biqulipîne ser gotinên niviskî...

Şev bû, me bang şevê kiribû. Şev hatibû, -ji bo dîlana keserkûr a tarîxê, nalîna dewr û dewranan û serhildana ruhê şikestî. Ba bû, şevê bang ba kiribû. Ba hatibû, -ji bo hevaltiya dengbêjê Hawarê, şahîdiya deng û gotinên kevnare û hevkarîya vejandina gotinên mirî. Ba û şev ji kûrahiyên tarîxê, ji pêlên behrên spî û reş û bilindahiyên zozanan hatibûn û mîna reqasa herî bedew a çîrokên erebî, xwe li dora dengê Ehmedê Fermanê Kîkî li ba dikirin. Stêrk hê ji diçirûsîn û bi kêfxweşî li best û hesta ba, şev û Ehmedê Fermanî Kîkî temaşe dikirin. Ronahiya wan, bi qasî mistekê bûya jî, ji pencerê, xwe bi rûyê dengbêjê min, hevalê min ê nû yê qederê, digihand. Rûyê wî, bi ronahiya saf û paqij a stêrkan, mîna rûyê zarokekî

dergûşê dixuya. Yan jî mîna rûyê lehengekî wan stran û destanên ko wî digotin.

Ehmedê Fermanê Kîkî ko di kovara min de, bi navê »dengbêjê Hawar'ê« , bi nav dibû, bi rastî jî, lehengekî ji dinya lehengên stranên bû. Haya wî ji dinê, ji bayê kambax ê felekê nîn bû. Wî nizanibû ka pere çî ye. Çavê wî ne li mal û mulkê dinê, ne jî li hebûn û mîratên însanan bû. Dinya wî stran bû, gotinên stranên bû.

Hê di gera min a yekemîn a 1919-an a welêt de, min navê wî bihîstibû. Ew dengbêjekî yekta yê eşîr û malmezinên kurdan bû. Lê gava ko min koçî Şamê kir, kozika xewn û xeyalên xwe li wê mala dutebeqe veda û dest bi weşîna kovarê kir, min biryarek stend; min û Hawar'ê dengbêjek diviya... Çend dengbêjên ko dikarîbûn bibûna dengbêjê kovarê hebûn. Lê ji Ehmedê Fermanê Kîkî çêtir nîn bû. Gava 1929-an, Qedrî û Ekrem Begê Cemîlpaşa ji Tirkîyê daketin bin xetê, wan ji min re, behsa Kîkî kirin. Min dîsan navê Ehmed hildabû... Min da ser şopa wî. Mîna dengbêjên navdar, wî jî xwe spartibû çîyan. Wî dev ji dengbêjiyê berdabû û çûbû li ser xetê, yanê li aliyê Tirkîyê, li gundekî di quntara çîyan de cîwar bûbû. Piştî ko min şop hilda, di şeveke reş de, bi dizî, tevî du xortan, ez hilkişiyam jor, aliyê Tirkîyê û çûm gundê wî.

Ew şaş mabû, nizanibû çî bigota! Mîrekî kurdan, neviyê Mîr Bedirxan, ketibû pey wî, tevî hemû tehlûkan, hatibû aliyê Tirkîyê û jê dixwest ko ew pê re biçûya Şamê!.. Îşê Mîr Celadet ne îşê aqilan bû! Di nav çend saetan de, digel her kitekitê, min jê re behsa hal û hewalê xwe, daxwaz û mirazên xwe kirin. Wî bêdeng li min guhdarî kir. Piştî ko xebardana min a hinekî dirêj û hinekî hîsî qediya, wî kumê xwe da serê xwe, kulavê xwe avêt nav milên xwe, pêlavên xwe yên qawcîk pê kirin û ji min re got, »De fermo mîrê min, em bikevin rê...« Gava em ê ji derî derketina, wî rahîjt bilûra xwe, ji malê bi tenê bilûr girt. Berî ko tav li me hil were, di eynî şevê de, em dîsan daketin binê xetê, aliyê Sûriyê... Hevaltiya min û Ehmedê Fermanê Kîkî welê dest pê kir û heta koça dawîn a axretê dewam kir. Ji wê şevê û pê ve, gotinên kevn û bijarte yên Kîkî, tevî musîka Osmanî, Mahler û Emû Qalsûmê bûn neqşên jîna min.

Ew gotinên Kîkî... ew gotinên zêrhêlî ko diçîrûsîn, ko ji xewna sedsalan hişyar dibûn û vedijîyan. Ez ê behsa wan jî bikim, behsa wan û bilûra Kîkî... belê bêyî wan, Bîra Qederê nayê hûnandin...

– Em divê li wan çend rêzên dawîn ko te dubare kirin, dîsan, vegerin...

– Bavê min, kalikê pîrika min, Ehmedê Fermanê Kîkî çavên xwe vedike û dibêje, bîhna min çikiya, te bîhn li min çikand... De bisekine, ez hebki bîhna xwe berdim.

6 Mr. Bedir-Khan, de bisekine, ez hinekî bîhna xwe vedim, Madame Rambot bi ken dibêje, merci...

– Merci pour vous Madame, Celadet Beg dibêje û Madame Rambot heta nik mêrê wê dibe.

– Mr. Bedir-Khan, hûn pir xweş dans dikin, Mr. Rambot dibêje, heta niha me ev aliyê we nizanîbû...

– Heyret! Îstîxbarata Fransê bi nav e, min jî welê bawer dikir ko hûn bi her tiştê min dizanin!..

– No, no, ne welê ye, zêde dikin... Her çi be jî, em, ez û xanima min, hevalên din, bi hatina we pir kêfxweş in. Em dizanin ko hûn gelekî qîmet didin şoreş û fikrên şoreşên fransîzî.

– Na, ez qîmet nadim wan... ew perçeyên jîna min in, ez, xwîh û bi-rayên min, em bi wan fikran mezin bûn, perwerde bûn. Li Stembolê, li mala me, hem dengbêj û çîrokbêjên kurd hebûn hem jî murebiye û mamosteyên fransîz. Em bi çîrokên Mîr Mihemedê Hekqarî û yên Lafontaine diketin xew. Na, ez qîmetê nadim wan, ew xewnên min in; xewnên siyasî û civakî yên biserketin û serfiraziyê, hebûn û însanbûnê... Merci...

Celadet Beg qedeheke nû ya tijî ya şampanyayê ji garson werdigire û dîsan li koma zabitên fransîzan û jinên wan vedigere,

– Bi musada we, ji bo fikrên şoreşên fransîzî...

Li ser kolana mezin a Salihiyê, di salona herî mezin a Sûriyê de, desthilatên Sûriyê, fransîz, salvegera şoreşa Fransê bi baloyeke mezin pîroz dikin. Tevî ko baloyê hê nû dest pê kiriye, salon heta dev tijî ye. Zabitên fransîz bi kincên xwe yên paqij ên eskerî; dîplomaten welatên dinyê yên li Lubnan û Sûriyê, bi smokî û kincên dîplomatîk ên reş; tucar, karbidest, zane, ronakbîr, nivîskar, şêx, beg û merivdewletên Sûriyê, bi taximên kincên nû, hazir in. Jin û xanim ên baloyê ko piraniya wan ewrûpayî ne, bi cil û bergên rengîn ên salonên moda yên Awrûpayê, rengêkî taybetî didin baloyê. Her çar aliyên salonê bi rengên ala Fransê xemiliye. Orkestrayeke fransîzî musîka valsên fransîzî lêdixe. Garsonên ereb û

kurd, di destên wan de sinîyên biçûk ên xwarin û vexwarinan, li dora mê-
vanan digerin.

Celadet Beg, bi kincên nû yên reş, gomlegeke spî û qirawateke xweş a
reş, bi porê biriyantîn û şehkirî, hinekî serxweş, hatiye baloyê û şoreşên
fransîzî pîroz dike.

– Gava ez zarok bûm, Celadet Beg dibêje, hingî kekê min Sureya ko
niha li Kahîrê dijî, li Galatayê, li Mekteb-î Sultaniyê, bi fransîzî, dixwend.
Rojekê wî du afîşên fransîzî anîn û dan min û birayê min Kamuran ko ni-
ha li Parîsê dijî. Min afîşa xwe hilda ser dîwarê oda xwe. Li ser afîşê
wêneyeke J.J. Rousseau hebû. Di bin wêna Rousseau de jî darekî mezin
û dirêj hebû. Li ser gowda darê bi herfên fransîzî, peregende, weha hati-
bû nivîsîn; liberté, force, vérité, justice, union... Hê jî ew tên bîra min.
Hê jî ew xewnên min in, hê jî xewnên jîna min in.

Pîştî gotinên xwe, ew qedeha xwe dîsan dibe devê xwe û wê heta dawî
wedixwe. Bi qasî kêliyekê, ew li dora xwe, şenîyên baloyê dinihirê û li
zabitekî û jina wî ko li hember wî sekinîne û lê guhdarî dikin vedigere û
bi kêbarî, dîsan bi fransîzî, ji jinikê dipirse,

– Madame Krovere, gelo hûn dansekê bexşî min nakin?

– Avec plaisir, jinik dibêje û tê, dikeve milê wî.

Ew herdu, bi hev re, ber bi aliyê cîhê dansê derin.

Wê êvarê tu kêmanîyên min ji mêvanên din nîn bûn; bejn û bala min dirêj
(1.85!.. hinekî dirêj!), kinc û lixwekirina min xweş, nû û lihevhatî, serê min,
bi bîhna misk û embera jinan û bi konyak û şampanyê, hinekî, mest bû.
Min dans dikir, tevî jinên fransîz ên nerm, li gora ahenga musik û dansa ko
min ewçend jê hez dikir, bedena xwe, bi ûsil, dilivand. Min bêriya dansê û
şevên welê kiribûn.

Lê wê şevê, di wê baloya şên û geş de, ez ne bawer im ko haya kesî ji
rewşa min a kambax hebû. Bêgavî û neçariyê dîsan nefes li min çikandibû.
Ez mîr bûm, »prince« bûm, (di rûpela dawîn a kovarê de jî weha nivîsibû;
Emir Djeladet Aali Bedir-Khan), gerînendeyê kovara yekta ya kurdî
Hawar'ê bûm. Lê di berfika min de, pîrî caran, pereyê cixarê nîn bû. Pere
nîn bû, ji bo hîç tişteki nîn bû. Min hemû bendên kovarê, di şevên dirêj de,
bi qelama reş dinivîsîn. Agir bi pêçiyên min diketin, pêçî hemû dibûn birîn.
Lê çare çi bû? Daktiloyeke nû, bi navê Smith Premier, hatibû bazara
Salihîyê. Her cara ko ez û hevalên bi min re, daketana sûkê, ez ê biçûma û
min ê li wê daktiloyê binihêrta. Her car... Lê pere nîn bû ko min ew bikirîya.

Rêzkirina rûpelên kovarê gelekî biha bû. Ji ber ko kovar, bi piranî, bi tîpên latînî dihate weşandin û li Sûriyê, kesên ko bi tîpên latînî bizanibûna, nîn bûn. Da ko min bikaribûya buhayê rêzkirina rûpelan hinekî kêmtir bikira, ez bi xwe diçûm çapxanê û bi rojan dixebitîm. Min tîp, li gora nivîsaran, yek bi yek, hildiçandin, dianîn nik hev û rûpel rêz dikirin. Carina deh saet, donzdeh saet... Çapxana Tereqî ko bi xîret û dilsozî kovar diweşand, bûbû mala min a duwemîn.

Piştî ko kovar diweşiya, keft û lefteke nû dest pê dikir, dîsan ji bo ko pere nîn bûn...

Wê rojê, berî ko ez biçûma baloyê, dîsan, heta êvarê, bêyî ko tişteki bikeve gewriya me, me lezandibû. Hejmareke nû derketibû. Her hejmara me di navbera 500-1000 libî de derdiket. Me nikaribû ew bişanda kitab-firoş û kitabxanên Lubnan û Sûriyê. Fransizan ev li me qedexe kiribûn... Jixwe kesên ko bikaribûna bi kurdî û di ser de jî, bi tîpên latînî, bixwendana, pir kêmbûn. Me kovar, piranî, bi dizî, dişandin kurdên aliyê Tîrkiye û Iraqê. Lê pere nîn bû ko me bikaribûya zerf û zamk bikirîna û kovar pê bişandina. Ji lewre, me ew dixistin tûr û kîsên cawîn devê wan didurûn û dişandin. Wê rojê jî, ez, Rûşen ko bi xortekî ereb, Omer Malik re, bûbû dest-girtî, lê hê jî dest û piyê min bû, du xortên kurd ên hêja û jîr ko hem di kovarê de dinivîsîn û hem jî aliyê min dikirin, Osman Sebrî û Qedrî Can û dengbêjê kovarê Ehmedê Fermanê Kîkî, li hewşa malê, li kêleka bîrê, bi şerpezetî, karê kovarê bir serî. Şengê, sega min a gurêx, jî li me nobedarî kir!

Lê kesên ko bi vê şerpezetiya me dizanibû, pir kêmbûn. Xelkê, nemaze hesûd û dexesên ko li der û dora me bûn û dev davêtin kovarê, welê bawer dikirin ko bi telisan pere, ji min re, dihat! Min ê çi bikira? Çiyayên bilind bê berf nedibûn, newalên kûr bê av nedibûn...

Celadet Beg û Madame Krovere, guhê wan li ser orkestrê, li gora musîkê gavên xwe davêjin. Ew napeyivin, musîk û dans tevgera wan bi rê dixê. Ling, tevgera dansê, libabûna bedenê, hilm û germahiya kesên ko dans dikin, birûyên zirav, çavên kilkirî û lêvên sor ên Madamê Celadet Beg bêdeng dihê. Ew naxwaza bipeyîve, bedena wî bi xwîdan, kirasê wî yê spî yê hewrêşimî bi bedena wî ve zeliqî, ew bi dansê re dere...

Lê musîk radiweste.

— Mixabin, Madame Krovere dibêje... Pir spas, ez ê van demên dansê ji bîr nekim...

Celadet Beg, bihnçikyayî, bi çavan spasî wê dike û wê dibe nik koma zabitan, nik mêrê wê. Koma zabitan û mêrê Madamê li çepikan dixînin... Celadet Beg ji garsonê ko derbas dibe, qedeheke nû ya şampanyayê werdigire, bi qedehê silav li wan dike û ji şampanyê vedixwe. Merivekî navsal, hinekî porweşiyayî, simbêlqît û zerik, li nik wan e. Ew jî, bi serî, silav dide Celadet Beg.

– Ez Wehbî Beg bi we bidim nasîn, Loynant Krovere dibêje. Charge d'affairê Tirkîyê... katibê yekemîn ê balyozxana Komara Tirkîyê... û Mr. Djeladet Aali Bedir-Khan...

– Memnun oldum, Wehbi Beg dibêje û destê xwe dirêjî Celadet Beg dike. Demek ünlü Celadet Bey sizsiniz...

– Ben de memnun oldum, Celadet Beg dibêje.

– Ha, işte bizim hanım da geldi, katibê yekemîn dibêje, onu sizinlee tanıştırayım, Celadet Bey...

Ji nişka ve, jinikeke gelekî xweş, por dirêj, li kêleka Celadet Beg dixuyê. Celadet Beg lê dinihêre. Çav... çavên reş... Ew van çavan dinase, van ji derekî dinase... Lê ji ku? Bejn, bejn û bal... Na! Nabe!.. Celadet Beg serxweş e, çewt dibîne... Lê... Belê... belê... ew e;

– Canan!

– Celadet!

– Canan!..

FOTOGRAF 12: Evîn; xewna abadîn, bihuşta ruh, lê dûr û nediyar...

1 Sal 1935 e. Li pişta fotografa donzdan a Bîra Qederê, bi jimarên erebî, hatiye nivîsîn; Belê, sal 1935, ji mehan sibat, ji rojan yekşemî ye.

Sal diqulipin, umrê Celadet Alî Bedirxan û rûpelên romana Bîra Qederê, mîna her umrê têkel û kozmopolît, carina bi lez, carina aram, digihîjin navenda salên sîhan.

Salên sîhan; heyamên nû, gavên nû, hêviyên nû û derd û keserên nû.

Salên sîhan; dirêjahiya şevên reş, bédengiya tariya şevê, karkeriya gotinên mirî û windabûyî yên kurdî.

Û tenêtî... di nav xelk, şênî û xisman de tenêtî...

Salên sîhan; biryarên bingeîn ên jiyanê.

Di fotografa duwanzdemîn a Bîra Qederê de du kes hene; Celadet Alî Bedirxan û dotmama wî Rûşen. Herdu, li kêleka hevûdu, li ser riyekê sekinîne. Celadet Beg, cixare di destan de, li dûr dinihêre. Rûşen Xanim jî, bi ken, li wî. Dunya sar û seqem e. Ji ber ko hema li pey wan, tişteki ko zû bi zû li Rohilata Navîn nayê dîtîn, berf dixuyê. Belê, berf... Ew li kêleka rê sekinîne. Rê reş e, lê li pey rê, hemû hawirdor spî ye.

Berfê hawirdor vegirtiye. Tevî ko dinya sar e, ronahiya berfê germahiyekê reşandiye ser fotografê. Ronahî û germahî ji fotografê dixuyin.

Lê rûyê Celadet Beg tu tiştî nabêje. Ew bi awirê xwe yê ko êdî ji bo xwendevanên Bîra Qederê nas e, li dûr dinihêre. Vala û kûr. Û hinekî jî pojînî. Ew li çi dinihêre? Li çi difikire? Çi hîs dike? Bêguman, eger zîmanê wênê hebûya, wê dê bersîva van pirsan bida. Lê fotograf, mixabin, bê zar û zîman e. Celadet Beg rawestayê, di nav pêçiyên destê rastê de cixareyêke vêxistî, destê wî yê din di berîka pantolê wî de, hinekî stûyê xwe, mîna piraniya caran, xwar kiriye û li dûr dinihêre. Heye ko şaş be, lê meriv ji rawest, awir û nêrîna wî dikare derxe ko hîsên wî têkel in. Ew difikire, lê ne li tişteki, li pir tiştan.

Celadet Beg, merivê xwediyê jiyan û xewnên têkel, di nav hîsên têkel de ye.

Rûşen Xanim, serê xwe hinekî bilind kiriye lê dinihêre. Bi hez û bi ken. Ji fotografê baş dixuyê ko Rûşen Xanim ji rewşê razî ye. Ew kêfxweş e. Wê destên xwe, ji herdu aliyên, ber bi jêr kirine, lingê xwe yê rastê hinekî derxistiye pêş, stûyê xwe bilind kiriye û li pismamê xwe dinihêre. Çavên wê dikenin, ne bi tenê dikenin, ew dibiriqin jî.

Ew ji ko tîr û derin ku? Eger meriv bi çîroka vê fotografê nizanibe, meriv nikare bersiva vê pirsê bide. Fotograf, bi tenê, kurte-dema kişandina fotografan nîşan dide, wê kurte-demê dike nemir, lê çi mixabin e ko fotograf nikare serpêhatiya wê kurte-dema kişandina fotografê bibêjê. Loma jî meriv divê bi çîroka fotografê bizanibe da ko bikaribe fotografê vejîne û zimanekî nû bidîyê. Da ko fotograf bikaribin bijîn û dest bi salixdanê bikin.

Pismam û dotmam li ser riyekê rawestane, ew ji dereke tîr û derin dereke din. Belê li piştê fotografê tarîxa kişandina vê fotografê nivisiye, lê eger ew nehata nivisîn jî meriv dikaribû jî berfê û kincên wan fahm bikira ko wext çile ye, dinya sar e.

Kincên wan; nîşana wext, dem û salan; nîşana hez, tahm û pîvanên wan; nîşana edet û ûsilên wan, nêrîn û pêwendiyên wan.

Celadet Beg paltoyeke boz û giran, Rûşen Xanimê jî mantoyeke spî yê hinekî vekirî li xwe kiriye. Palto û manto dirêj in, heta ber lingan dadikevin. Celadet Beg pêşiya paltoyê xwe vekiriyê û destê xwe yê çepê xistiye berîka pantolê xwe. Pêşiya mantoyê Rûşen Xanimê, heta qirikê, girtiye. Ji bin paltoyê Celadet Beg, taximê kincên reş, kirasê spî û qirawatê reş dixuyin. Mîna her carê, Celadet Beg, bi gotina fransîzan »kostymeke« reş, gomlegekî spî li xwe kirine û kirawatê xwe yê reş jî pê ve kiriye. Rîha wî jî mîna xwe ye; kin, kurt û qut. Porê ber bi paş şehkirî, simbêl, rîh, kincên taxim, kirawat û palto, hemû, pir xweş, li hev hatine. Hemû bi hev re tiştêkî nîşan didin; rewşenbîrekî heyama xwe, ronakbîrekî şareza, bîrbir û ehlî kêf, merivekî têgihîştî û serhildar ê kozmopolît ko ruhê wî bi rengên têkel hatiye hûnandin.

Herçî Rûşen Xanim e, rawestin, nêrîn, por û cil û bergên wê jî, li hevhatî ne. Nerîna wê nerm, rawesta wê xweş, lixwekirina wê nû û kincên wê nûjen in. Bejn, bal û bedena wê, li gora ya Celadet Beg, gelekî kin û hûr e. Lê nerîna wê, bi taybetî nerîna wê, germ û bi şefqet e...

Germahî û şefqeta ko Celadet Beg di welatê xerîbiyê de li pey e, gelo di nerîna van çavên ciwan de ne?..

2 Germahî û şefqeta ko Celadet Beg di welatê xerîbiyê de li pey e, gelo di nerîna van çavên ciwan û reş de ne?..

– Canan!

– Celadet!

– Canan!..

Celadet Beg Cananê, hevala rojên Stembolê, ber bi xwe dikişîne û wê hembêz dike. Car bi car. Pihêt. Bi coş û hez.

– Canan, ew dibêje û bi xurtî li çavên wê dinihêre, Canan, çima tu napeyivî? Ev çi hal e, Canan? Ev çi qeder e, çi qedereke teres e!

– Ez çi bibêjim, Celadet, Cecoyê ruh û bedena min? Ma gotin qîma her tiştî dikin?

Celadet Beg ji stûyê wê radimûse. Lêvên wî yên qelew û şil li ser stû derin û tên. Destên wî li ser bedena tazî, hêdî hêdî, digerin. Mîna ko dest dixwazin bedenê, ji nû ve, keşf bikin. Beden jî, li gora tevgera lêv û destan, xwe dilivîne. Hêdî hêdî, bi dûzan, bi hostehî.

– Canan, yara xewnan... Celadet Beg, bêtî ko serê xwe rake, dibêje. Tu divê bizanibî, herçend tu dûtî min bûtî, ewçend jî tu nêzî min bûtî. Hertim, li her derî. Li Alemanya û Munîxê, li Misir, Lubnan û Sûriyê, li her derî, tu li nik min bûtî. Çavên min bi xeyala çavên te yên reş û şêrîn dihatin girtin. Çavên min bi xeyala bedena te ya spehî vedibûn.

Celadet Beg xwe hinekî rast dike, serê xwe radike û li Cananê, li bedena zirav, xweş û spî dinihêre. Bi qasî kêliyekê, ew, bê hereket, lê dinihêre, ji serî heta jêr, ji jêr heta jor. Paşê, ew bi destê xwe yê rastê lehîfên li ser textê razanê, bi hêdîka, dadixîne erdê.

– Piştî evçend wext, evçend hesretê... tu tişt divê bedena te veneşêre... tu tişt... nêzîkahî û dûrahiya bedena bêrîlêkirî... Ma tu dizanî ew çi agir e, ew çi pizot e ko bi bedena merivan dikeve?..

Celadet Beg, cîhê xwe rast dike, xwe hinekî din nêzîkî Canana ko dirêj bûye, dike, li kêlekê rûdine û bi destê xwe yê rastê bedena wê mist dide, destê xwe, hêdî hêdî, li ser bedenê digerîne. Û ew li çavên wê, li kûrahiya çavan dinihêre.

– Min tu ji çavên te nas kirî... Tevî ko konyak û şampanyayê ez sermest kiribûm û ewçend xelk li dora me bû, min tu nasî... Ji çavên te yên reşik...

Gava min çavên te yên ko mîna heyveronê dibiriqîn, dîtîn, min tu nasî. Te şekl û şemala xwe guhertiye, por guhertiye, lixwekirina xwe guhertiye, lê çavên te yên kildayî her mîna xwe ne, ew neguherîne... Lê piştî evçend salan, ma me dê weha hevûdu bidîta?.. Tu, jina dîplomatekî dewletekê ko li pey qesta min e. Ez, neviyê Mîr Bedirxan, kurê Emîn Alî Bedirxan, prince Djeladet Aali Bedir-Khan, ko bûye derketî û li welatên xerîb li pey stariyeke biçûk û dozên mezin e!

Welê bû, doza ko ez pê rabûbûm, mezin bû, lê ez muhtacî stariyeke biçûk bûm. Neçarî, feqîrî û bêgavî, dîsan, li dora min bûn. Û Canan jî, mîna gula topa axirzemanê, bêxeber, bêhay, hatibû û di navenda mal, war û jîna min de teqiyabû! Ez û Canan, li welatekî xerîb, li Sûriyê... Çîrok dirêj e, pir dirêj. Rûpelên Bîra Qederê têra vê çîroka balkêş nakin. (Rojek ji rojan, eger tu, dîsan, li wan rojan vegeriyayî, hingî tu dikarî romaneke xweser li ser vê çîroka me binivîsî.) Lê çîroka me di nav kor-dîplomatîka Sûriye û Lubnanê û kurdên Sûriyê de belav bûbû... Heke ez kitekitan li aliyekî bihêlim û werim ser esasê, kurtebirîya çîrokê weha bû; min jî hin heval û dostên xwe hin pere deyn kirin û piştî gelek zehmetiyan, Canan hilda û çûm Lubnanê, Bêrûdê.

Du xortên kurdên Lubnanê ko li Bêrûdê, li Uniwersîta Amerîkayê dixwendin û gelekî jîr bûn, ji bo me, min û Cananê, li taxa herî xweş a Bêrûdê, Sursokê ko li ser girê Eşrefiyê bû, di otêleke gelekî xweşik de, odeyeke xweş kirê kiribûn. Sursok û Eşrefiye hem pir xweş hem jî pir sakîn bû. Ehlê wan deran jî file û Marûnî bûn. Wan em nedinasîn û haya wan ji me nîn bû. Em li odê bûn, ji bo qesta felekê û fahmkirina dolab û çerxa ko felekê li dora me badabû, em li odê, li ser textê razanê, di nav nivînan de bûn. Me piştî xwe dabû çiya û zinaran, berê xwe jî dabû av û deryan û me hevûdu û bedenên hevûdu, ji nû ve, dinasîn...

– Canan, tu bide qedrê Xwedê, çima hîç deng ji te derneket? Ji Alemanyayê, min nameyên bêhejmar şandin, qesîd şandin... çima te bersiva min neda? Çima tu wînda bûyî?

Celadet Beg nefeseke kûr ji cixara xwe dikişîne, dîsan, li çavên Cananê dinihêre û jê dipirse, pirsan li pey hev dibêje.

– Ma qewlê me ne welê bû ko me dê xwe bigîhanda hev, -digel her tiştî, tevî her celeb musîbet û belayê?

– Mon cher, Canan balîfa Celadet Beg jî dixê bin serê xwe û dibêje, ni-

ha ez çi bibêjim jî vala ye... Qeder...

– Cananê, delalê... çawan qeder? Bi qasî ko ez te dinasim, ez dizanim ko tu ewçend bi qederê ne bawer î... Qedera çi, Canan?

– Sevgili Ceco... her tişt bi leza birûskê hat. Sala ko tu û Kamuran çûn û we terkî Stembolê kir, 1922 bû. Piştî çûyina we, rejîma nû ya Mistefa Kemal Stembol jî bi dest xist. Di 1923-an de jî fermana we a te, birayên te Sureya û Kamuran û bavê we rabû. Deriyê vegerê li ser rûyê we hate girtin, rîya vegera we hate birîn. Ez zaroka sirgûnê me, tu dizanî, bav û diya min muhacîr in. Çavê min ji sirgûnê, ji welatên dûr û xerîb, ji jiyanê nenas ditirse. Tu jî xwediyê dozên mezin û şoreşger bûyî. Paşiya te birî, pêşiya te nediyar bû. Ez boşnak, tu kurd, zimanê me tirkî, welatê me nediyar... Ez tirsîyam Ceco, ez tirsîyam... Min bi tîrên xedar ên tîrsê evîna dilê xwe kuşt... kuşt...

Canan herdu destên xwe dibe rûyê xwe û digirî, bi deng, bi qîrîn, digirî...

3 Canan herdu destên xwe dibe rûyê xwe û digirî, bi deng, bi qîrîn, digirî...

– Megirî delalê, Celadet Beg, bi xwe jî kelgirî, dibêje.

– Sevgili Ceco, ma tu bawer î ko meriv dikare her roj bi taya evînê bikeve, her roj ji yekî nû hez bike? Ez bi taya evîna te ketim, min ji te hez kir û hew... hew... Piştî te jî min jiyanê hebû; ez jiyam, zewicîm, ketim nav refên şênîyan, bedena min nêzîkî li bedeneke din kir, destê yekî din li ser bedena min geriya, bîhn û hilma yekî din ji dora min fûriya... lê evîn li min heram bû, hezkirineke evînî ji min bi dûr bû, taya evînê, careke din, ruh û bedena min venegirt. Ji ber ko tu hebûyî, di kûrahiya beden, can, ruh û dilê min de tahm, deng û pejnên te hebûn... Ceco... bi dû te re, min fahm kir ko evîn xewneke abadîn e, bihuşt a ruh e. Bi dû windabûna wan re, min ev yek fahm kirin...

– Çima, tu çima zewicî, Celadet Beg ji qahwa xwe qultek vedixwe û dibêje, çima?... û çima bi yekî dîplomat re?

Canan bi destmalê hêstirên çavên xwe paqij dike, bi qasî bîskeke, bi nalîn, li wî dinihêre û paşê nêrîna xwe jê dizivirîne û li derya û pêlên spî yên deryayê dinihêre.

– Ma tu Tirkiyê, welatên şerqê nas nakî? Ez ê çawan bi tena serê xwe bûma û rehet bijiyama? Ma di civata mêran û simbêlboqan de, jin dikarin weha serbest û tenê bijîn? Min teseliya xwe ji te birîbû, hew baw-

eriyâ min bi pêşeroja me hebû. Min kozeke agir berda dilê xwe û biryara zewacê da... Wehbî nasê bavê min bû, boşnak bû, têgihîştî, nerm, bédeng û medenî bû... û wî evîn û hezkirineke xurt jî, ji min, nedîpa. Wî tiştêkî ji jiyana min a bûrî, ji min, nedîpîrîsî. Loma ez pê re zewicîm. Û min her tişt, ne bi tenê tu, her tiştê jiyana xwe ya berê terk kir. Weha hîn çetir bû, ji bo her kesî, her tiştî. Eger tu, di wê şeva baloyê de derneketiyayî pêşîya min, ev jiyana nû dê, di keser û bédengiya xwe de, dewam bikira. Lê tu derketî û hatî!..

– Tu dibêji ko Wehbî Bey merivekî nerm, bédeng û medenî ye... Lê ew dixwazin min bikujin, bidin kuştin. Wan listeyeke kesên muxalîf hazir kirine da ko van kesan bidin kuştin. Û di rêza yekemîn a listê de navê min heyê...

– Na, Canan li Celadet Beg dinihêre û dibêje, na, ez ne bawer im. Ne Wehbî ne jî yên din tiştêkî weha nakin. Ne ji vê lista ko tu behs dikî, lê haya min ji listeyeke din heyê; lista kesên muxalîf ko diviya biketina ber efûya ko Mistefa Kemal û hevalên wî difikirîn. Navê te tê de hebû, tunebû, ez nizanim. Lê listeyeke wan a weha hebû.

– Çîroka efûya wan jî, mîna çîrokên Lafontaine in; derew bû, jê tiştêk derneket, Celadet Beg bi ken dibêje û rûyê xwe ber bi deryayê dizivîrîne û li dûr dinihêre.

Di rojêke xweş a bihara Lubnanê de, danê êvarê, Celadet Beg û Canan, bi dizîka, ji otelê derketine û hatine restoraneke navdar a Bêrûdê. Restoran li ser girê Minete el Husin e. Ji rojan pêncşemî ye. Celadet Beg û Canan li bexçe hênîk ê restoranê rûniştine. Bexçe sakîn e, ji wan pê ve, çend kesên din, ji wan dûr, peregende, rûniştine. Ji dûr ve dengê tîz ê keştiyan tê. Derya şîn, pêlên spî yên derya, lengergeha boş a Bêrûdê û keştiyên têvel, ji dûr ve, dixuyin. Celadet Beg û Canan ji bo şîva êvarê hatine. Li milekî ew dipeyivin û li hev dinihêrin, li milekî jî ew li bergehên yekta yên bihara Bêrûdê dinihêrin; derya mîna xalîçeyeke yekrengî yê şîn li ber lingên wan raxistî ye. Şînahiyeke pîr xweş, pîr boş hawirdor vegirtiye. Dar, daristan û dehl, bi keskahiyeke boş, hildikişin serê zinar û çiyayên ko dor li piştê Bêrûdê girtine. Esmana bê ewr, mîna perdeyekê li ser şînahiya deryayê, bi rengêkî şîn ê vekirî, dibiriqe. Lengergeh, navenda cîhana Lubnanê, mîna dayikeke dilsoz, keştiyên cihê û pîrrengî hem-bêz dike, -yan jî wan bi rê dike.

Lengergeh; navenda çûyin û hatinê, oxir û xatirê, nêzîkî û dûrahiyê...

Celadet Beg û Canan, zarokên heyamên çûyin û hatinê, hem dipeyivin, hem jî li lengergehê dinihêrin.

Nêrîna me ne bêsebeb bû. Cananê biçûya, wê dê, ji lengergehê, xatir ji min bixwesta û biçûya...

Rast e, ji rojan rojeke pêncşemiyê bû. Ew jî ne bêsebeb bû. Her roja pêncşemiyê, keştiyeke nazenîn, spî û dirêj, bi nazdarî, av diqelaşt, pêl didan ber xwe û dihat, li lengergehê, lenger davêt û disekinî. Navê wê keştiyê Pierre Loti bû. Belê, xwediyên keştiyê, bi bîrbirineke yekta, navê Pierre Loti, nivîskarê fransîz, dostê welatê Osmanî û yên rohilatê, xwediyê romana »Aziyade« ko min hê di zaroktiya xwe de xwendibû, li keştiyê kiribûn.

Keştiya Pierre Loti, her pêncşemî, ji Stembolê, ji bajarê min ê ko êdî li min qedexe bû, dihat. Pierre Loti Stembol dianî, bihna bîra bexçê mala me ya Kiziltoprakê dianî, tahma masiyên Bospor û Xaliçê dianî, kena Mezo û nêrîna kesertijî ya Dayê dianî. Wê zaroktî û xortiya min, şev û rojên wan û siya jîna min dianî.

Her cara ko ez li Bêrûdê bûm, roja pêncşemiyê, ez dadiketim lengergehê da ko tiştên ko Pierre Loti anibûn, werbigirim... û piştî çend saetan jî, dîsan, pê re, silavên xwe yên germtirîn ji Stembola xwe ya germ re bişînim...

Wê roja ko ez û Canan li bilindahiyên Minet ul Husn rûniştibûn û me li lengergehê dinihêrî, dîsan, çavê me li Pierre Loti bû. Wê dê, îcar jî, piştî hefteyekê, Canan bibira. Ez û wê, bi temamî, sih û sê rojan, li oda xwe ya otêlê, bi hev re bûn. Me xwe dabû alî. Herkes li me digeriya tirk li wê, kurd li min, fransîz jî li me herduyan. Kesên ko dizanibûn, em li wê otêlê ne, bi tenê sisê bûn; ew herdu xortên kurd ên jîr û dostekî min ê ermen, Mr. Papaziyan ko dostê min ê man û nemanê bû... Bêguman, wan ji kesekî re nedigotin. Heta ji Rûşenê re jî.

Rûşen ê bi wî xortê hunermend ê ereb, Omer Malik re bizewiciya û ez ê jî di zewac û daweta wan de hazir bûma. Min jê re soz dabû. Lê ez winda bûbûm!.. Rûşena reben! Ew ketibû pey min, Celadet Amca (yan jî Abî) yê xwe. Wê cîh nehîştibû, li min pirsibû. Lê erd qelişibû û ez ketibûm binî. Loma jî, gava ew zewicî, ez ne li nik wê bûm... (Xwedê dizane, ka hingî min di oda me de çî dikir!...) Xortan xebera zewaca wê bi min gihandibûn. Min, ji dil, serfiraziya wê dixwest. Û min dizanibû ko gava ez ne li Şamê bûm, ew diçû mala min a Şamê, mal dida hev, gul û kulîlkên dora bîra hewşê av di-

dan, xwarina Şengê jê kêr nedikir û danê êvaran Ehmedê Ferman, deng-bêjê min ê ko min bêrî lê kiribû, dibir, digerland.

Me, min û Cananê çî dikir? Em li odê bûn... Bi tenê carina, ji bo xwarinê, em derdiketin der, yan jî, gava bihna Cananê teng dibû, em diçûn Meydana Şehîdan, taxa ko hemû sînema lê bûn, û me li filmên nûhatî temaşe dikirin. Berî ko em ji otêlê derkevin, me li kovara »Réveil« dinihêrî, tê de filmeke nû hildibijart û paşê jî, bêyî ko kes me bibîne, em diçûn û diketin salona tarî ya sînemayê. Piraniya caran, me filmên Marlene Ditrecht û Greta Garbo hildibijartin. Ji ber ko Canan bi wan dima! Filma »Love« gelekî tesîr li me kir. Garbo tê de di rola Anna Karenina'yê de bû. Garbo bûbû Canan, Canan bûbû Anna Karenina!.. Piştî filmê, bîsêke dirêj, Canan giriya. Filmeke din ko tesîr li me kir, »Mata-Hari« bû. Serpêhatiya Mata-Harî û bûyerên filmê ko di ode û korîdorên dîplomatan de derbas dibûn, dîsan, li jîn û qedera me dihat!..

Ez çî bibêjim?... Cananê biçûya, ew ê li keştiya Pierre Loti siwar bûba û terkî min, mêrê xwe Wehbî Bey, Şam, Bêrûd û welatê germ ê rohilatê biki-ra...

– Canan, ev defter tê bîra te, Celadet Beg dibêje û ji berîka çakêrê xwe deftera reş û biçûk derdixe. Te ev dabû min, li Stembolê, li bajarê xortiya me...

– Celadet... Sevgili Ceco... Tu agir bi kezeba min dixînî...

– Ji roja ko te ev defter daye min, ew hertim li nik min e, ew şahîda jîn û hesreta min e. Tê de gotinên min, gotinên qels ên serpêhatiyên min û gotinên yekta yên Ovidius hene. »Para evîndaran bi tenê ev e; dilsojiyeke bêpayan û kêfxweşiyeke kin û kurt...« Ovidius veba dinivîse, Canan...

– Xwezî her tişt di destê meriv de bûya, xwezî meriv bi xwe bikaribûya qedera xwe binivîsiya!.. Lê nabe... em çî jî bikin, nabe... Loma jî weha hîn çêtir e.

– Ez ne bawer im ko weha hîn çêtir e... û ez dizanim tu dê paşê poşmam jî bibî... lê heke tu niha weha hîn çêtir dibînî, bila mîna te be.

– Nabe, Ceco, nabe, ez hew dikarim ji te re bibim yar, hew dikarim li van deran bimînim, hew dikarim ji bajarê xwe Stembolê derkevim... nabe... evîndarê ruhê min, nabe...

Celadet Beg bersivê nadiyê, bi tenê ew li dûr dinihêre û guhê xwe dide ser dengê keştiya ko hêdî hêdî ji lengergehê vediqete.

4 Celadet Beg bersivê nadiyê, bi tenê, ew ji pencerê li dûr dinihêre û guhê xwe dide ser dengê bilûra ko hêdî hêdî bîr û heşê wî ji Şamê vediqetîne û dibe welêt, welatê xeyalan...

– Ev awaza strana Memê Alan baş e? Ehmedê Fermanê Kîkî bilûra devê xwe, dîsan, dide alî û ji Celadet Beg dipirse, baş e? Bi dilê te ye?

– Pir baş e, pir bi dilê min e, Celadet Beg dibêje û dîsan vedigere ser deftera ko li ser çogên wî ye.

Şeva Şamê dest pê kiriye. Roj û êvar qulipîne ser şevê. Stêrkên qels şevê, çiraya reben oda kata jorîn a Celadet Beg ronî dikin. Şam radizê, taxên kêf û henekê yên Şamê vala bûne, însan radizên, însaniyet radizê. Di vê wext û dema razanê de, du însan, du kurdên derketî, mîrekî kurdan û dengbêjê wî, di hembêza şevê de, bi lorîna bayê bakur ê Zerya Spî, di bin ronahiyeke pir qels û neçar a çirayeke kevn de, li bilûra hezar salan a kurdan dixînin, li bilûra çiya û zozanên welêt guhdarî dikin û bilûra ko nîşana tarîxeke kevnare ye, dinivîsin.

Dengbej li bilûrê dixê; bilûra dirêj, zirav û narîn tê ziman, evîn û evîndariyê, hez û hezkirinê, veqetîn û hesretê, derd û keserê tîne zimên. Pêçiyên dengbêj, bi hostehî û hunermendî, li ser qulikên bilûrê digerin; dijîti û berberî, dexesî û hesûdî, dek û dolab, fitne û fesadî di navbera qulikan de derin û tîn. Mirin di navbera pêçiyên de digere.

Mîrê derketî, gerîndendeyê kovara Hawar-ê, guhê wî li ser dengê nerm ê bilûrê, pênûs di destan de, li ser kaxizê spî dinivîse; Bilûra min a şîrîn / Tu di sariya sibehê / Û hingûra êvarê de / Hevalê bêhevalan, / Destbirayê şivan û dilketiyan î. / Dengê te, / Hêstirên dilên xemgîran, / Silava ji hevveqetiyan. / Girîn û zarîna dilketiyan / Tîne bîra min. / Bilûra min tu yî, / Xemrevîna terkeseirên dinyayê!..»

Dengbêj û bilûrvan devê bilûrê dibe aliyê rastê devê xwe, herdu lêvên xwe vedikişîne û bi nefeseke dirêj li bilûrê dixê; dengê bilûrê mîrê tenê û dengbêjê wî dibe kûrahiyên dewr û dewranan, nik beg û mîran, dawet û dîlanan, şer û pevçûnan, nêçîr û nêçîrvanan, egîd û şervanan... Dengê bilûrê wan davêje ser pişta mûyekî ji çîrokên »Hezar û Şevêkê« û wan dibe welatê xewn û xeyalan, bav û kalan.

Mîr ji qedeha xwe ya araqa Lubnanê çend qult vedixwe, ji cixara xwe nefeseke kûr dikişîne, serê xwe ber bi jor dike, bi qasî kêliyêkê, çavgirtî, difikire û dîsan vedigere ser kaxizê spî û dinivîse; »Dengê bilûra min, / Çiya û zozanên bilind, / Kaniyên bi gul û rihan dorgirtî, / Guhê şikeft û

serê zinaran / Guhdarên te ne! / Û sura bayê xerbî / Te di nav pelên darê de digêrîne.»

Bilûrvan nefeseke kûr dikişîne û dîsan bilûrê dibe devê xwe û lêdixe; mîr û bilûrvan, tevî dengê bilûrê, li xweşiyên cîhanê, bedewiyên bihuştê û xezebên dûjêhê dinihirên. Deng, pêl bi pêl, bilind dibe. Axîna evîna qurmiçî, mirazên şikestî, pêl bi pêl, dil û ruh vedigirin. Porê dirêj, çavên reş ên kilkirî, awirê nerm, bêdengiya evîn û evîndarê, gav bi gav, bi dûr dikevin. Agir bi dil dikeve, pêl bi pêl. Çav tîr girtin, xwîn, pihêt, di damaran de diherike. Dengê bilûrê mîr û bilûrvanê wî hildigire û dibe, bi firê dixîne.

Mîr rûpeleke nû ya deftera li ser çogên xwe vedike û dinivîse; »Bilûra min, were em ê / Bi wî çiyayê bilind re / Bi hewa kevin / Û bibin cîranê bayên xurt / Û hevalê kimtên wan / Yên bi mij û dûman, / Û tê de dengê xwe berdîn / Û zarîna dengê me / Bikeve nav kortal û geliyan / Û bêcaniya erdên jêrîn bihejîne; / Û pêlên ava heftreng / Ên xemzebaz / Nalîna me bigihîne / Deştê Sirûc û Diyarbekrê; / Û beriya mêrxasên Berazan; / Û kalîna berxan, / Tev şehîna hespan / Li me vegezin.»

Bilûrvan dev ji bilûrê berdide, bi evîn û rêzdarî, mîna ko zarokekê deyne, bilûrê datîne kêleka xwe, ser textê razanê. Bilûrvan westiyaye.

Ax, ew rojên hanê! Ax, nivîskar! Ax, nivîsandin!.. Ax nivîsandina bilûrê! Ez niha çi bikim? Li ber bûyerên wan rojan bikevim? Yan jî ez wan rêzên şihîra min »Bilûra Min« bi bîr bînim û kêfxweş bim?

Rêz xweş, lê bûyer, pêwendî û hîsên ko ew rêz diafirandin, nexweş bûn. Mirin dîsan li dora min bû. Bîhn û hilma mirinê ji nav rûpelên defterên min û rûpelên Hawar-ê bilind dibû; mamê min Xelîl Ramî li Lubnanê wefat kiribû, dostê min, hostayê rojnamevaniya min Mewlânzade Rifat Beg li Helebê miribû. Dostê min ê ezîz, hezkarê welêt, Şêx Evdîrehmanê Garîsî, li ser nimêjê, bi destê nokerên dijmin, hatibû kuştin. Mamê min Evdîrehman, xwedî û gerînendeyê rojname yekemîn a kurdan »Kurdistan«, li Stembolê, di nav bêdengiyeke dilsoj de, miribû. Hin dost û nasên min ên din li Stembol, Paris, Bêrûd, Serê Kahniyê, Iraq û Îranê miribûn. Evîna min, »donna mia« min miribû. Xewnên min ên rojên bê ko bi neqşên evîna evîndara min ve hatibûn neqîşandin, miribûn. Deftera ko evîndara min dabû min û min kurte-notên xwe tê de dinivîsîn, wînda bûbû û miribû. Ez bûbûm pasevanê mirinê, dilê min bûbû geliyê mirinê. Û karê min jî, jixwe, diyar bû; bi gotinên kevn û mirî yên kurdî mijûlbûn! Gava

şev dihat û perda xwe ya reş davête ser wextên razan û mirinê, min jî, di bin perdê de, miriyên xwe ji bîran derdianîn û dianîn heş û bîran... bi peyv, gotin û qiseyên mirî...

Peyv, gotin û qiseyên mirî...

Ez nizanim çima, lê te heta niha tu carê qala hal û hewalê gotinên kurdî nekir. Te qala karê min ê wan gotinan jî nekir. Lê belê, derketin û weşandina kovara Hawar-ê bi xwe, ji bo wan gotinan bû. Her çawan zêrîngerekî, bi kitekit, li karê xwe hûr dibe, ez jî, welê, bûbûm zêrîngerê gotinên windabûyî, jibîrbûyî û mirî yên kurdî. Ez, zarokê muhaciriyê, lawê muhaciran, stembolîyekî kozmopolît ko ji welatê kurdan û kahniya zimanê kurdî bi dûr, di nav ziman û çandên cuda de, mezin û perwerde bûbûm, li Şamê, bajarê şevên dirêj, ketibûm pey gotinên kurdî yên bav û kalan...

Niha nayê bîra min ka kî bû, lê di wan rojên min ên Alemanyayê de, min jî feylesofekî xwendibû, feylesof weha digot; em hatin dinê û jiyan da ko van gotinên ko li ber xeterê ne, ji bo we, xelas bikin. Ev gotin bûbûn qedera min û heval û aligirên min ên Hawar-ê. Ez, kurdê welatê xerîbiyê ko min nikarîbû bi kurdî nameyekê binivîsanda, li Şamê, bajarê şevên bêxew, bûbûm pasevanê gotinên kurdî ko li ber xetera mirinê bûn.

Ew diviya nemirana. Gotinên kurdî, zimanê kurdî, diviya winda nebûna. Pir tişt û heyinên kurdan winda bûbûn û miribûn, bi qewlê Nietzsche, kurd bûbûn jihevketî û derketî. Kurdan bi zimanê xwe nexwendibûn, nenivîsîbûn û perwerde nebûbûn. Ji bilî klasîkên kurdî û hin eserên din, zimanê kurdî neketibû defteran... Û li Tirkîyê, rejîma nû zimanê kurdî, yekcar, qedexe kiribû... Lê ziman, zimanê kevnare yê rohilatê, diviya nemira. Loma jî, hê di rûpelên pêşîn ên kovarê de min weha nivîsî; yekbûna kurdan bi yekîtiya zimanê kurdî çêdibe. Yekîtiya ziman jî bi yekîtiya herfan dest pê dike. Û min di dûmahîkê de jî weha dewam kir û nivîsî; mîletên bindest heyîna xwe ji serdestên xwe bi du tiştan, bi qeweta du çekan diparêzin. Ol yek. Ziman dudo. Lê heke ola mîletê serdest û bindest yek bibe, hingî çek bi tenê ye û bend tenê ziman e... Loma jî ez di wan şevan de ketibûm pey gotinên kurdî; armanc, bendewar, erdnîgarî, bingeş, ciyok, dehker, dîrok, Jînenîgarî, pronivîs, ferhengok, zimanazîn... û bi sedan, hezaran gotinên din ko yan winda bûbûn û miribûn, yan jî di kûrahiyên stran, çîrok û destanên Ehmedê Fermanê Kîkî de veşartîbûn... Loma jî ez ketibûm pey alfabeyeke têkûz, gramereke têkûz û zimanekî têkûz.

Loma jî ez bûbûm pasevanê şevê, mirinê û gotina kurdî ya li ber xetera

mirinê û min li stran û bilûra dengbêjê xwe guhdarî dikir.

Dengbêj, dîsan, bilûrê dixê destê xwe, wê dibe ber lêvên xwe û dibe bilûrvan; dengê zîz, nerm û xweş ê bilûrê wextan dixê nava hev, dewr û dewran dikevin zikê hev. Wext, dewr, tarîx, bûyer, însan û însaniyet li ser baskên stêrkên hezar salan ên şevên Şamê derin û tîn.

Mîr du rêzên rûpela nû ya deftera li ser çogên xwe xêz dike, li derve, li stêran dinihêre û dinivîse; »Bilûra min, binêre û bibihîse! / Roj çû ava, / Stêra êvarê bû geş / Kolosên çîyan ên gewr / Û hewraniyên wan ên sor û zêrîn / Bûne cûn; / Û pêlên ava şevê ên reş / Ketine deşt û newalan, / Heta rûyê gir û kepezan. / Di qeraca de / Kevir piyê şevgera dixapînin, / û bêdengiya şevê de / Pêjna lingên mêrxasan tîn.

Bilûrvan simbêlê xwe yê spî ba dide, zimanê xwe li ser lêvên xwe dibe û tîne, bi xwezî gewriya xwe şil dike, çavên xwe digire, qirika xwe xwar dike û vedikişîne û bi nefeseke têt, bi aheng, li bilûrê dixê; geh deng bilind dibe, geh nizm. Dengên cihê yên bilûrê, perde bi perde, xwe digihîne ruhê mîr.

Mîr, çav li ser rêzên nivîsî, bi tenê li bilûrê guhdarî dike. Bi tenê dengê bilûrê xwe digihîne wî. Mîr qedeha nîvçe ya araqê vedixwe, rîh û simbêlê xwe paqij dike û dinivîse; »Bilûra min, dengê xwe berde!! / Dinya, mîna zarokêkî berşîr / Ket dergûşa xwe; / Dengê xwe berde bilûra min / Û jê re bilorîne, xema wê birevîne!! / Bilûra min tu yî!..

Stêr qelstir dibin, rojêke nû li ber zayinê ye. Hê ezanê dest pê nekiriye, hê li wan nebûye sibe, lê ji derve deng tîn. Di ser dangan re, dengê bilûrê, dîsan, bilind dibe; dengê kesên ko terkî welatê xwe kirine, terkî evîn û evîndarên xwe kirine, di heyamên tarî re derbas bûne, bê cîh û şûn, war û welat mane, xwe spartine şevan, belê dengê wan û siya dengê wan, bi alîkariya Mîr, vediguhezî ser kaxizên spî. Dengê bilûrê li ser kaxizên Mîr difire; »Xemrevîna terkiserên dinyayê; / Û li rohelatî dema ko dinya hişyar dibe / Ji me re / Strana azadî û serbestiya Kurdistanê binehwiîrîne / Û dengê wê stranê, bila / Mîna tîrêjên rojê yên pak û zêrîn / Bikeve nav dil û guhên me / Bilûra min / Tu yî xemrevîna dilketiyên welêt...

5 Mîrê min, Mîr Bedîrxan, tu yî xemrevîna dilketiyên welêt, Haco Axa dibêje û bi rêz û rêzdarî kevirê turba Mîr Bedîrxan radimûse.

Yên din, Celadet Beg, kekê wî Sureya Beg, Memduh Selîm Beg,

Mistefa û Bozan Begên Şahîn, Osman Sebrî, Qedrî Can, Husên Axayê Îbîş, Mihemed Zilfo Axa, Mele Ehmedê Şûzî, Husnî Berazî û hin kesên din, yek bi yek, tên û turbe tewaf dikan.

Rûşen Xanim û diya wê jî tevî wan in. Rûşen Xanimê keça xwe ya berşîr daye diya xwe û li pey mêran, bi tûlekî reş pêçayî, tê û li ser turbê radiweste.

Danê sibeyekê yê bihara 1934-an, neviyên Mîr Bedirxan û hezkarên wî hatine serdana wî. Mîr Bedir Xan di goristana kurdên Şamê, Ruknedîn de veşartî ye. Bermaliya wî Rûşen jî, li kêleka wî, li dereke, veşartî ye. Mîna her ciyên din, li Şamê jî kurdan xwe spartine çîyan, hilkişiyane sîngên çîyan, piştî xwe dane çîyan û wan li quntarên çîyan, ji Salihîyê, navenda bajêr, hinekî bi dûr, taxek ava kirine. Tax ber bi gopikên çiyê bilind dibe, xanî li ser hev in. Xanî bêdûzan in, mîna koxikan, bi lez ava bûne. Ew ji xaniyan bêtir dişibin konan, konên koçeran ko dê di demeke kin de, dîsan, ber bi deverên din, koç bikin.

Lê tax gor û goristanekê heye. Tax li miriyên xwe xwedî derdikeve, wan li nik xwe vedişêre. Hemû mezinên kurdan li goristanê, peregende, bêdûzan, veşartî ne. Ji şêxê terîqeta Neqşîbendî û şairê navdar Mewlana Xalid heta Mîr Bedirxan, hemû di quntarên çiyayên kurmancan de, di xewa ebedî de ne.

– Mîrê me, pîrê me, Memduh Selîm Beg dibêje û li kêleka gorê, li ser totikan, rûdine. Binihêre, em, neviyên te, hemû hatin. Berî niha bi şêst û şeş salan, te ji vê dinya kambax xatir xwest. Lê ji wê rojê û vir ve, giyanê te yê pak hertim li ba kurdan e, bi wan re ye, ji wan re rêberî dike. Hemû kurd, her kurdekî, dixwaze mîna te be, li ser riya te be. Zane û têgihîştî, mîr û serekeşîr, axa û beg, mele û şêx, gundî û zehmetkêş, têkoşer û şervan, jin û pîr, herkes dixwaze li ser şopa giyanê pak ê mîrê xwe be. Tu rehet bijî.

Ji Rûşen Xanim û diya wê pê ve, yên din jî li kêleka gora Mîr Bedirxan rûdin. Celadet Begê ko li nik kevirê gorê rûniştîye, bêdeng, bi destê xwe yê rastê, giya û nefelên ko li ser gorê hişîn hatine, jêdike. Kekê wî Sureya ko êdî por û simbelê badayî spî kirine û westiyayî dixuyê, li hember wî rûniştîye û bi destê xwe axa gorê rast dike.

– Mîrê min ê ezîz, Haco Axa dibêje, bav û kalên min, eşîra Hevêrkan, ehlê Cizîra Botan, bi te re bûn, di xizmeta te de bûn... Bav û kalên min digotîne min; tu bi quwet bûyî, xurt bûyî, hêza te qewîn, qilafetê te di şûnê de bû. Rîha te dirêj û şehkirî bû. Tu merivekî sade bûyî, te her

gotiye, »Bila ehlê min ziktêr, gundiyên min xwediye bixêriyên vexistî bin. Bila şorba nîskan li ser êgir, nan li ser tenûrê, mîh û beran, berx û kahr li ber derî bin. Bila teyr û tûrên me azah bifirin, şêr û pilingên me serbest bipekin... daxwaza me ji Xwedayê Alemîn bi tenê ev e...« Bav û bapîrên min digotin, te ji bilûrê hez dikir, kitabxana te hebû, Birca Belek, qesra te ya navdar, ji alîm û zaneyan re vekirî bû.. Cihû û file, keldanî û êzîdî jî ehlê te bûn. Li ber çemê Dijlê, li qiraxên ava zelal, hertim dawet û dîlan bû. Agirê newrozê ji serê çiyayê Herekolê kêr nedibû. Tu bi şeref û heysiyet bûyî, te ji xwe, ji jin û zarokên xwe, ji ehl û şênîyên xwe, ji war û axa xwe hez kiribû. Te ji Rebê Alemîn û qasîtê wî hez kiribû, tu bendewarê wan bûyî. Tu ji gotina xwe re xurt, ji destê xwe re sivik û şûrê xwe re giran bûyî. Haya te ji dinê û bayê felekê nîn bûye, lê tu mîrê kurdan ê nemir bûyî, mîrê min...

Haco Axa, hinekî, radiweste, li dora xwe dinihêre, ji berîka çakête xwe qutiya cixarê derdixe, cixareyeke pêçayî dibe devê xwe û bi hestê vêdixe. Ê ew dîsan, çavên wî li ser Celadet Beg, xeberdana xwe, bi hêdîka, didomîne, -mîna ko ew li ber xwe bipeyive,

– Mîrê min ê cîhbihuşt, em bi çîrok û efsaneyên te mezin bûn, me zariyên xwe bi çîrok û efsanên te mezin kirin. Hê jî gundiyên botî li ser te rîwayetan derdixin. Ew dibêjin, tu û Xocê Xizir hevalên hev in, hûn bi hev re li hespên kihêl siwar dibin û derdikevin seyrana welatê kurdan. Hûn li ser çem û behran derin, hûn dibin hevalên teyrên eylo û sêmîr. Tu li ser hespê xwe yê spî, bi kirasê xwe yê spî, mîna melayke û fêrîştan dixuyî. Tu hê jî têyî xewna me. Ji bilî me, neviyên te Sureya û Celadet jî li vir in. Gerek e ko tu bizanibî, em li ser riya xewna te ne...

Em li wir, li ser gorê, welê dipeyivîn... Gotinên me xweş û bêşik di cîh de bûn. Lê te dê halê gora Mîr Bedirxan jî bidîta! Kevirên gorê xwar bûbûn û yek jî şikestî bû. Axa gorê jê çûbû û hema çî bigire gor bi erdê ve bûbû yek. Hezar şahid jê re diviya ko meriv bikaribûya di nav wê goristana biçûk de gora Mîr Bedirxan bidîta... Rêberê kurdî û kurdaniyê bi erdê ve bûbû yek... û kurdekî, ji bo Xwedê kurdekî, aqil nekiribû û gor çênekiribû...

Ez çî bibêjim?..

Heçî ez bûm, min dikir, nedikir, nikaribû ew perên pêwist bidana hev, da ko gor bida çêkirin. (Min nedixwest, ji bo vê yekê, ji kesekî jî deyn bikira.) Dawiyê min gor da çêkirin; axa pîroz ji Cizîra Botan da anîn, kevîrên nehît dan şehkirin, mermerên fireştî dan anîn, hosteyên yekta peyda kirin û li

dora gorê xaniyekî biçûk ava kir. Gor bû ziyaret, bû meclîs... û roja ko lêkirina gorê temam bû, min jî wesiyeta xwe kir; eger rojekê ez bimiriyama û îmkana nîn bûya ko kurdan ez li Cizîra Botan, nik Birca Belek veşartima, hingî nas û xizmên min diviya ez li ber lingên bapîrê min, Mîr Bedirxan, veşartima... (Mixabin, me gora dapîra min Rûşen Xanima ku, li Stembolê, gava ez hatibûm dinê, bi destên xwe ez şuştibûm, nikaribû peyda bikira.)

Kî dizane, heye ko rûpelên Bîra Qederê heta wan rojan jî herin?

Em vegerin ser wê roja serdana Mîr Bedirxan. Kekê min Sureya ji Misirê hatibû. Ew demeke dirêj, bi qasî çend salan, li Amerîkayê jî mabû, çûbû û hatibû. Wî, li wir, kitabek li ser kurdan, bi îngîlîzî, weşandibû. Wî bêrî li me kiribû û hatibû. Memduh Selîm Beg ji Antaqyayê hatibû. Haco Axa ji welêt hatibû. Yên din jî her yek ji derekî hatibûn; em bûbûn peregende û roj bi roj, ji hevûdu, bêtir, bi dûr diketin. Gerçî, bi qewlê kalemêran, cer di riya avê de dişkiya, lê bi min welê dihat ko em, hêdî hêdî, winda dibûn. Gotinên wê rojê, bêguman, xweş bûn û me pê hewcedarî jî hebûn. Lê belê, qal û behsa xewnên Mîr Bedirxan, bi tenê hêvî bû. Mîr Bedirxan, di gora xwe ya basîd de, bûbû nemir û hêvî. Ew bûbû bedewî û spehîtiya hêviyan. Lê belê ew bi tenê hêvî bû. Hêviyên pêşerojê. Helbet her mirovî, her kesî, her gelî hêviyên rojên bê divên. Lê hêviya min bi xwe, roj bi roj, ji hêviyên rojên bê nedima. Kurdan, hal û rewşa wan cîh li hêviyan teng dikirin, ew difetisandin. Kurdan hevûdu dixwarin, di nav behra dijîtî, berberî, hesûdî û dexesiyê de, nefes li hev û hêviyan diçikandin. Çi mixabin ko hêviyên rojên bê jî bi vê edeta hevûduxwarinê û zihniyeta hesûdiya bêmane girêdayî bûn. Loma jî xewn û hêvî, bi tenê, mîna xewn û hêvî diman...

Wekî din?.. Wekî din hîç tiştekî nîn bû. Min dinivîsî, kovara xwe derdixist, rojê sê-çar qedeh konyak û du şûşe araq vedixwarin, bi qasî sîh îskanan qahwe vedixwar û du pakêt cixare dikişandin. Tiştekî din nîn bû... Lê tiştekî ko di wan rojan de ez kêfxweş kirim, zaroka Rûşenê bû. Belê, Rûşenê zarokeke mîna topa nûrê anîbû dinê. Keçîkek, keçikeke şêrîn. Navê keçîkê Huseyma bû. Wê rojê, Huseyma jî bi me re bû, wê jî, cara yekemîn, bapîr û dapîra xwe ziyaret kiribû.

Kesên ko hatine gorê ziyaret bikin, radibin, ji Mîr Bedirxan xatir dixwazin û ji goristanê derdikevin. Rê teng û kort in. Ew, kom bi kom, bi diqet, ji riyên fetloke, ji çiyê dadikevin. Celadet Beg, Haco Axa, Rûşen Xanim û diya wê li pey hemûyan in. Haco Axa dikeve milê Celadet Beg

da ko bikaribe bimeşe.

– Mîrê min, Haco Axa dibêje, weha nabe, em ê, paşê jî, biştexilin, lê weha nabe...

– Çi weha nabe, Mamo? Celadet Beg, bi ken jê dipirse.

– Mîrê min, te dît, kurd dibêjin; mêr bê xweyî dibin, jar dibin; jin bê xweyî dibin, har dibin. Tu pirî jar bûyî. Weha nabe... Tu dê heta kengî bê xweyî bijî? Heta kengî tu dê bi Ehmedê Ferman û Şengê re bijî? Weha nabe! em ê te bizewicînin!

– Dîsan çîroka zewacê! Celadet Beg, bi ken dibêje. Naxwe min, gelek caran, gotibû, ez naxwazim bizewicim. Şaîrê Sûriyê Ebu-l Alâ gotiye; ez îro bûme qurbanê wan kesên ko ez anîme dinê, lê kesekî din ê nebe qurbanê min.«

– Ezbenî, tu Xwedê, dev ji van gotinan berde, dev ji felsefê berde. Çîroka sefire xanimê jî êdî xelas... Salê te li ser çilan e, tu mîrekî kurdan î, tu ne li Ewrûpayê, lê li Şamê dijî.

Rûşen Xanim ko li kêleka wan dimeşe, piştgirtiya Haco Axa dike.

– Mam Haco rast dibêje, ji er

dê heta ezmanan. Celadet Abî, em divê te bizewicînin. Li der û dorên me keçên zaf rind hene. Ez ê, bi xwe, ji bo te, lê bigerim. Hevalên min hene, nas û xizmên me hene. Ez ê yeka rind, xwende, biesil û biterbiye bineqînim. Eger ew ne bi dilê te be, em ê li yeka din bigerin. Lê tu divê bizewicî.

6 – Tu divê bizewicî... Berî ko Rûşen Xanim bikeve erebê, ew gotina xwe ya dawîn jî dibêje. Piştî Rûşen Xanimê, Celadet Beg jî dikeve erebê. Bi dû Celadet Beg re, dostê wî Husniyê Berazî jî dere û li aliyê pêş, nik şofor rûdine. Ereba nû bi rê dikeve. Dinya sar e, çilê 1935-an dest pê kiriye. Tiştêkî ko zû bi zû li deverên Beyrûd û Şamê naqewime, îcar, îsal, qewimiye; berfbariye. Berfeke boş hemû doralî vegirtiye. Dinya spî dike û berf jî, hûr bi hûr, dibare.

Bayê danê sibê kuliyên berfê dide ber xwe û wan li hawê dizîvirîne. Kulî tîn û li pencerên erebê dikevin û dihelin. Celadet Beg ji hundir li kuliyên der ko bi lez dixuyin û winda dibin, dinihêre. Rûşen Xanim jî li wî.

– Celadet Abî, em çi bikin? Tu bi vê qayil nabî, bi wê qayil nabî... de

bibêje em çi bikin?

– Ka te kes nedît...

– Tu bi kesî qayil nabî.

Celadet Beg bersiv nadiyê, bi tenê dikene û kuliyên berfê nîşanî wê dide.

– Li min bibore, lê jîna merivan ne mîna ya kuliyên e. Ji merivan re mal, mulk, pêwendî, zar û zêç divên, Rûşen Xanim dibêje.

Erebe hêdî hêdî dikeve ser riya Bêrûdê û dere.

Em li ser riya Bêrûdê bûn. Min û Husnî Beg Rûşen dibir nexweşxana Amerîkayê ya Bêrûdê. Çavên wê nexweş bûn. Demin kurt ew li wir mabû û niha jî her çar mehan carekê diçû kontrolê. Îcar em jî pê re çûn. (Diya wê hingî ne li Şamê bû, ew çûbû Baxdayê.) Jixwe ez mîna bavê wê bûm! Jixwe gelek kesî welê bawer dikir ko ez bavê wê bûm! Ma enî û bîvilên me jî ne wekî hev bûn?..

Min biryara xwe dabû; ez ê li Şamê bimama û bizewiciyama. Lê Rûşenê hê nizanîbû ka bi kê re.

Tevî ko kincên germ ên zivistanê li wan in, ew dihejin. Sar e, seqem e. Dengê ba ji der ve tê. Rê vekirî ye, lê ji bilî riyê, her der bi perda spî ya berfê hatiye vegirtin. Rûşen Xanim, hinekî din, mantoyê xwe diguşiîne ser hev.

– Rûşen, kizim... Celadet Beg, ji nişka ve dibê. Min qerara xwe da, ez ê bizewicim...

– Celadet Abi! Rûşen bi kêf dibêje, pir baş, pir baş...

– Kizim, ma tu dê nepirsî ka bi kê re?

– Bi kê re?

– Gava em, li Stembolê, zaro bûn, tu dizanî, me amojnek hebû; Amojna Stî. Amojna Stî her weha digot; şûr Şam, xencer mam û jin dot-mam...

– Celadet Abî, pir baş, pir baş... Bi kê re, tu dê bi kê re bizewicî?

– Bi te re!

– Bi k

ê..... bi min re? Bi min re?

– Belê bi te re... Lê ji bo gerandina karên zewacê, min kaxiza te ya huwiyetê divê.

– Bi min re? Te gote, bi min re?..

– Heye ko çend fotograf jî pêwist bin. Ji kerema xwe, çend fotografan jî hazir bike...

– Bi min re? Bi cariyet-ul mitbax re? Bi min re?

FOTOGRAF 13: »Romana min divê bi kurdî be, mîna -hezar û şevekê- vebêje, mîna misk û emberê, bîndar be û mîna pelên gulekê, rengîn be bibişkuve...«

1 Ew, qehremanê romana Bîra Qederê, li ber masê rûniştiye û destê xwe dirêjî kamerayê dike. Rûyê wî tîrş, awirê wî sar e. Wî devê xwe vekirîye, tiştêkî dibêje. Çi?

Kî dizane? Heye ko ew dibêje; bes e, bes e êdî, ev fotografên ko dibin şahîdên jîna min, ê heta kengî li pey min bin û mîna siya min her bi min re bin?

Heye ko ew dibêje; bes e, bes e bikişînin, ez westiyame, min taqet nîn e, dev ji min berdin, bihêlin, ez hinekî bîhna xwe berdim, hinekî bi tenê bimînim.

Heye ko ew weha dibêje; bes e, ji bo Yezdanê Pak, bes e, ma ev kamera, fotograf û fotografkêşî ji bo min û umrê min ê perege de îcad bûye? Ma her gava ko ez davêjim ê bibe fotografek? Ma we dil heyê ko hûn bi fotografan jîna min, ji nû ve, vejînin? Ma hûn çima ji min napirsîn ka ez dixwazim?

Wî destê xwe ber bi kamerayê û kesê ko fotograf dikişîne, kiriye û diqîre. Ji fotografê dixuye ko ew naxwaze ev fotograf bête kişandin. Lê fotografkêş pê li qumçîka kamerayê kiriye, di nav kêliyê de, hunera nemiriyê bi cîh hatiye, fotograf hatiye kişandin. Êdî Celadet Beg çî jî bike vala ye.

Ew li ber masê rûniştiye. Xwendevanên Bîra Qederê masê dinasin; maseyeke biçûk, hinekî dirêj, basîd. Li serê kaxiz, defter, kitab û kovar tijî. Mîna her carê deftereke mezin û dirêj vekirî ye, pênûseke reş û dirêj li ser rûpelên vekirî ye. Çend hejmarên Hawar-ê li kêleka defterê ne. Mase mîna xwe ye. Lê hin tiştên nû li ser masê ne; şûşeyeke dirêj a konyaka yewnanî Metaxa-yê, qedeheke nîvtijî, xwelîdankeke tijî, pakêteke cixarê ya Lucky Strike, qutiyeke kibrîdê û demançeyek.

Belê, demançeyek jî, demançeyeke reş û dirêj.

Heye ko ji ber vê bergehê, ew eciz e û naxwaze fotografkêş pê li qumçikê bike. Kî dizane?

Rû, por, cil û bergên wî jî tevîhev in. Porê wî yê ko hertim ber bi paş şehkirî ye, niha, di vê fotografa 13-an a romana Bîra Qederê de tevîhev e. Rîha wî hatiye û zêde bûye, simbêl dirêjtir e. Çavên wî di kortê de ne, qermîçokên eniya fireh û yên binçavan, niha, kûrtir û pirtir in.

Herçi cil û berg in, bi tenê kirasekî dirêj ê spî dixuyê. Bi tenê ew lê ye. Bi tenê di vê fotografê de, meriv Celadet Beg bê gomleg, bê qirawat dibîne. Qumçikên pêşî yên kiras, heta ber zikê wî, vekirîne. Pîrçên sîngê dixuyin.

Heye ko ji ber kiras e ko ew destê xwe dirêjî kamerayê dike û dixwaze rê li kişandina vê fotografê bigire. Kî dizane?

Her çi be jî, Celadet Beg ji vê fotografê eciz e. Bêyî ko haya wî jê hebe, fotografkêş vê fotografê dikişîne û wê kurtedemê jî dike nemir. Vê wênê ew bêhazirî »pêgirtiye.« Wêne hin aliyên wî yên şexsî ko zêde naxuyin yan jî nayên zanîn, nîşan dide. Demançe li ser kovaran e, »Hawar« û demançe bi hev re ne. Şûşa dirêj vala ye, konyak hatiye vexwarin. Cixara Lucky Strike ji yên basîd û erzana. Xwelîdanka tijî dema bihurî û cixarên bêhejmar yên kişandî nîşan dide. Mirin, fikr, nivîsîn, afirîn, xewn, xeyal, bîhtengî, esebiyet, tenêtî, sebir, daxwaz, hêvî û bîranîn li ser masa Celadet Alî Bedirxan in.

Heye ko gava ev fotograf tê kişandin, Celadet Beg li van tiştên ko jiyana wî rapêçane, difikire û loma naxwaze ko kes wî eciz bike. Ew dixwaze bi tenê bimîne, di nav fikr û gumanan de, bi serê xwe be. Heye ko ew tiştên li ser masa wî huzûr û aramiyê didinê, di wan de ew abadîni û ebediyetê dibîne? Heye ko tenêtî û tîkberên tenêtiyê, pênuş, defter, konyak, cixare û bêdengiya şevê, xewn û xeyalên wî tînin pê û jiyaneke din a taybetî ya wî, bi tenê ya wî, ava dikin? Heye ko ew pênuş, ew defter, şûşe, îskan û xwelîdank bi hezaran, sedhezaran pêlên ko di hundir û ruhê wî de radibin, hêdî hêdî, aş dikin? Heye ko ew derman in? Heye ko bi alîkariya wan, ew mîna teyreki dikeve nav ewr û esmanên dewr û dewranan, wextan li hev tîne, ji hev dike, wan dineqîşîne û ji wan, mîna wêneyên vê romanê, wêneyên taybetî derdixe? Heye ko ew hewl dide, li welatekî xerîb, di nav tenêtiyeke sade de, bibe hostayê xewn û xeyalan?..

Kî dizane?

2 – Kê dizanîbû ko dotmama wî, bi gotina dotmamê, »cariyet-ul mitbaxa« wî, dê bibûya bermaliya wî?

– Min dizanîbû, Haco Axa dikene û dibêje. Na, ne ko min dizanîbû, lê min texmîn dikir. Te mal û hal diviya. Ji Rûşen Xanimê pê ve, kî dikare mala te ava, halê te geş bike?

Hemû bi hev re dikenin. Celadet Beg û Rûşen Xanimê Haco Axa û Husnî Begê Berazî, herdu kesên ko alîkarî li zewaca wan kirin, ezimandine mala xwe ya nû. Ehmedê Fermanê Kîkî, dengbêjê malê û kovarê jî, di salona mezin a mala nû de, li nik wan rûniştiye. Pencereên mezin ên salonê ko vedibin hewşa fireh a malê, heta dawî, vekirîne. Tevî ko êdî êvarê dest pê kiriye û bayekî sivik xwe, bi hêdîka, dilivîne, dinya germ e, pir germ. Destpêka tebaxa 1935-an e. Şam germ e, dûmana tîna tavê jî Şamê û deştên doralîyên Şamê radibe. Hema çi bigire hemû golên biçûk zuwa bûne, kahnî û bîr miçiqîne. Havîneke germ a nedîtî nefesê li Şamê û merivên bajêr diçikîne.

Lê li salonê germahîyeke din heye. Kesên ko li salonê, li ser kursiyên ko ji destên hosteyên yekta yê necarên Şamê derketine, rûniştine, bi ken, bi hev re dipeyivin. Li erdê tu tişt ne raxistî ye. Rûşen Xanimê hemû xalîçe û mehîr rakirine û wê salon şuştîye da ko hinekî hênîk be.

– Mîrê min, Memduh Begê gote me ko te şîrek nivîsiye û pêşkeşî min kiriye, Haco Axa qahwa xwe vedixwe û dibêje. Gelo rast e?

– Naxwe Memduh Beg xeber bi we gihand? Celadet Beg dibêje û dikene. Min dixwest ko ez wê, bêtî ko haya we jê hebe, di vê hejmara nû ya Hawar-ê de biweşînim, bi qewlê fransîzan surprisekê bikim.

– Ma tu nikarî wê nîşanî me bidî?

– Çima na, lê heke dotmam rê bide, Celadet Beg dibêje û bi ken li Rûşen Xanima ko li ser kursiya kêleka Haco Axa rûniştiye, dinihêre. Hûn ji min çetir dizanin, bermaliya malê, xwedîya malê ye. Herçend ew dibêje ko ew »cariyet-ul mitbax« e, lê ew kebaniya malê ye.

Rûşen Xanim dikene û radibe ser piyan,

– Berî ko Celadet Abî tiştêkî din bibêje, ez herim, ew dibêje. Jixwe cîhê min mitbax e.

Berî ko ew ji salonê derkeve, Celadet Beg, bi ken, gotina xwe digihîne wê,

– Naxwe, te fahm kir ka ez ê çi bibêjim? Ma ne rast e? Mêr xulamê mala xwe, mêrxas xulamê ala xwe ye... Ma ne welê ye?

Ew dikenin. Celadet Beg radiibe û dere ji ser refekî ji refên salonê yên kitabên defterekê werdigire û vedigere cîhê xwe. Ew rûpelên defterê vedike û di rûpelekê de radiweste û serê xwe jê radike, li Haco Axa dinihêre,

– Rast e, min ev şîr pêşkeşî we kiriye. Navê şîhîrê »Were Dotmam« e. Berî ko em bizewicin, min ew, mîna nesîrê, nivîsîbû, lê min qalê nedikir. Niha êdî wexta wê û çapê hatiye.

– Mîrê min, ma tu nikarî wê ji me re bixwînî?

– Heke hûn ê eciz nebin? Celadet Beg dibêje û bêtî ko li bersiva wan bipê, dest bi xwendinê dike; Dotmam welê ye, heta mirov xwe nas dikit, mirov umrê xwe xelas dikit... Ez pîr bûme. Di derxika canê min de çil buhar bişkivîne. Qurma bedena min çil zivistan dîtine. Bi sedan ba û bahozan ew hejandine, bê hejmar berf û baran tê re çûne... Herwekî dibêjin; ciwanî bizaniya, pîrî bikariya. Lê pesn ji Xwedê re ko hêj ewçend ne pîr im ko nikarim... Wêkê ez jî ciwan bûm, simbêl hêj nû avêtî bûn ser lêvên min, dilê min bi hevîniya delalan hildavêt, hon ne yek, ne dudo, ne deh, ne bîst bûn. Kej û gewr, esmer û genimî, bejnîlind û navîn, kinên we jî hebûn... Hon hemî ji min, ji me re bûn, me kîjan bixwesta, ne ew ê, ne mamên me, nedigotin no. Lê min, me hemiyan nizanîbûn. Çavên me bi we, bi bedewiya can û giyanê we nediket... Bîhna we ya xweş, rengê we yê geş û birewş tu dibêjî qey ne ji me re bûn. Em pê nedihesiyan. Me ew nedidîtin... Rojekê, me hew dît, gulistan bê gul, daristan bê bilbil maye... Em di hembêza jinên biyanî, hon di bin çengê mêtên nenas de...

Celadet Beg li wir radiweste, serê xwe ji defterê radike, bi qasî kêliyêkê, bédeng dimîne, paşê ji pencerê li der, hewşê dinihêre û dibêje,

– Ez serê we neêşînim, şîr weha dom dike...

Hê wî gotina xwe xelas nekiriye, Rûşen Xanim dikeve hundir û bang wan dike da ko ew herin aliyê mitbaxê, ji bo şîva êvarê.

Gelo di saloxdana wî danê êvarê de, tu, niha, hinekî, ne şaş bî?... Ez bawer im, welê nebû. Rast e, min serê xwe ji xwendinê rakir û got, »ez serê we neêşînim...« Lê Rûşen hema hingî nehate hundir. Heke ez ne şaş bim, piştî gotina min, Haco Axa ko gelekî ji xwendina şîhîrê memnûn mabû, weha got,

– Serî êşandina çî, Mîrê min, bilakîs, dewam bike, em ê kêfxweş bin...

Ez bawer im, Husnî Beg jî ew testîq kir. Min jî dîsan dest pê kir û şîr xwend. Ne bi tenê carekê. Piştî ko xwendina yekan xelas bû, Haco Axa

xwest ko ez wê dîsan bixwînim. Min ew dîsan, xwend. Û jixwe, piştî de-meke kurt, ew di hejmara 26-an a kovarê de weşiya.

Ez û Rûşenê zewicîbûn. Me tu dawet û dîlan nekiribû. Ne me quweta diravî hebû ne jî daxwazeke welê. Heçî ez bûm, mîna ko min di şîirê de gotibû, min çil zivistan dîtibûn, çil bihar di canê min de bişkivibûn. Heta çil û yek!.. Min tu dawet nedivîya! Lê wê şîirê îlan kir ko em zewicîbûn. Loma ew girîng bû. Heye ko hemû şîhîr li romanê nayê û tu jî, ji ber wê yekê, naxwazî wê, bi temamî, vebiguhezî ser rûpelên Bîra Qederê. Lê ez tişteki bibêjim; ew şîir neynika qedera min bû, yek ji neynikên qedera min bû. Di dawîya şîirê de jî, min weha digot; No! no! dotmam, heyraniya pismam, êdî bes e, hew bibe jina xelkê... vegere, were himbêza pismamê xwe, pax-ila kurmamê xwe... »Vegere« ev ne gotineke rast e. Em nikarin ji te re bibêjin »vegere«. Ji ber ko tu neçûyî, me tu rêkirî. Me bi destê xwe tu hî-nartî mala xelkê. Himbêza xwe veke, ez ji te re tîm. Min hambêz bike. Min wek mîr, pismam û her tiştê xwe maço bike... Dotmam min ji te re got, ez pîr bûme. Lê pîriyê ez hişyar kirim... Buhar ciwanî ye, zivistan pîrî. Zivistan piştî buharê têt. Di zivistanê de buharên veşartî hene... Herê dotmam were, xwe berde hambêza pismamê xwe. Ez ê ji te re, ji zivistana xwe ya sar, buhareke germ çêkim...

Herê, şîirê weha dom dikir... Min hinekî dirêj kir, lê vê şîirê her tişt digot, êdî ne hewceyî gotinên zêde bûn. Di dawiyê de, piştî ko umrê min ji çilan jî qulipîbû, ez gihîştibûm yek ji dotmamên min ên bêhejmar. Heye ko xwendevanên Bîra Qederê niha merak bikin û bipirsin ka zewaca me çawan bû? Û ew bibêjin, »ma Rûşen Xanim ne zewicî bû, ne xwedî zarok bû?...« Belê welê bû. Lê zewaca wan bi ser neketibû. Piştî ko Huseyma hatibû dinê, wan hew dikarîbû zewac bimeşanda. Omer Malik xortekî hêja û ziravbihîstiyar bû, lê ne li gora Rûşenê bû. Çend mehan bi dû Huseymayê re, wî xwest dev ji Sûriyê berde û here Parîsê bixwîne. Min bi xwe alîkariya wî kir. Çaxa ew bi rê ket jî, min nameyek ji bo Kamuran nivîsî û dayê da ko Kamuran li Parîsê alîkarî lê bikira. Kamuran ko li Parîsê bû, alîkarî lê kir û ew li yek ji xwendegehên hunermendî yên herî baş ên Parîsê, »l-ecole de Boux Arts« da xwendin. Bi çûyina Omer re, Rûşen, tevî keça xwe Huseymayê, bi tenê ma. Hingî diya Rûşenê jî çûbû Baxdayê, nik mîrê xwe ye nû!.. Jineke ciwan, tevî zarokekê, li Şamê... ne xweş bû.

Hingî min jî dest pê kiribû û êdî bîr bi qîmet û hêjahiya dotmamam dibir; 99 zarokên bapîrê min Mîr Bedirxan hebûn. Belê, te çewt nebihîst, 99. Gelek ji wan keç. Bi sedan zarokên van 99 bira û xwehan çêbûn. Piraniya

wan keç. Hejmara kesên mala Mîr Bedirxan gihîşte hezaran. Piraniya wan keç. Lê tevî vê, mal û malbata Mîr Bedirxan winda dibû. Ji ber ko em diçûn bi keçên nenasan re dizewicîn. Kesên nenas jî dihatin bi keçên me re dizewicîn. Loma min »Were Dotmam« , bi terhekî ko gelekî bi yê Baudelaire dima û bi devoka Botî, nivisî û tê de qala 99-an, keç û dotman, Saadet Abla û Rûşenê kir. Hemû dotmam çûbûn, jîna geş a Stembolê çûbû, yar û evîndar çûbûn... Lê li Şamê dotmameke têgihîştî, dilsoz û fedekar hebû, mabû. Ma min nikarîbû di zivistana umrê xwe de hêlîneke germ a buharê pêşkeşî wê bikira, pê re hêlîneke weha ava bikira?

Rûşen Xanimê xwarinên taybetî yên erebî çêkirine. Gava Celadet Beg, Ehmedê Fermanê Kîkî û mêvan tîna mitbaxê, her tiştê xwarina êvarê, li ser masê, hazir e. Taxima teyîfîkên zêrhêlî ko Rûşen Xanimê bi mieşa xwe ya yekemîn a mamostayî kirîne, bi ûsil, li ser masê, li gora pênc kesan, rêzkirî ne. Rûşen Xanim cîh nîşanî wan dide. Celadet Beg û Haco Axa li kêleka hev, Husnî Beg û Ehmedê Fermanê Kîkî jî li hember wan rûdinin.

– Bira Mîrê min, halê cerîdê çî ye? Haco Axa, gava ko ew rûdine, ji Celadet Beg dipirse.

– Halê cerîdê ne tu hal e, Celadet Beg dibêje, hal, halê gor û goristanan e. Heke weha here, cerîde dê bimire.

3 Naxwe, min gotibû, heke weha here, cerîde dê bimire. Cerîde mîna şitilan e, ji şitilê re av divê, ax û tav divê, hunera destên hoste divê. Cerîde jî welê ye; jê re nivîsevan û xwendevan divê, mewzû û babet divê, belavkirin û firotin divê, bazar divê... De ka ji min, rebenê Xwedê re bibêjin, ev hemû pêdivî li ko ne?

– Gotina te ye, mîrê min, lê heyf bû, alîkarî û xizmetên Hawar-ê bêhejmar bûn, bi gotina we, ew kursiya mîlet bû.

– Ma heyf û hew! De werin ji min bipirsîn... Mîna ko min zarokeke xwe, bi destê xwe xistibe gorê... Hawar-ê ewçend tesîr li min kir. Lê min hew dikarîbû bidomanda, hew dibû...

Celadet Beg, Memduh Selîm Beg, Haco Axa, Mistefa û Bozan Begên Şahîn û hin kesên din li Helebê, li salona fireh û kevnare ya Hotel Baronê rûniştine. Mistefa û Şahîn Began ew ezimandine gund. Piştî bîsekekê, ew ê bi hev re herin gundekî ji gundên Çiyayê Kurmênc ko gelekî nêzîkê Helebê ye. Çiyayê Kurmênc ko ereb jê re dibêjin »Cebel el Ekrad« dev-ereke kurdî ye. Zana û rêberên kurdan ê, ji bo çend rojan, bibin mêvanê

malên mezin ên Çiyayê Kurmênc, mala Dîko, mala Reş Axa û mala Seîdê Mamo.

Gava derd û keser, yan jî kosp û girêkên rojane bîhna Celadet Beg teng dike, mîna îro, ew xwe davêje derveyî Şamê, ber bi gund û çiyân. Heval û dostên ko ew dibîne û dixwaze bibîne, gelekî kêr in. Tevî ko ew, bi temamî, li Şamê bi cîh bûye, zewiciye û bûye xwedî mal jî, ew hê jî xwe xerîb û derketî dihesibîne. Loma jî hevalên wî, kesên mîna wî derketî û kesên ko ji deverên wî yê kevn hatî ne.

– Lê belê, tiştê ko herî zêde ez diêşandim, kurt û pistên kurdan bû, Celadet Beg cixara xwe vêdixê û dibêje. Hemî zehmetî û dijwarî li milekî, lê berberî, hesûdî, nezanî û paşgotinîyên kurdan li milekî. Zehmetî û dijwarî li ser seran û çavan bû, lê hê jî ez tînahîyê çima kurd ewçend li hember hevûdu kurt û pist dikin? Mîna ko min tiştêkî xirab dikir yan jî tiştêkî xirab bi wan dikir... Xebata min, keda min, xwîdana min, şevên min ên bîxew ji bo wan bû, ji bo alîkariya wan bû...

– Mîrê min, guhê xwe mediyê, Mistefa Beg dibêje. Benîştê mîrê pîs, çîroka mîrê qenc e. Tu bi karekî pîroz rabûyî, eger îro eva hanê fahm nebe, ew ê sibê fahm be.

– Herê welê ye, ez jî pê bawer im. Jixwe loma min karî karê xwe bido-
manda. Lê çima ev bedbînî, zikreşî û dilxirabiya kurdan a li hember hev? Çima?

Haco Axa ko hinekî ji Celadet Beg dûr rûniştîye, ji cîhê xwe radibe û tê, li kêleka Celadet Beg, li ser kursiyêke fireh a çermîn, rûdine. Ew destê xwe dide ser çoga Celadet Beg û bi ken jê re dibêje,

– Mîrê min, naxwe, min berê jî gotibû, tu kurdan nas nakî. Hin gotinên kurmancan hene ko welê vala û bêsebeb nehatine holê. Ew gotin jî-
na kurmançî ne. Mesela kurmancan bi xwe gotine, giyayê hewşê ji xwediyê malê re tahl e. Aha ev gotina hanê hemî derd û kulên kurman-
can ên sedan salan şanî dide. Heke tu yekî xerîb bûyayî û te ev kar ji bo kurmancan bikira, hingî te dê bidîta wan ê çî qîmet bidana karê te. Lê hezar heyf ko tu kurmanç î! Ma çima kurmanç tu carê bi ser nakevin? Tu alîm î, gerek e, tu pê bizanî. Heke ez li gora tecrubên xwe bibêjim, sebeb ew e ko kurd dijminê hev in, giyayê hewşê ji wan re tahl e... Sala 1925-
an, gava, rehma Xwedê lê be, Şêx Seîdê gorbihîşt li dijî Jon Tirkên nû ko hatibûn ser hukim serî rakir, em hemû li dijî wî bûn. Dewsa ko em jî pê re rabûna, me û gelek eşîrên din ên kurmancan alîkariya tirkan kirin. Tevî ko serhildan fireh û bi quwet bû, ew şikiya. Ji ber ko giyayê hewşê ji

me re tahl bû û me xwe dabû aliye tirkan! Paşê, piştî ko şêx Seîd Efendî û hevalên wî li Diyarbekirê, di berbangeke hênîk de, li pey hev, hatin xeniqandin, heşê me hate serê me, lê çi feyde! Aha çîroka me kurmancan ev e.

Çîroka kurmancan dirêj bû û min jî hê nû, deriyên girtî yên vê çîroka dilsoj vedikirin. Derî girtî bûn, derî li kurdan hatibûn girtin. Ronahî diviya, lê ronahî li pey deriyan bû. Mîna ko Goethe, berî mirina xwe, gotibû; mehr licht! Hinekî din ronahî... Lê li ku, ji ku, çawan? Li cîhanê, her miletekî, wext û heyamên cihê hene. Her wext û heyam xwediyê rengê taybetî û cihê ye. Lê belê, ji bo kurdan ev ne welê ye. Wan her, bi tenê, wextek û heyamek heye; nezanî û berberî. Wext û heyama nezanî û berberiyê, bi rengê xwe yê reş, bûye qedera kurdan. Û vê qederê jî kurd xistine bin qeyd û zincîran, kirine bindest û xizan, jihevketî û derketî.

Kurd bi derd û keser bûn, Lê wan bi kirinên xwe, bi rengê reş ê nezanî û berberiyên xwe, derd û keserên xwe zêde dikirin. Min jî, bi derd û keser, di rûpelên HAWAR-ê de behsa derd û keseran dikir û her digot; ronahî. Yanê mehr licht... (Ma tu dizanî ko behsa derd û keseran kirin û gotina wan, derd û kesereke çawan kambax e?...) Lê rûpelên Hawar-ê têr nedikirin. Ma Hawar li hember vê dîrok, wext û heyama reş, qedera xirab, ji bêyî dilopeke hûnik a bireke miçiqî, çi bû? Hiç... Lê min ew dilop jî, bi hezar û yek zehmetî derdixist; dirav nîn bû, nivîskar nîn bû, xwendevan nîn bû, kiriyar nîn bû, dibistan nîn bû, xwendegeh û kitabxane nîn bû, meraq û heza xwendin û nivîsînê nîn bû. Heke ez niha bi tenê behsa tiştên tunebûyî bikim, ew ê ne rast be, hin tişt jî hebûn; sansora fransîzan, kurd û piştî kurmancan, dijiwariyên belavkirinê, (carina hin kurd ji Iraq û Tirkiyê dihatin, me jî kovar didan wan da ko bi dizî, bibin wan deran), daxwazên bêhejmar ên kurmancan... Herê, Hawar di bireke miçiqî de dilopeke ava hênîk bû. Lê min û hevalên min, Rûşen jî tê de, hew dikaribû. Hejmara dawîn a 26-an ko tê de şîira min »Were Dotmam« jî weşîya, tu yeqîn bike, bi zêrên Dotmamê, derket. Wê rojê, li Hotel Baronê, min şerm kir ko ez qalê bikim, lê heke Rûşenê, bi fedakariyeke mezin, zêrên xwe nefirota û heqê çapê neda, hejmara dawîn ê derneketa.

Hatina me nîn bû, em ne dewlemend bûn. Carina min diçû û di dadgehan de awukatî dikir. Carina jî tercumevaniya fransîzî. Rûşenê jî mamostahiya erebî dikir. Hatina me bi zehmetî têra malê dikir. Zêdeyê wê nîn bû. Nav mezin bû, lê tiştêkî li ber destan nîn bû. Ji ber vê yekê, min têk-

berên malê û zêrên Rûşenê difirotin da ko kovar derbiketa. Axir... Roja ko kovar derket û min ew anî malê, ez mîna zarokan, dîsan, şên û kêfxweş bûm; zarokeke nû jî hatibû dinê. Min ew nîşanî Rûşenê da. Rûşenê lê ni-hêrt û ez pîroz kirim. Lê wê weha jî got; Celadet Abî, heta kengî? Heta kengî tu dê bikaribî li ber xwe bidî?..

Me, bi şîn û keser cîhek, di dilê xwe de, veda û Hawar xiste gorê. Çîroka Hawar-ê ko sê sal, sê meh û sê rojan domandibû, mixabin, mîna gelek çîrokên din ên qedera kurdî bi dawî hatibû... Aha, çîroka Hawar-ê jî weha bû ko gelekî li çîroka Haco Axa dihat.

– Mîrê min, kî çi dibêje, bila bibêje, te bi ya xwe kir û mucela xwe derxist, Memduh Beg ko taximekî kincên nû, tevî kirasekî spî û qirawetekî hewrêşimî, li xwe kiriye, destê xwe dibe ser simbêlê xwe û dibêje. Ma te nedixwest ko xewna xwe biqulipînî ser rastiye? Ma te her nedigot ko xewnên me rastiya jîna me ye? Heta te bi xwe li dereke weha nenivîsibû; bi tenê xewn dikare zora wextê bibe, gava şevên me, xewn û xeyalên şevên me xelas bin, êdî hûn bizanibin ko em jî xelas in?

Hingê, hê xeberdana Memduh Beg neqediyaye, Bozan Begê ko ji bo kêliyêkê ji hotêlê derketibû, dikeve salonê û tê nik wan. Li pey wî jî du kesên din ên bi şal û şepik hene.

– Em divê rabin, Bozan Beg, bêyî ko rûne, li pê, dibêje. Rêberên me jî hatine. Çip li ber deriyê hotêlê hazir in. Berî ko êvar dakeve, divê em herin. Li gora ko rêber dibêjin, xezal û bet jî li doralîyên Kurdayîyê hatine dîtîn. Eger wergî be, em ê herin seyd û nêçîra wan jî.

4 Niha jî dora seyd û nêçîra hevok û cimla kurdî ye. Hevok û cimla kurdî ko Celadet Beg jê re navekî nû dîtîye; komek... Wext, wexta lihevanîn û rêzkirina komekan e. Êdî wext hatiye ko Celadet Beg komekên kurdî yên qedexekirî bîne zimên û wan bide axaftin, ruh û jiyanêke nû bide wan.

Hawar hew derdikeve, ew di kûrahiya dilê Celadet Beg de û li ser refên mala wî radizê. Heye ko ew, careke din, ji xewê hişyar be. Celadet Beg li hêviya wê rojê ye. Lê niha ew di xeweke şêrîn de ye. Tevî vê yekê, Celadet Beg dixebite, dinivîse, lêdigere. Bi alîkariya kovarê, ew gihîşte hedefên ko wî dabûn ber xwe. Wî kovareke xwerû bi zimanê kurdî derxist, tê de alfabeya xwe ya nû ya latînî ceriband û hêdî hêdî ew kir bingeha nivîsîna kurdî, qayideyên nivîsîna kurdî anîn pê, folklor û zargotina kurdî berhev

kir û berhemên edebiyata devkî di kovarê de weşandin, hîn şaîr û nivîskarên nû yên zimanê kurdî derxistin, bendên celebên cihê nivîsîn, şîrên xwe weşandin, ayet û hedîsên ola îslamê, bi wergera birayê xwe Kamuran, di rûpelên kovarê de weşandin... Û wî hîn gelek tiştên din ên nivîsîna kurdî serast kirin.

Niha jî wext hatiye ko ew komekên kurdî, bi neqş û rengên cihê, bi hev ve girêde, wan bihûnîne. Yanê ew dixwaze romaneke binivîse û romana kurdî ava bike. Wext li vê xwestekê tê. Tevî ko ewrên reş esmanên dinyayê vegirtine, dinya hê jî aram û sayî ye. Barana reş hê dest bi barîne nekiriye. Piştî Hawar-ê, wî niha bêtir wext jî heye. Û ya herî girîng, zarokek li rê ye. Gerçî kovar ketiye gorê, lê Rûşen Xanimê mizgînahiya zarokekî nû daye wî; ew li hêviya zarokekî ne.

Celadet Beg ê bibe bav. Zirbavê Huseymayê dê di demeke kurt de bibe bav jî û tevî Rûşen Xanimê, ew ê bira yan jî xwehekê yadîgarî Huseymayê bike. Piştî ko Rûşen Xanimê xebera pîroz bi Celadet Beg gihandiye, wî jî Rûşen Xanim û Huseyma wergirtiye û hatiye Lubnanê. Ew niha li Bêrûdê ne, li taxa Qesra Mezin ko li ser girekî Bêrûdê ava bûye, li pansiyoneke paqij û bêdeng. Zerya Spî û hemû Bêrûd li ber lingên wan e. Ji wan hinekî bi dûr Qesra Mezin ko navenda karên siyasî yên Lubnanê ye û dilê fransîzan li wir hildavê, bi hemû bedewiya xwe, dixuyê. Dar û ber, dahl û daristan, mîna xalîçeyekê, raxistî ne. Bêrûd, gencîneya Rohilatê, ko hemû dewr û dewran, hemû rengan, ziman û olan hembêz dike, mîna her carê, niha jî, hembêza xwe ji Celadet Beg û mala wî re jî vedike.

Celadet Beg, Rûşen Xanim û Huseyma di qata duwemîn a pansiyonê de ne. Ji ber tevdîrên ewlehiyê, wan qata diduyan xwestiye. Qata wan ji du jûran, mitbaxeke biçûk û saloneke teng û dirêj tê pê. Lê şaneşîna qatê, bi serê xwe, hêjayê her tiştî ye. Bergeh û dêmênên şaneşînê bêpayan in.

Mîna vî danê êvarê.

Ji der û dor bîhna axê û dar û ber difûre. Li milê çepê yê şaneşînê, li ser çîyan, keskesoreke zêrhêlî, bi hemû rengên xwe, dibiriqe. Berî niha bi bîstekê, baraneke boş bi ser girê Qesra Mezin de hat, bi qasî kêliyêkê barî û winda bû. Niha çiya bi rengên keskesorê diçirûsin.

Lubnan û Bêrûd bi rengên keskesorê diçirûsin. Hêvî ji Lubnanê difûre. Ew grewên karker, esnaf û parêzgeran, serhildanên kesab, goşkar û necaran, şer û pevçûnên gel û terîqetan rawestayê. Jiyana aborî hêdî hêdî bi ser xwe ve tê. Jiyana siyasî nermtir dibe. Li Fransayê, piştî helbijartina giştî, hikumeteke nû ya Êniya Gel, bi serekiya Leon Blum, hatiye ser

hikum. Piştî guherîna hikumeta Fransayê, li Lubnanê jî hilbijartin çêbûye û serekekî nû yê lubnanî, (ne fransîz), Emile Eddé hatiye hilbijartin. Tevî ewr û baranê, dinya nerm û germ dibe. Rengên keskesorê dixuyin.

Celadet Beg ê, di dara dinê de, cara yekî, bibe bav, bibe xwedî zarok. Ji niha ve, wan nav jî hazir kirine; eger zarok kur be, navê bibe Safter, eger ew keç be, navê bibe Sînemxan.

Ma ji wê rojê xweştir roj heye ko meriv dest bi romana kurdî bike? Celadet Beg li şaneşînê rûniştîye û weha difikire. Wî masa portatîf vekirîye, pêşgîrekî fireh avêtîye serê, teyîfikeke tijî meywe daniye ser masê, devê şûşa araqa lubnanî vekirîye, îskan dagirtîye û difikire; niha jî hûnandina gotin û komekên kurdî divê, romaneke ronî divê.

Berî ko ez gotinê bînim ser romanê, divê ez çend tiştên biçûk ko te ji bîr kirin, bibêjim û bi bîra te bînim.

Yek; me hin tiştên din jî di Hawarê de li dar xistin; kitêbxana Hawarê û di rûpelên kovarê de beşekî fransîzî. Di bin sernavê »Kitêbxana Hawarê« de, min hin kitêbok weşandin û belav kirin. »Rêzana Elfabiya Kurdî« û »Rûpelnine Alfabe« dudo ji wan kitêbokan bûn. Bi alîkariya wan, kurmanc xwendin û nivîsîna zimanê xwe yê madêrî hin dibûn. Heçî beşê fransîzî bû, min gelekî bala xwe dida pêwendîya zimanê kurdî û cihanê. Min dixwest fransîz û ewrûpayî jî di warê ziman, edebiyat, çand û heyinên kurdî de serwest bûna. Bi xêra wî beşî, me gelek pêwendiyên heja û bikêrhatî anîn pê.

Dudo; di wê navberê de min du kitêb nivîsîn. Yek bi fransîzî, yek bi tirkî. Yek bi navekî mustear, yek bi navê min. Ya fransîzî ko min hê di sala 1930-î de, gava ez yek ji serekên Xoybûnê bûm, nivîsî, li Kahîrê, bi alîkariya kekê min Sureya, derket. Kitêbê ko navê wê »La question kurde, ses origines et ses causes« bû, tê de gelek agahiyên bingeîn hebûn û min bi navê »Dr. Bletch Chirguh« nivîsîbû, ez bawer im, gelekî alîkarî kir ko dinya kurdan, hinekî, ji nêz ve, binase. Kitêba diduyan ko min nivîsî, di esasê xwe de, nameyeke dirêj bû ko min ji serekê Komara Tirkîyê Mistefa Kemal Paşa re şandibû. Min ew kitab jî sala 1933-an, piştî ko min dev ji Xoybûnê berda, nivîsî. Rejîma nû ya Tirkîyê siyaseteke ecêb dimeşand. Li milekî wê her tiştê kurdî û kurdaniyê qedexe dikir û kurd jî mîna tirkan dihesiband, lê li milekî jî behsa efûyeke giştî dikir. Ev celeb siyaseta şaş bû, nêrîn vajî bû. Li ser daxwaza heval û dostan jî, ez rûniştim û min nameyeke dirêj ji Mistefa Kemal Paşa re nivîsî. Min û wî hevûdu baş dinasî. Wî mal û malbata me jî

baş dinasî. Ji malbata me ya fireh hin kes jî bûbûn mişawir, wezîr û berde-
vkên wî yên girîng. Min nama xwe, bi tirkîyekî paqij û ûslîbeke nerm, bi
navê »Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine«, nivîsî
û jê re şand. Name nerm, lê rexneyên tê de gelekî hişk bûn. Min di namê
de, tevî hebûn û dewlemendiyên ziman û heyîna kurdî, şaşîya siyaseta
»turkîzasyonê« nîşan dida û weha digot; »Paşa hazretleri, heke hûn
dixwazin girêka kurdî çareser bikin, hingê rê heq û hiqûq e, ne kuştin,
qedexekirin û înkâr e.« Wê nama ko min di heyştê kanûnîsaniya 1933-an
de xelas kir, di nav kurd û tirkên de deng da. Lê li milê din wê riya vegera
welêt û Stembolê, yekcar, li min girt. Ez hew dikaribûm, bi keştiya Pierre
Loti biçûma Stembolê, min careke din, Bospor, Kadiköy û Galata bidîta.
Min xewnên weha hew diviyan... (Lê kî dikare rê li xewnan bigire? Min bir-
yar dabû, lê xewnan li min guhdarî nedikirin, ew dihatin, wan ez dibirim
Bospor, Kadiköy, Kiziltoprak û Galatayê...)

Niha em vegerin ser romanê. Piştî van kitêbên ko min qal kirin, Hawar û
kitêbxana wê, êdî wext hatibû ko min bikaribûya romaneke kurdî jî
binivîsa. Hê li Alemanyayê, gava Monikayê, piştî şeveke dirêj, serê xwe
datanî ser sînga min û di xew re diçû û ez jî vedigeriyam nav rûpelên
»Janên Wertherê Xort« a Goethe, hê hingê, min ji xwe dipirsî; »Ma kurd ê
kengî dest bi nivîsîna romaneke weha bikin? Ma ez nikarim biceribînim?..«
Piştî salên dirêj û şevên bêhejmar ên dirêj, êdî wexta ceribandîna hatibû.
Min ê dest bi romana xwe bikira. Min ê çi binivîsa, qala çi bikira? Min, bi
qewlê kurdên behdînî, bi misogerî, nizanibû. Lê min dixwest ko romana
min bi kurdî bûya. Ew ronî bûya. Wê qala derd û keserên dirokî yên kurdan
bikira, lê ronî û bi hêvî bûya. Wê, mîna çîrokên Şehrezadê yên »Hezar û
şevekê« vebigota, jê bihnên cihê yên misk û emberan bihata, mîna keske-
sora wê rojê rengîn û pirengî bûya. Û mîna pelên guleke sor, ew, pel bi pel,
bibîşkoviya.

Roman geşî û dewlemendîya zimanan, bihn û tahma civatan bû.
Zimanên ko xwe bi romanên gihandibûn, hew dimerin. Roman, heke ez bi
gotina bav û kalan bibêjim, hespê rewan û beza yê edebiyatê bû. Min ro-
man diviya.

Celadet Beg qedehê dibe devê xwe û heta dilopa dawî, wê, bi carekê, lê
hêdîka vedixwe. Paşê jî ew serê xwe radike û li doralî dinihêre. Hemû
tiştên ko nivîskarekî dikare bibîne, li ber wî ne; keskesoreke yekta û
rengên wê yên cihê û jîndar, yekîtiya esman û ava şîn, aso û hingûra ko

hêdî hêdî diqulipîn ser rengê sor, zincîra çiyayên li pişt bajêr, avahiyên bajarekî heftrengî. Hemû tiştên ko dikarin bên guhê nivîskarekî, li doraliyên wî ne; feşafeş û gujîna avê, vîçevîça teyr û çivîkan, qeqqeba kewan, şihîna hespan, kalîna berxan, dengên dûr ên şêniyan û teptepa dil, deng û pejnên nexuyayî yên dil...

Celadet Beg deftera li ser masê, hinekî, ber bi xwe tîne, wê vedike û bi pênuşa xwe ya reş û dirêj, di rûpela yekemîn de weha dinivîse;

Nav: Heyveron

Gengre (çeşn): Roman

Destpêk : Ronî, ronahî... Mehr licht, yanî hinekî din ronahî...

5 Ronî, ronahî, hinekî din ronahî. Lê ji kû, çawan? Tarî ye, her der tarî ye, mîna binê bîrê tarî ye. Bi qasî misqalekî be jî, ronahî naxuyê. Xeberên ko tên, reş in; bûyerên ko diqewimin, reş in; gavên ko tên avêtin, gavên bêgaviyê ne. Celadet Beg li mala nû, li oda xwe ya xebatê, cixare di dêv de, li ber masê rûniştiye û li der dinihêre.

Bi hêviyên mezin, Celadet Beg û Rûşen Xanimê mal guhestibû taxa Muhacîrînê. Wan li wir maleke li gora dilê xwe, bi kirêyeke erzan, peyda kiribû. Ev mala nû jî, mîna mala Salihîyê, duqat, lê pirjûre bû. Tê de hewşeke fireh û di hewşê de jî, mîna mala din, bîreke avî hebû. Ew bi mehan li Şamê geriyabûn da ko maleke weha bibînin. Malek ko dê fireh û pirode bûya, tê de hewşek hebûya û di hewşê de jî bîr. Maleke weha hewce bû, -ji ber ko Safter an jî Sînemxan ê bihata, ber bi êvaran, Celadet Beg ê li hewşê, kêleka bîrê, rûništa û romana xwe Heyveron binivîsa. Heval û dost ê bihatina, bira û xweh ê bihatina û li mala wan mêvan bûna Ehmedê Fermanê Kîkî û dengbêjên din ê, di şevên dirêj de, mal bi dengên tarîxî yên jiyana kurdî tijî bikirana. Gava herkes radiza, ew ê rabûya û wî dê rêzên şîr û romana xwe hişyar bikira. Di berbangên rojên nû de, wî dê Şengê û Bêlenê, tajiya nû ko kurdên Çiyayê Kurmênc diyarî wî kiribûn, bigirtana û biçûya seyd û nêçîran. Di bin perda rengê sor ê hingûrên Şamê de, wî dê li qeqqeba kewên xwe yên ribat guhdarî bikira, mêkew û mariyên xwe bifiranda û li wan binihêriya.

Lê eger bûyerên ko wan nehesibandibûn, neqewimana.

Dirêj meke, Xortê halnas, dirêj meke. Bûyerên reş bêhejmar, mûsîbet pir bûn. Tu dê behsa kîjanê bikî û kîjanê nekî? Dev jê berde, ne tu serê xwe pê biêşîne, ne jî xwendevanên Bîra Qederê xemgîr bike. Heke te dil heye ko

tu gotinê binî ser Heyveronê, hema bi carekê, ez bibêjim te ko min taqet nîn bû ew binivîsa. Ji ber ko bûyerên reş û mûsibetên kambax pir bûn. Ne hewce ye ko ez jî niha, yek bi yek, behsa wan bikim. Lê ez ê bi tenê û pir bi kurtahî, behsa hin ji wan ko ez ji taqetê xistim, bikim.

Safter li nexweşxana fransîzî ya Şamê hate dinê. Kêfa me bêpayan bû. Safterê biçûk, bi rastî jî, bi Safter dima. Min ê Safter, mîna Safterê bira, mezin bikira. Jixwe min ê roman jî, bi bîranîna Safterê mezin, ji bo Safterê biçûk binivîsa. Safter hat, lê yanzdeh roj bi dû hatina xwe re, ew dîsan çû. Berî ko Safter bê dinê, Rûşen ji apandisîtê emeliyat bûbû. Emeliyata wê zêde bi serketî nebû. Û wê emeliyatê tesîr li Safterê biçûk kiribû. Ew nexweş hate dinê, lê me hêvî hebû ko ew ê sax bûya. Deh roj û deh şevan, ez li ser serê wî bûm. Roja dawîn, ji bo karekî, ez derketibûm der. Çaxa ez derketibûm, wî jî, bêzar û bêziman, xatir xwestibû û çûbû...

Mezo û Saadet Ablayê nameyeke kurt, li Stembolê, nivîsibûn û bi alîkariya dostekî, bi min gîhandibûn û tê de behs dikirin ko wan haziriya hatina Şamê dikir. Ew ê bihatina Şamê! Min ê xweh û dotmama xwe bidîta! Bi heyecanê, ez li hêviya wan bûm. Lê ew nehatin. Dewsa wan, nameyeke din ko ji ya berê kurtir bû hat; Saadet Abla bi qezayeke kambax miribû. Gava wê xwestibû ji bîrê av bikişîne, lingê wê şemitîbû û ew ketibû bîrê. Serê wê li kevirên bîrê ketibû û ew bêheş, di bîrê de, fetisîbû û malbatê Saadet Abla, yek ji neqşên rengîn ên jîna min, di goristana Uskûdarê de veşartibû...

Kekê min Sureya çûbû Parîsê. Ji Parîsê jî, ew ê bihata Şamê û demeke dirêj li nik me bima. Heta rojekê, ez ji postaxanê, bi telefonê, bi wî û Kamuran re jî peyivîm. Wî hal û hewalê me pirsibû, Rûşen meraq kiribû û ji Rûşenê re, ji cil û bergên Lucien Lelong taximekî kinc kiribû. Dengê wî hê di guhê min de ye; »Celadet, birayo, min pir bêriya te kiriye, gava ez hatim, em ê bi têra xwe biştexilin...« Lê ew nehat, ew gotinên wî yên telefonê, bûn gotinên dawîn ko min bihîstin. Wî, kekê min ê simbelbadayî yê qeda û belayê, mamostayê min ê xwendin û nivîsinê, hevalê min ê dilsoz ê Pera û Galatayê, ji sektayî dil wefat kir. Kamuran û heval û dostên kurd û fransîzan ew li wir defn kirin.

Di navbera van mirinan de, tişteki din, mirineke din, qewimî ko ez pê gelekî êşiyam; qetîama Dêrsimê. Dêrsim, yanî deriyên sîm, deverekî xweş û çiyayî yê welatê kurdan bû, cîhê alewiyên kurdan bû. Her aliyê wêdar û ber, newal û gelî, zozan û çiya, çem û lehî bû. Kurdên Dêrsimê li hember rejîma Tirkîyê serî netewandibûn. Tirkîyê êrîşekî gelekî xedar biribû ser

Dêrsimê. Dêrsimiyan li ber xwe dabûn, bi qasî du salan. Lê dora wan girtî bû û eşîrên din ên kurd ko li der û dorên Dêrsimê dijiyan, neçûbûn alîkariya wan. Dêrsimî bi tenê mabûn, li ber çavên dinyayê û eşîrên din ên kurdan, rejîma Tirkîyê Dêrsim şewitandibû, Dêrsimî qir kiribûn. Li gora hin agahiyan deh hezar dêrsimî hatibûn kuştin, li gora hinên din çil hezar û hinên din jî sed hezar. Sêdar, dîsan, li dar ketibûn, serekên eşîrên Dêrsimê bi dar ve bûbûn. Qetlîameke mezin hatibû pê, lê kesî tiliya xwe neliwandibû, ji kesî dengê derneketibû. Ne heq û hiqûq, ne jî wîjdan û ehleq, dinya û kurdên din bi tenê temaşe kiribûn.

Ez çî bibêjim? Ma mirov dikare bi kîjan gotinan mirinê û êşên wê vebêje?.. Mirinê, bi kêrêkî ko, rehên min dibirîn. Mirinê dinya kiribû goristaneke mezin û em tê de, li vir, li wir, vedişartin. Mirinê tayên spî yên porê min zêde dikirin, rengê por, rîh û simbêlê min diqulipî ser rengê kefenê...

Vala ye, Celadet Beg destê xwe bi kû de davêje, bi tenê valahî tê destê wî. Ronahî naxuyê. Rast e, romana ko wî dê binivîsa, dê behsa şevê bikira. Lê ronahî dê di tariya şevê de hebûya, heyv ê hebûya. Heyveke ronî dê ronahî bireşanda ser romanê. Lê ka, ronahiya jînê li ko ye, hema hinekî, bi qasî mistekê?

Celadet Beg deftera Heyveron-ê digire, berkêşka masa xebatê dikişîne, defterê têdixê, devê berkêşkê digire û ji oda xebatê derdikeve.

6 Celadet Beg herdu nameyên ko jê re hatine, ji resepsiyona otêlê werdigire û ji resepsiyonê derdikeve. Ew ber bi aliyê salona otêlê dere. Nameyek ji Parîsê hatiye, ya din ji Stembolê. Nama ko ji Parîsê hatiye, ji Kamuran e. Celadet Beg destnivîsa wî ya bedew dinase. Lê ya din ji kê ye?

Salona otêlê tenha ye, bi tenê çend kesên ewrûpayî, li aliyê din ê salonê, li quncika herî dawî, rûniştine. Berî ko ew rûne, ew ji garson qahweyek dixwaze û paşê, dere, li ber pencera mezin, li ser kursiyeke fireh a çermîn rûdine. Resepsiyon û salon, herdu jî, di qata duwemîn a otêlê de ne. Ji salona otêlê meydana Salihîyê û piştî meydanê jî kolana Salihîyê ko hertim tijî şênî ye, dixuyin.

Celadet Beg westiyaye, bêxew e. Heta sibê, ew bê xew maye, bi alîkariya pakêta cixarê û şûşê, wî rêzine têvel nivîsîne, rêzine şûreke fransîzî vergerandine kurdî, gotinine kurdî ko bi tîpa »F« dest pê dikin, nivîsîne, rûpeline têkel ên hin kitêban tev dane, di nav fikir û gumanan

de çûye û hatiye û li ber destê sibê, gava Rûşen Xanim hişyar bûye, ew ketiye nav nivînan. Rûşen Xanimê xebereke nû jê re gotiye; ew li hêviya zarokekî nû ye.

Celadet Beg cixara xwe dikişîne û li der dinihêre. Evçend însan, evçend şênî!.. Piştî kêliyêkê, ew li nameyên li ser masê vedigere û pêşî nama Kamuran vedike. Name ne dirêj e. Kamuran tê de behsa şerê nû yê Ewrûpayê dike, »Welê dixuyê ko dinya dê dîsan, bikeve ber pêla şerekî dijar û fireh...« Kamuran biryar daye ko vegere Rohilatê, Lubnanê. Ew niha şixulên xwe dide hev û wan serast dike, paşê ew ê vegere Bêrûdê. Û paşê jî silav, dîsan silav...

Zerfa nama din ko ji Stembolê hatiye, boz e. Xetên li serê jî, bervajiyê ya Kamuran, bi erebî ne. Lê Celadet Beg xetan nas nake. Ew bi hêdîka namê vedike; »Mon cher Ceco...« Name bi fransîzî hatiye nivîsîn. Ceco... Kê ew nivîsiye? Celadet Beg li binê namê dinihêre. Canan! Cananê ew nivîsiye. Celadet, bi lez, nama ko ne ewçend dirêj e, dixwîne; halê Cananê baş e, na, ne baş e, lê ne xirab e jî. Dinya guheriye, kesên nas kêmbûne, ew kesî nabîne, ber bi danên êvaran, carina, ew bi wapûrê, dere Galatayê, berî ko ew vê namê binivîse, bi çendekê, ew çûye restorana Belvu, restorana ko ew diçûnê û wan lê dans dikirin. Restoran vala bûye, dinya pir biha bûye. Rojname bi hewadîsên şer tijî ne. Tîrkiye jî haziriya şer dike. Pera û Galata jî guherîne, koça »eqeliyetan« dewam dike, cihû, îtalî, ermen û rûmên taxê, dev jê berdidin û derin Awrûpayê. Navê Cade-yî Kebîr, yanî Rue de Pera, guheriye û bûye Îstîklâl Caddesî.

Cananê bêrî li Celadet, hevalê xwe yê ebedî, kiriye. Lê pasaporta wê nîn e ko ew bikaribe were ziyareta wî. Ew ê hewl bide da ko bikaribe pasaportê nû derxe. Eger ew bi ser ket, ew ê bê Lubnanê, ziyareta Celadet, sagirtê Ovidius... Û paşê silav û hembêz û ramûsan...

Piştî ko keştiya Pierre Lotî Canan ji Bêrûdê wergirtibû û biribû Stembolê, yekemîn car bû ko min jê tiştekî dibihîst. Sal derbas bûbûn. Dewran diguherîn. Hêlîna teyrê kor, Xwedê çêdikir. Em, her yek, li derekî, li gora edet û ûsilên dewranan, dijiyan. Rê ji hev vediqetiyên û te didît, dîsan, ji nişka ve, ew digihîştin hev. Niha jî Kamuran ê bihata. Canan ê, belkî, bihata. (Deftera ko wê dabû min li kû bû? Min ew li kû wînda kiribû?)

Zarokeke nû dê, belkî, bihata... Wê rojê, gava ez ketibûm nav cîhan û Rûşen li rê bû ko biçûya dibistanê, ser karê xwe wê li ber devê derî gotibû, »Celadet Alî...« min jî lê vegerandibû û gotibû, »Söyle kızım...« Û hingê wê

gotibû û bi lez derketibû û çûbû, bêyî ko li hêviya min bisekine. Zarokekî nû li rê bû... Heye ko kurekî pozberan yan jî keçeke çavreş ê bihata... Kê dizanîbû?..

Piştî ko Celadet Beg qahwa xwe vedixwe, ew cixareyeke din vêdixwe. Nûçeyên ko ji cîhên cihê tî, eynî ne; şerekî nû yê xedar li ber derî ye. Welê dixuyê ko dinya dê dîsan tev li hev be. Kurd? Ya kurd ê çi bibin? Kî dizane?

Berî ko Celadet Beg rabe, ew nama Cananê diçîrîne û dixwe xwelîdanka li ser masê, nama Kamuran jî dixwe berîka xwe ya çakêt û ew radibe.

FOTOGRAF 14: Hawar û sê zarokên din; Sînem, Cemşîd û Ronahî... û hinekî din ronahî!..

1 Wêneya 14-an a Bîra Qederê wêneyeke ronî ye. Celadet Beg û Rûşen Xanim, li ser kursiyan, li kêleka hev, rûniştine. Herdu jî li kamerayê dinihêrin. Rûşen Xanim bi ken e, rûyê wê dikene. Celadet Beg jî bi ken e, lê bi tenê çavên wî dikenin. Di vê fotografê de ken heye.

Du zarok, keçek û kurek, li ser herdu çogên Celadet Beg rûniştine. Navê keçikê Sînem, navê lêwik Cemşîd e. Li piştta fotografê, bi dest-nivîseke erebî, weha hatiye nivîsîn; Celadet, Rûşen, Sînemê, Cemo. Sînemê û Cemo, yanî Sînem û Cemşîd zarokên wan in. Cara yekemîn, di vê fotografê de, Celadet Beg, mîna bav û xwedî zarok, dixuyê. Ew bûye bav, bavê keçekê û lawekî. Celadet Beg, çakêtekî sport lê, porşehkirî, herdu destên xwe di piştta zarokên xwe re birine, ew hembêz kirine û hinekî maxrûr, li çavika kamerayê dinihêre. Zarok jî dikenin. Keçik, devê wê vekirî, çavên wê hinekî girtî, dikene. Lawik, devgirtî, mîna bav, por ber bi paş şehkirî, li kamerayê dinihêre û dikene.

Keçik hinekî li diya xwe lawik jî li bavê xwe çûye. Lawik eynî Celadet Beg e. Mîna ko Celadet Beg bûye zarok û dîsan bûye Ceco, Cecoyê dapîra xwe Rûşenê. Cemşîdê Rûşenê û Cecoyê Rûşenê... Keçik 3-4 salî, lawik 1-2 salî dixuyin. Herdu jî bêpayan xweş, bêpayan geş in; mîna heyva çardehê şevê ronî ne. Keçik hinekî gulover, lawik zirav û dirêj e. Lêwik serê xwe daniye ser milê bavê xwe, keçikê herdu destên xwe vekirine, mîna ko ew li çepikan dixê.

Ev fotografa ko pir xweş hatiye kişandin, rengêkî nû li rengên jiyana Celadet Beg û rûpelên nû ko bi rengê nû tîr rengandin, li romana Bîra Qederê zêde dike. Eger meriv fotografê mîna rûpelên wextê û jiyane bihesibîne, ew fotograf rûpeleke nû û ronîya wexteke dirêj a umrekî balkêş e. Ev fotografa ronî, di eynî wextê de, îspata ronahî û kenê ye jî. Ev nîşan dide ko di hin cîh, wext û heyamên wî umrê balkêş de, ken jî hebûye. Di

hin rûpelên romana Bîra Qederê de ken jî heye.

Ev fotograf û kesên fotografê îspat dike ko Celadet Begê ko ewçend ji jiyana mal, malbat û zarokan direviya, bûye xwedî mal, malbat û zarok; Sînemê û Cemo di hembêza wî de dikenin. Ev fotograf, îspata bergeheke, bi qewlê Rûşen Xanimê, famîlyer e. Famîlye, mal, malbat û zarok, bêguman, wêne û fotograf divê. Kamera divê, îspata wext û dewranên ko zarok tê re derbas dibin, divê. Her du yan jî sê mehan carekê, Rûşen Xanim li zarokan dinihêre û dibêje; wext hatiye. Zarok mezin dibin, diguherin. Guherîn divê îspat be. Zarok ê, sibê roj, li fotografan, li şopên xwe yên jiyane, binihêrin û rojên bihurî bi bîr binin û li zaroktiya xwe binihêrin. Wext hatiye... Ma mal û zarok bê fotograf, kamera û îspatan dibe? Nemaze gava mal, maleke Bedirxanî be û li ber xetera windabûnê be...

Lê Rûşen Xanim tu kamera navên, -ji ber ko fotografkêşê herî baş ê Şamê dostê malbatê ye. Malik Tahir û birayên wî ko li hemû navçê mîna fotografkêşên hoste tên zanîn, carina, her du-sê mehan carekê, tên taxa Muhacîrîn, mala Celadet Beg û Rûşen Xanimê û fotografên zarokan dikişînin. Mîna vê fotografa 14-an a Bîra Qederê, carina tevî fotografên zarokan, yên Celadet Beg û Rûşen Xanimê jî. Herçend Mr. Xandemian li Stembol, Kadiköyê, dost û hevalê malbatê bû, Malik Tahir û birayên wî jî ewçend, li Şamê dost in. Eynî mîna Mr. Xandemiyan, Malik Tahir jî carina, bi xwe, tê û dixwaze fotografên malê bikişîne. Malik Tahir û birayên wî ji kurdên Şamê, Eyubîyan in. Studyoya wan a fotograf û gravuran li cîhekî xweş û şên, li ser kolana Salihîyê ye. Tevî ko fotograf, sûret û kişandina wan, li gora dînê îslamê, ne di cîh de ye û ew li Şamê navenda çanda Îslamê, dijîn, studyoya wan hertim tijî ye. Her celeb meriv, ereb, fransîz, cihû, ermen, suryan û kurd tên û fotografên xwe dikişînin. Fotograf ji gelek tiştê din girîngtir e, ji ber ko ew îspata dewr û dewranê, umîr û jiyane ye.

Lê herçî kişandina fotografên Sinemê û Cemo ye, Malik Tahir bi xwe dere mala wan û fotografan dikişîne. Çawan ew ê mîrên kurdan binin studyoyan?... Mîr, mîr in. Do jî, îro jî, sibê jî...

Li pişt a vê fotografa 14-an, li bin navan, bi xet û neqşên gelekî xweş û bi fransîzî, »Photogravure - Eyoubiye Frères« nivisiye. Di vê fotografa birayên Eyûbîyan de, Celadet Beg gelekî li bavê xwe Emîn Alî Beg dişibe. Ew jî mîna bavê xwe rûniştiye; pişt a wî rast, sîng û rûyê wî li pêş, serê wî hinekî hildayî. Kenê çavên wî jî, mîna ya Emîn Alî Beg, kîbar û bi pîvan

e. Gelo tarîx dubare dibe, bi guherîna wext û dewranê, tarîx vedijê? Di vê fotografa ko Malik Tahir kişandîye de, mîna ko Celadet Beg ketiye dewsa bavê xwe Emîn Alî Beg û Cemşîd jî ketiye dewsa bavê xwe Celadet Beg. Di fotografên Mr. Xandemian de, Celadet Beg zarok bû û li ser ajnûya bavê xwe rûdinişt, lê di fotografên Malik Tahir de, ew bav e û lawê wî li ser ajnû rûdine.

Stembol, Kadiköy. Şam, Muhacirîn... Du qonaxên qederekê ko bi rengên cihê hatine hûnandin. Stembol, Kadiköy; konaxa yekemîn. Şam, Muhacirîn; konaxa çendan? Ya dawîn?

2 – Qonaxa çendan? Ya dawîn? Na, Celadet Beg dibêje, ne qonaxa dawîn, lê qonaxa diduyan... Jixwe di vê hejmara destpêkê de, min bendek bi navê »Sê tarîxên Hawar-ê« nivîsiye û tê de qala vê yekê dikim. Qonaxa yekemîn Hawar bû, weşandina wê û alfaba latînî bû. Me qayideyên nivîsîna kurdî, ji nû ve, anîn pê, xwendin û nivîsîna kurdî, hêsan kir, ziman sivik kir, gencineyên zimanê kurdî weşandin. Niha jî, di vê qonaxa diduyan de em ê van şixulên xwe yên bingehîn firehtir û kûrtir bikin. Jixwe min di benda xwe de jî nivîsiye; hîmê zimanekî li ser sê hêmanê bingehîn sekiniye: Alfabe, gramer û ferheng. Alfabe temam, niha dora gramer û ferhengê ye. Heçî xwendevan e, qonaxa nû, jê re weha dibêje; hîn bin, hîn bin, hîn bin, hîn kin, hîn kin hîn kin...

– Prins Bedir-Khan, min artîkîla we, bi leza kêliyêkê, xwend, Roger Lescot, yek ji dîplomatên navdartirîn ê fransîzan, bi kurdî, dibêje. We Hawar baş presente kiriye. Beşê fransîzî jî ne xirab e. Ez we pîroz dikim û umrekî dirêj, ji Hawara nû re, dixwazim...

Dîsan bihar e, bihara 1941-an. Gulên sor ên hewşa Celadet Beg û Rûşen Xanimê, bi rengekî xwînî, bişkovîne. Hechecîk, dîsan, hatine. Bajari, kurdên Şam û Helebê haziriya zozanan dikin. Dîsan hewşa Celadet Beg e. Lê ya mala nû ya Taxa Muhacirînê. Dîsan heval û dostên wî civiyane, - li kêleka bîrê. Lê bîra mala nû. Hawar dîsan, ji nû ve, derketiye. Hejmara yekê, na, ne hejmara yekê, hejmara 27-an, îro, 15-ê nîsana 1941-an, nû ji çapê derketiye. Du şagirtên çapxana Sebatê, bi lez, çend tomar kovar, anîne malê. Ew li kovara ko hê jê bîhna çap û çapxanê difûre, dinihêrin. Kesên ko hatine, dîsan, yên berê ne. Rûşen Xanim, Elî Axayê Zilfo, Mihemed Axayê Zirkî, Emer Axayê Şemdîn, Silêman Efendiye Qotreşî, Arif Ebas Beg, Husnî Berazî Beg, Muhsîn Berazî Beg, Memduh Selîm Beg, Nîzametîn Kubar Beg, Osman Sebrî, Dr. Nazîf

Beg, Ehmedê Fermanê Kîkî. Lê vî danê êvarê, li hewşê, navên nû jî hene; Kamuran Beg, Roger Lescot, Qedrî Can, Cegerxwîn, birayê biçûk ê Dr. Nazîf, Nûredîn, Qedrî, Ekrem, Mîqdad û Bedrî Begên Cemîlpaşa. Ji vê civata ko pirî caran ji hev dûr in, lê îro, bi hênceta pîrozbahîya kovarê hatine mala Celadet Beg, merivek kêr e; Haco Axa... Haco Axa wefat kiriye, lê dewsa wî, lawê wî Hesên Axayê Haco hatiye.

Celadet Beg? Hal û hîsên wî yê îro?

Tevî ko ba û bahozên şer hawirdor vegirtibû, bihar, demsala geşiyê, dîsan, hatibû. Rojê nû ya pîroz a biharê, hêdî hêdî, ber bi êvarê, diçû. Wê rojê, gelekî zû, ez bi dengê tajiya xwe ya belek ko min navê wê Belên, yanî soz, yanî ehîd, lêkiribû, hişyar bûm. Dinya hê baş ronî nebûbû. Jixwe, hema çî bigire, xew neketibû çavên min; Hawar, zaroka min, ezîza ber dilê min, ê, ji nû ve, biweşiya! Bêyî ko ez Rûşenê hişyar bikim, bi hêdîka, ez ji textê razanê, peya bûm, ji odê derketim û çûm oda zariyan. Sînem û Cemo, mîna du melaykan, dinivîyan. Cemo tiliyên destê xwe xistibûn devê xwe û ew dimêtin. Xweha wan a nû dê, wê rojê, bihata. Ez derketim hewşê. Bayê dinya çiksayî, hinekî, ez, hejandim. Ez çûm nik lîsên kewên xwe û bi qasî çendekê min li wan, bedewiya wan û rengên wan ên birdikî, reş, belek, spî û sor nihêrî. Min teyîk dîsan, tijî qût kir û danîn ber wan. Paşê jî ez çûm nik Belênê. Belên hişyar bû, zimanê xwe derxistibû û dinihwirî. Ez çûm ser bîrê, min sitîlek av kişand, tasika ava Belênê tijî kir û ew da ber wê. Paşê jî, heta zarok û diya wan hişyar bû, ez bi gul, kulîlk û çiçekên hewşê daketim. Kulîlk dibişkovîn, mêşên hingivîn, bi ûsil û vîzevîz, vediniştin ser gul û kulîlkan. Hingê, çaxa çend ref quling, li pey hev, di esmanê vekirî yê şîn de, firîyan û derbas bûn, min serê xwe rakir û bi kêf, li wan nihêrî. Şer bû, ba û bahozên şer dinya dabû ber xwe. Lê wê rojê, digel her tiştî, dinya xweş bû, tu tişt û kesê ko ez hêrs yan jî eciz bikirama, nîn bû, kesê ko derd û kederên min bi bîra min bianiyana, tune bû. Derd û kederên ko bîhn li min diçikandin, hesreta ko ez carîna dikirim mejnûn, xirabiyên ko bi min bûbûn, kurt û bistên ko li dijî min dihatin gotin, wê rojê, ji min, gelekî, bi dûr bûn. Mala germ, xaniyê bi dengê zarokan şên, bîr, yanî kahniya avê, dengê textên bîrê, dilopên hûnik ên ava bîrê ko li ser kevîrên bîrê, mîna çîrûskan, dixuyan û wînda dibûn, hêşinahî, rengên biharê, esmanê spehî, hemû, her tiştê xweş wê rojê li dora min bû.

Û Hawar wê li wan zêde bûya.

Xewna min, xwesteka min a herî mezin, dîsan, bi cîh dihat. Diviya got-

inên kurdî nemirana, diviya ew bihatina vejandin... Berî ko tu yan jî xwen-devanên Bîra Qederê bipirsîn, çima »diviya«, ez, bi carekê, bibêjim; Pierre Loti, ew keştiya mezin û spî, ko her roja pêncşemiyê, ji Stembolê derdiket, Zerya Marmara û Zerya Spî û pêlên wan dida ber xwe û dihat Bêrûdê, her carê, bi xwe re, hin rojname û kovarên tirkî jî dianîn. Pêşî ew weşanên ko hinekî kevn bûne, li Bêrûd û Lubnanê digeriyan, paşê jî ew, hinekî din kevntir, dihatin Şamê. Gava ew dihatin, min her tişt ji destê xwe berdida û tî û birçî, bi hesreta salan, xwe davêt ser wan û ew dixwendin. Heta rêza dawîn, heta xeberên sporê, heta xaçerêzên wan. Lê her carê jî, ez dilşikestî, xemgîr û bihteng ji ser wan radibûm. Ji ber ko ew tijî xeberên reş bûn û berdevkên siyaseteke vajî û neînsanî bûn. Rojnameyên Cumhuriyet û Vatan-ê dihatin, Kovarên Ülkü, Kadro, Bozkurt, Türkçü Dergî, Yurt ve Dünya dihatin. Ji Yurt ve Dünya pê ve, ew rojname û kovar, hemû, kursî û organên siyaseta »tirkîzasyonê« bûn. Li gora wan, li Tirkîyê, bi tenê tirk hebûn, zimanê tirkî hebû, heyin û çanda tirkî hebû... Gel û milletên din? Ziman û çandên din? Ji bo wan, bi tenê, riyek hebû; tirk bûyin... Heçî heyin û zimanê kurdî bû, qedexa bûn. Nav diguherîn; navên hezar salan ên meriv û malbatan, bajar û gundan, deşt û zozanan diguherîn û dibûn tirkî. Navên dar û ber, gul û kulîlkan diguherîn. Binevş dibû menekşe, beybûn dibû papatya, stêrgul dibû yıldızçiçeği... şan û şoret, nav û nîşanên mirovan diguherîn, paşnavêkî tirkî, mîna pîne, bi huwiyeta kurdî ve dizeliqî û dikete pey kurdan. Navê mal û malbatên kurdî dibûn Öztürk, Cantürk, Korutürk, Soytürk... Em, Bedirxaniyên sedan salan jî bûbûn çinar. Bedirxaniyên ko bi sedan sal mîrên Cizîra Botan bûn, tesîr li navçê û dewleta Osmanî kiribûn, bi carekê, bûbûn Çinar, yanî hiç, vala, pûç. Kê dizanibû ka Çinar kî bûn!

Zimanê kurdan hatibû jêkirin. Kilîd li zimanê wan ketibû... Û ew rojname û kovarên berdevk, her û her, bi xeberên vê yeka kambax, tijî bûn. Ew xeber dibûn tîr û bi dil û canê min diketin. Ez dibeicîm, diteqiyam. Carina ez ji xewê vediciniqîm û diqiriyam; na, nabe, divê zimanê kurdî nemire!.. Belê, welê bû, ez welê difikirîm; gotina Amojna Stî û Bavo ko ez pê rabûbûm, mezin bûbûm, diviya nemira. Zimanê min, gotinên min ên şevên tarî ko bêdeng li ser kaxizan direşîyan, diviya kilîd bişkanda. Gotinên şevên Şamê diviya birînên zimanê kurdî yên xedar bicebirandi-na...

Wê rojê, danê êvarê, merhem dihat, HAWAR derdiket!

– Sed heyf ko Haco Axa ev roj nedît, Memduh Selîm Beg, kovar di destan de, ji Hesen Axayê Haco re, dibêje. Ew ê gelekî kêfxweş bûya. Ne wisan e, mîrê min?

– Bêguman, Celadet Beg, destê xwe dibe rîha xwe ya spî û dibêje. Lê ez welê texmîn dikim ko ew û miriyên me yên din, îro, di gorên xwe de, rehet, dinivin. Me mucele derxist, niha jî me şixulekî heye; domandina wê...

Celadet Beg, Roger Lescot, Kamuran Beg, Memduh Selîm Beg, Qedri Beg, Elî Axayê Zilfo û Hesen Axayê Haco, li kêleka bîrê, li ser lingan, sekîninê û dipeyivin. Kovar di destê hinekan de ye. Piştî bîskekê, ew ê bi hev re, ji bo şîva êvarê, herin aşxaneyê kevnar ko li kêleka Meydana Merce ye. Bi hênceta derketina kovarê, Hesen Axayê Haco ew ezimandine. Hesen Axa ko pir bi bavê xwe dişibe, çavê wî li ser kovarê, bêyî ko li Celadet Beg binihêre, jê dipirse,

– Mîrê min, ji bo domandinê çi divê?

– Gelek tişt divên, lê berî her tiştî pere û kiryar...

– Kiryariya salekê bi çi ye?

– Bi pênc lîrayên Sûrî ye...

– Mîrê min, heke tu eciz nebî, min dil heye, ez hinekî alîkariya cerîdê bikim... Berî ko ez bêm vê derê, min bazareke nexirab li dar xist û jê perene baş qezenc kirin. Para cerîdê jî tê de heye. Ez dixwazim 400 lîra bidim cerîdê...

– Mala te ava, Celadet Beg dibêje... heye ko ev alîkariya te rê veke...

– Belê, Memduh Beg dibêje, ew ê rê veke, lê me 400 lîra nîn in, em çi bikin?.. Ez ê deh lîra alîkarî bikim... herkes bi qasî quweta xwe.

– Ji min jî pêncî lîra, Elî Axayê Zilfo dibêje.

– Ji aliyê min û Nûredîn jî, Dr. Ehmed Nafîz Beg dibêje û ber bi aliyê wan tê.

– Ez jî, li ser navê hemû Cemîlpaşayan şêst lîra didim, Ekrem Beg dibêje.

Yên din jî ber bi wan, kêleka bîrê, tên û her yek, li gora quweta xwe, tiştêkî dibêje.

3 Ehmedê Fermanê Kîkî, kalê malê, bi destê Sînem û Cemşîd digire û ber bi Celadet Beg û Rûşen Xanim, diya wê û Huseymayê ko li hewşê, li kêleka bîrê sekinine, tê. Dinya hê nû hişyar dibe. Destê sibê ye. Roja germ a havîna 1941-an hê nû dest pê kiriye. Celadet Beg û

Rûşen Xanim bi dengan hişyar bûne û derketine hewşê. Diya Rûşen Xanimê û Huseyma ji dane pey wan.

Ji dûr ve deng tên, dengên tanq û topan...

Şerê nû yê cîhanê ko li ser kaviên şerê yekemîn ê cîhanê, li Awrûpayê, bilind bûye, îro, xwe gîhandiye deverên Sûriye û Lubnanê. Bayên şer ko ji Ewrûpa tên, îro, mîna pêlên derya, li qiraxên Lubnan û Sûriyê dikevin. Xeberên ko wan dibihîstin, bi van dengên topan, îro, rast derdikevin. Şer li ber deriyê wan e.

- Bavo, ev çi ye? Ev dengê çi ye? Sînem dipirse û ber bi Celadet Beg tê.
- Metirse delala min, Celadet Beg dibêje û xwarî keça xwe dibe û wê hembêz dike. Ev dengê tanq û topan e, lê metirse.
- Bavo, ev deng pîs e, pîr pîs e, Cemşîd dibêje.
- Herê, pîs e, kurê min...

Deng dihatin, dengê şer û mirinê, agir û şewatê gihîştibûn me jî. Agir bi dinê ketibû, tu çare nîn bû, gulokên êgir, hêdî hêdî, ber bi me jî dihatin. Agir bi Rohilatê jî ketibû.

Ev şer bi tu şerên din nedima. Bi gotina alîm û feylesofan, ev şerê nû diya hemû şerên cîhanê bû. Aleman, bi serekiya Hitler û nazîstan, ketibûn pey tolhildanê. Di şerê yekemîn de ko hingî ez jî li aliyê Qefqesan, di nav refên şer de bûm, alemanan şikestên dijwar xwaribûn, zora wan çûbû û ew ji hev ketibûn. Lê aleman, nijadê cermen, dîsan, di wexteke kurt de, xwe dabû hev. Hitler û tevgera wî ya Nasyonal Sosyalîstan, yanî nazîstan, ko min jî li Munîxê, di destpêka salên bîstan de, şahîdiya tevgera wan kiribû, dewlet bi dest xistibûn û ketibûn pey heyf û tolhildanê; ew bi Nemsê re bûbûn yek, dewleta Çekoslawakyayê ji ortê hildabûn, dirêjî Polonyayê kiribûn û Polonya û Danzîg tevî nifûseke têr bi sîh û du milyon rûniştemanan, vegirtibûn, bi îtalî û japonan re peymaneke biratiyê anîbûn pê, bi ûrisan re li hev hatibûn, êrîş biribûn ser Danmark û Norvejê û ew der jî bi dest xistibûn, paşê berê xwe dabûn Holanda û Fransê, çaxa tanqên wan ketibûn Parîsê, hingî wan, bi balafiran, dirêjî Îngilterê kiribûn. Ji ber ko Îngiltere giraveke mezin bû, çarnîkarên wê av bû û nedigiha beja Awrûpayê, alemanan bi noqar û balafiran li Îngiltere, nemaze Londrayê, xistibûn. Paşê hevalbendê Alemanyayê îtalya jî ketibû şer. Wan jî dirêjî Afrîka Bakur kiribûn, Misir, Somalîstan, Trablusgarb vegirtibûn. Ji wir jî, îtalî dîsan vegeriyabûn Awrûpayê û ketibûn erdên Yewnanîstan û Ernewidê û ew der zemt kiribûn. Alemanan jî Mekarîstan, Romanya, Yugoslavya û

Bilgaristan vegirtibûn...

Lê li her derî ingilîzan û hevalbendên wan li ber xwe didan û li hember êrîşên aleman û îtaliyan disekinîn, -heta di gelek cîhan de jî bi ser diketin. Şer bi vî terhî dewam dikir.

Tu bibêje, heta havîna 1941-an jî, me şer ji rojname, kovar û radyoyan dibihîst. Gulokên agirê şerên nû negihabûn peravên Lubnan û Sûriyê. Lê destpêka havînê, tiştê ko me hemûyan dipa, qewimî; li Iraqê hikumet guherî, mîrê Iraqê Evdililah reviya Filistinê û Reşîd Elî Begê Kêlanî hukim xiste destê xwe. Reşîd Elî Beg bi ser alemanan bû, şer di navbera wî û ingilîzan de derket. Aleman hatin hawara Reşîd Elî Begî, bi balafiran ko di ser esmanên Lubnan û Sûriyê re difirîn, li ingilîzan xistin. Lê dawiya dawîn ingilîz ketin Baxdayê, Mîr Evdililah û hevalên wî anîn û hikum xistin destê xwe. Gulokên agirê şer êdî ketibû Rohilatê. Niha jî dor hatibû Lubnan û Sûriyê. Fransîz, karbidestên Lubnan û Sûriyê, bûbûn du bir; birê hikumeta resmî ya Fransê ko bi ser Hîtler bû û birê General De Gaule ko azadîxwaz û hevalbendê ingilîzan bû. Dihate gotin ko alemanan bi alîkariya hevalbendên xwe yên fransîz, esker derxistine Lazkiyê û balafirên xwe li Şam, Heleb û Riyaqê bi cîh kirine. Loma jî ingilîzan, bi alîkariya hevalbendên xwe yên fransîz, yanî golîst, avêtin ser balafirgehên Şam, Heleb û Riyaqê û ew der bombebaran kirin. General Denz, serekamîrê Lubnan û Sûriyê, di radyoyê de da zanîn ko ew ê li dijî ingilîzan, dest bibin xwe. Lê ingilîz û fransîzên hevalbend êrîş birin ser hêzên fransîz ên hikumeta Vişiyê û ew jî aliyê bakur ketin erdê Sûriyê û dirêjî Tidmir û Dêra-Zorê kirin.

Şerê ko min baş dinasî, hatibû, dengê tanq û topan digihîştin Şamê. Bajarê medeniyeta îslamê, bajarê şev û xewnan, êdî ne bi dengê ezanê, lê bi dengên tanq, top û balafiran hişyar dibû... Heçî mala me bû, şên bûbû, pêşî Sînem, paşê jî Cemşîd hatibû. Piştî ko em têgihîştibûn ko navên ko li ber dilê me pir ezîz bûn, Bedirxan û Safter, li me nedihatin û me ew li xwe qedexe kiribûn û biryar dabû ko heke zarokekî nû were dinê, em ê navekî din lê kin, hingê ez bûbûm bavê keçeke çavreş û lawekî enîfireh. Bi hatina zariyan, her tiştê malê û jîna min, ji binî ve, guherîbû; em, ez û Rûşenê, nema bi tirkî dipeyvîn, zimanê malê bûbû kurdî. Nema alkol dikete malê, carina ez diçûm nik heval û dostan û min li ba wan, hinekî, vedixwar. Hejmara cixarên rojekê ji du pakêtan ketibû deh-donzdan. Êdî ez bêtir li malê bûm. Ji malê dengê girî û kena zarokan, dengê bilûr û awaza Ehmedê Ferman û qebqeba kewan bilind dibû. Ji malê bîhna zarokan difûrî. Li malê dermanê derd û keserên min hebû...

Lê şer hatibû, bi çîrûsk û pizotên xwe agir bi dinê xistibû.

Celadet Beg, guhê wî li ser dangan, serê xwe ber bi jor dike û li esmên dinihêre. Ji rengê şîn û çend ewrên boz pê ve, tu tişt naxuyin. Lê deng tên. Ew piştî xwe dide kevirên dîwarê bîrê û li ser totikan rûdine û herdu zarokên xwe dixê hembêza xwe.

– Bavo, ev çi ye, dengê çi ye? Cemşîd destê xwe dibe rîha Celadet Beg û dipirse.

Celadet Beg bersiv nadiyê. Ew, bi dîqet, guhê xwe dide ser dangan. Deng, hêdî hêdî, nêzîktir dibin. Gelo ev dengên nû ko nêzîk dibin, yê çi ne?

– Rûşen, kizim, çêtir e ko tu zariyan bibî hundir, ew dibêje û dîsan radibe ser piyan.

Deng nêzîktir dibe. Niha ew deng dinase; dengê balafiran... Rûşen Xanim radihêje destên zarokan û wan ber bi aliyê hundir dibe. Diya wê jî bi destê Huseymayê digire û dide pey wan. Lê berî ko ew bikevin hundir, di ser hewşê re, refekî balafir, bi leza birûskê, difirin û derin.

– Ew çi bû, ew çi ye, Cemşîd bi qîrîn dibêje.

4 Bavo, ev çi ye, Cemşîd, li oda xebatê ya Celadet Beg, li ser çogên Celadet Beg rûniştî, bi ken dibêje.

– Ev Ronahî ye, kurê min...

– Ronahiya kê ye?

– Ronahiya me kurdan e.

– Ka çima ew ronî nake?

– Ronahî di nav rûpel û rêzên wê de ye.

– Mîna Hawar-ê?

– Herê, mîna Hawarê.

– Bavo, ew xweha Hawarê ye?

– Herê, ew xweha Hawar-ê ye û xweha te û Sînemê ye. Navê wê Ronahî ye.

– Bavo, de bixwîne

– Na Bavo, mexwîne, Sînema ko li kêleka kursiyê Celadet Beg, li ber lingên bavê xwe rûniştiye û li wan guhdarî dike, dibêje. Mexwîne, lê behsa resiman bike. Resimên Ronahî-yê pir xweşik in. Ev jî nikê ye? Bêje min Bavo, ev kî ye?

– Were berxa min, tu jî were, Celadet Beg dibêje û dixwaze Sînem jî li ser çoga wî rûne.

Lê nabe, zarok êdî mezin bûne, herdu bi hev re, nikarin li ser çogan rûnin. Celadet Beg Cemşîd datîne erdê û bi xwe jî ji kursiyê peya dibe û li kêleka kursiyê rûdine. Ew li zarokan dinihêre û paşê vedigere ser kovara nû ko bi navê Ronahî derketiye.

– Ev peyayê dirêj ko kincên eskerî lê ne, general De Gol e, ew serkanê Fransa aza û fermandarê ordiya aza ya Fransê ye. Ev xanima kinik ko li kêlekê ye û serê xwe rakiriye û li General dinihêre, xudantaca Ingilîstanê, Qralîçe Elîsabet e. Heçî ev sûreta çar kesên rûken e, ew balafirvanên Ingilîstanê ne, kincên wan yên balafirvanan e. Ev sûreta kêlekê jî vapor û filûqeyên ingilîzî nîşan dide. Ew nêzingî li noqareke birîndar a îtalyanî dikin da ko wê hêsîr bigirin.

– Bavo, pir xweş e, Bavo, dom bike, Cemşîd dibêje...

Resim û sûretên hejmara yekemîn a Ronahî-yê, yên şer, yên agirê tofanê bûn. Lê kêfa Cemo ji wan re dihat! Ji bo wî, ew bi tenê resim bûn, ne tişteki din. Ji resiman ne dengê topan dihat ne jî bîhna xwîn û barûdê. Lê şer, bi hemû xurtiya xwe, dewam dikir. Hilweşîn û şewat ko bi ser ketibûn û zora heş û mantikê biribûn, li govendê bûn. Herwekî şerê yekemîn ê cîhanê, dinya, dîsan, mîna hêlekanekê, di nav agirên şer de, diçû û dihat. Bîhna mirin, agir û şewatê ji cîhanê dihat.

Heçî Lubnan û Sûriye bû, ketibû destê ingilîz û fransîzên golîst. Li Lubnan û Sûriyê, li der û dorên Şamê, şûrê ruhistîn, bêrawest, li dar bû. Li Derhe, Xebaxib, Çiyayê Qesyûn, Mezê, Hims, Dêra-Zor, Reqe, Qamîşlok û Şamê pêveçûnên dijwar hatin pê. Şam bombedaran bû. Çend bombe li taxa me, Muhacirînê jî, hema çend sed mîtro ji me bi dûr, teqiyên. Hin bombe jî li dora Mizgefta Emewî û tirba Selehedînê Eyûbî teqiyên. Ji bîst-tan zêdetir xanî hilweşiyên, nêzikî sed kesî hate kuştin. Rojek ji wan rojan, danê êvarekê, Huseyma, di destan de çend berikên tîfing û mîtraloyozan, hate oda min a xebatê û gote, »Bavo, li van binihêre...« Wê ew li ser banê cîranan dîtibûn. Min jî ew berikên vala, xatireyên şer, danîn nik berikên tijî yên demançaya xwe. Şamî rojên bi tirs û lerez derbas kirin. Lê dawiyê hêzên Mareşal Vişy ji mintiqê kişiyên û General De Gol û serekwezîrê Ingilîstanê Mr. Çorçil îstîklala Lubnan û Sûriyê îlan kirin.

Em kurd li kû bûn û me çi dikir? Bê guman e ko cîhê me li nik cîhana aza û demokrasiyê bû. Hem min hem jî kurdên din, bi xurtî, alîkariya hêzên

demokrat kirin. Tevî zabitên fransizên aza û ingilîzan, ez, çendîn caran, çûm aliyê Cizîrê, welatê kurdan û li wir me ji kurdan hêzên çekdar anîn pê da ko bi alîkariya hêzên aza rabin. Ma şerê me kurdan ne ji bo demokrasiyê bû? Ma daxwaz û doza me ne ji bo wê bû? Ma derd û belayên me yên sed-salan hemî ne ji kêmanî û tunebûna demokrasiyê bûn?.. Piştî ko dinya hinekî li Sûriye û Lubnanê aram bû, min dest bi kovareke nû kir. Bi alîkariya fransîz û ingilîzezan. Ez ê paşê bêm ser alîkariya wan û sebebên wê, lê me îmkân hebû ko me bikaribûya kovareke din jî derxista; gotinên kurdî ko winda bûbûn, ji goristanê hatibûn derxistin, bi rengên keskesorê hatibûn xemilandin, alfabeyeke hêsan û rewan bi cîh bûbû, xortên ko ji zimanê xwe hez dikirin û pê dinivîsîn, êdî, bi hez û coş, radihiştin pênûsê... Li vir divê ez navê wan bibêjim û keda wan jî berpêşî xwendevanên bi sebir ên Bîra Qederê bikim. Kamuran, birayê min ê qederê, ji Parîsê hatibû û li Bêrûdê bi cîh bûbû. Hema çi bigire her hefte me hevûdu didît. Zimanê wî paqij û rewan, bîr û dîtînen wî kûr û balkêş bûn. Wî ayetên dinê îslamê, yên mîna »Tefsîra Qurânê û Hedîsên Cenabê Pêxember«, bi zimanekî gelekî xweş, werdigerandin kurdî. Roger Lescot, diplomat û orîentalîstê fransîz ko min jê re digot »Lezgîn Axa«, hebû. Ew gelekî dostê me bû û dilê wî gelekî bi rewşa kambax a ziman û edebiyata kurdî dişewitî. Wî bi fransîzî û kurdî bendên hêja dinivîsîn û folklor a kurdî vediguhezand ser kaxizan. Rûşen, dotmama min a jînê, alîkara jîna min, kumandara mala min, hebû. Wê, bi navê »Rewşen Bedirxan« li ser jina kurd bendên balkêş dinivîsîn. Benda wê »Kebanî û Mamoste« deng dabû. Osman Sebrî hebû, lawê eşîran, maxrûr û bi xwe bawer. Ji herkesî bêtir, wî, bi zimanê xwe yê paqij, pênûsa xwe ya zelal, alîkariya min dikir. Xortekî nûgihîştî, Nuredîn Usîf hebû, birayê kiçik ê Dr. Nazîf, xortê çeleng ê bi bejn û bal, bi zar û ziman. Nûredîn ko di pêşa min de sunet bûbû û gava kêr lêketibû, serê xwe zivîrandibû û ji min re, bi ken, gotibû, »Mamo kirîv, ez natirsim«, gelekî serwext û ziman û edebiyathez bû. Wî çîrokên gelekî xweş dinivîsîn û loma jî min jê re digot, »Çexovê kurdan...« Xortekî din hebû; Qedrî Can, derketiyê Dêrika Mazî, şairê zimanê birîndar. Çend seyda û meleyên me hebûn; Cegerxwîn, Mele Hesenê Hîşyar, Ehmedê Namî, Mele Enwer... Wan jî, bi şîhîrên xwe, rûpelên edebiyata kurdî yên neçar dewlemend dikirin. Seyda Cîgerxwîn ko her carê bi qasî deh şîîran, bi destnivîsa xwe ya ko bi xaçeriyên herî dijwar dişibîyan, dişandin, pênûsa xwe mîna şûr ji kalan kişandibû û bi kar dianî. Û niha navê wan nayê bîra min, lê hîn gelek kesên din hebûn ko dihatin alîkariyê... Hîngê çima me dê dest bi kovareke din

nekira û dilopeke din li behra miçiqî ya edebiyata kurdî zêde nekira?

Û dîsan rojeke biharê, yekê nîsana 1942-an, xweha Hawar-ê, xweha Sînem û Cemşîd, Ronahî hate dinê. Ez, yanî Celadet Alî Bedirxan, yanî neviyê Mîr Bedirxanê derketî û kurê Emîn Alî Bedirxanê li welatê xerîbiyê wefatkirî, yanî lawê welatên xerîb ko mîna Goethe, min di xewnên xwe de jî digot, »mehr licht«, hewcedarê tîrêjên ronî bûm. Min hewcedarî bi ronahiyê hebû. Me, kurdên jihevketî û derketî, hewcedarî bi ronahiyê hebû. Jîna kurdî ko ketibû binê bîreke kûr û tarî, hewcedarî bi ronahiyê hebû. Gotinên kurdî ko birîndar û stûxwar bûn û di bin axa reş de mabûn, hewcedarî bi ronahiyê hebûn.

Mehr licht... yanî hinekî din ronahî. Yanî xweha nû Ronahî.

Di tariya şevê ya şer de, Rohanî zabû...

Bi weşandina Ronahiyê me di tarîxa çapa kurdî de gaveke nû avêt. Kovara nû bi sûret û resim bû. Resimên ko Cemşîd û Sînemê jê hez dikirin, rûpelên wê dineqîşandin. Bi vê kovara nû dilop dibûn dudo. Du dilopên behreke miçiqî. Lê digel her tiştî, du dilopên zelal û hênîk ko hinekî tîna mirovan dişikan... du dilopên ko hebû ko rê li dilopên nû vekirina... ko hebû ko rê li min jî vekira ko min dîsan deftera romana xwe Heyveronê ji berkêşka masê derxista, kes û şexsan, dewr û dewran, war û wêran, tahm û rengan bixistina nav hev û çîroka şevê ko bi tîrêjên heyveke ronî diçirûsî, binivîsa...

– Bavo, Cemşîd ji vî hez dike, Cemşîd dîsan destê xwe davêje rîha Celadet Beg û dibêje. Bavo, ev çi ye?

– Ev sîwanvanekî aza ye. Vî eskerî xwe ji balafirê avêtiye, sîwana xwe vekirîye û pê hêdî hêdî dadikeve erdê. Te niha fahm kir?

– Himmm, Cemşîd serê xwe dihejîne û destê xwe îcar dibe berçavikên bavê xwe.

Celadet Beg lawê xwe hembêz dike, wî radimûse û paşê berçavikên xwe ji çavên xwe derdixe û wî davêje erdê û pê dilîze. Bav û law, li erdê, li ser mehfûran, dilîzin. Cemşîd dikene. Sînem jî tê hawara Cemşîd û xwe davêje ser bavê xwe. Lê bav zora wê jî dibe. Celadet Beg zarokan mist dide, bîhn dike, hembêz dike, guh, bîvil, enî û çavên wan maç dike. Bîhna xweş a zarokan, çermê tenik ê bedena wan a mîna şitila rihanê, kenê wan ê paqij, gotinên wan ên mahsûm...

– Bavo, bes e, bes e, Cemşîd dikene û dibêje. Min got, bes e, Cemo dibêje te, bes e...

5 – Bes e, spas. Garsonê bejndirêj ko bi ûsil qahwe tijî dike, bi serê xwe, silav dide û pêlepaş dere.

Celadet Beg, Kamuran Beg, Roger Lescot û Yusif Malik, li Lubnanê, li navçê Rasel Metn ko li kêleka geliyên kûr û benderên çiyar e, di aşxaneyeyeke kevnar a durzî de rûniştine û qahwa piştî şîva êvarê vedixwin. Yusif Malik, nivîskar û rojnamevanê nas û bedengirs, ko bi eslê xwe asûrî ye û li Bêrûdê dijî, dostekî nêzîk ê Celadet û Kamuran Began e. Wî dil heye, bi navê »Alhurrya-The Liberty«, bi erebî û inglîzî, dest bi rojnameyeye hefteyî bike. Wî hewcedarî bi alîkariya hevalên xwe heye. Bi vê munasebetê, wî hevalên xwe, di dereke sakîn de, ezimandine şivê.

– Alhurrya dê bibe dengê hemî milletên bêkes û bindest, ew, bi destê xwe yê rastê, porê xwe yê ber pi paş şehkirî, rast dike û dibêje. Celadet Beg herdu kovarên xwe li Şamê diweşîne. Kamuran Beg li vir dest bi kovara xwe Roja Nû kiriye û du hejmar, bi kurdî û fransîzî, derxistine. Bi xêr, çaxa em jî Elhurrya bi erebî û inglîzî derxin, hingî ev hemî dê hevûdu temam bikin. Ew ê hemî, bi hev re, bibin kursiya jîbîrbûyîyan.

Aşxana ko bêtir cîhê mal û malbatan e, hêdî hêdî, vala dibe. Garsonên ko cil û bergên rengîn ên durzî li xwe kirine, di navbera masan de digerin û mase vala dikin. Li ser masa Yusif Malik û hevalên wî jî, ji çend teyîfîkên meze, meywe, fûl û humusê pê ve, tiştêk nemaye. Çima fûl û humus li ser masê ye? Kes pê nizane. Tevî ko kesî destê xwe nedaye wan, ew hê jî li ser masê ne. Mase li kêleka pencereyên pir fireh e. Der di nav tariya şevê de ye, bi tenê stêrk ji esmanan diçirûsin. Û carina ronahiya lampeyên ereban jî dûr ve dixuyin. Ji penceran jî agirê fîndên ko li ser masê ne û êdî ber bi xelasbûnê derin, dixuyê.

– Şer hê dewam dike, Yusif Melik dibêje, lê dinya westiyaye, ez welê bawer im, dawiya şer jî, mîna van fîndan, tê. Lê em, kurd, asûrî, ermen, çerkez, cihû, filistinî, durzî, elewî, marûnî, dîsan, bêzar û bêziman, bêxwedî û bêkursî ne. Me jî heq û hiqûq, maf û doz lazim e. Kî dê bi doza me rabe? Heşê min tiştêkî ji dinya kambax a westiyayî nabire...

Bi gotina dostê min ê dilşikestî, lê ziravbîhîstiyar, bû. Ma wexta kê, di nav agirê şer de, ji bo millet û gelên biçûk û bêkes, hebû? Dinyayê »Strana Mirinê« ko min ji Lamartine wergerandibû kurdî û di hejmareke Hawar-ê de weşandibû, dinihwirand; »Yê ko tê mîna şev û roja borî ye / Carna êş û xebat û kêf û şahî / Carna ax û of û girîn / Carna di nav gul û gihê / Carna di

nav ax û herî / Û dawî... şeva tarî bi ser me de tê...« Di heyama strana mirinê de gel û komên ko şelpa mirinê xwarine dikarin çi bikin?

Tu bi lihîstina setrencê dizanî... Di wan rojan de, dinya bûbû textê setrencê; şah û fil û ferzîn rabûbûn hev, ew bi rim, gurz û şeşperiyên ketibûn nav hev, birc hildiweşiyên, ferzîn hêsîr diketin, siwar ji hespan, peyar ji newalan diketin û esker ji li ber lingan diçûn. Heçî miletên bêpişt û bindest bûn, di vê lehîstika setrencê de, esker bûn. Şah û ferzînan ew dajotin pêş.

Di vê lehîsteka mirinê de, qîmeta kurdan ji, li gora awirê Tirkîyê diguherî. Di destpêka şer de, Tirkîyê bi dewletên hevalbend re peymaneke dostiyê anî pê. Hingî buhayê kurdan ket. Lê demên dawiyê, Tirkîye vegeriya ser siyaseta xwe ya kevn a Osmanî û bi alemanan re tifaqeke dostiyê îmze kir. Hingî ji qîmeta kurdan li nik hevalbendan zêde bû. Bi gotina kalemêran, kela şorbê rabûbû û hewcedarî bi keskê hebû!.. Di heyama strana mirinê de, qeydeyên setrencê derbas dibûn, ne tiştêkî din. Gava buhayê kurdan dîsan zêde bû, inglîz û fransîzan, mîna dewlet, nêzîkî li me kirin. Sansora tûnt hilanîn, rê li me vekirin ko em bi karên rêxistinî û çapemeniyê rabin, hin îmkânên çapê dan me. Hevalên me yê siyasî şixulên xwe yê siyasî xurttir kirin. Me ji dest bi weşanên nû kirin. Kamuran ji li Bêrûdê dest bi weşandina rojnameyeke hefteyî Roja Nû kir. Dîsan wî û hevalên wî yê kurdên Lubnanê, dest bi radyoyeke kurdî kirin. Radyo heftê du rojan, roja çarşemb û îne, li ser pêlên kurt û navîn, diweşiya. Wan ji min ji alîkarî xwestibûn. Min bendên sereke yê Roja Nû dinivîsîn û nûçeyên şer ko min ji bo Hawarê ji hazir dikirin, didan radyoyê. Loma, hema çi bigire her hefte, ez diçûm Bêrûdê. Gava ez digiham Bêrûdê, min hejmara telefona Kamuran, 84 41, dizivîrand û xebera hatinê bi wî digihand da ko ew ji bihata sûkê. Ji ber ko her cara ez diçûm Bêrûdê, min kaxizên çapê ji bi xwe re dibirin. Kamuran dihat, me para Roja Nû ya kaxizan hildida û yê din ji di sûkê de difiro. Hêzên hevalbend ew kaxiz didan me da ko me kovarên xwe biweşandina. Lê me nivê kaxizan bi kar dianî û nivê din ji di sûka reş de, ji bo debara xwe, difiro. Tevî ko Kamuran awikatî dikir, Rûşenê mamostahî û min ji awikatî û tercumanî, çu carê, perê me, bi qasî qîma me, çê nedibû û mesrefa weşanan ji bêpayan pir bû.

Loma, belê bi tenê loma, qorîna quling ji derdan bû...

– Mixabin, ne ez, ne kekê min Celadet û ne ji Mr. Lescot dikarin bi erebî û inglîzî binivîsin, Kamuran Beg, bi destmaleke spî, lêvên xwe û sim-

bêlên xwe yên zirav paqij dike û dibêje. Jê pê ve, yanî ji vê kêmaniya me pê ve, te çi daxwaz hebe, em bi te re ne û em ê pê rabin... Ma ne welê ye?

Celadet Beg û Mr. Lescot ji serê xwe dihejînin û wî tesdîq dikin.

– Hingî ez ê tavilê dest bi xebatê bikim, Yusif Melik bi kêfxweşî dibêje, bi tenê navê we, hebûna we, ji bo rojnamê quweteke mezin e. Û paşê jî ew destê xwe hildike û ji garson hesabê dixwaze.

Di wê navberê de, Celadet Beg ji berîka çakêtê xwe kaxizekê derdixe û dide Kamuran Begê ko li hember, kêleka Mr. Lescot rûniştiye.

– Benda min e, Celadet Beg dibêje. Ji bo hejmara sisiyan a Roja Nû. Min dil heye, ez îşev vegerim Şamê. Min bêriya zariyan kiriye. Tu wê werbigire û li gora dilê xwe rast bike.

Kamuran Beg kaxizê ber bi findê dike, lê dinihêre û pê re dixwîne.

– Abi, te şîra Bavo nivîsiye, ew dibêje. Şîra ko Bavo ji Mamê me Mîqtet re şandibû.

Paşê jî Kamuran Beg kaxiz datîne, rûyê xwe ber bi Mr. Lescot dike û şîra dirêj, ji ber, dixwîne; pêrûz ji te re hezar cara, ev deng e niha li nav yara, mizgîniya vê cerîdeya qenc, şabaş dibîtin çîqa hebit genc... Piştî ko ew xwendina şîrê xelas dike, ew dîsan kaxizê dixê destê xwe û lê dinihêre û bi tenê dibêje, »şîra Bavo, şîra Bavo...«

Celadet Beg, bi ken, li birayê xwe dinihêre, dilopên dawîn ên qedeha xwe ya konyaka courtoise vedixwe û li Mr. Lescot û Yusif Melik vedigere û dibêje,

– Birayo Kamuran... birano... tarîx dubare dibe, qedera me Bedirxaniyan hertim yek û eynî ye... Sala 1898-an, mamê me Mîdhet li Kahîrê rojnameya xwe Kurdistan-ê diweşîne. Ew ji birayê xwe yê mezin Emîn Alî Beg ko hingî li Stembolê dijî û me mezin dike, nivîsan dixwaze. Bavê me nikare bi navê xwe binivîse, lê ew li mala me ya Kiziltoprakê, li oda xebatê, rûdine û jê re, bi navê »Lawê Şêx E. Fetah« vê şîra hanê dinivîse û dişîne. Niha jî birayê min ê kiçik, 45 salan bi dû nivîsîna şîra Bavo re, ji min, ji bo rojnameya xwe, nivîsan dixwaze. Ma ji vê şîrê xweştir çi xwençe heye ko ez bikaribim bidim birayê xwe yê kiçik?.. Kî çi dibêje, bila bibêje, tarîx her dubare dibe...

6 Kî çi dibêje, bila bibêje, tarîx her dubare dibe, Monîka, kelgirî, li ber xwe dinihêre û dibêje. Tiştê ko di şerê yekemîn de bi me alemanan qewimî, dê îcar jî, bi me biqewime. Tê bîra we, gava Nietzsche rexne li alemanan digirt, wî digot; her mirovî, her mîletî du alî hene, aliyê

ronî û aliyê tarî. Çaxa aliyê tarî zora aliyê ronî bibe, hingê jîyan ji bo wî kesî û mîletî dûjeh e... Qedera me alemanan jî weha ye; tariya dûjehê, xelekên agirên dûjehê... Şewat, hilweşîn, xirbe û kavilkirin, mirin û kuştin... Ez çi bibêjim?... şerm dikim, bi tenê şerm dikim...

– Schatz Monika, li van deran, haya me zêde ji bûyeran nîn e, tiştên ko em pê dihesin, ji destê çaran, pêncan digihên me, Kamuran Beg li Monikayê dinihêre û dibêje. Gotinên te me mat dike... Çawan dibe?... Mîletekî mîna yê aleman ko hertim bi mantik û heşliserî bûye, çawan dikare evçend nizm be?

– Ez nizamim, ez nizamim... Na, ez dizanim, ez dizanim, lê taqeta min a gotinê nîn e. Jixwe li hember van bûyerên şer û kirinên me alemanan tu qîmeta gotinê jî nemaye... Felaket e, bi tenê felaket e... do jî weha bû, îro jî weha ye... Felaketê mohra xwe li eniya me alemanan xistiye, tu rizgarî, tu xelasî nîn e...

– Monika, xwe mewestîne, Celadet Beg ko li kêleka wê rûniştiye, destê wê yê çepê dixê nav herdu lepên xwe û dibêje. Hinekî bîhna xwe berde, were ser xwe. Paşê em ê bipeyivin...

– West? Bîhnberdan?... nein, nein, mein fürst... Tu behsa Monika berê ya Munîxê dikî. Ez hew ew Monika me. West, bîhnberdan, îsrehet... evana ji bo mirovên normal in. Vî şerî tu tiştê normal nehiştiye. Haya we jê nîn e, ji tişteki nîn e. Ev xeberên ko hûn dibihîsin, dixwînin, tu tiştî nabêjin. Haya we ji kampên êsîran, hemamên gazê, firûnên şewitandina merivan, çalên kuştîyan, qirkirina bi milyonan cihûyan heye?... Mein Gott, mein Gott!..

Monika hatibû. Hevala min a rojên Munîxê, hevriya min a dersên Nietzsche û evîna min a roj û şevên birçî, ji nişkekê ve, hatibû Bêrûdê. Haya min û Kamuran ji tişteki nîn bû. Wê rojê, danê sibê, gava telefona Kamuran lêket, ez jî li mala Kamuran, li salona wî niviyabûm. Ez û Kamuran saet sisîyê şevê vegeyriyabûn malê û heta ber destê sibê, li ser gramera kurdî ko em lê hûr dibûn, xebitîbûn. Lê bi dengê tîz ê telefonê, ez jî hişyar bûm. Telefon ji balyozxana Amerîkayê bû. Dîplomatekî Amerîkayî behsa banûyeke alemanî, Monika Karlfeld, dikir. Banû li Bêrûdê bû û li Mr. Kamuran Bedir-Khan dipirsî... Mala Kamuran li navenda bajêr, li ser kolana Weygandê bû. Bi lez, me xwe da hev û em ji malê derketin. Tevî ko rê ne dirêj bû, me texsiyek ji rê vegevand, em lê siwar bûn û çûn balyozxanê. Piştî demeke çûn û hatinê, eskerên çekdar em birin hundir. Li wir jî dîplomatekî navsal

û bejndirêj em birin odeyekê ko li bexçê dinihêrî. Monika, di nav kincên reş de, tûlekî reş li serî, li odê, rûniştibû. Çaxa çavê wê bi me ket, wê xwe, bi carekê, avêt ser me. »Mein fürst, Celadet, du auch!« wê got û dest bi giriyê kir... Welê dixuya ko wê nizanibû ko ez ê jî li Bêrûdê bûma.

Monika reben... Ew bi qasî mistekê mabû. Cil û bergên wê jê diketin. Qermîçokên enî, binçav û rû pir kûr bûn. Çav ketibûn kortê. Ji ew Monika min a çavşêrîn, bejndirêj, gerdan û bedenxweş tu tişt nemabû. Monika ku, li odê, xwe avêtibû hembêza min, pîrejineke jar, kin û reben bû... Monika digiriya, mîna ko zelzele bi bedena wê ketibe, ew welê diheziya û bi qîrîn digiriya... Kamuran navnîşana xwe nivîsî, da diplomat û ez ketim milê Monikayê û em ji wir derketin û dîsan hatin malê.

Monika ji goristanê, ji zeviyên mirinê, ji bendera ruhistîn dihat. Wê alîkarî li tevgerike arîstokrat a alemanî kiribû da ko Adolf Hitler, bi siûîkastekê, bikujin. Lê tevger bi ser neketibû. Tevî ko gelek kes miribin û Hîttler jî birîndar bûbû, tevgera arîstokratan têkçûbû. Piraniya kesên tevgerê ko ji zabîten bilind, arîstokratên kevnare û karbidestên gelekî dewlemend bûn, hatibûn girtin û kuştin. Monika jî, tevî du hevalên xwe, bi hezar zehmetiyên ko nayên heşê mirovan, xwe gîhandibû girava Maltayê. Hevalên wê li wir mabûn da ko ji wir jî herin Amerikayê, ew jî, bi alîkariya Amerikayîyan, ji bo me, hatibû Bêrûdê. Kê digot ko dinya mezin e? Tu bibêje, hema piştî bîst salan, ji nişka ve, guherî, pir guherî, em gihabûn hev.

Lê tiştên ko Monikayê behs dikirin ne îşê aqilan bû. Li Rohilatê kesî behsa wan bûyeran nedikir. Bûyerên şer, li Rohilatê, bi çend rêzên nivîskî vediguhezîn şênîyan. Hema çi bigire, haya kesî ji qirkirina miletekî, ci-hûyên derketî yên hezar salan, nîn bû. Monikayê behsa mirovan, şexsan, ruh, heş, êş, jan, pejn û dengên însanan dikir, ne ya rêzên nivîskî yên xerberên şer... Dilê min, bi her gotina Monikayê, bi her hêstira ko ji çavên wê dibarî, diguvişt. Ji bilî »na, nabe, çawan dibe« me nizanibû ka me dê çi bigota. Li gora ko Monikayê digot, li her aliyên welatê alemanan û cîhên ko wan vegirtibûn, kampên mirinê hatibûn pê û di wan kampan de, her roj, bi hezaran cihû, dihatin şewitandin. Belê, şewitandin!.. Bi sed hezaran, heye ko bi milyonan cihû hatibûn kuştin. Ne bi tenê cihû, lê kesên ji milletên din û nemaze qereçî jî, bi deh hezaran, dihatin kuştin. Min û Kamuran bi birînen qetlîam û qirkirinê dizanibû. Di salên me yên xortiyê de, milyon û nîvekê ermen û sê sed hezar kurd qir bûbûn. Me bi bîhna hilma mirinê dizanibû. Loma jî her gotineke Monikayê dibû kozeke agir.

Cihû... Hê di sala 1942-an de, di şeveke pûk û seqemê de, min bendeke dirêj, bi gotinên nîvmirî yên kurdî, bi navê »Zilamek û Zimanek« nivîsî û tê de qala serpehatiyên cihuyan, Tewrat, zimanê wan ê mirî, vejandina zimanê wan û Elyêzer bin Yehûda, mêrxasê ko ziman vejand, kir. Ew bend, yek ji nivîsarên min ê herî baş e. Ji ber ko min ew, di şevên tarî de, bi hevaltiya kuliyan spî yên berfê, bi hemû hîs û kela xwe, nivîsî. Hê niha jî tê bîra min, tê de, min weha digot; »Yehuda ferhenga milletê xwe çêkir û bêjeyên ko di zimanekî mirî de nîn in, ew jî pêk ve anîn. Zimanê îbrani jî di nav cihyan de belav bû. Di sala 1922-an de, gava Elyêzer bin Yehûda mir, zimanê îbrani yê ko berî 30-40 salî zimanekî mirîbû, bûbû zimanê miletekî. Ev ziman îro di Felestînê û di rex erebî û inglîzî de zimanekî resmî, zimanê dewlet û hikumetê ye jî...« Û paşê jî min tê de weha digot, »îro hînbûna xwendin û nivisandina zimanê mader ji bo her milletî êdî ne bi tenê wezîfeyê şexsî lê wezîfeyê milî ye jî. Heçî bi vê wezîfê ranebûne wezîfa xwe ya milî pêk ve neanîne û bi kêrî milletê xwe nehatine« û min li kurdan şîret dikir ko ew jî Elyêzer bin Yehûda dersan werbigirin... Me dê çi bigota? Me bi tenê li Monika xemgir, hevala min a comerd ko di nav bîst salan de bûbû pîrejineke porspî, guhdarî dikir... Xelekên agirê şer bi canê cihyan ketibû. Cihû dişewitîn, dûmana ko ji cendekên wan bilind dibû, bi esmanan digihîştin...

Monika ava ko Kamuran Beg aniye vedixwe, ew çend tayên porê xwê yê kin û spî ko bi ser çavên wê ketine, dide alî, serê xwe radike û li hevalên xwe yên salên bîstan dinihêre. Ew, bi nêrîneke kûr, lê vala, dixwaze bikene. Lê nabe. Qermîçokên rûyê Monikayê halê wê dide dest. Ji der ve, dengê erebe û şênîyan tê. Kamuran Beg radike û pencerê digire. Monika çavên xwe yên werimî li salona biçûk digerin. Çavê wê bi hersê fotografên ko li ser masa xebatê ya Kamuran Beg e, dikeve. Yek ji fotografan a Emîn Alî Beg, Samîha Xanim û Meziyetê ye. Emîn Alî Beg û Samîha Xanim rûniştine, Meziyet jî li paş wan, li pê sekiniye. Fotografa dudîyan a malbata Celadet Beg e; ew, Rûşen Xanim, Sînem û Cemşîd bi hev re ne. Sînem û Cemşîd li ser çogên bavê xwe rûniştine. Fotografa din jî ya Safter e. Di nav çarçewekê zêrhêlî ya biçûk de, Safter li pê sekiniye, lingê xwe yê rastê daniye ser darekê, xwe xwar kiriye, destê xwe daniye ser çoga xwe ya rastê û dikene.

– Cara dawîn, min Safterê rûken di bihara sala 1941-an de ziyaret kir, Monika bi destmaleke fireh, bîvila xwe paqij dike û dibêje. Ez û Pêlikanê

ko bi rojnamevanekî nas re zewicîbû, bûbû xwedî du zarokan û navê lawê xwe Safter lêkiribû, çûn Haidelbergê, ser tirba Safter. Ew şitilên sorgulan ko Pêlikanê çandibûn, mezin bûbûn. Sorgulan bîhn didan... Piştî wê rojê, min hew Safter û Pelikan dîtî. Paşê min bihîst ko Gestapo Pelikan jî girtiye, lê ez nizanim ka xeber rast bû yan na. Eger rast be jî çi bi serê wê de hat? Ez pê nizanim. Misîbet, misîbetên ko li me qewimîne, nayên gotin... Ez şerm dikim... ez... ich...

Monika nikare gotina xwe dewam bike. Ew dîsan dest bi giriyê dike. Bi qîrîn û zarîn. Celadet Beg dixwaze jê re tişteki bibêje, lê Kamuran Beg nahêle, ew bi destan îşaret dike da ko ew bihêlin, Monika bigirî.

FOTOGRAF 15: Ela bela bin mehmûdî... Her yer karanlık... Je t-entende toujours, son tour... Ka banê me yê ezîzan, kanî war, kanî lo lo, lê lê li ku, kanî deng...

1 Xezal... Çavên wê...
Fotografa 15-an a Bîra Qederê gelekî biçûk e. Heye ko ew biçûktirîn

wêneya hemû romanê ye. Di vê fotografê de çar kes hene; Celadet Alî Bedîrxan, du eskerên reşik ên fransîz û yekî din. Serê kesê çaremîn ê fotografê ko kincên siwîl lê ne, nexuyaye. Roger Lescot, fotografkêşê vê fotografê, serê kesê çaremîn dernexistiye. Hemû bedena gîrs heta qirikê di fotografê de ye. Lê serî nîn e. Ew kî ye? Çima serê wî derneketiye?

Kî pê dizane! Lê di vê fotografa biçûk a reş û spî de, tiştê herî balkêş xezaleke biçûk e. Xezaleke biçûk ko di nav destên eskeran de, li ser erdeke qiraç, bi çavên gelekî balkêş, li kamerayê dinihêre. Esker jî li ser totikan rûniştine û bi kêfxweşî li kamerayê dinihêrin. Ew dikenin. Ew bi ser ketine; xezal, bi saxî, hatiye girtin. Ew xezala girtî, bi serfirazî, nîşan didin.

Heçî Celadet Beg, rengê rûpelên Bîra Qederê, ye, li pê ye. Lê ew li ser xezalê xwar bûye û xezal, ji stirîhan, pêgirtiye û li kamerayê dinihêre. Ji rawestê dixuye ko kesê çaremîn ê bêserî jî li kamerayê dinihêre. Xezal navenda vê fotografê ye. Heye ko loma, yanî ji bo ko xezal baş bixuyê, kesê çaremîn bêserî derketiye. Roger Lescot ko ji hal û hewalê fotograf û fotografkîşandinê nîzane, çavika kamerayê di ser xezalê de rawestandîye.

Pêwendîyeke xurt di navbera kesên vê fotografê û kamerayê de heye. Hemû bi dîqet li kamerayê dinihêrin. Xezala biçûk jî, matmayî, li kamerayê dinihêre.

Lê xezal û nêrîna wê... Xezal di nav destan de ye. Destên ecêb, xerîb û nenas ew ji qiloç û lingan girtine. Kesên nenas li dora wê civiyane û wê, maxrûr û serfiraz, nîşan didin. Ew girtî ye. Di vê kurtedema kişandina fotografê de ew çi hîs dike? Kî dizane! Xwezî zimanê wê yan jî zimanê vê fo-

tografê hebûya û bikaribûya hîsên wê, ji bo xwendevanên Bîra Qederê, bigota. Lê mixabin, fotograf napeyivin, ew bi tenê nîşan didin. Ev fotografa ko Mr. Lescot bi kameraya xwe ya biçûk, bi lez û ji bo Florens û Rewşen Xaniman, kişandiye, du çavên germ, şêrîn û reş ên xezalekê nîşan dide. Nêrîna xezalê ecêb germ e, bêpayan kûr e. Lê di eynî wextê de, nêrîna wê sar e, pir sar e.

Xezal ditirse. Xezal dîl e, bêgav û bêçare ye.

Nêrîna wê nêrîna dîl, bêgav û bêçaran e. Fotografa ko dê bibe xatirayeke biçûk a salên ber bi 1950-an, nêrîneke zîz berpêş dike.

Herdu eskerên reşîk, di nav kincên xwe yên boz ên eskerî de, li dora xezalê rûniştine û dikenin. Di nêrîna wan de, biserketin heye, serfirazî û kêfxweşiya gihîştina hedefan heye. Lê di nêrîna Celadet Beg de ko di navbera herdu eskeran de rawestayê û bi destan ji qiloçên zirav ên xezalê girtine, ew kêfxweşî û serfirazî naxuyê. Ew xwar bûye û li kamerayê dinihêre, bi tenê dinihêre. Nêrîna wî ne mîna nêrîna xezalê ye ne jî mîna ya eskeran. Bi tenê aram û nerm e. Kincên ko li ser wî ne, yên seyîd û nêçîran e. Ew jî mîna yên eskeran, boz in. Porê wî yê ko ji pêşiyê hinekî weşiyaye, ketiye ser eniya wî û eniya fireh girtiye. Porê wî spî dike. Herweha simbêl û rîha wî jî. Qelîşek û qermîçokên rûyê wî gelekî kûr in. Rengê spî yê payizê ko hew germ dike, bi ser Celadet Beg de girtiye. Celadet Beg kal û westiyayî dixuyê. Nêrîna wî nêrîneke kal û westiyayî ye.

Di vê wênê de baş dixuyê; kalîtiyê rengê Celadet Beg guherandiye û bi rengê xwe yê taybetî yê spî ew, ji nû ve, neqîşandiye. Mr Lescot ko vê fotografê, bi serfirazî, ji bo bermaliya xwe û ya Celadet Beg dikişîne, bêyî ko haya wî jê hebe, nêrîna west û kederê jî dikişîne. Ew, bi nezani, şahîdiya west û kedera çavan jî dike. Herwekî ko hatiye gotin, di neqşên her fotografekê de çend alî û çend reng hene, -wekî vê fotografa nû ya Bîra Qederê.

Nêrîna germ û sar a xezalê û nêrîna westiyayî û kal a Celadet Alî Bedîrxan. Nêrînên du qederan. Na, heye ko nêrînên qederekê... Kî dizane?..

2 Kî dizane? Heye ko nêrînên Celadet Beg û Ehmedê Fermanê Kîkî, nêrînên du qederên cihê yên kurdî, mîna hev in. Heye ko ew mîna hev difikirin jî.

Şev e, bêdengiya şevê ye. Di nav bêdengiya şevê de dengê nerm û tenik ê bilûra Ehmedê Fermanê Kîkî ye. Şam e, goristana belengaz a Taxa

Kurdan a bajarê îslamê ye. Tirba Mîr Bedirxan, bapîrê Celadet Beg e. Celadet Beg û bilûrvanê wî, demançe li piştan, hatine ser tirba Mîr. Mîna gelek caran, îcar jî, Celadet Beg hatiye nik kalikê xwe da ko pê re li ser hal û hewalê xwe bipeyive. Tiştên ko ew nikare bi kesî re bipeyive, ew tê û bi bapîrê xwe re bipeyive, jê re dibêje.

Wî gora bapîrê xwe daye çêkirin. Gor bûye mîna maleke biçûk, her çar aliyên wê bi qorên keviran, bi dîwaran lêbûye, banekî biçûk jî rakişiyaye ser. Gor bûye ziyaretgah, cîhê xwestek û mirazan, gazin û armancan. Îşev, di vê bédengiya şevê û şewqa stêrkan de, Celadet Beg çiraya biçûk a gazê ya tirbê vêxistiye, li ber serê Mîr rûniştiye û geh li kaxizên ser çoga xwe, geh li tirbê, geh jî li bilûrvanê xwe dinihêre. Bilûrvan jî li ber lingên Mîr rûniştiye, geh dibêje, geh lêdixe.

Bilûrvan li bilûrê dixê û difikire; li jiyana xwe ya kal, li qedera xwe ya bi bal difikire, li gundê xwe, li xaniyê xwe yê gund difikire. Xanî bi qorên kevirên reş lêbûbû. Mîna hemû xaniyên gund. Reşahiya dîwaran di bin tîrêjên royê yê danên êvaran de, mîna pişta şûr, dibiriqî. Hundirê malê, ji karîte û mertekan heta rojîn û teqan, bi rengê spî, siwaxkirî bû. Ji rojîn û teqan, hertim, çend kulm ronahî direşîha hundirê malê. Her du salan carekê, ji bo temamkirina ahenga rengên reş û spî, mal siwax dibûn. Mal, malên jiyana kurdî ya neçar bûn. Axur li kêleka malan bûn, pez û dewar, hesp û mehîn, mirîşk û dîk, seg û tajî, her, bi wan re bûn. Li malê mehfûrên ko ji aliyê jinebî û pîrejinên gund hatibûn hûnandin, raxistî bûn. Ew rengên wan ên germ! Zerahî û sorahiya wan a şewatê! Ew neqşên wan ên basîd, lê yekta! Çima ev nivîskar, zane û alîmên ko tên mala Mîr Celadet rojekê narin wan gundan? Ew hertim behsa rengan, neqşan dikin, lê çima ew narin gundê ko xwediyê xaniyên reş û spî ye û pişta xwe daye çîyan? Çima? Argûn û bixêriyên malê hertim ronî û germ bûn. Gulok û xêlekên agirê êzingan ji wan ber bi jor dibûn. Ferşên doraliyên argûnê, ji agirê sor, sor dibûn. Di şevên zivistanan de agirê gur govend digirt. Govendê bêpayan ko çavê merivan tu carî jê nedibû. Paşê, li dîwarên malê, tîfing, xençer, qiloçên xezal û pezkoviyan û bilûr hilawestîbûn. Tîfingê ew diparastin, xençerê riya tarîx, bav û kalan, qiloçên xezal û pezkoviyan jî riya zozan, gelî û çîyan nîşanî wan didan. Herçî bilûr bû, jiyana wan bû, dengê dewr û dewranên wan ên jibîrbûyî bû. Bilûr sir û sihêrên wan bû. Herçend xaniyê wan li ser hîm, stûn, kutek û karîteyan ava bûbû, jiyana wan a gund jî ewçend li ser deng û awazên bilûr û bilûrvanan ava bûbû.

Dengê bilûrê; dostê teyr û tilûran, hevalê bayê çiya û zozanan. Bilûr; stûna şevbihurkên mîran, beg û giregiran, yara bêpayan a şevên dirêj ên zivistanan ko li dora agirê argûnê dibihurîn.

Celadet Beg, neviyê Mîr, li bilûrê guhdarî dike û difikire û bi hêdîka »werin« dibêje; heş û bîr, deng û pejn, bîranîn, bîranînên jîneke peregende werin, werin dora min, ew dibêje. Rojên zarokiya min a germ ko niha bûne siya min, hûn werin. Kiziltoprak, Moda, Kadiköy, Cağaloğlu, Pera, Galata, Cadeyî Kebîr, hûn werin. Bîrên cihê yên qedera min, bîra bexçe mamê min Bedrî Paşa, bîra mala Kiziltoprakê, ya pansiyona Cağaloğluyê, yên Munîxê, yên Safter û Bedirxan, ya mala kekê min Sureya, yên Bêrûd, Şam û Helebê, yên ko niha nayên bîra min, hûn werin, hemû werin. Şehrîban, Saadet Abla, Canan, Monika, yên din ên şevên ronî û geş ên Stembol, Munîx, Parîs, Bêrûd û Şamê, hûn werin. Rûşen, pîrika min, Rûşen, bermalî û hevriya jîna min, hûn werin. Amojna Stî, Madam Stella, metên min, beg û banû, madam û musyoyên ko niha nayên bîra min, hûn werin. Mamên min, pismamên min, hûn werin. Safter, Sureya, birayên min ên gorbehîşt ko li diyarên xerîb radizên, hûn werin. Bavo, hîm û stûna bingehîn a bîranînên min, bavê min ê ruhşad ko li welatekî xerîb dinive, tu were. Dayê, Meziyet, çi dibe, hûn werin, ji Stembolê siwar bin û werin. Heval û dostên min ên mirî û kuştî, hûn werin. Hûn hemû bi hev re, ji gor û tirbe, war û şûnên xwe rabîn û werin nik min, nik bapîrê min Mîr Bedirxan û ji min re bibêjin ka Celadet Alî Bedirxan kî ye... Ez ketime bextê we, werin û bibêjin.

Ew nedihatîn, mixabin. Lê bîr û heşê min, tevî dengê bilûra kalemêrê delal Ehmedê Fermanê Kîkî, diçû nik wan. Ez diçûm nik bapîrê xwe, ser tirba wî da ko ji wir jî biçim nik kesên ko te li jor qal kirin. Serdanên min, roj bi roj, zêdetir dibûn, hema çi bigire her hefte, ez diçûm nik bapîrê xwe, li ber serê wî rûdiniştim û bi saetan difikirîm, -yan jî min dinivîsî. Min çûyîna şevê tercîh dikir. Ji ber ko hingê kes nîn bû, ji deng û pejnên windayî û mirî pê ve, tu deng nedihat. Jixwe goristan ji mala me zêde ne dûr bû. Gava bajar bi temamî dikete xewê, ez radibûm, min xwe dida hev, berik dibir devê demançê û ew girêdida, dadiketim hewşê, diçûm oda Ehmed û ew jî hişyar dikir û em bi hev re diketin rê. Na, min çewt got, em nediketin rê, em, nefesçikayî, hildikişîyan kaşên taxa kurdan. Gora Mîr mîna mezeleke biçûk bû, çend cîhên rûniştinê û çirayeke biçûk a gazê tê de hebû. Min çira

vêdixist û li kalikê xwe yê ko min tu carî nedîtibû, lê hertim bihîstibû, dinî-hêrî.

Tirba Mîr bûbû mala min a diduyan. Herwekî ko hatiye gotin, di kalîtiyê de, ling mirovan dibin gor û goristanan. Lingên min jî ez dibirim nik bapîrê min. Jê pê ve, cîhê ko ez biçûma nîn bû. Ji wan carên pir pêwist pê ve, ez danediketim bajêr. Hem pere nîn bû hem jî xeter bû. Hem jî ma min ê li bajarê kî bidîta? Der û dora min, dîsan vala bûbû. Şer bi milyonan kuştî, bi milyonan sêwî, bi hezaran gundên kivil, bi sedan bajarên şewitî, Austwîch, Nagazakî, Hîroşîma li pey xwe hîstibû û xelas bûbû. Hitler, Musolînî, nazist, faşist çûbûn. Dewletên hevalbend û Yekitiya Sowyetê bi ser ketibûn.

Belê, şer xelas bûbû, lê em jî xelas bûbûn. Êdî hew hewcedarî bi me hebû. Kurd dîsan ketibûn ber lingan. Êdî ew ne eskerên lîstika setrencê bûn jî. Kela şorbê çûbû, bihayê heskê bûbû perekê... Dinya dîsan, ji nû ve, par dibû. Lê dîsan ji bo kurdan tu cîh û war, di vê parkirina nû de, nîn bû. Dîsan Tirkiyê nêzîkî li serdestan, inglîz û fransîzan, kiribû. Pêwendiyên wan dîsan baş bûbûn û kurd ji bîr bûbûn. Min ji tecruban dizanîbû; jibîrbûyin mirin bû. Mirinê dîsan dor li kurdan girtibû. Li Iraqê inglîzan, bi tanq û balafiran, dirêjî kurdan kiribûn û ew şikandibûn. Li Îranê, inglîz û rûs li hev hatibûn, piştgirtiya rejîmê kiribûn da ko rejîm komara biçûk a kurdan ko li der û dorên bajarê Mihabadê hatibû pê, bişkîne. Rejîmê komar şikandibû, gelek kes kuştibûn û serekên komarê jî bi dar ve kiribûn. Li Tirkiyê jî bi tenê tîrs û tarîti hebû. Tu kesî nikaribû behsa kurdan û mafên wan bikira.

Heçî em, welatê Sûriyê û kurd bûn, mirin, tîrs û tarîtiyê bi ser me de jî girtibû. Fransîz çûbûn. Wan qewlê xwe yê 1941-an bi cîh anîbûn û îstîqlal dabûn Lubnan û Sûriyê. Hêzeke biçûk a siwîl û çekdar mabû, lê yên din, her tiştên fransîzî, çûbûn. Hukim ketibû destê ereban, ordiyeke milî ya bi quwet dihate pê. Bîr û baweriyên nasyonalîst yên Michel Eflak, filîsofêkî ereb ko bi eslê xwe file bû, fireh dibû. Cîh li kurdan, roj bo roj, teng dibû.

Rewşa min? Ez nizanim ka ez çi bibêjim...Tu dizanî, sîh û sê kilamên hirçê hene, hemû li ser dara hirmê ne. Çîrokên min jî welê bûn; hemû li ser neçarî û bêgaviyê bûn. Ez mîr bûm, law û neviyên mîran bûm, lê her û her neçar û bêgav bûm. Herwekî kurdan, cîh li min jî teng dibû. Piştî ko inglîz, fransîz û tirk nêzîkî hev bûbûn, hew me dikaribû weşanên xwe bidomandina. Îmkan nemabûn û rê li me hatibû girtin. Bi dilekî şikestî û bi hêstîrên çavan ko tu carî bi gotinan nayê îzeh kirin, me deriyên Hawar, Ronahî û Roja Nû girtibûn. Me ew danîbûn ser refan. Radyo jî hatibû girtin. Û bira,

heval û dostên min jî, yek bi yek çûbûn. Pêşî Monika, dosta min a zirav û bi-hîstiyar ko bi tenê hestî û çerm mabû, çûbû. Piştî çend mehên xweş, lê kesertijî yên Bêrûdê, wê berê xwe dabû Amerîkayê û çûbû. Digel ko şer xelas bûbû û ew dikaribû vegeriya welatê xwe, wê »Ez hew pê li wan erdên bi xwîn dikim« gotibû û riya Amerîkayê dabû ber xwe. Paşê jî piraniya dostên min ên fransîz, tevî Pierre Randot û Peder Thomas Bois, çûbûn. Piştî wan jî Kamuran, heval û hevriyê min ê daîm, gotibû, »Mirov hew dikare li van deran bijî« û çûbû Fransê. Kirîvê min Nuredîn jî ko li Unîversîta Fransîzî ya Bêrûdê dixwend, riya Lozanê dabû ber xwe û çûbû. Heval, dost û nasên mayî jî, her yek, bi derekî de pekiyabû. Kewên me yên hewşê ko şenahiya zariyan bûn, jî çûbûn. Min ew azad kiribûn. Dido ji wan vegeriya bûn, lê yên din çûbûn. Sar û seqema mirinê û zivistanê bi ser me de girtibû. Legleg û hehecîk jî çûbûn.

Herkes çûbû. Wext, wexta koçê bû.

Kî mabû? Eger em min, Rûşen, diya wê, Huseyma, Sinem û Cemşîd nehesibînin, kal û pîr û mirî mabûn. Kesên bêquwet û bêtaqet mabûn. Û Mîr Bedirxan mabû.

Bilûrvan gewriya xwe, bi xweziya xwe, şil dike, zimanê xwe li ser lêvan digirîne, bîhna xwe berdide û dîsan bilûrê dibe devê xwe û lêdixe û difikire; umir gihîştîye sedî, sed salên rengîn ji ser wan rojên zaroktiyê bihurîne... ew difikire... li gundê zaroktiya xwe, li bêriyên gund difikire. Xaniyên gund, mîna lat û zinaran, piştî xwe dabûn çiyayê asê û bilind. Di şevên aram ên gund de, çiyê bi heyv û stêran re hevaltî dikir. Serê çiyê warê teyrên eylo û bazan bû. Hêlînên wan li ser tehtên asê yên çiyê bûn. Ji çiyê dengê ba û baranê, eylo û bazê dihat. Di danên êvarê yên biharan de, gava şivanan keriyên pêz ji çêrê dianîn, teyrên eylo û bazan jî, mîna mûyekî, xwe ji tehtan berdidan jêr. Wan xwe nedilivandin, nedidan per û baskan, bê hereket, hêdî hêdî, xwe berdidan jêr. Pez dihatin. Wexta bêriyê bû. Keçên xama yên gund, ew keçên bedew ko her nêrîneke wan bi umrekî bû, elb û sitîl di destan de, ber bi wan diçûn. Guhanên miyan tijî şîr bûn. Bêrîvanên ko memikên wan mîna sêv û purtaqalan bûn, diçûn ber guhanên miyan... Dengê teyran, mî û bêrîvanan dikete nava hev. Û dengê bilûrê. Bilûra şivan û bilûrvanan...

Celadet Beg, begzadeyê Stembolî, lê bavê Sinem û Cemşîdê Şamî, li dengê bilûra Ehmedê Ferman guhdarî dike û rûpeleke kovara xwe Hawar-ê ko hew derdikeve, vedike û bi hêdîka çend rêzên şîreke dirêj

dixwîne; kanî Cûdî, ka Herekol, ka Kepir? Ka zozanên Mîr Bedirxan, bavê Têlî, ka kê bir? Ka banê me yê ezîzan, kanî war? Kanî lo lo, lê lê, li kû, kanî deng?..«

Ew hêdî hêdî, mîna ko di xewnê de dipeyive, şîra xwe dixwîne. Piştî ko ew şîrê dixwîne, ew dîsan rûpela kovarê digire, kovarê datîne ser çogên xwe û li gora kalikê xwe dinihêre û dibêje; kalo, Garîbaldiyê kurdan, mîrê asî û serhildar, serekê dîlketî û derketî, tu bibêje, ez ketime bextê te tu bibêje ka ez kî me, ez li van deran çî dikim, jîna min ber bi kû de diçê? Bibêje, ji bo Yezdanê Pak bibêje, ka Cizîra Botan, welatê te, warê bav û kalan? Tu li vir dinivî, bavê min, yanî lawê te li Kahîrê, neviyê te Sureya li Parîsê, Safter li Heidelbergê, law û keçên te li Stembol, Üsküdarê... ya ez, bibêje min, ya ez ê li kû binivim? Wesiyeta Bavo ew bû rojekê ew bigihê welatê xwe û li kêleka Çemê Dijlê, di bin axa welatê xwe de binive. Wî gotibû min ko ev wesiyeta te bû jî... Lê ka? Lê ya ez? Axa reş a kîjan welatî dê min veşêre. Ez dizanim, wext tê, siha reş a çûyinê ber bi min tê, ez nêzîkî li we dikim, lê tu bibêje min, kîjan ax, kîjan erd û welat? Kîjan...

Ew nikare gotina xwe bi dawî bîne. Ew bi hêdîka diheze û digirî. Bi hêdîka, bi şermîn. Di bin perda dengê bilûrê de, dengê giriya wî nayê bihîstin. Lê ew digirî.

3 Canan digirî. Di bin perda dengê musîka Mahler de, dengê girîna wê nayê bihîstin, lê ew digirî. Girîna Cananê jî dibe perçeyekî ji rîtm û melodiya musîka Mahler. Celadet Beg, bi tenê, bêdeng, lê dinihêre. Ew ji birayê xwe Kamuran hîn bûye; gava yek digirî yan jî dixwaze bigirî, ew hew rê lê digire. Ji bervajiyê, ew dihêle ko girî bibin hêstir û ji çavan derên. Celadet Beg li rû û porê yara xwe ya rojên Stembolê dinihêre, li çavên reş ên yekta dinihêre. Çav û rû neguherîne. Çav dîsan mîna çavên xezalan xweş û germ in. Rû hê jî ciwan û spehî ye. Bi tenê tayên spî bi porê wê ketine. Lê tayên spî jê tu tişt nebiriye, ji xweşiya wê tu tişt kêmbûye. Tayên spî ew kiriye xanimeke kamil.

Canan, yara xewnan, ji xewnan derketiye û dîsan hatiye. Qederê, yan jî felekê, yan jî meriv dikare bibêje tarîxê ew, dîsan, pergî hev anîne. Piştî şanzde salên dirêj, bi taybetî ji bo dîtina Celadet Beg, Canan hatiye Bêrûdê.

– Derew e, kî dibêje ko ew bi xwe û bi qedera xwe dikare, derewan dike, Canan bi zehmetî dibêje û digirî. Ne em, lê qeder e ko bi me dilîze. Ne em, lê qeder e ko bi pêşerojê dizane.

Hêstir ji çavên wê tên. Tevî hêstiran bîvila wê jî tê. Ew destê xwe davê çanta xwe ya kêleka xwe, lê paşê bi destê xwe bîvila xwe paqij dike. Celadet Beg li dora xwe, li têkberên mala Kamuran a Bêrûdê dinihêre. Li ser masa xebatê, li kêleka fotografa Emîn Alî Beg, Samîha Xanim û Meziyetê, çend destmalên kaxiz li ser hev in. Ew radibe û radihêje yekê û wê, bêdeng, dide Cananê.

– Meziyetê pir silav dikirin, wê dixwest ko ez, ji aliyê wê, rû û eniya te, çav û bibikên çavên te ramûsim, Canan bîvila xwe paqij dike û dibêje. Wê, wan, herkesî pir bêriya te kiriye. Meziyet jî haziriya hatinê dike. Eger pasaport bidinê, ew ê were ziyareta te. Celadet, ax Ceco, hevalê min ê abadîn!.. Tu bizanibî ka me çi kişandiyê! Em neketibûn şer, lê rewş ji ya şerê xirabtir bû... pere nîn bû, îmkan nîn bû, xwarin û vexwarin nîn bû, zor û zilum, tirs û xof bêpayan pir bû. Min li aliyê Kadiköyê, di lîsekê de mamostahiya fransîzî dikir. Lê xwendevan kêmbûn, der û dor girtî bûn, aşxane û qahwexane vala bûn. Deng ji kesî dernediket. Xweliya mirinê li ser Stembolê reşiyabû. Şev reş û tarî bûn. Ecnebî jî winda bûbûn. Dewletê, bi navê »vergi kanunu«, tiştêkî nû derxistibû û pê ecnebî pir diêşandin. Ax Ceco, hevalê jîna min... Ceco...

Ew weha dibêje û digirî.

– Sevgili Canan, ağlama, sakînleş, Celadet Beg dibêje. Bîhna xwe berde, em ê hêdî hêdî bipeyivin. Sakin be, megirî...

Lê ew digirî, ji pencerê li xaniyên doralî, li pencereyên wan dinihêre û digirî. Dengê senfoniya nehan a Mahler, bi rîtm û aheng, bilind dibe. Musîka Mahler ko bi bi ruhiyeteke nû ya sedsalan bîstan hatiye pê û hîtabî ruhê însanê sedsala bîstan dike, niha dibe pardara girîna Cananê ko dîlşikestî û poşmam vegeyriyaye Bêrûdê.

Heye ko dîlşikestî û poşmam ne gotinên rast ên haletê ruhiya Cananê bin. Tu dizanî, gotin divê di cîhê xwe de bi kar werin. Ew ne zêde bin, ne jî kêmbûn. Ne pir germ, ne jî pir sar. Ne pir dûr, ne pir nêzîk. Ne comerdîya wan, ne jî çûkosiya wan di cîh de ye. Tiştê ko ez di umrê xwe yê perege de, hîn bûm, ev bû; hostahiya gotinên kurdî yên winda û perçiqî. Gava ez ketim nav derya gotinên kurdî û noqî kûrahiyên wê bûm, hingî min dît ko her gotinekê jî can û ruhek hebû. Gotin jî mîna min û te bûn. Ew jî dizan, dijiyan û dimirin. Lê gotinên kurdî, mîna yên xelkên din, nedimirîn. Ew dihatin kuştin. Gelek ji wan hatibûn kuştin. Gelekên wan hatibûn birîndar kirin. Zimanê kurdî birîndar bû, birînen wî xedar bûn. Çaxa min, mîna

hekîmekî, birînên wan derman kirin û merhem danîn ser, min dît ko ew jî, mîna min û te, digirîn, dinalin û dinehwirin. Loma ez dibêjim, mirov divê bi qedir û qîmet, bi rêz û rêzdarî nêzikî li wan gotinên muqedes bike, li wan hûr be û wan di cîh de lêke.

Gotin jî mîna şitilên gulan in; ji wan re hawayê paqij, tava geş, ava zelal, axa nerm, erdê avî û nêrîneke rêzdar divê.

Eger ez vegerim ser wan rojên ko Canan, dîsan, ji nişkekê ve, hatibû, ez ê bi tenê bibêjim ko Canan zîz bû. Gotina zîziyê li wê û wan rojan tê. Ew hertim kelgirî bû, serê her gavê digiriya. Hêviyên wê şikestibûn, hedef û mirazên ko wê dabûn ber xwe, yekcar, winda bûbûn. Ew jî, mîna gelekên me, bi ser neketibû. Wê hê nû fahm kiribû ko jîn bi xwe têkçûn bû, ne tişteki din...

Ew çawan û çima hatibû? Ma hewce ye ko ez dirêj bikim? Ew ji bo min hatibû. Wê dev ji Tirkîyê berdabû û li ser rîya Parîsê bû. Lê wê rîya xwe li Bêrûdê jî xistibû da ko min bibîne û bi min re bipeyive: Wê dixwest ko em bi hev re biçûna Parîsê, ji cîhê ko me terk kiribû, ji nû ve, dest pê bikira... Canana min ko hê jî digot »Ceco...«

Heçî çawan hatina wê bû, rojeke havînê ya germ, serê sibê, telefonê hat. Telefon ji otêla ko min mîna navnîşan bi kar dianî, dihat. Ez li Şamê, li malê bi tenê bûm, bîhna min teng, nefesa min çikiyayî bû. Wî danê sibê, min deftera romana Heyveron-ê ko min dixwest binivîsa, ji çavika masê derxistibû û danîbû ser masê. Lê pênûs nedigeriya. Min dikir, nedikir, gotin nedihatin. Ew gotinên ko bûbûn zariyên min, wê rojê, ji malê û oda xebatê reviyabûn. Min bi tenê li rûpela spî û vala a defterê dinîhêrî... Li milê din, pere nemabû. Rûşenê zarok hildabûn û ew çûbûn aliyê Latzkiyê, gundekî biçûk ko jê re digotin Banias. Li wir havîngeheke dostê me Elî Axayê Zilfo hebû. Rûşen û zarok çûbûn wir. Lê pereyên wan xelas bûbûn û wan xeber şandibû da ko min hinekî pere peyda bikira û bişanda. Min ji dostekî xwe tika kiribû ko hin pere bida min. Gava telefon hat, min welê bawer kir ko ew dostê min bû. Lê na, ne welê bû. Ji Bêrûdê telefokeneke girîng, ji bo min, hatibû, resebsiyonîstê otêlê dil dikir ko ez biçûma otêlê. Otêl li kêleka Meydana Salihîyê bû. Ez çûm otêlê. Lê li wir jî ez hîn nebûm ka kê ji Bêrûdê telefon kiribû. Jinek ko ji Stembolê hatibû, telefon kiribû û daxwaz kiribû ko ez, zûtirîn wext, biçûma Bêrûdê. Kî bû? Jinek ji Stembolê? Heşê min çû ser diya min û Meziyetê. Heye ko ew bûn... yan jî yek ji wan... Yan jî meteke min, yan jî dotmameke min. Kela heyecanekê bi min girt; naseke min, bi bîhna Stembolê, ji Stembola min hatibû!

Min qet bi bîra Cananê nebir. Ez divê li xwe mikur werim; min Canan ji bîr kiribû. Piştî çûyina wê, min xwe gelekî êşandibû da ko min wê û êşa çûyina wê ji bîr bikira. Jixwe min deftera ko wê li Stembolê dabû min û min tê de dengên doralîyên jîna xwe reşandibûn ser kaxîzên spî, winda kiribû. Min hewl dida ko Canan û xeyalên Cananê jî winda bûna. Bi wextê, bi zewac, hatina zarokan, weşîna kovaran û keft û leftên jîna rojane, hêdî hêdî, Canan jî, mîna deftera xwe, winda bû... Wext dermanê her birîn û êşê bû.

Lê Canan di wexteke welê de ko min hîç nedipa, dîsan, hatibû. Gava danê êvarê yê eynî rojê, piştî ko min ew pereyên ko dostê min ê bidana min, jê wergirtin û ez çûm Bêrûdê, dewsa dê û xweha xwe, min Canan dît. Canan, di nav cil û bergên xweş û reş de, li buroya dostê min Yusuf Melîk, rûniştibû. Meziyetê hemû telefon û navnişanên min û dostên min dabûnê. Çaxa min derî vekir û ketim buroyê, berî her tiştî, min çavên wê dîtîn. Ew çavên ko mîna çavên xezalan dibiriqîn, yên Cananê bûn. Bêyî Cananê kesekî din ne xwediyê çavên welê bû. »Canan« min got, »Canan, Canan!..« Wê jî bi tenê gote »Ceco!..« û giriya. Min ew hilgirt û bir mala Kamuran. Kamuran çûbû û li Parîsê, zanîngeha Sorbonê bûbû mamostayê ziman û edebiyata kurdî, lê mala wî ya Bêrûdê, bi xêra pereyên ko wî dişandin, hê li ber destê me bû. Carina, gava zarokan nefes li min diçikand, ez diçûm û li wir dimam. Carina jî heval û dost li wir diman. Min Canan bir wir.

Canan hatibû. Heçî dûr bû, bi nûr bû. Yanî îcar jî wê dixwest ko me dilên xwe yên şikestî bida nik hev. Lê dil şikestî bû, cebara wî zor bû, umir kal bûbû, geşkirina wî zehmet bû, beden pîr bûbû, kel jê ranedibû.

Celadet Beg radibe ser piyan, dere aliyê gramfonê, rûyê plakê diguherîne, wê dîsan datîne ser û vedigere cîhê xwe. Dewama senfoniye, bi hêdîka, dest pê dike. Celadet Beg cixareyek ji pakête derdixe û vêdixe. Ew jê çend nefesan dikişîne û li Cananê dinihêre; ew keça ko dilê wî yê xort, li Stembolê, bi firê xistibû, ev bû. Wê dilê xort ji tîrsa evîn û bedenên germ rizgar kiribû, di dilê xwe de stariyekê dabûyê, şevên tarî qulipandibûn ser bihuştên ronî, find û çira vexistibûn, di bin ronahiya wan de, bedena xwe ya ciwan vekiribû, agir bi dilê xort xistibû, jê çirûsk firandibû, bi bêdengî, bi keneke zarîf, çav ramûsibûn, lêv gez kiribûn...

Belê ev bû, Canan bû ko bi hêdîka lehîf ji ser xwe davêt, bedena xwe ya tazî, bi comerdî, nîşan dida û dest dikir, »were, Ceco, were...« Ev bû ko

bi hêdîka ji nivînan derdiket, çarşef li xwe digerland, diçû ber pencerê û porê xwe yê dirêj ber bi paş davêt, dizîvirî û bi ûsil dikeniya. Belê, ev bû ko piştî şevên dirêj ên ronî û bêxew, bi hêdîka, serê xwe datanî ser sînga bi pirç û mîna xezaleke biçûk, di xew re diçû. Ev bû ko gava dil germ dibû, lehî lê radibû, ji binî, çavê xwe vedikir, bi daxwaz, bi coş, li çavan dinîhêrî û digot, »Ceco, ax, Ceco, toujour...« Ev bû, belê, ev jina hanê ko niha kilên çavan, tevî hêstirên çavan ji rû û hinarikê wê ber bi jêr dibin, bû ku, bêdeng, bêyî ko bipeyive, xewn dineqîşandin, jîn bi rengên keskesorê, dihûnand û xeyal direngandin... Belê, belê, ev bû ko wî jê hez dikir, bi hemû dil û canê xwe, bi hemû coş û kela xwe...

– Herkes te meraq dike, Canan, hinekî sakîn, dibêje. Herkes bi hêvî bû ko tu dê, rojekê, vegeriyayî.

– Ez jî bi hêvî bûm, Celadet Beg herdu destên xwe vedike û bi keneke xemgir, dibêje.

– Herkes li te û halê te dipirse. Herkes te, Celadet Alî Bedirxan, pir meraq dike...

– Kîjan Celadet Alî Bedirxan, Celadet Beg, dîsan, bi ken, dibêje, kîjan ji wan? Yê Kadiköy û Stembolê ko di nav ziman û çandên têkel de hatiye dinê û perwerde bûye û dilê xwe daye ber agirê dilê keçeke boşnak? Neviyê Mîr Bedirxan û lawê Emîn Alî Beg ko mîna bav û kalê xwe jîna xwe bi ruhê kurdîti û selametiya kurdaniyê neqîşandiye û loma jî, mîna wan, dilşikestî, berê xwe daye gorê? Celadetê Alemanyayê û Awrûpayê ko prins bû, ruhê xwe bi îlmê fransîzî û alemanî perwerde dikir û Bîsmark, Goethe, Nietzsche dixwend, lê rojên xwe bi du serî kartol derbas dikirin? Yê Lubnan û Sûriyê ko di nav hêlekana dijwarî, nediya û bêgaviyên Rohilatê de, hê jî, dere û tê? Kalê ko tu îro dibînî û rîh, simbêl û por spî kiriye û bûye bavê Sînem û Cemşîd e? Kîjan, Canana delal, kîjan Celadet Alî Bedirxan dipirsin? Kîjan?

4 – Kîjan? Bibêje kurê min, tu kîjanê dixwazî?
– Bavo, ez wî apê ermenî dixwazim, ew pir xweş lêdixe, bavo.

- Baş e, kurê min, ez ê wê ji bo te bikirim. Ew li Bêrûdê heye.
- Wî apoyî bi awaza stranên kurdî lêxistiye, ne welê bavo?
- Herê kurê min, wî dengê bilûra kurdî kiriye musîkeke yekta.
- Bavo... ez bibêjim? Ez tiştêkî din jî dixwazim...
- Bibêje kurê min, bibêje...

- Ma quweta me heyê?
- Herê kurê min, quweta me heyê tu bibêje, tu çi dixwazî ji bavê xwe re bibêje, metirse û şerm meke.
- Bavo, li dibistanê... tu zanî, li dibistanê hevalên min hene. Ereb, kurd, ermen û suryan... Bisiklêtên wan hene. Bavo ew bi bisiklêtan tên dibistanê.
- Tu bisiklêt dixwazî, kurê min? Bibêje, tu wê dixwazî?
- Bavo, tu zanî, Abîd û Şêrko hene. Te dît, ew tên mala me jî. Bavo, bisiklêtên wan pir xweş in. Bisiklêta Abîd belek e û dibiriqe. Xelekên rengên bisiklêta wî dikevin nava hev. Gava ew lê siwar dibe û dere malê yan jî pê tê dibistanê, bisiklêt dibiriqe. Bavo ew çanta xwe jî datîne piştê bisiklêta...
- Bavê te dê yekî welê ji te re bikire. Tu meraq meke. Bi xêr, tu ji vir derkeve, ez ê bisiklêtek ji ya Abîd jî xweştir ji kurê xwe re bikirim.
- Ma quweta me heyê? Ma tu dikarî bikirî?
- Herê kurê min, ez dikarim, çima nikarim... ez ê bisiklêtekê ko dibiriqe, bikirim...
- Bavo, ez tişteki din jî bêjim?
- Bêje kurê min, bibêje...
- Bavo, Sînem şerm dike bibêje... çanta wê kevn bûye, çavikên çantê çîriyane... li bazara Mercê, wê û Huseymayê li dûkanekê çanteyên rind ên çerm dîtine...
- Ez ê bi Sînem û Huseymayê re bipeyivim, kurê min.

Niha, tu, bi hêsanî, gotinên wê rojê vediguhezîni ser kaxizên spî û dinivîsî. Pênûs bi hesanî wan li hev tîne. Lê tu were û ji min bipirse ka min hingê çi dikişand û çi hîs dikir... Cemşîd, lawê min ê yekane, zuriyeta min, newêribû daxwaza dilê xwe yê zarok bigota! Wî behsa quweta me dikir û nikaribû behsa daxwaza xwe ya bisiklêtekê bikira! Tu dê bav bî, di ser de mîr bî û lawê te dê, ji ber rewşa kambax û teres, ji neçarîyê, ji te tişteki nexwaze! Tu dê nikaribî jê re bisiklêtekê bikirî... Ma mirin jê ne çêtir bû?

Eger Cemşîd ne li nexweşxanê bûya, ez ne bawer im ko wî dê behsa bisiklêta jî bikira. Cemşîd li nexweşxanê bû, bedena wî ya biçûk bi taya nexweşîyeke xedar ketibû. Me ew biribû nexweşxana fransîzî ko min ê jî paşê, piştî hilweşîna birê, ziyaret bikira. Cemşîd diviya li nexweşxanê bima û tedawî bûya. Lê quweta me nîn bû ko me bikaribûya mesrefên nexweşxanê bida! Me nikaribî dermanên pêwîst bikirîna! Lê bi hêviya ko

min ê, dîsan, ji dostekî xwe deyn bikira û mesref bidana, me Cemşîd li nexweşxanê razand. Ez her roj, piştî nivroyan diçûm nik wî û li ber serê wî rûdiniştîm û pê re dipeyivîm. Diviya tişteki bi Cemşîd nebûya, piştî herdu Safteran, min nema dikaribû xwe rabigirta. Cemşîd ko hê zarokê dergûşê bû, bi avejeniyê hîn bû, pêncsalî bû li hespan siwar bû, heştalî bû, bi min re hate seyde, diviya bijiya û li ser rîya bav û kalên xwe bimeşiya, navê me bidomanda...

Lê rewş ne tu rewş bû, teres û kambax bû. Ez nikaribûm biniviyama, xew nediket çavên min. Ev gotina hanê ya kalemêran ko min tu carî bawer nedikir ko ew ê ewçend bibûya rastiya jîna min, mixabin, bûbû rastiya min; xewa miriyan tê, xewa birçiyarî nayê. Rast e, berê jî, ez gelekî birçî mabûm, min gelek rojên birçî derbas kiribûn. Lê hingê ez bi tenê bûm. Nanê tîsî, du serî kartol, pariyeke penêr têra min dikir. Niha zarok hebûn, barê malê hebû, navê mezin hebû, hatin û çûyina boş hebû. Loma çaxa ez diketim nava ciyan, hemû dijarî, zehmetî û bêgavî li dora min dicivîyan. Bêçare, ez dîsan ji nav nivînan derdiketim, min cixareyek vêdixist, li Rûşena ko çavê xwe vekiribû û bêdeng li min dinihêrî, mêze dikir û diçûm oda xebatê. Tu dê bipirsî ka min li wir çî dikir? Hîç. Ji vexwarina araq, kişandina cixarê û guman û pojandinê pê ve, hîç tişteki. Pênûs nedilivîya, gotinan koş kiribûn. Dinya bûbû tarî, tu çilka ronahiyê ji derekî nedixuya. Ne pêtek ne jî çirûskeke hêviyê...

Û di ser de jî jîna rojane, keft û leftên wê, dijarî û mesrefên wê. Mesref pir bû, lê hatin nîn bû. Nav, şan û şoret mezin bû, lê dirav û dewlemendî tune bû. Ez çawan bibêjim, çawan bi te bidim fahmkirin? Mesela Canan û hatina wê. Canan, bi xewnên xweş, xeyalên mezin, hatibû û bi qasî sê heftan li Bêrûdê mabû. Lê piştî ko wê jî fahm kiribû ko êdî dereng bû, êdî payizê bi ser umir û bedenê de girtibû, ew, bi girî, çavên wê li min, li keştiya fransîzî siwar bûbû û berê xwe dabû Marsîlyayê. Ew hatibû, agirê dilê min ê ko vemirîbû, ji nû ve, vexistibû û çûbû.

Heye ko gotin ne di cih de be, lê mesrefên me yên sê heftan bi qasî hatina şeş mehên Rûşenê bûn. Xwedê şahîd e, min tiştek ji yara xwe ya rojên bajarê min ê abadîn Stembolê teksîr nekiribû. Lê her tişt bi deyn bû û roj bi roj, deyn zêde dibûn. Rûşena reben gelekî xwe diêşand da ko alîkarî bike. Wê mamostahî dikir, li zarokan dinihêrî, zarok û Huseyma didan xwendin û hemû karên me dimeşandin. Min jî dixwest, pir dixwest ko alîkarî bikira. Lê ji destê min zêde tiştek nedihat. Mixabin ez bi kêrî şixulên ticarî û diravî nedihatim. Kamuranê me, ji min jîrtir bû. Wî hem şixulê xwe

yê ziman û edebiyatê dimeşand hem jî yê ticaret û aboriyê. Min nikaribû, ez bi tenê bi kêrî gotinên birîndar ê kurdî dihatim. Lê wan jî pere nedikir, mîna ko Xanî, şairê mezin ê kurdan, mamosteyê evîndariya welêt ê bav û kalên min, gotibû, bazara wan kesat bû. Ez jî malbata ezîzan, mîrekên Cizîra Botan bûm. Karbidestên dewletên Rohilatê nas û dostên me bûn. Giregir mêvanên me bûn. Keça kekê min Sureya bi birayê Qiralê Urdinê re zewicibû û bûbû bûka Sarayê. Damat Ehmed Namî Beg ko reîsê cumhurê Sûriyê bû, nas û xizmê Bedirxaniyan bû. Mala qiral Evdîllah dostê malbatê bû. Serekwezîrê Sûriyê Husnî Zaîm dostê mala me bû. Di wextên Osmaniyan de, gava mamên min Bedrî Paşa, Xelîl Ramî Beg, Elî Şamîl Paşa û yên din li Rohilatê karên dewletê digêrandin, wan gelekî çêyî bi van mal û malbatên ko niha Rohilat îdare dikirin, kiribûn. Lê tu carî, min rûyê xwe ber bi wan nedikir... Min nedixwest ko ez Lala Paşa bûma, birçibûn ji Lala Paşatiyê çêtir bû.

Heçî ew apê ermenî ko Cemşîd, bi zimanê xwe yê şêrîn, behs dikir, Aramê Xaçaturyan, musîkjenê mezin ê Ermenistanê, bû. Min du plakên wî yên kevirîn ji dostên xwe yên ermen ên Bêrûdê deyn kiribûn û anîbûn Şamê û li wan guhdarî kiribûn. Li malê gramofoneke baş ko Rûşenê, ji bo Huseyma û Sînemê kiribû, hebû. Bi qasî du heftan, plakên yekta yên Xaçaturyan her li ser bûn. Navê plakan »Gayaneh« bû. Gayaneh keçikeke ermen bû, navê birayê wê Ermen bû ko ji keça kurd Eyşê hez dikir... Plakên ko pir xweş li hev hatibûn û li ser musîka kevnare ya ermen û kurdan lê bûbûn, du heftan mala me şên kiribûn. Li nexweşxanê, oda spî ya si-waxkirî, Cemşîdê ko rojên berşîriyê heta rojên nexweşxanê, her û her, li dengê bilûra Ehmedê Ferman guhdarî kiribû, ew plak dixwestin. Xûyê şîrê heta pîrê bû!..

– Bavo, ez tiştekî bibêjim?

– Bibêje berxê min.

– Perên Axa Delalê min, Kalo Ehmed pir in. Ew wan pereyên ko tu û mêvanên ko tên malê, didinê, vedişêre. Wê şeva hanê, bavo, gava ew apoyên fransîz hatibûn û Axayê Delal ji wan re li bilûrê xistibû... ew şev tê bîra te, bavo?

– Herê, kurê min, tê bîra min...

– Wê şevê, bavo... tê bîra te, te pere dan wî. Wî ew pere wergirtin û birin veşartin... Ew perên xwe dixê nav doxîna xwe. Zêrên wî jî hene, bavo.

- Kurê min, ew heqê wî ne...
- Lê bavo, ew peran winda jî dike...
- Çawan, kurê min?
- Gava ew dere avdestxanê û doxîna xwe vedike, pere jê dikevin û ji qu-likê derin. Bavo, gerek e, ew perên xwe bide te.
- Çima kurê min, çima ew ê bide min?
- Ew wan jî bîr dike û paşê dixîne, winda dike... û Axayê Delal dibêje ko quweta te nîn e, destê te teng e. Gerek e, ew wan bide te...

5 Zînê, Zînê, gerek e, tu bidî min...
 Bi vê gotina Muslîm Axa, hemû meclisa Husên Axayê Îbîş dikene. Bi qasî kêliyeke dirêj, herkes, bi dengê bilind, dikene. Bi tenê Celadet Beg nakene. Ew cixara xwe dikişîne û li wan dinihêre.

– Naxwe, we fahm kir ko ez ê çîroka Xelîl Axa û qerwaşa wî bêjim, Muslîm Axa dibêje û dîsan dikene.

Civat jî pê re. Di vê şeva çiksayî de, meclîsa Husênê Îbîş hem şên e, hem jî germ. Bi qasî deh kesan, kurdên Şamê û çendên aliyê Cizîrê ko bi mêvandarî hatine Şamê, ji bo şevbihurkê, civiyane. Dûmana soba ko li ber devê derî ye û dûmana cixarê dikeve nava hev. Derî û pencere girtîne, hawa odê gelekî giran e. Celadet Begê ko hînî hawa paqij bûye û sal donzdeh meh pencerên malê vedike, ji hawa odê eciz dibe. Lê ew dengê xwe nake, çaya ko jê re hatiye, vedixwe û mîna yên din, cixarê dikişîne. Ode sade ye. Li erdê mehfûrîn û xalîçeyê basîd raxistî ye. Li ser mehfûran jî doşek. Mêvan li ser doşekan rûniştine. Husên Axayê Îbîş ne li odê ye. Ew heta dereke çûye

– Mîrê min, eger te îzin hebe, ez ê ji cemetê re çîroka Xelîl Axa bêjim, Muslîm Axa jî Celadet Beg dipirse.

– Rîca dikim, Muslîm Axa, Celadet Beg, bi hêdîka dibêje. Fermo...

Muslîm Axa li civata odê dinihêre, simbelên xwe ba dide, dikene, »Hûn dizanin, Xelîl Axa heye« dibêje û dest bi çîroka xwe dike,

– Hûn dizanin, Xelîl Axa elimiye ko xizmetkara wî, Xaltiya Zînê, her dem aliyê wî bike û bi misînê dest û lingên wî bişo...

Muslîm Axa ko xwediyê çend jinan û çend gundên aliyê Çiyayê Kurmênc e, li vir, radiweste û dîsan li Celadet Beg dinihêre. Bala Celadet Beg ne li ser Muslîm Axa ye, ew li sobe û dûmanên ko jê radibe, dinihêre.

– Mîrê min, li qisûrê menêre, Muslîm Axa dibêje, dîsan dikene û çîroka xwe didomîne, belê, Xaltiya Zînê aliyê Xelîl Axa dike. Rojekê... Xelîl

Axa... ewê xwe... yanî qamîşê xwe rep dike... û banî Zînê dike, dibêje, »Zînê, de were, aliyê min.« Dema Zînê dere ba wî, ew ewê xwe... yanî ewê xwe yê rep derdixê û dibêje, »Zînê, de were, carekê jî vî rebenê ha bişo... ma tu vî jî carekê bişoyî, kevir ê bibare!»

Çîrok xelas dibe. Muslîm Axa dikene, gava ew dikene, hemû bedena wî ya girs diheje. Yê din jî dikenin. Welê dixuye ko kêfa wan gelekî ji çîrokê re hatiye. Ew, bi deng, dikenin.

Celadet Beg, bi tenê, cixare dikişîne û li Muslîm Axa, rûyê wî yê fireh, kenê wî yê bêperwa dinihêre, carekê li Muslîm Axa, carekê jî li yê din dinihêre. Bi hênceta çi vî axayî ev çîrok got? Çima? Ev ên din çima evçend dikenin? Çima ev çîrok evçend xweş û balkêş bû? Celadet Beg hê weha difikire, yekî din ê kal, bejndirêj, jar û rîhdirêj ko Celadet Beg berê hîç nedîtiye, dest bi axaftinê dike.

– Eger Mîrê me rê bide, ez ê çîrokekê bibêjim, ew dibêje, lê ya min ne mîna ya Muslîm Axa bê edeb e.

Bêyî ko ew li bersiva Celadet Beg bipê, ew dest bi çîroka xwe dike û dibêje,

– Rojekê Hezretî Miheme Eleyselam ji Cebrail dipirse, dibêje, »Ya Cebrail eleyselam, tu ayetan ji min re tînî. Baş e, kî wan dişîne? Kî ye?« Cebrail dibêje, »Ez nizamim. Ez derim qata Xwedê, li wir ayetan werdigirim û tîm. Kesê ko ayetan dide, li paş perdekê ye. Ez wî nabînim.« Hezretî Miheme ji Cebrail dixwaze ko ew careke din li paş perdê bimeyzîne, ka kî ye ayetan dişîne. Cebrail wekî Hezretî Miheme dike, dere û perdê vedike. Lê çi bibîne? Hezretî Miheme bi xwe ye, li wir rûniştiye. Ew poşmam dibe, vedigere, tê ba Hezretî Miheme. Miheme Eleyselam bi meraq jê dipirse ka kî ye li paş perdê rûniştiye. Cebrail dibêje, »Ya Miheme, kesê paş perdê û pêş perdê jî eynî ye, yanî tu hem li vir î û hem jî li wir î...«

Civat dîsan dikene. Dîsan, ji Celadet Beg pê ve, hemû bi hev re dikenin.

– Seyda te ev çîrok bi hênceta çi got? Celadet Beg ji kalê rîspî dipirse. Bibore, ez baş tînegihîştim.

– Min ew bi qesta mele û şêxên me got, mîrê min, xwediyê çîrokê dibêje. Tu dizanî, mele û şêxên me...

Wî hê gotina xwe xelas nekiriye, Husên Axayê Îbîş dikeve hundir. Civat radibe ser piyan. Husên Axa silav li wan dike û tê nik Celadet Beg û destê xwe didiyê.

– Mîrê min, min efû bike, haya min ji hatina te nebû, ew bi ken dibêje. Zariyan xeber bi min gihandin, ez bi lez hatim. Fermo, em rûnin.

– Na, gelek spas, eger te hinekî wext hebe, min dil hebû, em hinekî bipeyiviyana, Celadet Beg, li pê, dibêje.

– Fermo, Husên Axa dibêje û bi destan rê nîşanî Celadet Beg dike.

Celadet Beg ji civatê xatir dixwaze, pêlavên xwe yên ko li ber derî ne, dixê lingên xwe, Husên Axa jî yên xwe, dîsan, dixê lingên xwe û herdu bi hev re, ji odê derdikevin.

Di wan rojan de ko tu niha behs dikî, ez bi dûr ketibûm; ji xwe, ji hebûna xwe, ji welatê xwe, ji dem û wextên xwe yên zaroktî û xortiyê yên Stembolê, ji bîr û hîs, ji nas û dost, ji xwendin û nivîsîn, ji gotin û qisîyên birîndar dûr bûbûm. Ez dûrketî û derketî bûm. Her tiştî di nav bédengiyêke kûr de xerîbî min bû. Ez, xerîbê welatên xerîb, bûbûm xerîbê her tiştî.

Neçarî û bêgaviyê nefes li min çikandibû, ez ji her tiştî bi dûr xistibûm. Bi tenê seyd û nêçîr mabû. Bi tenê nêçîr û seydê ez ji derd û keseran, neçarî û bêgaviyan bi dûr dixistim. Dostên min Roger Lescot, Husên Axayê Îbîş û çend fransîzên din ko ji nêçîr û seydê hez dikirin, bûbûn hevalên min ên revê. (Belê, nêçîr û seyd rev bû.) Sey û nêçîrê ew valahiya boş a Hawar û Ronahî-yê dagirtibû... Hema çi bigire her hefte, em diçûn seydê. Tu kêmaniyên kinç, taxim û tîfingên min ên nêçîrê nîn bûn. Kinc û taximan Kamuran ji Parîsê şandibûn, tîfing jî ya Hesên Axayê Haco bû. Gava berbangasibê, berî ko ro hilhatibe, hevalên min, bi jîpê, dihatin, ez hazir bûm. Di êvarê de, min berik hazir kiribûn û berî ko ew werin, min kincên xwe yên boz li xwe kiribûn û rext girêdabûn. Û bi hatina wan, em bi rê diketin. Gerçî ne Şengê û ne jî Belênê mabûn. Şengê li kuçê di bin erebeyekê de mabû û me jê re, bi hêstirên Sînem û Cemşîd, şîneke nedîtî li dar xistibû. Belêna ko êdî pîr bûbû jî çûbû gundê xwe. Piştî ko min kew azad kirin, min Belênê jî şand gund. Jixwe seg û tajiyan min ên wefakar nebûna jî dibû, ji ber ko êdî jîp hebûn, bi jîpên Mr. Lescot û Husên Axayê Îbîş, em diketin pey nêçîrên xwe. Em diçûn nêçîra xezal û betan ko di her derên Sûriyê de hebûn. Li Cizîrê, Serê Kaniyê, navbera Dêr û Hesiçê, li doraliyên Tîdmûr û Risafê, li Nasriyre û Cêrûdê... Xezal kerî bi kerî digeriyan. Carina karên wan rastî me dihatin, carina jî nêrî. Carina jî kewroşk. Di berbangên sibehan û hingûrên êvaran de, xezalan xwe li zeviyên garisan digirtin. Gelek caran bi xezalan re bet jî dihatin dîtin.

Ji sibê heta êvarê, em li pey wan bûn. Min bîr û heşê xwe didayê, ji sibê

heta êvarê, heşê min li ser wan bû, -da ko heşê min ji jîna min bi dûr ke-
ta. Lê rastiyê hertim zora xewnê dibir. Derengê êvaran, ez, tevî xezal û
betên kuştî, vedigeriyam malê. Zarok li dora min dicivyan, wan û
Rûşenê heywanên ko min anîbûn, dibirin mitbaxê. Sînemê dilezand û
diçû plaka tirkî »Her Yer Karanîk« datanî ser gramfonê. Wê dizanîbû ko
min gelekî ji şîra wê stranê hez dikir. (Lê wê nizanîbû ko stran qulipîbû
ser qedera min û wê hîsên min jî vedigotin...) Cemşîd jî textê setrencê
danî da ko min pê re bilîsta.

Wê şeva ko ez çûm mala Husên Axayê Îbîş, dîsan, ez ji seyd û nêçîrê hat-
ibûm. Îcar ez dest vala bûm. Me bi tenê karîkek, sax girtibû û ew jî dabû
Lezgîn Axa, yanî Mr. Lescot da ko ew wê diyarî xanima xwe Florensê bike.
Wê şevê, piştî ko Sînemê plak danî serê, ew hate nik min û li erdê rûnişt.
Wê dil dikir tiştê bigota. Min ew pê da gotin; wê cil û bergên nû diviyan...
Tavilê min xwe da hev û bi kincên seydê, ez derketim, tevî ko şev êdî
dereng bû, çûm mala Husênê Îbîş. Li wir jî, her mîna ko tu behs dikî, ew şêx
û axayên me rûniştibûn û çîrokên xwe ji hev re digotin! Îş û karê wan her-
tim çîrok bû. Bîr û heşê wan her li ser çîrokan bû. Xwendin, nivîsin, afirîn,
avakirin, eser, medeniyet... ev tişt dûrî wan bû. Şeb û şekir li nik wan yek
bû. Bi pîqepîq, ew dikenyan û mîna her carê, şevbihurka xwe li dar dix-
istin. Wexta leglegê diçû bi leqleqê... Eger yekî ko ew nas nekirîna, li wir
bûya, wî dê bawer bikira ko dostî û samîmiyeta wan kesên rûniştî bêpayan
bû. Lê min dizanîbû ko ne welê bû. Ew bi hev re dikenyan û çîrokên mele
û şêxan digotin. Lê li pey hev jî dijminê hev bûn û hezar û yek tiştî li dijî hev
digotin. Herweha li dijî min jî... 24-25 salên min ên Rohilatê hînî min kiribû;
kurd ne yek bûn, yekîtiya wan pir dijwar bû û wan gora hevûdu dikolan.
Dinya dijminê wan bû, ew jî dijminê hev bûn. Her cara ko min civatên wan
didîtin, gotinên Ovidius, mamosteyê rojên min ê Stembolê, dihatin bîra
min; mirov gurê hev in... Lê kurd ne bi tenê gurê hev, ew ruhîstîne hev bûn
jî. Dinyayê nefes li wan çikandibû, wan jî, bi dijîtî, berberî, hesûdî, dexesî,
teşqe û xirecirên biçûk û pûç, her roj, her saet, her deqe, nefes li hev
diçikandin. Dinyayê rê li wan girtibû, wan jî li hev... û li min... li min... Hingê
li parlamentoya Sûriyê şanzdeh wekilên kurdan hebûn. Min hemû di-
nasîn, hemû dihatin û diçûn mala me. Lê me dikir nedikir, me nikarîbû ew
bianiyana nik hev da ko wan ji bo gelê xwe yê reben û bêmaf tiştin çê biki-
rana. Ew nedihatin nik hev, -ji ber ko ew li dijî hev bûn, na ne li dijî hev, di-
jminê hev bûn. Ew diçûn û bi dijminên ziman û çanda kurdî re dibûn yek,
lê ne bi yên xwe re!.. Dev jê berde, em gotinê zêde nekin. Tu vegere ser ro-

manê, ser bîrê, bîra qederê...

– Mîrê min, fermo, emrekî te? Husên Axa, li ber derî, ji Celadet Beg, bi meraq dipirse. Xizmetek ko ez bikaribim pê rabim?

– Husên Beg, ew zewiyên te yên gund... Celadet Beg ji pakêta cixarê cixareyek derdixe, wê vêdixe û bêyî ko li Husênê Îbîş binihêre, dipeyive. Tê bîra te, te behsa wan zewiyan kiribû...

– Belê, tê bîra min.

– Gelo ew ji bo pembû nabin? Niha herkes behsa pembû dike herkes pembû diçîne... Mirov nikare li wir pembû biçîne?

– Belê, çima na. Erd gelekî rind e. Lê av divê...

– Ma mirov nikare bîrekê bikole û jê av derxe?

– Belê, çima na... Av pir e, meriv dikare avê derxe.

– Husên Beg, min biryara xwe daye, ez divê dest bi şixulekî bikim ko hinekî pere bîne, hinekî halê me çêtir bike. Eger bi dilê te be jî, mi dil heye, em pembû biçînin...

– Mîrê min, siheta te xweş. Ne hewce ye ko em gotinê rakin û daynin. Ji niha pê ve, ew zewî yên te ne...

– Husên Beg, em ê pembû biçînin, em ê bîreke yekta bikolin, jê aveke boş derxin û em ê pembûyeke baş rakin...

6 – Me pembû çandiye, bîrek kolaye û em bi hêvî ne ko em ê jê aveke boş derxin û pembûyeke baş rakin... Xweha min a delal, halê me dê baş be, halê te jî, yê me hemûyan...

Meziyet hatiye.

Xewna bîst û çar salan bi cîh bûye. Piştî wexteke dirêj, gelekî dirêj, ew gîthane hev. 24 sal, salên dirêj, dijwar û kambax. Salên bi bêrî û tijî hesret. Meziyet, Mezoya malbata Bedirxaniyan, tevî mêrê xwe, hatiye Şamê, serdana kekê xwe.

– Celadet Abi, Huseyma û Sînemê ez îro li bajêr gerandim, Meziyet destê xwe davêje porê Sînema ko li kêleka wê rûniştîye û dibêje. Em çûn ser tîrba Selehedînê Eyûbî. Sînemê her tiştî, bi kitekit, bi min da zanîn.

Êvar e, ew li ser şivê rûniştine. Xwarinên ko ji bo wê êvarê çêbûne, yên Cizîra Botanê, yên Amojna Stî ne. Rûşen Xanim û Meziyet, bi hostehî, ew çêkirine. Bîhnên cihê yên rojên kevn ji xwarinan difûrin.

– Abî, ev xwarin divê bêtin bîra te. Amojna Stî û Dadê ew çêdikirin. Tê bîra te? Gava mam û metên me mitbaxa me ya mezin tijî dikirin û bi qise

û kenên xwe mitbax geş dikirin, eynî ev bîhn bûn ko ji mitbaxê difûrîn. Tê bîra te?

– Çawan nayê bîra min? Lê tu qet behsa dayê nakî...

– Bavo tu zanî me çi kirîn, Sînem dibêje û gotina bav û meta xwe dibire. Tu dê ji wan gelekî hez bikî, ez dizanim.

– We çi kirîne, keça min?

– Me plaka Aida kirî... Metê wê pir xweş dibêje... û me plakeke din jî kirî...

Celadet Beg bi ken li keça xwe dinihêre û li hêviya bersiva wê dimîne. Lê Sînem bi tenê dikene û li meta xwe dinihêre. Met jî dikene.

– De ka tu nabêjî? Celadet Beg ji qedeha xwe ya araqê çend qult vedixwe û dipirse.

Sînem serê xwe dihejîne. Wê dil nîn e ko bersiv bide. Çavên wê li ser meta wê, ew dibêje, »yek, dido û sisêê... » û ew û Meziyet, bi hev re, dest bi stranekê dikin; Je t-entend toujours, son tour, toujours...

Belê, »Je t-entend toujours, son tour, toujours...« Strana mala me ya Kiziltoprakê, strana ko her rêzeke wê, bi dengê Mezo, dibû yakûd û lûlû. Strana danên êvarên bexçê mala me ya duqatî. Mezo û Sefo ew digotin. Me jî, min, bavo, dayê û birayên min din ên, bi ken, li wan guhdarî dikir. Lê kê dizanibû ko keça min jî dê piştî 40-45 salan, li Şamê ew bigota!..

Yek ji wan stranên pêşîn ko Sînem hîn bû, ew strana fransîzî bû. Hê zîmanê wê baş nedigeriya, wê dest bi vê stranê kiribû. Ji bo wan salên min ên Stembolê û xweha min a zimanşêrîn, min ew hînî Sînemê kiribû... Û niha jî Mezo û Sinemê, bi hev re, ew digotin. Çavên min ên westiyayî ji kêfan dibiriqîn.

Mezo hatibû. Dinya bûbû ya min, ez dîsan vegeyriyabûm dinyayê. Mezo rojên min ên zaroktiyê anîbûn, Stembol anîbû, tahm û bîhnên ko min ewçend bêrî kiribûn, anîbûn. Mezo, xweha min a esmer û çavreş, xweşsohbet û samîmî, stêrk û şevên ronî, tav û tîrêjen germ li payiza umirê min vegevandibûn.

Gava ew hate, ez ne li malê bûm. Min xwe dabû karê xwe, çandina pem-bû. Ez hertim li gund, li ser zeviyan bûm. Me bireke mezin, li kêleka zeviyan, dikola. Rojekê, gava ez ji gund vegeyriyam, Rûşenê gote min, »Celadet Abî, Meziyet hatiye...« Pêşî ez tenegehîştîm ka wê çi digot, paşê hêdî hêdî ez tenegehîştîm. Min li dora xwe nihêrî. »Ka, ew li kû ye«, min gotê. Ew hê nehatibû Şamê, li Bêrûdê bû. Wê telefonî malê kiribû û bi Rûşenê re

peyvîbû. Wê û Rûşenê hevûdu nas nedikirin, hevûdu nedîtîbûn. Rûşenê, bi carekê, xwe dabû hev û bi rê ketibû, çûbû û ew li Bêrûdê dîtîbû. Paşê jî ew dişan vegeyriyabû. Bi rojan, ez li gund dimam. Gava ez vegeyriyam û Rûşenê xebera hatina Mezo da min û got ko ew hê li Bêrûdê ye, ez gelekî eciz bûm. Çima wê ew neanîbû? Paşê mi fahm kir, çima. Ez kal bûbûm, esebiyetê ez xistibûm. Nemaze piştî şikesta Komara Mahabadê ya kurdî, xewa şevan li min heram bûbû. Û çaxa bi qasî kêliyêkê xew biketa çavê min jî, ez ji xewê vediciniqîm û hişyar dibûm. Eger min xweha xwe, ji nişkekê ve, li hember xwe bidîta, heye ko tişteki bi min biqewimiya. Rûşen û Mezo weha fikirîbûn.

Ma hewce ye ko ez hîsên xwe yê dîtina piştî bîst û çar salan, niha, bibêjim? Wê, bi girîn, xwe avêt hembêza min. Ew li min piçikiya û rû, rîh, gum, çav û eniya min ramûsî. Ne ji min, ne ji wê deng derdiket. Ew digiriya... Ji çavên min jî çend hêstir gêr bûn... Paşê, hêdî hêdî, em dişan hinî hev bûn. Mezo, dişan, eynî Mezo bû; şên, bi henek, zimanxweş, dengbedew û bihîstiyar. Lê neçarî li dora wê bû jî. Jînê li wê jî xayintî kiribû. Dengê wê, xwendin û perwerdeyîya wê nema bi kêrî tişteki dihat. Wê li Stembolê atolyeke terzîtiyê vekiribû û cil û bergên jinan didirû. Xweha min a bîrbir ji Rûşen, Huseyma û Sînemê re jî kinc dabûn dirûn û anîbûn.

Li pey kena wê ya hertim endîşeyeke diyar hebû. Qermîçokan li ser rûyê wê jî rê vekiribûn. Herçiqas ne mîna min porspî bûya jî, tayên spî porê wê jî vegirtibûn. Xweha min a ko mîna şitilan bû, gelekî qelew û fireh bûbû, rûyê wê gilovertir bûbû, di bin çavên wê de kîsikên biçûk hatibûn pê... Jîn bêşop derbas nedibû. Tevî vê, tevî ew qeda û belayên ko bi serê me de hatibûn, em hê jî mêvanê jînê bûn!.. Mezo jî, mîna min, ji araqê hez dikir. Gava Rûşen, zarok û mêrê wê ko yekî nenas bû, diçûn û radizan, min û wê dest bi sohbeta xwe dikir. Min dipirsî, wê digot. Mam û met, nas û xîzm, kes û şexs, cîh û war, reng û tahm, mal û tax, cade û kolan, deng û pejn, yek bi yek, dihatin û dibûn mêvanên sohbetên me. Çaxa serê me hinekî xweş dibû, wê ji min dipirsî, »Abî, ez wan stranên ko te jê hez dikirin, bibêjim?...« Min ê çawan bigota na... Wê dest bi stranên mala me ya zaroktiyê dikir, em herdu bi hev re, difiriyan û diçûn Stembolê, mala me ya bi bexçe û bîr.

Lê wê bi tenê behsa Dayê nedikir. Her cara ko qala Dayê dibû, wê gotin diguherî. Min rewşê fahm kiribû, lê min xwe li nezaniyê datanî. Lê heta kengê?

– Mezo, sevgili kizkardeşim, xweha min a delal, Celadet Beg ji teyfika ber

xwe, tîkeyekî goştê biraştî yê xezalan, jêdike, dibe devê xwe û bi ken dipeyive, xweha min, mixabin, em hew zarok in... Tu ji kekê xwe re bibêje... Dayê... çawan wê wefat kir?

Bêdengiyek bi ser sifrê de tê. Kes napeyive. Celadet Beg bi gotina xwe poşmam dibe. Lê tîrê ji kevanê firiyayî hew vedigere. Ew qedeha xwe dibe devê xwe û li xwişka xwe dinihêre. Meziyet li birayê xwe dinihêre, li çavên wî, li bîbikan dinihêre.

– Destpêka salên sîhan bû, ew çavên xwe ji kekê xwe direvîne û dibêje. Destpêka havînê bû. Danê êvarekê bû. Wekî her carî, wê rojê jî, dayê dolbenda xwe avêt serê xwe û derket bexçê, nik bîrê û li bîrê û daran nihêrî. Piştî wefata bavo, dayê jî guherî. Ew zêde nedipeyivî. Gava ew dipeyivî jî, ne bi me re, lê bi bavo, Safter û we re dipeyivî. Wî danê êvarê jî, ew li ber masa kêleka bîrê rûnişt û hin tişt gotin, peyivî. Min jî, di nav teyfikeke fireh de, purtaqal û mandarîn birin û danîn ser masê. Min jê re purtaqalek û mandarînek qeşilandin. Wê ew, hêdî hêdî, xwarin, yek ji bo xwe, yek jî, ji bo bavo... tu dizanî, bavo çiqas ji purtaqal û mandarînan hez dikir... Wê hûn pirsîn, xeberên we yên dawîn pirsîn. Em hinekî li ser we peyivîn. Paşê jî wê xwest hinekî razê. Min ji hundir şûlek anî û avêt ser sînga wê û ez vegeyriyam hundir. Çûyin, ew çûyin bû... Ew ket xewa kûr û nema vegeyriya. Sakîn û bêdeng, eynî mîna bavo... Me ew li goristana Üsküdarê defn kir, nik mam û metên me. Me nexwest ko hûn pê bihesin. Jixwe derdê we têra we dikir...

Deng ji kesî dernakeve. Celadet Beg li qedeha pêşiya xwe dinihêre, bi tiliyên xwe, wê dizivirîne. Meziyet, bêdeng, çavên xwe paqij dike. Piştî kêliyêkê, Celadet Beg, bêyî ko serê xwe rake, bi dengêkî pir nizm, dibêje,

– Çok yazık oldu... Çok yazık oldu...

Ew çend caran gotina xwe dubare dike.

– Anne, annem, yadê, dayê, ew, pêşî bi tirkî, paşê bi kurdî, dibêje. Reh û rêçên jîna min, zarokiya min, sebeba hebûna min, kîbara min, bêdengî min, bextreşa min, dayê, dayê...

Celadet Beg hew dikare xwe rabigire, dest bi giriyê dike. Pêşî giran, pir giran, paşê bi deng... Ew digirî, serî û rûyê xwe dixê nav herdu destên xwe û digirî...

FOTOGRAFA DAWÎN: Bîr; bîra qederê, bîra mirinê... heş û bîr... bîrbirina qederê... bîr, kaniya umir û jînê, warê pêşîn û dawîn...

1 Belê, rûpelên romana Bîra Qederê, hêdî hêdî, digihên dawiyê. Her destpêkekê dawiyek heye; Bîra Qederê jî fotografeke dawîn heye. Fotografa dawîn a çûyinê ye; çûyina dawîn a bêveger...

Fotograf a mirinê ye. Ev fotografa dawîn a romanê ko gelekî ronî ye, tarîtiya çûyin û mirinê nîşan dide.

Sal 1951 e, ji rojan 15-ê tîrmehê ye.

Germ e, tevî ko danê êvarê ye, dinya dikele. Bajarê Şamê û taxa kurdan a bajêr, bi xebera reş, dikele; mirina ko ji lehengê vê romanê pê ve kesî nedipa, hatiye û ber bi axa reş, şûn û warê vegera dawîn, bi rê ketiye.

Çare nîn e, li hember mirinê tu çare tune.

Di fotografê de, li pêş cenaze dixuye. Li ser milên çar kesan, cenaze bi rê ketiye û dere. Li pey cenazê jî xelkekî pir, bi gavên giran, di kolaneke fireh de, dimeşe. Seriyê dawîn ê xelkê naxuye. Kevirên kolanê, bi şewqa tîrêjên tavê, dibiriqin. Esmen vekirî û zelal e, ne ewrek, ne jî tarîtiyek dixuye. Dinya ecêb ronî ye.

Şênî, hêdî hêdî, serê wan li ber wan, dimeşe. Ew kî ne? Kesên ko nasên xwendevanên Bîra Qederê ne, tê de kêmin. Di navenda rêza pêşîn de, Cemşîd duxiye. Li herdu kêlekên wî jî Husnî Begê Berazî û Yusif Melik dixuyin. Herdu ketine milên Cemşîd û dimeşin. Bi qasî ko ji fotografê dixuye, kes napeyive.

Koça dawîn bédeng tê pê. Bajarê rengîn ê îslamê, bédeng, li vê çûyina dawîn a mîrekî kurdan şahîdî dike. Û fotografa dawîn a Bîra Qederê, bédeng, şahîdî li roja dawîn a umrê Celadet Alî Bedirxan dike.

Celadet Beg dere.

Cemşîd ko hê nû ketiye donzdehan, li pey bavê xwe dimeşe. Serê wî li ber wî, di navbera mamên xwe de, li pey bavê xwe, cara dawîn, dere. Piştî vê roja germ a havînê, ew ê hew li pey bavê xwe here. Ew ê hew pê re be,

hew pê re bipeyive, jê re bibêje, »Bavo, bavo binêre, ez mezin bûme, ez bûme Mîr Cemo...«

Cemşîd çi difikire, çi hîs dike? Ma meriv li pey mirinê çi hîs dike?

Keser, bi tenê keser.

Mîna şitilekê, dirêj û zirav, Cemşîd dimeşe û bavê xwe bi rê dike. Kî çi dibêje, bila bibêje; mirin ecêb e, çûyin û koça dawîn kambax e. Mirin keser e. Ew nayê qebûl kirin. Cemşîd li pey bavê xwe dere û wî bi rê dike, lê ew ê çawan qebûl bike ko bavê wî dê hew vegere malê, hew bi dengê xwe yê gur bipeyive û hew jê re bibêje, »Cemo, kurê min, ez ketime bex-tê te, tu min, bavê xwe yê kal, şermezar dernexînî?...«

Fotografa dawîn a romanê, bergeha dilsoj a veqetînê ye; Celadet Beg ji jiyana rengîn, lê pirî caran kambax, vediqete, ji Cemşîd vediqete, ji heval û dostên ko di wênê de dixuyin, vediqete, ji Rûşen Xanim, Huseyma, Sînem û Ehmedê Ferman vediqete, ji zimanê xwe yê birîndar û rûpelên kovarên xwe vediqete. Ew ji dinê vediqete.

Celadet Beg, li ser milên çar kesan, di xewa ebedî de razayî, ji dinê xatir dixwaze û dere. Piştî vê fotografê êdî tu kes ê nikaribe fotografên wî bik-îşîne. Tu kes ê nikaribe wî li ser kitab, kovar û kaxizan bibîne. Tu kes ê nikaribe wî di kêf û henekan de, şîn û taziyan de, seyd û nêçîran de bibîne. Îro, yanî roja 15-ê tîrmeha 1951-an ko ev fotografa dawîn hatiye kişandin, roja dawîn e. Îro roja veqetînê ye. Piştî îro êdî bi tenê valahî, xewn û xeyal hene. Ji îro pê ve êdî rastî dê biqulipin ser xewn û xeyalan...

Di fotografa yekemîn a Bîra Qederê de merivek hebû. Di bihara 1893-an de ko dinya û jiyân, ji nû ve, dest bi geşbûnê dikir, merivekî, li ser gi-raveke biçûk li kamerayê dinihêrt. Meriv navenda wê fotografê bû. Di fo-tografa dawîn de jî, dîsan, meriv navend e. Fotografên Bîra Qederê bi merivekî û hebûna wî dest pê dikir û bi merivekî û çûyina wî xelas dibe.

Hatin û çûyin; du haletên herî însanî yên cîhanê. Fotografa dawîn a Bîra Qederê strana veqetîn û çûyinê, bédeng, bêzar, dinehwirîne.

2 Kurê min, guhdarî bike, ev strana bédeng a veqetîn û çûyinê ye, lê guhdarî bike, Celadet Beg li Cemşîd dinihêre û dibêje.

– Na bavo, ez naxwazim lê guhdarî bikim, Cemşîd serê xwe dizivîrîne û li bavê xwe vedigerîne. Ez bi wê dizanim, min berê jî lê guhdarî kiriye. Ez wê naxwazim.

Celadet Beg ko li ber serê kurê xwe rûniştiye, dikene, destê xwe yê rastê

dibe ser serê lawê xwe û porê wî mist dide. Saet deh û nîvê êvara 14-ê tîrmeha 1951-an e. Di oda Cemşîd de, bi tenê çira biçûk a li ber serê Cemşîd vexistiye. Mal bêdeng e. Ehmedê Ferman, Huseyma, Rûşen Xanim û Sînem, herkes, çûye oda xwe. Dinya jî germ e, tevî ko hemû pencerên malê vekirî ne, germahiyeke giran bi ser malê ketiye. Mîna ko ew gelek caran dike, vê êvarê jî Celadet Beg hatiye oda kurê xwe û jê re tiştine edebî, bi kurdî, dixwîne. Umrê Cemşîd êdî mezin e, ew bi xwe jî, gelek caran, tiştên edebî, ji bo bavê xwe dixwîne, lê vê êvarê Celadet Beg dil heye, jê re, ji rûpelên Hawara ko hew derdikeve û hew kes behs dike, hin tiştan bixwîne.

– Berxê min, Celadet Beg dibêje, tu guhê xwe bide vê stranê. Lamartine, şairê mezin ê fransîzî, ev nivisiye. Bavê te jî ew wergerandiye. Şiîreke gelekî zîz e, guhê xwe bidiyê.

– Na bavo, ez naxwazim...

Lê Celadet Beg lê guhdarî nake, ew berçavikên xwe dibe ber çavên xwe, rûpelên kovarê hinekî ber bi çirê dike û dest bi xwendinê dike, hêdî hêdî;

Çûyin; bê girîn û zehmet e; / Ez ê herim... / Mîna pelekî sivik / Ko ba ji darê diweşîne... / Ez ê herim bê ax û zarîn; / Bê şîn û girîn. / Girîn û hêstir ji bona çi? / Ez ê herim! / Mîna ba û bablîsokê, mîna av û ronahiyê... / Xwedê dilê min / Li ser sindiyana jiyînê danî; / û bi girane û zompên qehr û xweşiyê lê da...

– Bavo ez naxwazim... Cemşîd, bi hêrs, dibêje û destê xwe davêje rûpela ko Celadet Beg dixwîne. Ez naxwazim li vê guhdarî bikim... Eger tu dê bixwînî, hingê ji min re çîrokeke Şehrezadê ya Hezar û Şevêkê bixwîne...

Celadet Beg, dîsan, li kurê xwe ko di nav ciyan de dirêj bûye, dinihêre. Cemşîd jî, hinekî bi heyret, li bavê xwe dinihêre. Çavên reş ên mîna hev, bi qasî kêliyêkê, li hev dinihêrin. Di bin ronahiya qels a çirê de, çavên Cemşîd, mîna du lib yakûd, dibiriqin. Germahiyeke bi ser Celadet Beg de tê, dilê wî diguvêşe.

– Kurê min, ew dibêje û xwar dibe, ji çavê kurê xwe maç dike. Kurê min... lawê min, pêşeroja min...

Ew çend caran ji çavê Cemşîd maç dike, wî hembêz dike û radibe ser piyan.

– Ez herim nik eta te Sînemê û ji wê re jî bibêjim »şevbaş«, ew dibêje û ji odê derdikeve.

Şev dadiket. Ez û şevê, hevalên hev ên umrê derketî, dê dîsan, bi tenê, bi-mana. Şevê dê dîsan ez hembêz bikirama û aliyên xwe yên nû û veşartî nîşanî min bida. Lê berî ko min xwe berda hembêza şevê, min diviya ji zarokan xatir bixwesta. Hema çi bigire, min ew hew didîtî. Ez li gund, li ser pembûyan bûm. Pîrî caran li wir dimam û bi tenê ji bo tiştên pêwist dadiketim bajêr. Ez û Husên Begê Îbîş li hev hatibûn; me dê, bi rêdana Yezdanê Pak, pemboyeke baş rakira... Wî teksîr nedikir û ew ji tu mesrefê nedireviya. Min jî teksîr nedikir û ez bi roj û şev dixebitîm.

Divê bête bîra te ka min çawan xwe bi dil û can dabû karê weşandina kovaran. Her welê, niha jî, min xwe dabû karê çandiniyê. Cemşîd diviya, bi keser û xemgînî, li bisiklêtên hevalên xwe nenihêriya, diviya, mîna hevalên wî, bisiklêtên wî jî hebûna. Sînema min ko bûbû keçikeye xama diviya, bi dilê xwe li xwe bikira... diviya ew neketa pey hesabên qurîşan... Min diviya siûda teres a neçariyê biqulipanda ser heyinê. Ne ji bo xwe, lê ji bo zariyan... Lê mîna her tiştî qayideyên vî şixulî jî hebûn; heçî diket govendê, diviya çepilkên xwe bihejanda. Yanî ez diviya li gundê Husên Beg, Hêcanê, bimama û li ser şixul bûma.

Meziyet, xweha min a bextreş ko mîna birayên xwe yên derketî, her bi derd û kul bû, çûbû. Wê agir bi dilê min xistibû û vegeriyabû Stembolê. Tevî mêrê xwe yê serserî ko min hîç jê hez nekir. Em dîsan ji hev veqetiyabûn. Lê îcar, veqetandina me ebedî bû. Hem min hem jî wê fahm kiribû ko me dê nema hevûdu bidîta. Riyên jînê, bêveger, ji hev vediqetiyar. Berî çûyina wê bi du rojan, ez ji gund vegeriyam û hatim malê. Çawan çavê wê bi min ket, wê dest bi giriyê kir. Di nav wan du rojan de, ew her giriya. Şeva dawîn, min jê re çend rêz, bi tirkî, nivîsîn, tê de jê xatir xwest û ji malê, nivê şevê, bi dizîka derketim û çûm gund. Gava min ew çend rêz nivîsîn, min dil kir ko oxira wê bi xêr bûya, -tevî ko min dizanîbû, oxira wê ne bi xêr bû...

Tu dê niha bipirsî ka çima ez welê bi dizîka ji malê çûm, bêtî ko xweha xwe hembêz bikim û pê re heta Bêyrûdê herim... Min taqet nebû. Ne hêz, ne taqet, ne jî quwet mabû. Min hew xwe li hember veqetînan zîz radigirt. Ji vê pê ve, ez çi bibêjim? Barên giran ên kurdbûnê û şopên kambax ên salên dirêj ez xistibûm. Rast e, sebir û metanet hîmên esasî yên merivan, nemaze yên merivên demên nû û têkoşer in. Rast e, ev herdu meziyet mirovan li ser piyan digirin. Lê belê hest, bîr û bedena min a pîr ko ji xwe bi sebir û metanetê hatibû hûnandin, hew dikarîbû xwe bi sebir û metanetê bineqîşanda û eybên pîrîtiyê veşarta. Sebir û metanet jî, ji hestên

westiyayî û bedena kal, bi dûr ketibûn.

Li gund, halê min ne xirab bû. Gundiyên Husên Beg qedrê min digirtin. Cîh û mala min hebû. Gund, çandinî û pembû jî li jîna min a peregende zêde bûbû. Lê min bêriya zariyan dikir.

– Berxa bavo, tu niviyayî? Celadet Beg li ber deriyê Sînemê radiweste û dibêje.

– Na bavo, Sînem ji hundir dibêje, bavo were, binêre ka ez çî dixwînim.

Celadet Beg derî vedike, bi ken, dikeve hundir û dere li ser kursiye ko li kêleka textê razanê yê Sînemê ye, rûdine û ji Sînemê dipirse,

– Tu çî dixwîni keça min?

– Ez defterên ko te ji bo min û Cemo nivîsîne dixwînim.

– Min ew defter ji bo van rojên ko hûn bikaribin bixwînin, nivîsîn, keça min, Celadet Beg, bi ken, dibêje. De ka ji bavê xwe re bixwîne, ka bavê te çî nivisiye...

Sînem, hinekî din, serê xwe ber bi çîrê dike û rûpela vekirî ya defterê dixwîne; »Kurê min, keça min!.. Carinan ji we re hin tiştan dibêjim. Hûn bi wan bendewar dibin. Ew bi kêrî we tê. Hûn hineka ji bîr dikin, hinekên din di bîra we de dimînin. Lê heke min ew ji we re nivîsandin û xistin deftera we, hûn tu car ji bîr nakin...«

Sînem serê xwe ji defterê radike û bi çavên pirsdar, li bavê xwe dinihêre.

– Çî bû keça min? Çima tu sekini? ew jê dipirse.

– Bavo, ew, bi hêdîka dibêje, heke tu eciz nebî, ez dixwazim tişteki bipirsim...

– Bipirse keça min, çima ez ê eciz bim.

– Bavo, min li rûpelên nû yên van rojên dawîn jî nihêrîn...

– Herê?

– Di van rûpelên nû yên defterê de, tu hertim behsa mirin, şîn û taziye dikî... Çima?

Celadet Beg dikene û bi qasî çendekê bêdeng dimîne. Ew nizane çî bibêje.

– Heke tu rastiyê bixwazî, ez jî nizanim ka çima ez welê dinivîsim. Lê tu dizanî, bawerî bi mirin û melayka mirinê nabe. Ew ji nişkekê ve tên. Armanca min bi wan rêzan, heye ku, ev be; heke sî û hilma mirinê bi ser mala me de girt, şîn û taziya mala me divê li gora edet û ûsilên mîran be,

li gora rabûn û rûniştina bav û kalan be. Gerek e ko hûn bi van edet û ûsîlan bizanibin...

– Bavo, çima tu weha dipeyivî?

– Tu guh mede bavê xwe yê kal, keça min... de bavê xwe maç ke û razê...

3 Şev daketiye, Celadet Beg Cemşîd û Sînem maç kirine û ew kirine xew. Rûşen Xanim û yên din jî razane. Celadet Beg û şev bi tenê mane. Na, ew ne bi tenê ne. Stêr jî hene. Celadet Beg li salonê, li erdê, ser xalîçê, xwe dirêj kiriye û dinivîse. Rojêke nû dest pê kiriye. Lê hê şev e, saet li dora diduyên şevê ye. Ronahiya stêrkan xwe ji pencerên vekirî yên salonê digihîne hundir. Xwelîdanka li ber Celadet Beg nîvtijî ye. Dora wî tijî kaxiz e; kovar, rojname, kitab, defter, rûpel, resim û an-sîklopedî, perege, li ser xalîçê ne. Ji gramofonê jî dengê Emû Kalsûmê tê; ela bela bîhn mehmûdî... welatê min ê delal were, min werbigire û bibe...

Celadet Beg nameyeke dirêj, bi tirkî, ji jina xwe Rûşen Xanimê re ko li oda kêlekê razaye, dinivîse. Ew jî nizane ka çima ew ne bi kurdî yan jî fransîzî, lê bi tirkî dinivîse. Wî bi »Yavrum Rûşen« dest pê kir û welê bi tirkî didomîne. Piştî çûyina Meziyetê zîziyeke boş hemû heş û bedena Celadet Beg vegirtiye. Hest û hîsên wî teniktir, guman û endîşeyên wî kûrtir û bîr û heşê wî jî ziravtir bûne. Ji roja çûyina Meziyetê û vir ve, ew her li Rûşen Xanimê û zarokan difikire. Li hember wan, ew xwe çê hîs nake û wîjdanê wî ne rihet e. Loma ew ger bi nameyan ger bi notên ko ew di defterên Sînem û Cemşîd de dinivîse, her vê nerehetiya xwe diyar dike.

Mîna îşev.

»Rûşena Delal...« Wî weha dest bi nama xwe ya îşev kiriye û wê, hêdî hêdî, didomîne. Tevî cixare û konyakê. Ew ji cixara xwe nefeseke dirêj dikişîne û dîsan li nama ko li ber xelasbûnê ye vedigere û weha dinivîse; »Ez dixwazim, berî mirina xwe, ko ne dûr e, tişteki biçûk ji we re bihêlim. Ma ev ne hewce ye?...« Pênûs bi lez nalive, naherike. Ka ew rojên çûyî ko pênûsê mîna hespekî rewan serî digirt û diçû, mîna lehiyekbiharê diherikî? Ew kî bû ko ev kitab, kovar, rojname û defter nivîsîn? Ka ew Celadet Begê berê? Gelo ew xewn bûn? Ew jîyan, ew evîn, ew bajar û welat, bûyer û serpêhatî, ew hemû xewn û xeyal bûn? Ew bi tenê xewn û xeyalên romana Bîra Qederê bûn? Niha, mîna ko Celadet Beg ew ne-

jiyane, her tişt jê bi dûr ketiye, perdeyeke reş a windabûn û bîrbûnê di navbera wî û jiyana wî de hatiye rakêşandin. Mîna ko Celadet Beg, niha, di nav xewnekê de dijt.

Ew ji qedeha xwe jî çend qultan vedixwe û gotinên xwe yên dawîn ko bi hezar zehmetî tîn heşê wî, bi hêdîka, bi nestnivîsa xwe ya xwar ko hê jî spehî ye, dinivîse; »...Ez welê bawer dikim ko ez bi wezîfeyên xwe, ji bo millet û welatê xwe, bi awayekî baş û heye ko hîn çêtir ji, rabûm... û niha divê ji bo mala xwe jî tişteki bikim...«

Ji aliyekî ve, gotina te rast e. Ew şeva ko tu niha vedibêji, bi rastî jî, şeveke gelekî taybetî bû. Ez di nav xewneke kûr de diçûm û dihatim. Rast e, min ew name nivê şevê nivîsî. Heye ko saet jî li dora diduyan bû. Lê belê, berî namê, ez derketim der û çûm bajêr. Heye ko te jî bi vê yekê nizanîbû?.. Wê şevê min du tiştên nû kirin; bi tenê derketim derve û gava ez derketim, min qirawat girênda. Min qedeha calvadosê qedand, berik bir devê demançê, ew girêda, tevî ko pir germ bû, çakêtê xwe li xwe kir û ez derketim. Em, ez û şev, nasên hev bûn. Di wê germahiya şevê de, ez ji taxa Muhacîrîn daketim sûka Salihîyê. Şevê perda xwe kişandibû ser bajêr. Bajar dinivîya. Hin çirayên qels, li vir, li wir, dixuyan. Lê şev ronî bû, stêrkên ko hevaltiya min dikirin, ronahî direşandin ser bajarê kevnar. Li ber hin avahiyên mezin pasevanên çekdar hebûn. Hin zabî, bi lez, diçûn. Hin serxweş, bi hêdîka, xwe dilivandin. Ji şeva bêdeng a germ jî dixuya ko bajar di bin hukmê eskeran de bû. Lê ez xerîb bûm, tevî salên min ên dirêj ên bajêr, ez hê jî derketiyekî bûm. Min hê jî li welatekî ne welatîyek hebû, ne jî pasaportek. Min silav da wan û di ber dûkanên Salihîyê re borîm. Çi karê min bi wan ketibû? Xerîb diviya di rîya xwe de biçûya! Carina ji hin derên dûr hin deng dihatin. Qîrîn? Gazîn? Bang? Olana şehwetê? Ma kê dizanîbû! Şev bû, di pêsîra xwe de bi hezaran dizî û sir vedişartin... Ez heta meydanê çûm. Bi qasî kêliyekê, min xwe da ber dîwarê xaniyekî û li meydanê nihêrî. Çendîn rojên min li wir derbas bûbûn, min çendîn kes li doralîyên wê dîtibûn, çendîn caran dil ê min, li wir, bi heyecan, coş û keserên bûyeran, tiştan, hilavêtibû... Lê di niha kal bûbû. Li meydanê, careke din, ez bi vê yekê hesiyam.

Paşê jî, paşê jî ez dîsan hilkişiyam jor, nik kalîkê xwe. Mîr Bedirxan li goristana bêdeng, di nav qebra xwe de, mîna her carê, li hêviya min bû. Dapîra min Rûşen ko ji mêj ve ye, ne te qal kir, ne jî min, li kêleka Mîr Bedirxan, tevî ko gora wê ne diyar bû, veşartî bû. Min, dîsan, herwekî ko tu û xwendevanên romanê pê dizanin, dest bi gotinê kir û bi bapîrê xwe re peyivîm. Lê

îcar ez hinekî bi dapîra xwe Rûşenê re jî peyivîm. Niha nayê bîra min ka ez bi wan re çî peyivîm. Her tişt mîna xewnekê bû, di nav mij û dûmanê de bû. Lê gava ez ji wan veqetiyam, min weha got; »Kalo, pîrê, ez derim, lê ez ê di nêzik de, pîr nêzik de, vegerim...« Herê, welê bû; şeva tarî di êvarê de kifş bû.

Piştî ko Celadet Beg nama xwe dinivîse û wê datîne ser masa xwe ya xebatê, ew vedigere ser fotografan. Fotografên wî yên salan jî, mîna umrê wî, peregende ne. Wan albumek jî nîn e! Ew di nav zerf û rûpelên kitab, kovar û defteran de, hêdî hêdî rengê xwe winda dikin û diqulipin ser rengê zer. Îşev wî hemû wêne, ji cîhên wan ên bêhewa, derxistine û dixwaze li wan binihêre. Bav û diya wî, li kêlekê, di nav wêneyekê de ne. Herduyan jî destên xwe danîne ser çogên xwe û lê dinihêrin. Meziyet li pey wan, li pê ye. Safter di nav wêneyeke din de dikene. Di yeka din de, her çar bira, Celadet, Kamuran, Tewfîk û Hîkmet, bi ken, li hev dinihêrin. Ev herdu sûretên Stembolê, Galata û Bospor, girî dixin çavên wî. Ev çek û pûsatên vê wêne Xoybûn û Araratê tînin bîra wî. Monika, evîna çavşîn û porzer lê dinihêre û dikene. Ev porê reş ê bipêl ê Cananê ko ji vê fotoya kêlekê jê re dest dike, dilê wî diguvişîne. Ecêb e... Celadet Beg ev hemû nas kirin, bi wan re mezin bû, bi wan re jiya, umrekî dirêj bi wan re derbas kir, lê niha, di şeveke germ a Şamê de ew bi tenê ye, bi tenê li wêneyên wan dinihêre. Ecêb e, ev hemû dewr û dewran hatine û çûne, umrekî 57 salan di nav van dewr û dewranan de çûye. Ew niha çiqas jê bi dûr in! Ecêb e, tevî ko hin ji wan mirine, hin ji wan, bêveger, jê xatir xwestine û çûne, tevî ko wan valahiyeke xedar li pey xwe hîştine, Celadet Beg dijî. Ew çûn, lê Celadet Beg hê jî maye. Ecêb e ko jiyan evçend metîn e. Lê dîsan ecêb e, tevî ko ew dijî, wî nikaribûye, tu carî, valahiya kes, dewr û dewranên çûyî dagire. Ecêb e, ew dijî, lê di navbera xewt, dewr, dewran û kesên mirî û çûyî de...

Celadet Beg dizane ko êdî dereng e, yan na, di esasê xwe de, wî romanekê diviya. Romanekê nû ko wext, dewr, dewran û kesên mirî û çûyî bigihanda hev, ecêbiya hatin û çûyinê, jiyîn û mirinê vebigota. Romanek ko tê de behsa bîrên wî jî hebûya. Belê romanek ko li ser qederê bûya, li ser bîra qederê bûya.

4 «Nav: Bîra Qederê

Gengre (çeşn): Roman

Tarîxa destpêka nivîsînê 15 Tîrmeh 1951

Destpêk û rêza yekem: Herkes dimire; bira û birazî, yar û evîndar, heval û dost, hogir û rêger, nêz û nas... hemû wefat dikin. Dora min jî hatiye, niha jî dora min e...»

Saet li dora 5-ê şevê ye. Stêrk çûne ava, ronahî hiltê. Rojeke nû ya havînê dest pê dike. 15-ê tîrmehê bi hêdîka hişyar dibe. Celadet Beg hê jî li salonê, li ser xalîçe dirêj bûye û li deftera nû ya li pêşiya xwe dinihêre. Ji gramofonê dengê dengbêjeke tirk tê; her yer karanlık... her der tarî... foto, kovar, rojname, kitab û rûpelên peregende hê jî li erdê ne. Lê tiştekî li wan zêde bûye; deftera li pêşiya wî. Wî deftereke nû vekirîye û tê de rêzên destpêkê yên romaneke nû nivîsîne. Wî navê romanê jî lêkiriye; Bîra Qederê... Pênûs di destan de, defter li pêşiyê, ew difikire. Rêzên pêşîn ên romana nû ew birine dewr û dewranên kevn û windabûyî. Xwezî ne dereng bûya û wî bikaribûya vê romanê binivîsanda!.. Lê pênûs nalive, dereng e, pir dereng.

Ji nişkekê ve, deriyê salonê vedibe û Rûşen Xanim di nav kirasê şevê de, tê nik wî. Ew jî xewê hişyar bûye. Celadet Beg li jina xwe dinihêre, bi ken û xew li ser çavan, jê re »rojbaş« dibêje.

– Rojbaş, Rûşen Xanim dibêje û tê li ser Celadet Beg disekine û li rûpela vekirî ya deftera li pêşiyê dinihêre -bêyî ko ew bikaribe rêzan ji hev derxe.

– Min çend rêz nivîsîne, Celadet Beg, çavê wî li ser defterê, dibêje, çend rêzên romaneke nû. Ne yên Heyveron-a ko min dil hebû binivîsa, lê yên yeka nû...

– Bi xêr be... Te navê romanê jî lê kiriye?..

– Herê, Bîra Qederê... nav wê Bîra Qederê be...

Ew bi destê Rûşen Xanimê digire û li ba xwe dide rûniştin. Ew jî cixara xwe nefesek dikişîne, rûpela yekem ko wî dest pê kiriye, bi hêdîka, ji Rûşen Xanimê re dixwîne û paşê jî gotina xwe didomîne,

– Eger min keys bidîta û bikaribûya dest bi romaneke bikira, destpêk wê mîna van gotinên min bûya; Herkes dimire... Min ê qala mirin û çûyînê bikira. Min ê pêşî xatir bixwesta û paşê dest bi romana xwe bikira... Pêşî mirinê bihata, paşê jîn, xaçeriyên jînê û bi dû re jî dîsan mirin... Lê êdî dereng e, hertişt li pey ma. Wext dereng e. Şev dereng e. Hêvî

şikestiye, umir kal e. Û... û rêwîti li ber derî ye... Mein Gott, mein Gott...

Rûşen Xanim di cîhê xwe de vedicinîqe, dilê wê pihêt hildavê. Ev çi gotin in? Çima?.. Ew, bi hêdîka, hîn zêdetir xwe nêzikî Celadet Beg dike û eniya wî maç dike. Bi dû re jî ew, bi hêdîka, lê vedigerîne,

– Çima tu weha dipeyivî? Herkes dizane ko tu mutefekîrekî yekta û nivîskarekî jêhatî yî... Tu dê romana xwe binivîsînî, bi îzna Xwedê, bi rêdan û dilovaniya Yezdanê mezin, tu dê dest pê bikî û wê xweşik binivîsî û her tiştê ko tu dixwazî, tu dê bikî... Ma te ev yeka hanê, sebir û înad a xwe, pirî caran, îspat nekiriye? Ez bi vê bawer im, bi te bawer im, ez bi hêvî me.

– Rûşenê, êdî pir dereng e... lê min ê navê Bîra Qederê li romana xwe bikira... Bîra Qederê... ev nav ê baş li romana min bihata. Quelle titre pour un roman, pour un destin...

Celadet Beg, mîna ko ew di xewê de be, dipeyive, hem bi Rewşen Xanimê re dipeyive hem jî bi dengê berz difikire. Ew difikire, di nav xewn, xeyal, bîranîn û rojên bihurî de dere û tê. Digel ko pencerên salonê vekirîne, ode bi dûman û bîhna cixarê tijî ye. Cixare her di destê Celadet Beg de ye.

– Min ê tê de behsa bîrên xwe bikira. Ev bîrên ko me li gund nû kolane jî tê de. Wan ez westandim, lê ew ê jîn bidin erd û çolê, pembû dê mîna berfê bibişkovin...

– Tu dê behsa bîrên xwe jî bikî...

– Ruşencîk, Diya Cemşîd, diya Sînemxana delal... Verba volant, littera scripta manet... Min piraniya kaxiz û defterên xwe yên nivîskî, çirandine, şewitandine, lê min ê ev roman binivîsiya, min ê tê de qala bajarên xwe bikira, Stembol, kaderîm, benî hîç bîr zaman terk etmeyen o müthiş şehir Munich, Also sprach Zarathustra... Kahire, Bêrut, Şam, Heleb, Di her destpêka biharê de, em ê hevûdu li Helebê, li meydana Babulferecê bibînin... Paris, la ville des villes... Cizîra Botan a xewnan, warê bav û kalan, keleha hebûn û bihîstiyariya min, Kanî Xanî, Feqeh-Teyran û Melayê Cizerî, ne jî Batê, kes nema ...

Celadet Beg, mîna ko ew nû ji xewê hişyar bûbe, li ser xalîça rengîn û mezin a salonê dirêjbûyî, bi germahiyeke bêpayan, li çavên nepixî yên Rûşen Xanimê dinihêre. Hingê, Rûşen Xanim jî nizane çima, lê xofeke mezin dikeve dilê wê. Gelo?... Di bin ronahiya çira li ser maseya li kêleka Celadet Beg, rûyê herduyan jî gewr dixuyin. Rûşen Xanim, bi dilsojî, li rû û çavên wî yên westiyayî dinihêre. Rûyê wî, digel west û bêxewî, keser

û esebiyetê, hê jî, ji xweşî û esaleta xwe tu tişt winda nekiriye. Rû hê jî mîna rûyekî ji dem û dewrên Yewnanên Antîk, yan jî ji ya keysarên farisan e. Çav mîna du lib komirên reş, du libên tiriyê reş in, mîna du perçe lûlû ne. Rîh êdî spî bûye, lê ew esalet û xweşiya rûyê Celadet Begê hîn xweştir dike.

– Tu dizanî, min ê rûpelên romanê bi çi bineqîşanda?.. Bi evîn û hêviyê. Bi van herdu cêwikan. Celebên evînê dê, mîna neqşên Mîr Şerfxanê Bêdlîsî, rûpel spehîtir bikirana. L-amour fatale, l-amour douze... Hêvî, xwişka evînê, dê ji rûpelan binihêriya. Û min ê ev yeka hanê bi hevaltiya musîkê bikira. Bilûr, ew dengê wê yê yekta, dê hevaltî li min bikira. Bilûra min, Dengê xwe berde!.. Dinya, Mîna zarokekî berşîr, Ket dergûşa xwe; Dengê xwe berde bilûra min, Û jê re bilorîne, Xema wê birevîne! Bilûra min tu yî... Û Mahler, Gustav Mahler... min ê hevaltiya musîka Mahler ji bîr nekira, Langsam, schleppend; im Anfang sehr gemächlich. Kräftig bewegt, doch nicht zu schnell...

Roniya çirê Celadet Beg eciz dike. Ew rûyê xwe ji aliyê Rûşen Xanimê badide û çavên xwe digire. Sînga wî ya ko tijî pirçên spî ye, hêdî hêdî, bi nefesê, radiibe. Rehên qirik û gewriyê, mîna ko derketibin derve, reş dikin. Bedena wî westiyayî ye. Mêjî kal bûye. Demeke dirêj ew, çavgirtî, difikire, mîna ko ew ji wir çûbe dereke din... Rûşen Xanim jî, bi tenê, bédeng, lê dinihêre. Piştî bîskeke dirêj, gava şev êdî baş diqulipe ser rojeke nû, ew çavê xwe, giran giran, vedike. Niha jî, ji dengê strana tirkî pê ve, bédengî, bi tenê bédengî heye. Rûşen Xanim dixwaze bikene, lê ken li ser rûyê wê nîvçe dimîne; mîna ko mirin hatibe û li kêleka wan rûniştibe... Rêzên şîrekê, tevî ko ew di hêlekana xewa xem û xeyalan de dere û tê, tèn bîra Celadet Beg. Ew, dîsan, bi dengêkî pir nizm, dest bi gotinê, gotina rêzên şîra »Le poete mourant« ya Lamartine, dike; »Ah Ruşen... Dotmamê... Sîha mirinê bi ser serê min de tê; Saeta min a dawîn lêdide; Mirinê nêzikî li min kiriye; Xuya ye, ez ê bibim mêvanê ax û qebrê; Ma ez çi bikim?...«

Bi dû van çend rêzan re, ew li zarokên xwe, Sînemxan û Cemşîd dipirse, hinekî xwe dilivîne, li rûyê Rûşen Xanimê dinihêre û weha dibêje; »Ew pir delal û jîr in, bi saya te...« Paşê, hêdî hêdî, gotina wî dîsan tê ser nivîsîna romanê.

– Hevaltî û bervajiyê wê, îxanet wê tê de hebûna. Bira û xweh, ap û birarîzî, xal û xwarzî dê tê de hebûna. Têkoşîn û şoreşgerî, xwestek û hesret, deng û pejn, ken û girî, tahm û xwîdan û bîhna kaxiz û çapxanê dê tê de

hebûna. Anliyor musun? Ev hemû dê tê de hebûna. Û min ê ew bi kurdî, bi zimanê bav û kalan, bi zimanê welatê bindest û belengaz binivîsiya. Yekîtiya kurdan bi yekîtiya zimanê kurdî çêdibe... Miletên bindest heyîna xwe ji serdestên xwe bi du tiştan, bi qeweta du çekan diparêzin. Ol yek. Ziman dudo. Lê heke ola miletê serdest û bindest yek be, hingî çek yek bi tenê ye û bend tenê ziman e... Ma min di nav rûpelên Hawar-ê de weha nenivîsbû? Belê, min ê bi kurdî binivîsiya...

Piştî van gotinên wî, Rûşen Xanim hew xwe radigire, ew dest bi qîrînê dike û bi qîrînê vedigerîne,

– Na, na... Çima tu weha dipeyivî? Çi bi te hatiye? Tu xewnan dibînî? Kabûs bi ser te de tîn? Ev çi hal e? Min hîç tu weha nedîtibûyî... Ezbenî, ezbenî. Ez ketime bextê te, dev ji erd, pembû, çandin, bîr û kolandina wan berde. Dev ji romanê, Bîra Qederê jî berde. Me tiştek navê, ne pere û dewlemendî, ne mal û mulk, ne jî kitab û roman. Me te divê, bi tenê te...

Piştî ko Rûşen Xanim dipeyive, ew radiibe ser piyan û bi girî vedigere oda razanê.

Nayê bîra min, tu tişt ji wê berbangê nayê bîra min. Heye ko welê bû, min welê gotibû. Heye ko tu niha wan li hev tînî... Lê xew neketibû çavê min û çaxa Rûşen, xew li ser çavan, hatibû, ez pê re peyivibûm û min ew rêzên destpêkê nîşanî wê dabûn. Min baş dizanibû ko ew rêz ê welê bimana. Min ne wext ne jî taqet hebû ko min ew bidomanda. Min ew nivîsîn, bi hêviya ko rojekê yekî din derketa û ew rêz bidomandina. Mixabin min Heyveron nenivîsî. Û mixabin min ê Bîra Qederê jî nikaribûya binivîsanda.

Lê belê, diviya ew roman, bi zimanê birîndar, bihata nivîsîn. Tevî ko ez li ser rê bûm û diçûm, ez bi hêvî bûm. Herçend ko jan, mîna fîlîsofêki gotiye, mamosteyê jînê ye, ewçend hêvî jî gelavêja jînê, yanî stêra rêber a jînê ye. Tevî ko ez bêhêvî mabûm, min dîsan jî hêvî hebû ko roman wê, rojekê, bihata nivîsîn. Şûr bi qenciya polayê xwe dibire û diçirûse, berhem û eser jî bi destpêk û gavavêtinê bi ser dikeve û diçirûse... Her çawan ko min şopa hinên pêşiya xwe hilda û ketim pey wan, hinên nû jî dê şopa Bîra Qederê hildana û biketana pey wê. Ma ne welê ye?...

Wext hatiye, Celadet Beg divê haziriya xwe û çûyinê bike. Ew radiibe ser piyan, careke dawîn li wêne, kovar, rojname, kitab, defter û rûpelên li erdê raxistî dinihêre û dere serşokê. Piştî ko ew ji serşokê derdikeve, ew tê

oda razanê, ba Rûşen Xanimê. Bêguman, xew ji Rûşen Xanimê bi dûr e, lê bi dû wan gotinên Celadet Beg re, ew li oda wan herduyan, di nav nivînan de digirî.

Celadet Beg tê û li ser textê razanê, li kêleka Rûşen Xanimê rûdine. Ew, bi hêdîka, porê wê yê kin mist dide. Rûşen Xanim rûyê xwe di nav lehîfan de vedişêre, naxwaze ko Celadet Beg wê çavgirî bibîne. Ev çî saw e ko li dora wan dere û tê?..

– Rûşenê, de serê xwe rake, li min binihêre, çavên xwe veke, Celadet Beg dibêje û serê Rûşen Xanimê ber bi aliyê xwe dizivîrîne.

Ken li ser rûyê Celadet Beg dixuye. Wî xwe daye hev, kur bûye, rîha xwe çêkiriye û niha bi çavên ronî li Rûşen Xanimê dinihêre. Kincên rojane yên kar û şuxil lê ne. Ya girîng, ya ko herî zêde niha bala Rûşen Xanimê dikişîne, ev e; Celadet Beg bi ken e. Mîna ko wî, berî bîskekê, ew gotinên goristanan negotibin, behsa mirin û çûyinê nekiribe, mîna ko ew, niha, ne ji kabûsekê, lê ji xewneke şêrîn hişyar bûye, ewçend ew guherî dixuye...

– Ez ê herim ser erdan, îro gelek karê me heye, Celadet Beg dibêje; em ê avê berdî bîrê.

– Ma ew gotinên berî bîskekê?

Ji wan gotinan pê ve, tu tişt nedihatî bîra Rûşen Xanimê. Gotinan ew êşandibû. Saw û xofeke ecêb mezin ruh û hîsên wê, ji binî ve, leqandibûn.

– Rûşencîk, tu wan gotinan ji bîr bike. Ew, gotinên romana Bîra Qederê ne. Gotinên nerast, gotinên çêkirî... Tu pêwendîya wan û me bi hev re nîn in. Hem xewa min dihat, hem jî ez ketibûm nav dinya Bîra Qederê. Bila dilê te rehet be, serê xwe bi wan gotinan meêşîne...

– Naxwe, tu dê romana Bîra Qederê binivîsî? Ne welê, tu dê wê binivîsî? Divê tu wê binivîsî.

– Belê, ez ê wê binivîsim. Ez ê romaneke kurmancî jî yadîgarî kitabxana kurdî bikim...

– Ez di bextê te de me, baş li xwe binihêre. Ezbenî... bila gotinên welê neyên bîra te. Ez dizanim, bîhna te teng e, rewşa kurdan û halê Kurdistanê nexweş we. Lê ev roj ê derbas bin. Tu ji min çêtir dizanî...

Bi van gotinan re, Rûşen Xanim, dîsan, bêdeng, dest bi girî dike. Dengê wê tê birîn. Celadet Beg, bêdeng, serê Rûşen Xanimê datîne ser çoga xwe û destê xwe di nav porê wê de digirîne. Çendekê, herdu li dengê nefesên hevûdu guhdarî dikin, bêdeng, li daxwaza dilên hevûdu

difikirin. Bîhn û hilma wan a nas rehetiyek, huzûrek dide Rûşen Xanimê. Wêlê dixuye ko ew naxwaze ko Celadet Beg here. Lê ew dengê xwe nake; ew dizane ko Celadet Beg ê here.

– Ez divê herim, ez dereng mam. Ji devla min ve ji çavên zariyan ramûse. Di xweşiyê de bimînin...

Gotinên herî dawîn ko Rûşen Xanim ji devê Celadet Beg dibihîse, ev in; Di xweşiyê de bimînin... Gava Celadet Beg radibe ser xwe û diçe, Rûşen Xanim, bi girî, ji paş ve, lê dinihêre; bi çavên şil, li bejna dirêj, bedena lihevhatî, milên fireh û serî mêze dike. Ew, hêdî hêdî, bi gavên giran, ji ber çavên Rûşen Xanimê ko baş nabînin, winda dibe û dere. Ber bi gundê Hêcanê, ser erdan, ber bi bîrê, bîra qederê...

5 Bîra qederê...

Ev bîra ko Celadet Beg niha li berê ye, dê bibe bîra qederê -herwekî

ku Rûşen Xanim, car bi car, dibêje. Ev bîr ê di nav demeke kurt de qedera teres a neçariyê biqulipîne ser heyin û rehetiyê. Ev ê, niha, piştî bîskeke, av berde erdan û jiyan bide pembû. Bîr av e; av kahnî û geşî ye; geşî jiyan e. Pembû dê bi avê geş bin.

Celadet Beg cixareyeke nû ji pakêta xwe derdixe û vêdixe û ew li bîrê, li ava bîrê dinihêre. Saet heyşt û nivê danê sibê yê 15-ê tîrmehê ye. Dinya germ, zela û vekirî ye, li esmên tu ewr naxuyin, esman çikî şîn e. Bi tenê carina teyrin û refên teyrin difirin. Ji dûr ve, ji gund dengê zarokan tê. Celadet Beg û serpalayê wî Hesoyê Qado dê îro, av berdî erdan. Erd di nav keskahîyeke bêpayan de ne. Seranser keskahî ye. Pembû serî hildaye, şitil mezin bûne, şiqil dirêj bûne û bi pelên kesk û mezin hawirdor vegirtine. Rengê çikî kesk û yê çikî şîn erd û esman gîhandine hev.

Di nav van rengên germ de, îro, av ê ji bîrê derkeve, biherike û xwe bi coyên biçûk, bi şitilan bigihîne da ko rengê kesk biqulipe ser rengê qerqaşî spî yê pembû. Îro girîng e. Loma Celadet Beg bi hevalên xwe re neçûye seyda û nêçîrê û ew hatiye ser zevîyan.

– Em ê îro piştî felekê bişkinin, Celadet Beg ji cixara xwe çend nefesan dikişîne û dibêje, îro jîn wê geş be.

– Mîrê min tu dizanî, serpalayê ko li kêleka wî sekiniye, dibêje. Tu dizanî, lê eger ez bûma, ez ê bisekiniyama.

– Na Hesoyê bira, na. Me wext nîn e. Em divê avê berdî. Bi îzna Yezdanê pak tu tişt nabe.

– Husên Begê Îbîş ji do êvarê hate gund û ez temî kirim ko ez ji mîrê xwe re bibêjim; bîr ne qaîm e...

– Ez pê re peyivîm, vê sibê em bi hev re hatin. Ew çûn seyde, ez mam... Na, na tiştêkî nabe, em ê motorê bişixulînin...

Tevî ko min welê digot, ez bi gotina xwe ne bawer bûm. Lê min, jê pê ve, tu çare ji nîn bû. Me av diviya, pembûyan av diviya. Ji ber sebebê ko tu û xwendevanên romanê êdî baş dizanin, min dest bi çandina pembû kiribû... Berî ko ez dest bi çîroka çandina pembû bikim, min dil heye ko ez bavê xwe bi bîr binim û sebebêke din ji bibêjim.

Rojekê ko hingê umrê min ne zêdeyî dehan bû, li Stembolê, li bexçê mala me, li kêleka bîrê, bavê min bang min û Kamuran kir. Em çûn nik wî. Danê êvarê bû. Wî ji purtaqalên ko diya min a dilsoz jê re qaşilandibûn, hinekî dan min û Kamo. Me ew xwarin. Paşê ji, wî destê xwe avêt rîha xwe, pê list û li me vegeriya û got, »Kurên min, min li we şîretek heye...« Mîna niha tê bîra min, piştî ko wî weha dest bi gotinê kir, wî serê xwe ber bi daran kir û bi qasî çendekê li daran û pelên wan ên kesk nihêrî. Ew difikirî. Piştî kêliyeke dirêj, ew dîsan li me vegeriya û wî got, »Zarokno, ev şîreta min li guhê we guhar; hûn bin, tu carî li ber deriyê dewletê mebin qûl, mebin mehkûmê dewletê, mebin Lala Paşayê ko bi pereyên dewletê zikê xwe mezin kiriye, lê di eynî wextê de mehkûmê wê ye... Bila tu carî mineta dewletê li ser we nîn be... Vê şîreta min ji bîr mekin.«

Ji ber vê şîreta bavo bû ko ez tu carî nebûm memûr, min nanê dewletê nexwar û jê tiştêkî daxwaz nekir. Ne ji osmaniyan, ne alman û fransizan, ne ji ereban. Tu carî. Dewsa vê yekê, min kar û şixulên din kirin. Û di payiza umrê xwe de ji, ji bo debar û pêşeroja zariyan, min dest bi çandiniyê kir.

Niha em vegerin ser zevî, çandin û pembû... Gundê Hêcanê nêzikî Şamê bû, bi hêsanî mirov diçû û dihat. Erdên gund avî û biber bûn. Gava min biryara xwe ya çandiniyê da, pembû di heşê min de bû. Pembû hê nû ketibû Sûriyê û herkes bi karê pembû radibû -ji ber ko tê de pere pir bû û karekî paqijtir bû. Min ne ji çandiniyê, ne ji pembû fahm dikir. Lê ne xem bû. Ma ez, ji bo gotinên kurdî yên jibîrbûyî, bi rojan, bi mehan, gund bi gund, nedigeriyam? Ma min li kal û pîr, dengbêj û çîrokbêjan guhdarî nedikir? Ma bi vî terhî, ez nebûm hostayê nivîsîna zimanê birîndar? Herwekî wê, ez ê bi karê pembû ji rabûma û ez ê hînî wî bûma. Min kitab, ansîklopedî, kovar û rojnameyên li ser babetên çandinî û pembû xwendin. Ez li gundan geriyam. Min li pale û rênçberan guhdarî kir, bi axa û began re li ser zevî û

erdan geriyam. Bi roj û şevan, hefte û mehan, ez li gund, li ser erdan mam. Welê, bi vî awahî, ez dikarim bibêjim ko ez hînî karê xwe yê nû bûm.

Me tovên herî baş ên pembû hilçandin; Akala, G. Herbaceum a Linné. Ev tov zexm, qaîm û bi bereket bû, jê baş ber dihat hılanîn, ew ne bi tenê li erdên avî, lê li erdên bi kîlte û navçeyên hênîk jî dihat. Berî ko em tov bikin, me erdên xwe, baş, cot kirin, giyajeng jêkirin, me erd hazir kirin. Meha adara 1951-an, ji hefta diduyan heta dawiya mehê, me tov çandin. Ji ber bextê çê, wê zivistanê dinya ne hişk bû. Baran hebû û bîhna nermahîyeke xweş ji erdan difûriya. Hewa tu carê neket binî 10ğ... Û piştî sê çar heftan, şitilên pembûyan, hêdî hêdî serî rakirin. Jîn bi wan tovên ko me çandibûn, ketibûn, li her aliyê zeviyan zîl didan. Ez di nav zeviyan de, bi kêfxweşî, digeriyam. Şitilên zirav, dirêj û narîn mezin dibûn; deh cm, panzde, bist, sî, çil, şest, heftê... Pembûyan mîna zarokekî qam didan. Barana mehên adar, nîsan û gulanê gelekî alîkarî kir. Dinya jî, pir xweş û bi dûzan, roj bi roj germ dibû. Şax û çiqil jî derketibûn û di rojên pêşîn ên tîrmehê de pelan jî dest pê kir û bişkovîn. Di nav çend rojan de, ji nişkekê ve, zevî, seranser, bûn kesk. Xwedayo ew çi xweşî bû! Dîlana rengê kesk bû...

Lê tiştêkî, hinekî, bîhna min teng dîkir; ji hezîranê heta navenda tîrmehê hîç baran nehat. Heke hinekî baran bihata, rewş ê hîn çêtir bûya. Lê dinya pir germ, vekirî û zelal bû. Baran û av diviya. Mehên tîrmeh û teboxê, mehên herî girîng ên pembûyan bûn. Wan serav û avdan diviya. Heke av hebûya, me dê bikaribûya ji her darê kêmanî bist qepûşk hilda. Heke bextê çê dewam bikira, me dê heta sî qepûşkan jî hilda. Niha, bê av, me dikaribû di hektarekê de sedûheystê—dused kilo pembû rabikira, lê heke av hebûya hejmar ê derketa pencsed—şesşed kiloyan. Tu dizanî, bav û kalan gotiye; ken ji dilê geş, baran ji ewrê reş tê. Wê meha tîrmehê, herdu jî, gelekî, ji min û ji zeviyan bi dûr bûn.

Loma me dest bi kolana bîrê kir. Bi lez û bez. Zûtirîn wext, me av diviya. Jixwe erd avî bû, me bîr veda û bi hêsanî av peyda kir. Lê me diviya ew bi zeviyan jî bigihanda. Loma me co vedan, erq çêkirin, makîne û motoranîn û bi bîrê ve kirin. Bîra me ya arteziyenê temam bû. Makîne û motorên me pir bi quwet bûn. Gelekî perê me çûbû, lê me şixul jî serast kiribû. Lez û beza me Rûşen tirsandibû. Loma jî wê navê bîra me ya nû kiribû »bîra qedereê...« Ma kê dizanibû ko ew ê, bi rastî, bibûya bîra qedereê!

Kêmanîyeke bîrê mabû; me diwar qaîm nekiribûn û gava me av berda, bîr dikaribû, her gav, hilbiweşiya. Hosteyê ko dê diwar qaîm bikirina, nexweş ketibû û nikaribû bihata. Wext jî li me pir teng bûbû. Ya me dê av

berda û qeder biguherta, yan jî na, em ê bi qedera xwe razî bûna...

– Huso motorê bişixulîne.

– Mîrê min... em nepên?

– Na, me wext tune, em nikarin bipên, tu dest pê bike...

Piştî hewldana çend caran, serpale motorê dişixulîne. Motor, bi dengê gur, dest bi şixulê dike. Av hildikişê, dengê avê tê. Celadet Beg, kêfxweş, tê nik motorê û ew li motorê û ava ko tê, dinihêre... Av tê, aveke boş, zelal û hênîk. Ew cixareyeke din vêdixê û li kêleka motorê, ser bîrê, li ser totikan, rûdine.

Av; kahniya umir û jînê.

– Binihêre, bû, bû, me bi ser xist... piştî hefteyek-deh rojan, bejna pembûya dê bigêhê esmanan...

Ji kêfa Celadet Beg re payan nîn e. Ji erq û coyan, av, hêdî hêdî, xwe bi zewiyan digihîne. Erdên zuha dê avê vexwin, rehên pembûyan ê geş bin. Belê, bû...

Lê ji nişkekê ve, dengê kûr û giran ji bîrê tê. Çi bû? Çi diqewime? Celadet Beg hinekî xwarê bîrê dibe, lê ew tiştekî nabîne. Motor jî, ji nişkekê ve, disekine. Lê ew dîsan dest bi şixulê dike. Dîsan motor dişixule û avê dikişîne. Celadet Beg, bi ken, cixara xwe dikişîne. Lê hê cixare di devê wî de ye, îcar, dengê gurtir û berztir tê. Û tevî deng, ji motorê jî dengê teqînekê tê.

– Mîrê min, mîrê min, serpale diqîre, mîrê min xwe bide alî.

Celadet Beg nagihe ko xwe bide alî, hê ew ranebûye ser piyan, ew aliyê bîrê ko Celadet Beg û motor lê ne, hildiweşe. Pêşî Celadet Beg û di pey re jî motor, bi leza birûskê, gêrî bîrê dibin.

6 – Monsiuer Bedir-Khan, hûn gêrî bîrê bûn, serekdotorê nexweşxana fransîzî dibêje, gundiyan hûn ji bîrê derxistin û anîn nik me... Hûn niha li nexweşxana me ne.

Celadet Beg, bi hêdîka, çavê xwe vedike. Her tişt li ber çavê wî, mîna ko di bin perdeyekê de be, di nav reşahiyekê de ye. Li ber serê wî çend kes hene. Ew kî ne? Celadet Beg nikare rûyê wan baş bibîne. Ew li wan dinihêre. Jinîkek di nav kincên spî de tê û bi destmalekê eniya wî paqij dike.

– Monsiuer Bedir-Khan, hûn birîndar in, birînên we... hene. Em dizanin, karê me ne hêsan e, lê em ê her tiştî bikin. Em ê, niha, we bibin emeliyetxanê. Em hêvîdar in ko em ê bi ser kevin.

Celadet Beg bi bîhneke giran a derman û nexweşxanan dihese. Ew rêdigêhê ko ew li ser textekî dirêj kirî ye. Ew diêşe. Hêdî hêdî ew bîr bi êşa bedena xwe dibe. Her aliyê wî di nav êşêke bêpîvan de ye. Ew dixwaze devê xwe veke û tiştekî bibêje. Lê nabe, lêvên wî, gewriya wî zuwa ye. Ew zîmanê xwe derdixe û çend caran li ser lêvên xwe digêrîne. Tahma devê wî, mîna ya jahrê, tahl e. Ew dixwaze rabe. Lê çaxa ew hewl dide ko xwe bilivîne, hemû bedena wî dişewite, mîna ko agir pê ketibe, yan jî zelzeleyek tê de hatibe pê. Ew nikare xwe bilivîne.

– Monsiuer Bedir-Khan, doktor li serê xwar dibe û dibêje, gelo hûn dixwazin hinekî xwe rast bikin?

Celadet Beg pêşî bi çavan bersiv dide, paşê jî ji devê wî gotinek derdikeve,

- Oui...

Doktor, jinika kincspî û du kesên din ko li ser serê Celadet Beg in, bi hêdîka, pir bi dîqet, radihêjin wî û piştî wî ber bi dîwêr dikin. Jinik çend balîvan datîne ber piştî wî. Êş... êş... êşa bêpayan, êşa ko nayê gotin, nayê teswîrkirin. Xwîdan jê dere. Eniya wî, qirika wî, rû û berçavên wî di nav xwîdanê de dimîne. Jinik, dîsan, bi destmalê enî û rûyê wî paqij dike. Kincên wî jê bûne, bi tenê derpî lê ye. Jê xwîn neçûye, di tu dereke wî de xwîn naxuye. Hingê ev êş ji kû tê? Ew, niha, hinekî bêtir, bi cîhên êşê dihese. Ji doralîyên mil û stû, sîng û kêlek û zik û şeqan êşêke zirav, lê xedar, dertê.

– En peu... en peu de l'eau, hinekî av, Celadet Beg dibêje, hinekî... hinekî..

Jinik dilezîne û jê re qedeheke av tîne, serê wî hinekî rast dike û avê dibe devê wî. Av û hênika hiya avê tî û tîna hundirê wî, hinekî, dişikîne.

– Cixareyek, cixareyekê bidin min, Celadet Beg, bi dengê ko bi zehmetî tê bihîstin, dibêje.

– Monsiuer Bedir-Khan, hûn cixare nekişînin çêtir e, serekdoktor dibêje. Em ê herin emeliyetxanê.

– Hûn cixareyekê bidin min û dev ji emeliyetê berdin... Le temp est venu... wextê hatiye. Ez, niha, bi birînên xwe dizanim, dev jê berdin... û telefonî Madame Bedir-Khan bikin, ji kerema xwe. Berî ko ez herim, ez wê bibînim.

Ez bi birînên xwe hesiyabûm; ez li rê bûm û diçûm. Jîna min li kêleka bîrekê dest pê kiribû û niha jî li kêleka bîreke din xelas dibû. Bîr bûbû qedera min.

Tu dizanî, gotina bîrê di zimanê kurdî de tê du maneyan; yek av û kahnî, dudo heş... Bîra gundê Hêcanê herdu jî, ji min, bi dûr xistibûn. Kahnîya jîna min dimiçiqî, tevî ko min hewl dida xwe, heşê min bi derine din diçû û ez jî pê re dibirim.

Kesin li dora min bûn, kesin diçûn û dihatin. Bîhna taybetî ya dermanan doralîyên min rapêçabû. Hilma mirinê li dora min bû. Ez, şahîdê wext, dewr û dewranan, şahîdê du şerên cîhanê, bolşewîzm, nasyonel sosyalîzm û faşîzmê, ez, hevalê şevê û zimanê birîndar, diçûm. Dengên têkel ên jibîrbûyî dihatin guhê min. Dengê nas û xizmên min, bav û diya min, bîra û xweha min, yar û dostên min. Wan bang min dikirin. Dengê miriyên min li ber guhê min dinehwirandin û gazî min dikirin.

Di nav êşêke xedar de, ez diçûm. Wexta min a xatir xwestinê jî nemabû. Bila Sînemxan û Cemşîd, Huseyma û Ehmedê Ferman, nas û dost li min bî-boriyana ko ez weha, bêxeber, diçûm. Lê beriya ko perda xewa ebedî bi ser min de bihata rakêşandin, min dil hebû Rûşen bidîta. Bi alîkariya destên Rûşenekê ez hatibûm û min dixwest, bi alîkariya destên Rûşenekê jî ez biçûma.

– Cixareyeke din jî bidin min, Celadet Beg, bi xirexir, dibêje.

Deng, pir bi zehmetî, jê derdikeve. Dilopên xwîdanê ji eniya wî ya fireh kêr nabin. Her ko dere, êş zêde dibe. Çavên wî tîr girtin. Kesên ko li doralî ne, li ber çavê wî, hêdî hêdî, hîn tarîtir dixuyin.

– De zûkin, serekbijîşk dibêje, emeliyetxane hazir e.

Jinik û du kesên din, bi hêdîka, Celadet Beg li ser text dirêj dikin û çar kes, her yek ji aliyekî text digire û Celadet Beg ber bi aliyê emeliyetxanê dibin. Ew bi rê dikevin û derin. Celadet Beg çavê xwe vedike. Bi tenê ew rengê spî yê banê nexweşxanê dibîne. Bi tenê rengê spî hevaltiya wî ya çûyinê dike.

Celadet Beg dere, di nav rengê spî de, heşê wî, wî dibe bexçeyekî û bîra bexçe ronî ye, çend zarok li bexçê, dora bîrê dilîzin. Zarok li dora bîrê dizivirin. Darên qaîm ên çînarê bi pelên xwe, bi esmanan ketine. Kulîlkên dareke henarê rengên germ ên keskesorê tînin pê. Gul û kulîlk bişkovîne. Mêş û moz li gulên nûbişkovî vedinijin. Çend çivîk li ser daran dixwînin. Ji hinekî dûr ve, dengê pêlên zeryayê tê. Kevirên bîra ko zarok li dorê çerx dibin, xwîdan dane, dilop, yek bi yek, ber bi bîrê gêr dibin. Zarok, bi gavên revê, dizivirin. Yek ji zarokan, mezinê wan, bi çend gavan li pêş zarokên din dizivire. Zarokê pêşî hem dizivîre hem jî ca-

rina vedigere û li yê din dinihêre. Ew dest li wan dike. Ew dizivire, ronahî hîn bêtir dibe, gewrahî hawirdor vedigire. Kêfa zarokê li pêş bêpayane, »mehr licht«, ew dibêje û çerx dibe.

Li dora bîrê, di nav ronahiyê de, ew dizivire...